

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTEYE
KARİYER GEÇİŞ DURUMLARININ BELİRLENMESİNE
YÖNELİK GÖMÜLÜ TEORİ ARAŞTIRMASI**

DOKTORA TEZİ

Osman SÖNER

0000-0001-9741-5357

BURSA – 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTEYE
KARİYER GEÇİŞ DURUMLARININ BELİRLENMESİNE
YÖNELİK GÖMÜLÜ TEORİ ARAŞTIRMASI**

DOKTORA TEZİ

Osman SÖNER

0000-0001-9741-5357

Danışman

Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN

BURSA – 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Osman SÖNER

Tarih:22/06/2023

TEZ YAZIM KILAVUZU'NA UYGUNLUK ONAYI

“Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması” adlı doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Osman SÖNER

Danışman
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Nagihan OĞUZ DURAN

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA BENZERLİK YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/06/2023

Tez Başlığı/Konusu:

Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç, Tartışma ve Öneriler kısımlarından oluşan toplam 220 sayfalık kısmına ilişkin, 05/06/2023 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı benzerlik tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir benzerlik içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Osman SÖNER
Öğrenci No:	811933001
Ana Bilim Dalı:	Eğitim Bilimleri
Programı:	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora

Danışman

Doç. Dr. FİLİZ GÜLTEKİN, 22/06/2023

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı'nda 811933001 numara ile kayıtlı Osman SÖNER'in hazırladığı "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması" konulu doktora tez savunma sınavı, 22/06/2023 günü 11.00-13.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı
Prof.Dr. Figen AKÇA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Dilek ZEREN ÖZER
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Olcay YILMAZ
TED Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ali Fuat YALÇIN
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Eşim Esmâ ERDEM SÖNER, Kızım Elif Vera SÖNER ve Oğlum Deniz Eren SÖNER'e...

ÖN SÖZ

İnsanlar yaşamları boyunca farklı geçişler yaşamaktadır. Bu geçişler gelişimsel, kademeler arasında veya mesleki anlamda yaşanabilmektedir. Yaşanan her geçiş kişilerin yaşamlarında birçok değişimi de beraberinde getirmektedir. Bireylerin yaşamış oldukları geçiş ve değişim sürecine sağlıklı uyum sağlayabilmesi için bu süreçlere etki eden faktörlerin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Kariyer geçişleri kişinin meslek değiştirmesi, kademe ilerlemesi ve okudan işe geçmesi gibi yaşantısına ilişkin durumları içermektedir. Alanyazında kariyer geçişleri ile ilgili çalışmalar daha çok kişinin kendi yaşamında meslek değişimleri yaşaması mesleğinde ilerlemesi üzerinde yapıldığı görülmüştür. Kuramsal çalışmaların daha çok bu noktaya odaklanmasından dolayı liseden üniversiteye kariyer geçişini inceleyen herhangi bir kuramsal çalışma bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kariyer geçişleri ile ilgili geliştirilen kuramların ise Türk kültürüne uyarlanması ile ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile Türk kültüründe liseden üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerin gömülü teori ile bulunması amaçlanarak alanyazında yer alan bir boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Küresel pandemi tehditinin, karantina süreçlerinin ve yüzyılın felaketi olarak adlandırılan 6 Şubat depreminin gölgesinde gerçekleştirilen uzun ve zorlu doktora eğitimimin sonuna gelirken bu noktada benden yardımlarını esirgemeyen sevdiklerime ve hocalarımın teşekkürü bir borç bilirim. Doktora eğitimim ve tez sürecim boyunca ona ayırmam gereken zamanlardan feragat ederek kendi çalışmalarımın zaman ayırmama izin veren değerli eşim Esmâ ERDEM SÖNER'e, doktora eğitimim süresince dünyaya gelen ve onlara oyun oynamak ve ilgilenmek için ayırmam gereken zamanlardan feragat ettikleri için biricik kızım Elif Vera SÖNER ve biricik oğlum Deniz Eren SÖNER'e, tez sürecim boyunca her türlü soruma yanıt veren ve bu süreçte yanımda olduğunu hissettiren akademik danışmanım Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN'e, tezin savunma aşamasında yapıcı eleştirileriyle tezin son halinin şekillenmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Figen AKÇA, Doç.Dr. Dilek ZEREN ÖZER, Dr. Öğr. Üyesi Olcay YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Fuat YALÇIN'a, doktora eğitimim süresince görev yaptığım kurumda benim kendimi geliştirmem için her türlü imkânı tarafıma sunan Arnavuköy İlçe Milli Eğitim Müdürü Hasip TURHAN ve Şube Müdürü Selçuk ERTUĞRUL'a, kariyer eğitimim sürecinde bana maddi ve manevi destek olan babam Mehmet SÖNER, annem Adile SÖNER, kardeşlerim Ahmet SÖNER, Emine SÖNER, Mahmut SÖNER, Esmâ SÖNER, Hacer SÖNER, İsmail SÖNER ve Fidan SÖNER'e teşekkür ederim. Son olarak tez çalışmamı Lisansüstü Tez Projesi kapsamında 1147 koduyla destekleyen Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimine de teşekkür ederim. Nitekim bu destek olmasaydı bu tezin oluşması oldukça güç olurdu. İyi ki varsınız...

ÖZET

Yazar Adı Soyadı	Osman SÖNER
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Tezin Niteliği	Doktora
Sayfa Sayısı	XVIII + 263
Mezuniyet Tarihi	... / ... / 2023
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN

LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTEYE KARIYER GEÇİŞLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK GÖMÜLÜ TEORİ ARAŞTIRMASI

Bu çalışmada, liseden üniversiteye kariyer geçişi yapan son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarını değerlendirmek için, nitel araştırma yöntemlerinden gömülü desen (kuram oluşturma) kullanılmıştır. Lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarını belirlemek için görüşme yapılacak öğrenciler amaçsal örnekleme türlerinden olan ölçüt, maksimum çeşitlilik ve kuramsal örnekleme ile belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğü gömülü teori çalışmalarında kullanılan kuramsal doygunluğa ulaşılması yaklaşımına uygun olarak belirlenmiştir. Görüşmeler dijital ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş veriler, veri analiz programı MAXQDA 2020'ye aktarılmış, gömülü teorinin açık kodlama, eksen kodlama, seçici kodlama süreçlerinden geçirilerek, sürekli karşılaştırma veri analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde *sistem* (eğitim sistemi, ekonomi ve sınav sistemi), *kişisel faktörler* (kişilik özellikleri, gelişim ve duygu), *hazırlık* (stres, ders çalışma ve rekabet), *yaşam* (geçiş, lise yaşamı ve üniversite yaşamı) ve *çevresel etki* (kendini kanıtlama, beklenmedik olaylar, nitelikli kişilerle olma, sosyal medya, model alma, öğretmen yaklaşımları, arkadaşlık ilişkileri, ebeveyn etkisi, kardeş etkisi ve akraba etkisi) temaları bulunmuştur. Bu temaların toplamda 20 kategorisi ve bu kategorilerin de 69 alt kategorisinin olduğu saptanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara yönelik özellikle bu çalışmanın sınırlılıklarından yola çıkarak araştırmacıların gelecekte yapabilecekleri çalışmalara ve okul psikolojik danışmanlarının lise son sınıf öğrencilerine yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı uygulamaları kapsamında yapabilecekleri çalışmalar konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kariyer, kariyer geçişi, lise son sınıf öğrencisi, üniversite

ABSTRACT

Name and Surname	Osman SÖNER
University	Bursa Uludag University
Institution	Institute of Educational Sciences
Field	Educational Sciences
Branch	Guidance and Psychological Counseling
Degree Awarded	PhD
Page Number	XVIII + 263
Degree Date	... / ... / 2023
Supervisor (s)	Assoc. Prof. Dr. Filiz GÜLTEKİN

GROUNDING THEORY RESEARCH FOR DETERMINING THE CAREER TRANSITIONS OF HIGH SCHOOL SENIOR STUDENTS TO UNIVERSITY

In this study, an grounded theory (theory building) from qualitative research methods was used to evaluate the career transition status of senior students who made a career transition from high school to university. In order to determine the career transition status of high school seniors, the students to be interviewed were determined by the criterion, maximum diversity and theoretical sampling, which are among the purposive sampling types. The sample size was determined in accordance with the theoretical saturation approach used in grounded theory studies. The data recorded with a digital voice recorder were transferred to the data analysis program MAXQDA 2020, and the embedded theory was analyzed by continuous comparison data analysis method by going through open coding, axis coding, selective coding processes.

According to the findings of the analysis, the system (education system, economy and exam system), personal factors (personality traits, development and emotion), preparation (stress, study and competition), life (transition, high school life and university life) and environmental impact (self-affirmation, unexpected events, being with qualified people, social media, modeling, teacher approaches, friendship relations, parental influence, sibling influence and relative influence) themes were found. It has been determined that these themes have a total of 20 categories and these categories have 69 sub-categories. Based on the results, especially the limitations of this study, suggestions were made about the future studies of researchers and the studies that school counselors can do within the scope of career counseling practices for high school seniors.

Keywords: *Career, career transition, senior high school students, university*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZU'NA UYGUNLUK ONAYI	ii
JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI.....	iv
ÖN SÖZ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
TABLolar LİSTESİ	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii

BİRİNCİ BÖLÜM

(GİRİŞ)

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırma Soruları.....	6
1.3. Amaç.....	7
1.4. Önem.....	7
1.5. Varsayımlar.....	9
1.6. Sınırlılıklar.....	9
1.7.Tanımlar.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

(KAVRAMSAL ÇERÇEVE)

2.1. Kariyer Kavramı.....	11
2.2. Kariyer Geçişİ	12
2.3. Kariyer Geçiş Türleri.....	17
2.4. Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi.....	19
2.5. Kariyer Geçiş Teorileri	22
2.5.1. Super'in Yaşam Boyu Kariyer Gelişim Modeli	23
2.5.2. Schlossberg'in 4S Teorisi.....	25
2.5.3. Nicholson'un Geçiş Döngüsü Modeli.....	29
2.5.4. Bridges'in Kariyer Geçiş Modeli.....	31
2.5.5. Ibarra'nın Kariyer Geçiş Stratejisi.....	32

2.5.6. Hall ve Chandler' in Kariyer Arayışında Kariyer Döngüsü Modeli.....	35
2.5.7. Hopson ve Adams'ın Kariyer Geçiş Modeli	38
2.5.8. Kariyer Yapılandırma Kuramı.....	40
2.5.9. Louis'in Kariyer Geçiş Modeli.....	41
2.5.10. Diğer Geçiş Modelleri.....	43
2.6. Yeni Kariyer Yaklaşımlarında Kariyer Geçışı.....	48
2.6.1. Çok Yönlü Kariyer.....	48
2.6.2. Sınırsız Kariyer.....	49
2.6.3. Çok Değişen (Kaleydoskopik) Kariyer.....	51
2.6.4. Sürdürülebilir Kariyer.....	53
2.7. İlgili Araştırmalar.....	54
2.7.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar.....	54
2.7.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(YÖNTEM)

3.1. Araştırmanın Deseni.....	60
3.2. Çalışma Grubu	62
3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	64
3.4. Veri Toplama Araçları.....	68
3.5. Araştırmacının Rolü	69
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(BULGULAR VE YORUM)

4.1.Sistem.....	75
4.1.1. Eğitim Sistemi	75
4.1.1.1.Yaşamda Farklılık Oluşturma	75
4.1.1.2.Eğitim Sisteminin Problemleri.....	76
4.1.1.3.Üst Düzey Nitelikli Eğitime Geçiş	77
4.1.2.Ekonomi... ..	78
4.1.2.1.İş Bulma Durumu	78
4.1.2.2.Eğitimi Finanse Edebilme	79
4.1.2.2.1.Hazırlık Süreci	79
4.1.2.2.2.Üniversite Eğitim Süreci	80
4.1.2.3.Para Kazanma	80

4.1.3.Sınav Sistemi	81
4.1.3.1.Soru Sistemi	81
4.1.3.2.Sınava Odaklanma	82
4.2.Kişisel Faktörler	82
4.2.1.Kişilik Özellikleri	85
4.2.1.1.Faydalılık	85
4.2.1.2.Bağımsızlık	85
4.2.1.2.1.Farklı Şehre Gitme	85
4.2.1.2.2.Kendi Kararlarını Verme	86
4.2.1.2.3.Kendi Ayakları Üzerinde Durma	86
4.2.1.3.Saygınlık	87
4.2.1.4.Başarı	88
4.2.1.4.1.Üniversite Eğitimi	88
4.2.1.4.2.İstek	89
4.2.1.4.3.Çaba Gösterme	89
4.2.1.4.4.İnanç	90
4.2.1.5.Hedef.....	90
4.2.1.5.1.Kazanacağına Dair Olumlu İnanç	91
4.2.1.5.2.Hayallerini Gerçekleştirme	91
4.2.1.5.3.Kariyer Geleceğini Oluşturma	92
4.2.1.5.4.Hedef Koyma	93
4.2.1.5.5.Hedefe Odaklanma	93
4.2.1.6.Sorumluluk.....	94
4.2.1.7.Model Olma	95
4.2.1.8.Farkındalık	95
4.2.1.9.Yetenek	96
4.2.1.10.İlgi.....	96
4.2.1.10.1.Uzmanlaşma.....	97
4.2.1.10.2.Mesleğe Geçiş.	97
4.2.1.10.3.Çevresel Etki	98
4.2.1.10.4.Yatkınlık	99
4.2.1.10.5.Uygulamalı Eğitimler	100
4.2.1.11. Takıntılı Düşünce.....	100
4.2.2. Gelişim.....	101
4.2.2.1.Kişisel Gelişim.....	101

4.2.2.2.Akademik Gelişim.....	102
4.2.2.3. Mesleki Gelişim.....	103
4.2.2.4. Gelişimsel Geçiş.....	103
4.2.3.Duygu.....	104
4.2.3.1.Özgüven.	104
4.2.3.1.1.Kişisel Etmenler	104
4.2.3.1.2.Çevresel Etkenler.....	105
4.2.3.2. Yılmazlık.....	106
4.2.3.2.1.Pes Etmeme	106
4.2.3.2.2.Eksikliklere Odaklanma.....	107
4.2.3.2.3.Yeniden Deneme	108
4.2.3.3. Mutluluk.....	108
4.2.3.4. Hırs.....	109
4.2.3.5. Korku....	109
4.2.3.5.1.Belirsizlik	110
4.2.3.5.2.Nitelikli Eğitim.....	110
4.2.3.5.3.Güveni Boşa Çıkarma	111
4.2.3.6.Kaygı.....	111
4.2.3.6.1.Ders Başarısı	111
4.2.3.6.2.Gelecek Kaygısı	112
4.3.Hazırlık... ..	113
4.3.1.Stres.....	114
4.3.1.1.Sınav Stresi.....	114
4.3.1.2.Lise Son Sınıf Olma	115
4.3.2.Ders Çalışma	116
4.3.2.1.Çalışma Ortamı.	116
4.3.2.1.1.Okul Faktörü	116
4.3.2.1.2.Bireysel Faktörler	117
4.3.2.2.Motivasyon.....	118
4.3.2.3.Çevreden Etkilenme	118
4.3.2.4.Verimli Çalışma.....	119
4.3.2.5. Programlı Çalışma.....	120
4.3.3. Rekabet.....	120
4.4. Yaşam.....	122
4.4.1.Geçiş.....	124

4.4.1.1.Çalışma Hayatına Geçiş	124
4.4.1.2.Mesleğe Geçiş	124
4.4.1.3.Yetişkinliğe Geçiş.....	125
4.4.1.4. Yeni Bir Hayata Geçiş.....	126
4.4.2.Lise Yaşamı.....	126
4.4.2.1. Belirsizlik.....	127
4.4.2.2. Lise Son Sınıfta Odaklanmanın Artması	127
4.4.2.3. Sosyalleşmenin Azalması	128
4.4.2.4. Ders Sistemi.....	128
4.4.2.5. Okul Ortamı	129
4.4.3.Üniversite Yaşamı	130
4.4.3.1. Sosyal Ortamı.....	130
4.4.3.1.1.Yeni Deneyimler	130
4.4.3.1.2.Sosyalleşme	131
4.4.3.1.3.Eğlence.....	132
4.4.3.1.4.Rahatlık	132
4.4.3.2. Özgürlük	133
4.4.3.3. Zorunluluk	134
4.4.3.4. Üniversite Öğrencilerinden Etkilenme	134
4.5.Çevresel Etki	135
4.5.1.Kendini Kanıtlama.....	137
4.5.2.Beklenmedik Olaylar	137
4.5.3.Nitelikli Kişilerle Olma.....	138
4.5.4.Sosyal Medya	139
4.5.4.1. Meslek Seçimine Etkisi	139
4.5.4.2. Yurtdışına Özendirme	140
4.5.4.3. İşsizlik.....	141
4.5.4.4. İstek Uyandırma	141
4.5.5.Model Alma.....	142
4.5.6.Öğretmen Yaklaşımları	143
4.5.6.1. Öğretmen Desteği.....	144
4.5.6.2. Tutumlar	144
4.5.6.3. Rehberlik/Yol Gösterme.....	146
4.5.7.Arkadaşlık İlişkileri	147
4.5.7.1. Arkadaş Desteği	147

4.5.7.2. Duygusal Etki.....	148
4.5.7.3. Motivasyon	148
4.5.7.4. Ders Çalışmaya Etkileri.....	149
4.5.7.5. Kıyaslama	151
4.5.8.Ebeveyn Etkisi.....	152
4.5.8.1. Beklentiler.....	152
4.5.8.2. Aile Desteği.	153
4.5.8.2.1. Ekonomik Destek.....	153
4.5.8.2.2. Sosyal Destek.....	153
4.5.8.3. İlişkiler	154
4.5.8.4. Meslek Seçimine Etkisi	155
4.5.8.5. Aile Baskısı.....	156
4.5.9.Kardeş Etkisi	156
4.5.9.1. Kardeş Mesleği	156
4.5.9.2. Kardeş Desteği	157
4.5.10. Akraba Etkisi	158
4.5.10.1. Akraba Desteği	158
4.5.10.2. Üniversiteli Akrabaların Varlığı.	159

BEŞİNCİ BÖLÜM

(SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER)

5.1. Sonuç	160
5.2. Tartışma ve Öneriler.....	160
5.2.1. Tartışma.....	160
5.2.1.1. Sistem.....	160
5.2.1.1.1.Eğitim Sistemi.	160
5.2.1.1.2. Ekonomi.....	161
5.2.1.1.3. Sınav Sistemi.....	163
5.2.1.2.Kişisel Faktörler.....	164
5.2.1.2.1.Kişilik Özellikleri	165
5.2.1.2.2. Gelişim.....	174
5.2.1.2.3. Duygu.....	178
5.2.1.3. Hazırlık.....	182
5.2.1.3.1.Stres.....	182
5.2.1.3.2.Ders Çalışma.	183

5.2.1.3.3.Rekabet.....	185
5.2.1.4. Yaşam.....	186
5.2.1.4.1. Geçiş.....	186
5.2.1.4.2. Lise Yaşamı.....	187
5.2.1.4.3. Üniversite Yaşamı.....	187
5.2.1.5. Çevresel Etki.....	189
5.2.1.5.1. Kanıtlama.....	189
5.2.1.5.2. Beklenmedik Olaylar.....	189
5.2.1.5.3. Nitelikli Kişilerle Olma	189
5.2.1.5.4. Sosyal Medya.....	191
5.2.1.5.5. Model Alma.....	192
5.2.1.5.6. Öğretmen Yaklaşımları.....	193
5.2.1.5.7. Arkadaş İlişkileri.....	194
5.2.1.5.8. Ebeveyn Etkisi.....	195
5.2.1.5.9. Kardeş Etkisi.....	197
5.2.1.5.10. Akrabaların Etkisi.....	197
5.2.2. Öneriler.....	198
5.2.2.1. Araştırmacılara Öneriler.....	198
5.2.2.2. Okul Psikolojik Danışmanlarına Öneriler.	198
KAYNAKÇA.....	200
EKLER	240
ÖZ GEÇMİŞ	259

Tablolar Listesi

Tablo	Sayfa
1. 2018-2022 Yılları Arasında Üniversiteye Geçiş Sınavına Başvuran Toplam Öğrenci Sayısı ve Bu Sınava Başvuran Lise Son Sınıf Öğrenci Sayıları.....	5
2. Kariyer Gelişim Dönemleri.....	24
3. Uygulamada Kimlik: Süreçler ve Uygulama.....	34
4. Kariyer Geçiş Tipolojileri.....	42
5. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri.....	63

Şekiller Listesi

Şekil

Sayfa

1. Nicholson'un Geçiş Döngüsü Modeli.....	30
2. Hall' in Başarı Döngüsü.....	36
3. Başarılı Kariyer Öğrenme Döngüsü ve Kariyer Geçişleri.....	37
4. Hopson ve Adams'ın Yedi Aşamalı Geçiş Modeli.....	38
5. Atletik Kariyer Geçiş Modeli.....	44
6. Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Modeli.....	74
7. Tema 1: Sistem.....	75
8. Tema 2: Kişisel Faktörler.....	84
9. Tema 3: Hazırlık.....	114
10. Tema 4: Yaşam.....	123
11. Tema 5: Çevresel Etki.....	136

Kısaltmalar Listesi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

ÖSYM: Ölçme Seçme Yerleştirme Merkezi

YKS: Yükseköğretim Kurumları Sınavı

AB: Avrupa Birliği

YGS: Yükseköğretime Geçiş Sınavı

LYS: Lisans Yerleştirme Sınavı

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, önemine, amaçlarına, sınırlılıklarına ve araştırmada sıkça geçen terimlere/tanımlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bireylerin kariyerleri konusunda 21. yüzyılda çok fazla seçenek olduğu söylenebilir. Geçmişte bir meslek grubunda iş hayatının sonuna kadar çalışan bireyler, değişen toplumsal koşullardan dolayı yaşamları boyunca farklı kariyer geçişleri yapabilmektedir. Bu durum özellikle bireylerin yaşamları boyunca kariyer geçişlerine hazır olması gerektiğini ve gelecek nesillerin artık yaşamlarını tek bir meslekte geçirmek zorunda olmadığını göstermektedir. Bireylerin yaşamları boyunca kariyer geçişlerine hazır olmaları için erken yaşta bilinçlendirilmeleri ve bu konuda destek almaları önem arz etmektedir. Bu durum kariyer geçişlerinin beraberinde kriz durumlarını da getirme olasılığından dolayı uzman desteğinin önemli olduğu söylenebilir. Uzman desteğinin sağlanması için ise kariyer geçişine etki eden durumların belirlenmesi ve eğitim politikalarının bu noktada yeniden düzenlenmesi ihtiyacı oluşmaktadır.

Yaşanan değişim ve dönüşümlerin kariyer geçişlerini yaygınlaştırdığı söylenebilir. Örneğin Amerika Çalışma İstatistikleri Bürosunun yapmış olduğu çalışmalar, ortalama bir insanın yaşamı boyunca 12-15 işi olacağını ortaya koymaktadır. Yine Amerika'da İnsan Kaynakları Yönetim Derneği'nin yapmış olduğu çalışmalarda da Amerika Birleşik Devletleri nüfusunun %25' inin her yıl bir tür kariyer geçişi yaşadığı saptanmıştır (akt. Bauer, 2017). Yapılan bu çalışmalar kariyer hareketlerinin yön, tip ve büyüklük açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Feldman ve Ng, 2007; Kornblum, Unger ve Grote, 2018; Ng, Sorensen, Eby ve Feldman, 2007). Kariyer geçişleri, bu alanlar içindeki veya arasındaki hareketleri ifade eder, yani bir pozisyondan diğerine yapılan her hareket bir kariyer geçişi olarak kabul edilebilir (Chudzikowski, 2012). Bu doğrultuda, kariyer geçişleri, okuldan işe veya işsizlikten işe geçişten çok daha fazlasını kapsayan ve yaşam boyu tekrar edebilen bir olgudur (Savickas, 2011). Kariyer geçişi, bir organizasyon içinde bir işten diğerine geçişi veya organizasyonlar, meslekler veya kariyer alanları arasında geçişi kapsayabilir (Forrier, Sels ve Stynen, 2009). Ayrıca, bireyler kariyerleri boyunca istihdam türleri (örneğin, bağımsız bir yüklenici, çalışan veya geçici taşeron işçisi olarak çalışma) veya iş sözleşmesi biçimleri (örneğin, geçici veya kalıcı olarak çalışma) arasında geçiş yapabilirler. Çağdaş kariyer bağlamında, bir kişinin işi ile özel yaşamı arasındaki sınırları aşan hareketler de (örneğin,

çocuklara veya akrabalarına bakmak için kişinin kariyerine geçici olarak ara verme) kariyer geçişleri olarak kabul edilir (Greenhaus ve Kossek, 2014).

Kişilerin kariyer geçişi sırasında yaptıkları seçimler, yaşamları boyunca yaptıkları seçimler arasında belki de en önemlisidir. Çünkü bireyler kariyer seçimi yaparken bir bakıma gelecekteki yaşamını da belirlemektedir (Çakır, 2004). Kariyer arayışında olan kişi, sürekli olarak değişen kimlik özellikleri, ekonomik problemler ve örgütsel belirsizlik zemininde şekillenen, anlamlı bir yaşam çerçevesiyle uğraşmak zorunda kalmaktadır (Hoskins, 1995; Peavy, 1998; Severy, 2008). Kariyer, bireyin yaşamı boyunca gelişen iş deneyimleri dizisi olarak tanımlandığından (Arthur, Hall ve Lawrence, 1989) bir kişinin zaman ve sosyal alan içindeki hareketini ifade ettiği söylenebilir. Bu noktada kariyer ile ilgili ilk araştırmalar, yetişkinlerin kariyer gelişiminin yaşam evreleriyle paralel olarak meydana geldiğini ileri süren kariyer evrelerine odaklanmıştır (Hall ve Hall, 1976; Nicholson ve West, 1988; Super ve Super, 2009). Ancak günümüz kariyer çalışmalarında elde edilen sonuçlara göre tüm çalışanların hayatlarının belirli noktalarında geçirdikleri bir dizi öngörülebilir geçiş bulunmaktadır. Bu öngörülebilir geçişlerin çalışanlar tarafından ideal bir kariyer yolu olarak kabul edilmediği görülmektedir (De Vos, Akkermans ve Van der Heijden, 2019). 'Bir hayat-tek kariyer' fikri (Sarason, 1977), kişinin kariyer kimliğini uyarlamaya ve yaşamı boyunca sürekli olarak yeni bilgi ve beceriler edinmesine odaklanmaya doğru değişmektedir (Direnzo ve Greenhaus, 2011; Fouad ve Kozlowski, 2019).

Sanayileşmenin en karakteristik sonuçlarından biri olarak 20. yüzyıl başında meslekler çoğalmış, ücretli işler çeşitlenmiştir. Bu da insanların ücretli iş bulmalarına ve buldukları işlerde ücret pazarlığı yapmalarına yardımcı olmayı, sosyal çalışma düzenini sağlamayı gerekli kılmıştır. Çünkü insanların sosyal düzenin kendilerine uygun seçimler yapacakları önceden belirlenmiş kariyer yolları sunduğu dönem geride kalmış, değişen sosyal norm ve beklentiler nedeniyle bu tür kariyer seçimlerinin sayısı azalmıştır (Savickas ve diğerleri, 2009). Bu durum 21. yüzyılda iş dünyasına uyum sağlayabilmek için bireylerin sınırsız gelecek yönelimli tutumlar geliştirmelerine olanak sağlamıştır (Arthur, 1994). Bu tutum değişikliği, kariyerler artık belli organizasyonlar tarafından yönlendirilmediği için bireyler kariyerlerini yönetmekten sorumlu olmuş ve istihdam edilebilir kalabilmek için sürekli olarak gelişmek zorunda kalmışlardır (Grzeda, 1999; Hall, 1996; Savickas, 2011). 21. yüzyılın iş dünyası ise gerçekleşen dijital devrimle birlikte; kalıcı işler yerine zaman sınırı olan proje temelli işleri ve geçici görevlendirmelerin yapıldığı yeni iş düzenlemelerini beraberinde getirmiştir (Kalleberg, Reskin ve Hudson, 2000). Böylece çalışanların sürekli işlerde istihdam edildiği, iş güvencesinin olduğu (Savickas, 2012), doğrusal, durağan ve katı (Baruch, 2006) geleneksel kariyer anlayışından, iş

görenin tek bir işverene bağlı olmak zorunda olmadığı ve tamamlanmış projelere ihtiyaç duyan bir dizi işverene sahip olduğu, beceri ve hizmeti tekrar tekrar sunduğu çağdaş kariyer anlayışına geçiş yaşanmıştır (Savickas, 2012). Borgen, Butterfield ve Amundson (2010) tarafından yapılan nitel bir çalışmanın sonuçları, yaşam boyu değişim ve uyumun bireyler için bir gerçeklik olduğu inancını desteklemektedir. Bu yazarlar, işin ve kariyerin bağlamsal doğası gereği, insanların yaşamın her alanında sürekli olarak uyum ve değişim ihtiyacı ile karşı karşıya kaldıklarını ve bu durumların birbiriyle ilişkili olduklarını açıklamaktadır.

Kariyer geçişi, kişilerin mevcut kariyer rollerinin dışına çıkarak yeni bir kariyer rolü edinme süreci olarak da tanımlanabilir (Fernandez, Fouquereau ve Heppner, 2008). Kariyer geçişinde yer alan ‘geçiş’ kelimesi, burada değişimin kendisi ve gerçekleşen zaman dilimini ifade eder. Geçiş süreci bireylerin eski rolleri ve yeni rolleri arasındaki farklılığa dair hislerini de içinde barındırır (van Manen ve Schein, 1979). Yani geçişin sadece yapısal formda değişikliği değil kişisel değişimi de beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu durum kariyer geçiş sürecinde bireylerin psikolojik özelliklerinin de etkili olduğunu göstermektedir. Kariyer geçiş sürecindeki psikolojik özellikler, kariyer geçişlerine uyum sürecinin kişisel değerlendirmesi olarak algılanan dayanak ve engellerdir (Heppner, Cook, Strozier ve Heppner, 1991). Geçiş kavramı aynı zamanda kişilerin beklediği veya beklemediği durum ve olaylar sonucunda, rutin yaşantısının ve rollerinin değişmesidir. Geçiş sadece okuldan mezun olma, işe yerleşme, evlenme, çocuk sahibi olma ve yaşamın sona ermesi gibi belirli yaşam döngülerini içermemektedir. Geçiş, beklenen ya da beklenmeyen olay veya durumların kişinin yaşamında meydana gelmesi, kişinin iş yerinde yükselememesi gibi değişiklikleri de kapsamaktadır (Scholessberg, Waters ve Goodman, 1995).

21. yüzyılın bireylerin hayatına getirdiği yeniliklere paralel bir şekilde bireylerin çalışma koşullarının değiştiği söylenebilir. Dünya Ekonomik Formu (2016) tarafından da bu yüzyılda yeni meslek kategorilerinin, kısmen veya tamamen diğer mesleklerin yerini alacağı ve hem eski hem de yeni mesleklerde gerekli olan becerilerin çoğunun değişeceği ve kariyer geçişlerinin artacağı öngörülmektedir. Geçişler, bireyin kariyerinde küçük veya büyük kesintilere neden olmasının (Gunz, Peiperl ve Tzabbar, 2007) yanı sıra kariyer sürdürülebilirliği için çeşitli olumlu etkileri olabilir (De Vos, Akkermans ve Van der Heijden, 2019). Mesleki değişiklikler, pozisyon ve işveren değişikliğini içerdiğinden bireylerin kariyerlerinin en güçlü dönüm noktalarıdır (Dlouhy ve Biemann, 2018; Feldman ve Ng, 2007). İstihdam türündeki değişiklikler, iş güvenliği ve mali yönler üzerinde bir etkisi olduğu için önemli olarak kabul edilebilir (Tran, Baruch ve Bui, 2019). Kariyer geçişleri ve istihdam edilebilirlik, çağdaş kariyerlerde kilit unsurlar olduğundan kariyerin sürdürülebilirliği için önemlidir (De Vos,

Akkermans ve Van der Heijden, 2019; Heslin, Keating ve Ashford, 2019; Van der Heijden, Mahoney ve Xu, 2019). Yenilikçi becerilere duyulan ihtiyaç ve işe karşı tutumdaki değişiklikler, bu hızlı değişimlere ve karşı karşıya kalınması gereken çoklu geçişlere yanıt olarak gelişmiştir (Maree, 2009).

Kariyer geleceğini yeniden değerlendirme ve değiştirme sürecinde bireyin ilerleme yeteneği açısından kişisel farklılıklar vardır; çünkü bazı kişiler bunu çok az zorlukla yaparken, bazıları ise denedikleri halde hiçbir zaman başarılı bir şekilde kariyer değişikliği yapamamaktadırlar (Scholessberg, 1984). Kariyerle ilgili araştırmalar, öncelikle kariyer seçimi ve uyumuna odaklanmıştır (Crites, 1969). Ancak lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yaparken yaşadıkları süreç hakkında çok az bilgi bulunmaktadır.

Liseden üniversiteye geçişe hazırlık çabaları sadece geçişle ilgili bilgi ve becerilerle değil, aynı zamanda akademik katılım, akademik zihniyet, eleştirel düşünme, hedef belirleme, karar verme, öz-savunuculuk ve öğrencinin kendi kendini yönetmesi ile de ilgilidir (Morningstar, Lombardi, Fowler ve Test, 2017). Ortaya çıkan kanıtlar, üniversite hazırlığına yönelik geleneksel yaklaşımların, birinci sınıf üniversite öğrencilerinin (Brown ve Conley, 2007) veya henüz yeni işe başlamış kişilerin iş ortamlarında (Brand ve Valent, 2013) ihtiyaç duyduğu kritik bilgi ve becerilerle uyumlu olmadığı fikrini desteklemektedir. Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip olmalarını sağlamak için, öğrenci eğilimleri ve katılım düzeyleri gibi akademik olmayan faktörler, çalışma alışkanlıkları, sosyal ve duygusal gelişim ve planlama dahil olmak üzere akademik bilgi ve becerilere sahip olmaları gerekmektedir (Lawson ve Lawson, 2013). Genel olarak lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş için sadece akademik başarıya odaklanan geleneksel yaklaşımların işlevsiz olmasından dolayı sosyal duygusal gelişimin de dikkate alınarak çalışmalar yapılmasının önemli olduğu söylenebilir.

Üniversiteye geçiş hemen her ülkede en çok tartışma konusu edilen eğitim sorunları arasındadır. Zira, üniversiteye giriş sosyal, eğitsel ve ekonomik boyutları olan bir süreçtir. Bu sebeple de her ülke kendi sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına ve şartlarına en uygun sistemi geliştirmeye çalışmaktadır. Arslan'a (2004) göre, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren, artarak günümüze gelen bu sorun, bugün için de yükseköğretimimizin dolayısıyla da eğitim sistemimizin öncelikli sorunları arasında yer almaktadır. Türkiye'de de üniversiteye geçiş bu ülkede yaşayan kişiler için yaşamlarının önemli bir geçiş evresidir. Bundan dolayı her yıl üniversiteye geçiş sınavları yapılmakta ve bu sınavlara giren öğrenci sayısı yıldan yıla artmaktadır. Bu kapsamda Tablo 1'de Öğrenci Seçme ve Yerleşme Merkezi (ÖSYM) ve Milli Eğitim Bakanlığının açıkladığı (MEB) üniversiteye geçiş sınavına başvuran toplam öğrenci

sayısı ve bu sınava başvuran lise son sınıf öğrenci sayıları sunulmuştur; (MEB, 2016; MEB, 2017; MEB, 2018; MEB, 2019; MEB, 2020; ÖSYM, 2021; ÖSYM, 2022)

Tablo 1

2018-2022 yılları arasında üniversiteye geçiş sınavına başvuran toplam öğrenci sayısı ve bu sınava başvuran lise son sınıf öğrenci sayıları

Yıllar	Üniversiteye Geçiş Sınavına Başvuran Toplam öğrenci sayısı	Üniversiteye Geçiş Sınavına Başvuran Lise Son Sınıf Öğrenci Sayısı
2022	3.234.425	923.037
2021	2.592.390	955.632
2020	2.436.958	894.187
2019	2.528.031	983.701
2018	2.381.412	954.353

Tablo 1’de yer alan verilere göre 2018 yılında üniversite sınavına giren 2.381.412 kişinin 954.701’i (%40,08) lise son sınıf öğrencidir. 2019 yılında üniversite sınavına giren 2.528.031 kişinin 983.701’i (%38,92) lise son sınıf öğrencisidir. 2020 yılında üniversite sınavına giren 2.436.958 kişinin 894.187’si (%36,70) lise son sınıf öğrencisidir. 2021 yılında üniversiteye geçiş sınavına giren 2.592.390 kişinin 955.632’si (%36,86) lise son sınıf öğrencisidir. Son olarak 2022 yılında üniversite sınavına giren 3.234.425 kişinin 923.037’si (%28,54) lise son sınıf öğrencisidir. Son beş yıl içinde gerçekleşen üniversiteye geçiş sınavlarına giren öğrenci sayılarının yaklaşık üçte birinin lise son sınıf öğrencilerinin oluşturmasından dolayı bu gruba yönelik çalışmaların önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine büyük çoğunluğunun liseden mezun olan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum lise son sınıfta üniversiteyi kazanma durumlarının düşük olmasının bir sorun olduğunu göstermektedir. Çünkü öğrencilerin lise son sınıfta ilk defa girdikleri sınavda başarı oranlarının düşük olması bu başarı durumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesini önemli kılmaktadır

Türkiye’de üniversiteye geçiş sınavlarına hazırlanan öğrenciler bu süreçte kendini tanıyarak doğru tercihe yönelik denemeler yapmak yerine, üniversiteye geçiş sınavında başarılı olmak için zamanını test çözmekle geçirmekte ve gerçek bir seçim için gerekli birikime sahip olmadan liseden mezun olmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak da sınav sonrası seçimlerini yapma aşamasında sağlıklı karar vermekte zorlanmakta, kendi fikirlerinden çok çevresinin (aile, arkadaş çevresi, medya vb.) yaptığı yorumlar çerçevesinde tercihini yapmaya

çalışmaktadır (Akkoç, 2019). Bireyin seçme özgürlüğünü doğru tercihler yapabilme doğrultusunda kullanabilmesi için, neyi niçin istediğini, ne gibi bedensel, zihinsel ve ekonomik olanaklara sahip olduğunu bilmesi yani kendini tanıması gerekir. Aynı şekilde, sağlıklı bir seçim için mevcut seçenekleri, gerektirdiği nitelikler ve sağladıkları olanaklar açısından değerlendirmek gereklidir (Kuzgun, 2000). Bireylerin doğru kariyer tercihi yapmaları, kendi istek ve eğilimlerinin yanı sıra, kişilik özellikleri ve sahip oldukları yetkinliklerin objektif bir değerlendirme ile ortaya çıkarılması sonucu gerçekleşebilecektir (Karancı, 2003). Türkiye’de lise son sınıfa gelen öğrenciler yükseköğretime girişin başlangıcında bir meslek seçimine zorlanmaktadır. Aslında bir yetişkin gibi hemen girmek üzere çeşitli mesleklerden birini seçme durumunda olmamalıdır (Başaran, 2005). Bu durumun üniversiteye geçiş yapacak lise son sınıf öğrencilerinin yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşamasına neden olabileceği söylenebilir (Pietarinen, Pyhälto ve Soini, 2010). Bu noktada lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş sürecinde birçok durumdan olumlu veya olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Mevcut araştırmaların sonuçları doğrultusunda kariyer geçiş sürecini açıklayan birbiriyle etkileşim içerisinde birçok faktör bulunduğu görülmektedir. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde de farklı kariyer geçişlerinde olduğu gibi birbiriyle etkileşim içerisinde birçok faktörün olduğu söylenebilir. Bu etkileşimsel faktörlerin neler olduğu, lise son sınıf öğrencilerinde nasıl deneyimlendiği, kariyer geçiş faktörlerini ortaya çıkaran üniversiteye geçiş dinamiklerinin neler olduğu, üniversiteye geçiş sürecini kolaylaştıran veya zorlaştıran kişisel ve çevresel koşulların gömülü olduğu çevresel koşulların neler olduğu, geçişi etkileyen kişilik özellikleri vb. kariyer geçişini etkileyen bağlantılar araştırmacıların ilgilendiği bir alan olacağı öngörülmektedir. Üniversiteye geçişi etkileyen faktörleri belirlemenin hem araştırmacıların konuyla ilgili yapacakları çalışmalara önemli bir temel oluşturacağı hem de uygulamacıların uygulamalarını şekillendirmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumunun özelliklerini incelemek çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırma Soruları

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversiteye geçiş, lise son sınıf öğrencileri için ne anlam ifade etmektedir?
2. Üniversiteye geçiş, lise son sınıf öğrencileri tarafından nasıl deneyimlenmektedir?
3. Üniversiteye geçiş sürecini kolaylaştıran ve zorlaştıran kişisel, çevresel koşullar nelerdir ve nasıl işlemektedir

1.3. Amaç

Bu çalışma, lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş sürecini etkileyen faktörleri betimlemeye yöneliktir. Araştırmanın genel amacı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişleri ile ilgili kritik etkileri keşfetmektir.

1.4. Önem

Kademeler arası geçiş, toplumsal olarak ilerlemenin doğal akışı içinde gerçekleşen bir göstergedir. Bu noktada kademeler arası geçişte toplumsal talep nüfus yapısı, nüfustaki değişim, kademeler arasındaki öğrenci değişimi ve kişilerin eğitim-öğretim ihtiyacına göre tahmin edilebilir (Ünal, 1996). Kademeler arası geçişle meydana gelen kariyer geçişinde öğrenciler ve ebeveynleri çoğunlukla, eğitime devam edilip edilmeyeceği, eğitime devam edilecekse hangi programa devam edileceği ve hangi okula kaydolunacağı gibi sorular beklemektedir. Türkiye’de bu sorular 1980’li yıllardan bu yana özellikle kendini kademeler arası geçişte en fazla sorun yaşanan yükseköğretime geçişte göstermektedir (Karakütük, 2016; Turan, Çilek ve Yavuz, 2014).

Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) ve Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) yukarıda belirtilen verilerinde son beş yılın üniversite sınavına giren katılımcıların ortalama %36,22’sinin lise son sınıf öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. YÖK ve MEB tarafından açıklanan bu veriler üniversiteye kariyer geçişi yapacak olan lise son sınıf öğrencilerinin sınava girenlerin ciddi bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir. Türkiye’de yükseköğretime geçiş bireylerin yaşamlarında en fazla etkisi olan bir kademelerarası geçiş olduğu için yaşamda ve toplumda statü kazanma gibi getirileri olduğundan dolayı her geçen gün daha fazla insanın bu sınava girdiği söylenebilir. Bu durum kademelerarası süreci gittikçe daha fazla önemli hale getirmektedir.

Lise son sınıf öğrencileri işgücü piyasasında lise mezunlarına ödenen maaşların görünür bir biçimde düşük olması, sendika, sigorta vb. sosyal ve özlük hakları yetersiz, güvencesiz işlerin çok yaygın olmasından dolayı üniversiteye geçiş yapmaya yönelmektedir. Ayrıca üniversite mezunlarının ekonomik kazançlarının yanı sıra toplumsal saygınlığının da lise mezuniyetine göre daha yüksek olmasından dolayı lise son sınıf öğrencileri üniversiteye gitmek istemektedirler (Türk Eğitim Derneği, 2005). Türkiye’de lise son sınıf öğrencilerinin önemli bir kısmı yukarıda bahsedilen durumlardan dolayı kariyer geçişlerini liseden üniversiteye olacak şekilde yapmaktadırlar. Bu geçiş kariyer gelişimi bağlamında önemli bir dönüm noktası olarak görülebilir.

Alanyazında Schlossberg’in (1981) durum, kendilik, destek ve strateji olmak üzere 4S olarak tanımladığı kuramı; Ibarra’nın (2004) kariyer geçiş stratejileri kuramı; Hall ve

Chandler'in (2005) kariyer arayışındaki kariyer döngüsü modeli; Hopson ve Adams'ın kariyer geçiş modeli (1977); Nicholson'un (2002) geçiş döngüsü modeli; Super'in (1963) yaşam boyu kariyer gelişim modeli; Bridges'in (2019) kariyer geçiş modeli; Savickas'ın (2005) kariyer yapılandırma kuramı; Louis'in (1980a) kariyer geçiş modeli ve Stambulova'nın (1994) atletik geçiş modeli yer almaktadır. Bu kuram ve modeller incelendiğinde bazılarının meslekler arasındaki geçişler üzerinde dururken bazılarının ise okuldan işe geçiş üzerinde durduğu görülmektedir. Bu modeller arasında liseden üniversiteye kariyer geçişini açıklayan herhangi bir kuramsal çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra geliştirilen mevcut kuramların farklı kültürlerde geliştirildiği ve genellikle yetişkin bireylerin iş ve meslek geçişleri üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu nedenle bu araştırma liseden üniversiteye geçecek olan son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişine yönelik durumlarını ortaya çıkarmak bağlamında özgün bir çalışmadır. Ayrıca bu çalışma Türk örneğinde liseden üniversiteye kariyer geçişini kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörlerin anlaşılmasına yönelik olarak da özgün bir çalışma olarak kabul edilebilir.

Bu çalışma lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yaparken doğru seçimler yapmalarını desteklemek için gerekli kuramsal alt yapının belirlenmesini sağlamaya yönelik de bir çalışmadır. Bu bağlamda ilerleyen yıllarda kariyer geçişini doğru yapan dolayısıyla toplumda işini isteyerek ve severek yapan bireylerin sayısını arttıracığından toplumsal işgücündeki verimliliğin artmasına yönelik kişisel ve toplumsal faydaları beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bu açıdan çalışmanın gerekli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarının liseden üniversiteye geçişte alan uzmanları tarafından yapılan kariyer, meslek veya tercih danışmanlıklarında kuramsal olarak destek vereceğinden alandaki uzmanlara katkı sağlayacağı, bu açıdan işlevsel bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın, anılan konulardaki önemli bir eksikliği gidermeye yönelik olduğu da düşünülmektedir.

Alanyazında liseden üniversiteye geçişi açıklayan herhangi bir çalışmanın olmamasından dolayı bu çalışmanın özgün bir çalışma olduğu söylenebilir. Ayrıca bu çalışma öğrencilerin kariyer geçişleri sırasındaki yaşadıkları zorlukların betimlenmesi bu öğrencilere yönelik yapılacak proje ve çalışmaların belirli kuramsal çerçeve ile yapılmasına ve yapılacak çalışmaların etkililiğinin de artmasını sağlayacağından gerekli bir çalışmadır. Bunun yanı sıra kariyer geçiş durumlarına yönelik faktörlerin belirlenmesi bu öğrencilere yönelik okullarda yapılan eğitim ve etkinliklerin gözden geçirilip yeniden düzenlenmesinin sağlanması için gerekli bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu noktada lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarına yönelik faktörlerin belirlenmesi MEB 2023 eğitim vizyonunda yer alan kariyer

rehberliği sisteminin öğrencilere yönelik yeniden yapılandırılmasına yardımcı olacağı söylenebilir. Bu öğrencilerin kariyer geçişleri sırasındaki zorluklarının betimlenmesi, bu öğrencilere yönelik yapılacak proje ve çalışmaların belirli kuramsal çerçeve ile yapılmasını sağlayacağından çalışmaların daha etkili olacağı söylenebilir. Son olarak bu araştırmanın sonuçlarının liseden üniversiteye geçişlerde alan uzmanları tarafından yapılan kariyer, meslek veya tercih danışmanlıklarında öğrencilere yönelik psiko-eğitim programlarının geliştirilmesini sağlayarak öğrencilere yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.5. Varsayımlar

1. Çalışmaya katılan öğrencilerin görüşme sorularına samimi bir şekilde yanıt verdikleri varsayılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır;

1. Araştırma İstanbul ili Arnavutköy ilçesinde faaliyet gösteren liselerde eğitim gören üniversiteye gitmeye niyetli ve ilk kez sınava girecek olan lise son sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.
2. Çalışmada elde edilen bulgular, çalışma grubunun veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır
3. Bu çalışmada toplanan veriler 01.12.2022-28.02.2023 tarihlerinde yapılan öğrenci görüşmeleriyle sınırlıdır.
4. Bu çalışma gömülü teorinin tüzel yaklaşımıyla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Geçiş: Kişinin etrafında değişimler olduğunu varsaydığı ve bunlara karşılık olarak kendi davranış ve ilişkilerinin de değiştiği bir evre (Schlossberg, 1981); hem değişimin kendisini hem de değişimin gerçekleştiği zaman sürecidir (van Manen ve Schein, 1979).

Kariyer: Bir kişinin yaşam boyu işgal ettiği pozisyonlar dizisi, okul veya iş dünyasında karşılaşılan karar noktaları ve gelişimsel görevlerin ele alındığı bir dizi yaşam aşaması (Super, 1980); bireylerin yaşamları boyunca yaptıkları ücretli veya ücretsiz işlerin toplamı (Sears, 1982); yaşam boyu planlama ve iş hazırlığının bir yansıması (Drier, 2000); bireyin belirli bir işte gösterdiği ilerleme ya da yaşamı boyunca yapmış olduğu işlerin toplamıdır (Kitapçı ve Sezen, 2002). Genel olarak kariyer, kişilerin hayatları boyunca ekonomik gelir elde etme durumlarına bakılmadan iş veya mesleklerinde ilerlemesi veya yaptığı bu iş ve meslek çalışmalarının tamamıdır.

Kariyer Geçişi: Kariyer geçişi, bir durumdan ayrılma ve yeni bir iş durumuna katılma sũreci (Fernandez, Fouquereau ve Heppner, 2008); kariyer değişikliklerinde birbirini takip eden kariyer aşamalarıdır (Heppner, 1998).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kariyer kavramı, kariyer geçiş kavramı, kariyer geçiş türleri, ergenlerde kariyer gelişimi, kariyer geçiş teorileri (Super'ın yaşam boyu kariyer gelişim modeli, Schlossberg'in 4S teorisi, Nicholson'un geçiş döngüsü modeli, Bridges'in kariyer geçiş modeli, Ibarra'nın kariyer geçiş stratejisi, Hall ve Chandler'in kariyer arayışında kariyer döngüsü modeli, Hopson ve Adams'ın kariyer geçiş modeli, okuldan işe geçiş modeli, kariyer yapılandırma kuramı, Louis'in kariyer geçiş modeli, atletik kariyer geçiş modeli), kariyer geçişinin yeni kariyer yaklaşımları ile ilişkisi (çok yönlü (protean) kariyer, sınırsız kariyer, çok değişen (kaleydoskopik) kariyer, sürdürülebilir kariyer) hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Kariyer Kavramı

Kariyer kavramının alanyazında farklı tanımları bulunmaktadır. Daha önce meslek kavramı ile benzer anlamda kullanılırken, son yıllarda birbirinden ayrı iki kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada meslek ve iş kavramlarını çevreleyen kariyer kavramı Super (1980) tarafından bir kişinin yaşam boyu işgal ettiği pozisyonlar dizisi, okul veya iş dünyasında karşılaşılan karar noktaları ve gelişimsel görevlerin ele alındığı bir dizi yaşam aşaması olarak tanımlanmaktadır. Sears (1982) göre, kariyer, bireylerin yaşamları boyunca yaptıkları ücretli veya ücretsiz işlerin toplamıdır. Drier (2000) göre, ise yaşam boyu planlama ve iş hazırlığının bir yansımasıdır. Alanyazında bu tanımlamaların yanı sıra bireyin yaşamda istihdam ile ilgili karşılaştığı pozisyonlar, faaliyetler, roller ve deneyimler dizisi olarak da değerlendirilmektedir (Arnold, 1998). Ayrıca kişinin belirli bir işte gösterdiği ilerleme ya da hayatı boyunca yaptığı bütün işlerin toplamı (Kitapçı ve Sezen, 2002); hayat boyu devam eden uğraşlar dizisi (Sharf, 2017) ve kişilerin yaşam boyunca sahip oldukları rollerin tamamı olarak da tanımlanmaktadır (Herr, Cramer ve Niles, 2004). Aynı zamanda boş zaman faaliyetlerini, toplumda üstlenilen diğer rolleri ve rolleri oynarken kişinin kendisine özgü uyum ve gelişimini de içermektedir (Yeşilyaprak, 2019). Alanyazında kişisel ve örgütsel hedeflerle doğrudan bağlantılı olarak, bireyin hayatı boyunca yaşayacağı ve kısmen kontrol altında tutacağı iş deneyimleri ile ilgili bir süreç olarak da tanımlandığı görülmektedir (Sabuncuoğlu, 2013). Psikolojik açıdan ise kariyer, bir anlam inşa etme eylemi olarak düşünülebilir (McAuliffe, 1993).

İlgili tanımlar ve açıklamalardan hareketle kariyer kavramının genel olarak bireylerin gelişimsel görevlere bağlı olarak yaşamları boyunca sahip olduğu rollerin değişmesinden dolayı farklı rollere sahip olması ve bu rollerde bireyin yapmış olduğu faaliyetlerin toplamı olduğu söylenebilir. Yapılan bu tanımlar gelişimsel bir süreci işaret etmektedir. Nitekim Ünsal'a (2014) göre, bireylerin işi veya mesleği birbiriyle aynı olabilirken kariyerleri tamamen kendine

özgüdür. Bu nedenle son yıllarda kariyer kavramı yerine yaşam sürecine daha uygun olduğu düşünülen “kariyer gelişimi” kavramı kullanılmaktadır. Kariyer gelişimi Herr, Cramer ve Niles (2004) tarafından, bireylerin kariyer örüntüsü oluşturmalarının, kariyer kararı vermelerinin, kariyer gelişimleri ile ilgili yaşam rollerini bütünleştirmelerinin yanı sıra bireylerin ilgi, yetenek, değer, kişilik gibi kişisel farklılıkları ortaya çıkarma süreçlerinin tamamını kapsayan ve hayat boyu devam eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Seçimlerden oluşan kariyer alanı, meslek fark etmeksizin tüm bireyleri ve yaşamda oynadıkları rolleri kapsamaktadır. Dolayısıyla süreç içerisinde bireylerin kariyerlerine ilişkin seçim yapabileceği pek çok davranış bulunmaktadır (Super, 1975). Bu açıdan kariyer, kişilere doğrudan sunulan ve seçilebilen bir alternatif değil, birey tarafından yaratılan bir alandır. Meslek seçiminden söz edilebilirse de kariyer kişinin sorumlulukla biçimlendirdiği, oluşturduğu bir süreçtir (Yeşilyaprak, 2012). İlgili tanımlar ve açıklamalar incelendiğinde geçmişten günümüze kariyer kavramı ile ilgili farklı açıklamaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Kariyer kavramına güncel yaklaşımlar, bireylerin kariyer gelişimleri için kişisel gelişimini ve profesyonel ilişkilerini geliştirerek kariyerinin yöneticisi olmayı üstlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu noktada çalışanlar bakımından, geniş bir çeşitlilik gösteren farklı kariyer fırsatları sunulmaktadır. Ayrıca günümüzdeki kariyer kuramlarının özellikle üzerinde durduğu diğer durum ise, Denizli ve Dündar’a (2019) göre, bireylerin kariyer başarılarını kendi değerlerini temel alarak tanımlamaları ve kariyerlerini bu doğrultuda tasarlamalarıdır. Bu noktada günümüzdeki kariyer yaklaşımlarına göre, kariyer yönetimi ve gelişimine ilişkin sorumluluk kuruluşlardan daha çok kişilerin kendilerine yüklenir duruma gelmiştir (Pang, Chua ve Chu, 2008). Bireye yüklenen bu sorumluluk kişinin, iş değişikliği veya kişisel dönüşüm gibi basit bir geçiş yaşamasını, yani kişinin benliğinde önemli bir değişikliği tetikleyebilir (McAuliffe, 1993). Bu durum güncel kariyer yaklaşımlarında bireylerin kariyer geleceklerine ilişkin yaşayabilecekleri geçiş durumlarında kişilerin kendilerinin kurumlardan daha fazla sorumluluk sahibi olduklarını göstermektedir.

2.2. Kariyer Geçişi

Değişen küresel ekonomide istikrarın olmamasından dolayı iş dünyasında istikrarlı organizasyonlardaki güvenli istihdam sistemi, yerini geçici görevler, zamanla sınırlı projeler ve işgücünün dönüşümüne bırakmıştır. Savickas (2012), bu değişen ortamın çeşitli sonuçlarına dikkat çekmiştir: Bugün iş dünyasına giren genç insanlar, yaşamları boyunca (birincil güvenli bir işin aksine) en az 10 iş veya daha fazlasını yapmaya hazır olmalıdırlar. Savickas (2012) “Sabit olmayan bir ekonomideki yeni iş piyasası, kariyeri tek bir işverene ömür boyu bağlılık olarak değil, tamamlanmış projelere ihtiyaç duyan bir dizi işverene tekrar tekrar hizmet ve

beceri satışı olarak görmeyi gerektirir” (s. 13) demektedir. Bu durum 21. yüzyılda kariyer konusunda bir yaklaşım değişikliği olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım değişikliği, bireylerin artık hayatlarının sonuna kadar tek bir iş yapma anlayışının yerine yaşamlarında birden fazla iş ya da örgütte görev alma ve organizasyon temelli kariyer gelişimlerinin yerine bireysel kariyer ve öz-yönetim anlayışına geçişe neden olmuştur (Seymen, 2004). Bu durum, bireylerin yaşamlarının farklı dönemlerinde meslek değişikliği yapma ve yönetme düşüncesi içerisinde normalleşme yaşamaya başlamasına yol açmaktadır. Bu durum kariyer konusunda; dinamik/değişken, sınırsız, kararlı, sarmal, geçici/sürekli şeklinde yeni tanımlamalar ortaya çıkmasına yol açmıştır (Van Rensburg, 2014). Bundan dolayı 21. yüzyılda bireylerin kariyer gelişimlerinde farklı meslek veya kariyer geçişleri olduğu söylenebilir. Bu noktada geçiş kavramı, bireylerin hayatlarının farklı evrelerinde veya zamanlarında meydana gelen kısa süreli değişim süreçleri olarak tanımlanabilir.

Bireylerin yaşadıkları geçiş durumları, bazen bireyin içinde olduğu bir durumun başında veya sonunda olmakla birlikte kaza, ölüm, evlenme ve boşanma durumu gibi yaşanma ihtimalinin olduğu hesaba katılmayan durumlarla da gerçekleşebilir (Erdoğan-Zorver, 2011). Geçiş kavramı, bireyin yaşamının tamamında beklenen değişimleri tanımlamayı amaçladığından kişilerin kariyer gelişim süreçlerinde yaşamış oldukları durumlar da geçiş olarak değerlendirilebilir (Mirzanlı, 2016). Geçiş, bireyin çevresindeki dönüşümleri fark etmesi ve buradan hareketle kişisel davranış ve ilişkilerinin değişmesidir. Geçiş yapılan duruma uyum üç ölçütü değerlendirilir; (1) bireyin yaşamış olduğu geçiş algılama durumu, (2) bireyin geçiş yaşadığı durumdan öncesinin ve sonrasındaki özellikleri ve (3) bireyin karakteristik özellikleri şeklindedir (Schlossberg, 1981). Baltes Reese ve Lipsitt (1980) göre, ise geçiş kavramının normatif ve normatif olmayan iki çeşidi vardır. Normatif olmayan geçişlerde, geçişe sebep olan olay tahmin edilemez. Normatif geçişlerde ise tüm insanların tecrübe ettikleri yaşlanma gibi kaçınılmaz geçişler yer almaktadır. Geçiş kavramının içerdiği olumlu veya olumsuz her durumdan bireyin kariyer gelişim durumları da etkilendiği için bu durumun kariyer geçişlerine neden olduğu söylenebilir.

Yaşanan geçişler bireylerin, kişisel yaşamlarında bazı yapısal değişiklikler oluşturduğundan yeni imkânları da beraberinde getirmiştir. Kişilerin yaşamış oldukları her geçiş bir dönem olarak değerlendirilebilir. Her geçiş döneminde, bireyler içinde bulundukları mevcut durumu, kişilik özelliklerini ve dünyada yaşanan küresel durumları yeniden değerlendirerek geçiş yapacağı yaşamın temellerini atmak için adımlar atarlar. Levinson (1986) göre bireyler hayatın bu olağan akışında—gelişim görevleriyle karşılaşır. Bu noktada, bireylerin farklı işe geçmesi, farklı kariyer olanaklarını değerlendirmesi, yaşamını ortak

sürdüreceği bir evlilik gerçekleştirmesi, tek başına sürdüreceği boşanma adımını atması gibi önemli eşikler, kariyer geçiş dönemlerinin çok önemli çıktılarındandır. Bireylerin yaşamış oldukları bu kariyer geçişleri kişilerde yeni bir rol oluşturur ve bu yeni rol ile eski rol arasında hissedilen fark geçiş durumunu etkiler. Bu durum özellikle geçiş yapan kişi, eski ve yeni rolleri arasındaki farklılıkları geçiş yapmadan önce bazen tahmin ederek bazen de yeni rolleri deneyimleyerek öğrenmektedir. Bundan dolayı geçiş sürecinin örgütsel sosyalizasyon teorisindeki "karşılaşma" sürecine benzediği söylenebilir (van Manen ve Schein, 1979). Bu teoriye göre geçiş sürecindeki karşılaşma durumu, kişinin farklı bir duruma ya da role girdiği zaman ile yeni duruma uyum sağlama ve kabul edilme arasındaki zaman dilimi olarak kabul edilebilir (Louis, 1980b). Bu durum, bireylerin kariyer geçişlerinde de farklı rollere girdiğinden dolayı farklı durumlarla karşılaşabileceğini göstermektedir.

Super (1980) göre, bireyler kariyer gelişim dönemlerinin birinden diğerine geçerken, kariyer geçişleri yaşayabilmektedir. Kariyer geçişi, yalnızca ayrı organizasyonların sınırlarını değil, aynı zamanda farklı endüstrilerin ve farklı mesleklerin sınırlarını aşan bir kariyer hareketini de kapsamaktadır. Ayrıca, kariyer geçişinin yatay bir kariyer transferi olması daha olasıdır ve bu da dikey terfi açısından kişisel gelişim getirmeyebilir (Chen, Wang, Ou, Sun, ve Chang, 2019). Bu durumdan hareketle kariyer geçişinin bireylerin kariyer değişiklikleri yaşarken geçirdikleri, birbirini takip eden kariyer durumları olduğu söylenebilir. Kariyer gelişim dönemleriyle ortaya çıkan bu geçişler; aynı iş ve iş yeri dahilinde, farklı işyeri ya da işveren dahilinde, aynı veya tamamıyla farklı bir mesleki alanda gerçekleşebilmektedir (Heppner, 1998). Kariyer geçişleri, bireyin kendisini ve başkalarını sosyal kategorilere (örneğin, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim) nasıl sınıflandırdığı tarafından da tetiklenebilir (Foley, Kidder ve Powell, 2002). Örneğin, Heslin, Bell ve Fletcher (2012) uzun bir işsizlik dönemi nedeniyle damgalanmış hisseden bireylerin cesareti kırılmış bir işçi kimliğini benimsediğini, iş aramayı bıraktığını ve işgücünden çıktıklarını bildirmiştir. Bu noktada özellikle Y kuşağının iş hayatında baskın çalışan grubu olmaya başlamasıyla beraber, örgütlerde veya kurumlarda Y kuşağı grubunun yönetimsel anlayışları etkili olmaya başlamıştır. Bu kuşağın genel olarak; işgören sadakati düşük fakat güçlü bir çalışma etiği olan, çok kültürlülüğü arzulayan, kendine güvenli, iyi eğitilmiş, açık fikirli, zorluklara meydan okumayı seven ve aynı anda çok fazla görevi yerine getirmek isteyen bireyler olarak karakterize olduğu söylenebilir (Cairncross ve Buultjens, 2007). Bu noktada Y kuşağı ve arkasından gelmekte olan Z kuşağının artan değişim talepleri kariyer geçişi kavramının uzun vadede öneminin daha da artacağını göstermektedir. Farklı kuşakların bu özellikleri bireylerin geleneksel kariyer rollerinden uzaklaşıp yeni kariyer rollerine geçme sürecini hızlandırmaktadır (Fernandez, Fouquereau ve Heppner, 2008).

Kariyer geçişinin hızlı yaşandığı 21. yüzyılda çağdaş kariyer yaklaşımları giderek çok sayıda örgütsel, mesleki ve kültürel ortamda meydana çıkan çalkantılı yolların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Arthur ve Rousseau, 1996). Bu noktada ise yukarıda belirtildiği gibi 'yeni' kariyer bağlamı, geçişlerin her zamankinden daha sık meydana gelmesine ve bundan dolayı kariyer sürecinin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. Dolaylı olarak, kariyer literatürü de bu tür kariyerlerin gelecekte 'gidilecek yol' olduğunu ve daha fazla kariyer başarısına yol açtığını savunmaktadır (Gunz, Evans ve Jalland, 2000). Kariyer geçişleri, insanların çalışma yaşamlarında olduğu kadar kariyer araştırma ve danışman uygulamalarında da etkili olaylar olarak görülmektedir. Bu noktada kariyer geçişleri, zaman içinde gelişen iş deneyimi dizileri olarak kabul edilir (Arthur, Hall ve Lawrence, 1989). O halde bir pozisyondan diğerine her hareket, bir kariyer geçişi olarak düşünülebilir. Gunz, Peiperl ve Tzabbar'a (2007) göre, kariyer geçişleri, bireysel kariyerde hem küçük kesintiler hem de büyük kesintiler yaratabilen farklı türdeki sınırlar boyunca olan hareketler olarak tanımlanabilir. Bu kariyer geçişlerinin etki büyüklüğü geçilen sınırların doğasına bağlıdır (Ng, Sorensen, Eby ve Feldman, 2007).

Bridges'a (2019) göre kariyer geçişlerinde bireylerin farklı sınırlardan geçmesinden dolayı sahip olunan önceki roller ve mesleki tanımlar bireylerin kişisel kimliklerinin önemli bir parçası olmasına yol açmakta ve yeni bir kimlik edinene kadar geçiş süreci kişi üstünde stres oluşturmaktadır. Nicholson'a (1984) göre, kariyer geçiş sürecinde bireyler için üç önemli durum vardır; (1) bireylerin yaşamış oldukları geçiş süreçleri sonuçları itibariyle kişiler üzerinden duygusal ve davranışsal stres oluşturabilmekte, (2) kişilerin geçiş sürecindeki kimlik değişimleri yeni değer ve yeteneklere sahip olmalarına yol açtığından dolayı yeni anlamları da beraberinde getirebilmekte ve (3) kişilerin yaşamış oldukları geçiş süreçleri, yeni örgütsel veya kurum kültürlerine ve yeni çalışma ortamlarına uyum gerektiren yeni davranış kalıpları oluşturmalarına yol açmaktadır. Bu üç durum bireylerin kariyer değişikliklerinde uyum sağlayabilmek için değişim ve dönüşüm yaşamalarına neden olmaktadır. Bu değişim ve dönüşümlerin derecesi; bireyin yeteneklerinin, yaşam şeklinin ve kişisel değerlerinin kimliklerindeki ağırlığına göre farklılıklar taşır. Bunun yanı sıra bazı kişiler, bu yeni rollerinin gereklerini kendi mevcut yeteneklerine, kimliklerine ve ihtiyaçlarına uyacak şekilde seçme ve değiştirme isteğinde de bulunabilir (Nicholson, 1984).

Yukarıda belirtildiği üzere Nicholson (1984) bireylerin kişisel özelliklerine göre kariyer seçimi ve değişimi yapmalarını ön plana çıkarırken Higgins (2001), kişilerin yaşamlarındaki kariyer geçişlerinin toplumsal çevrelerinden etkilendiğini öne sürmektedir. Bu görüşe göre, kişinin toplumsal çevresindeki ilişki çeşitliliği ile kariyer geçişi yapma arasında doğrusal orantı olduğu söylenebilir. Bu toplumsal ilişki durumu, bireylerin iş arama süreçlerinde aldıkları iş

tekliflerini arttırmakta ve karşılaşılabileceği kariyer engellerinde de bireye özgüven sağlamaktadır. Bireylerin kariyer geçişlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Louis (1980a) göre beş durumun birey tarafından birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. İlk olarak kişilerin yaşamları boyunca karşılaşılabileceği kariyer geçişlerinin getirebileceği yeni roller ile eski roller arasındaki farkları bilmesi gerekmektedir. İkincisi bireylerin karşılaştırdığı bu yeni roller ve eski roller arasındaki farkların fazla olma durumunun başa çıkma durumlarını da arttırdığını bilmeleri gerekmektedir. Üçüncüsü bireylerin gerçekleştirdikleri geçiş türünün geçiş yaptıkları yeni roller ile eski roller arasındaki farkların büyüklüğünü fark etmeleri gerekmektedir. Dördüncüsü bireyler, kariyer geçişleri süresince karşılaştıkları bu rol farklılıklarıyla baş etmek için öznel başa çıkma stratejilerine sahip olmalıdırlar. Beşincisi bireylerin başa çıkma süreçlerinin anlaşılması ve geçiş türünün belirlenmesi, bireylerin uyumunun kolaylaştırılması açısından faydalı olmaktadır. Tüm bu durumlar bireylerin kariyer geçiş süreçlerinin anlaşılması ve bu sürecin kolaylaştırılması için önem arz etmektedir.

Bu şekilde kariyer geçiş sürecinde olan bireyler, geçiş yaptıkları durumun getirmiş olduğu yeni rollerle ilgili eksik bilgileri, genel olarak beklentilerle tamamlama yoluna gitmektedirler. Geçiş sürecinde bu durumların yaşanması normal olarak değerlendirilebilir. Çünkü kariyer geçişleri kişilere özgü olduğundan yaşanan deneyimler de farklılık gösterebilmektedir. Louis (1980b) göre yaşanan bu farklılıklar, kişinin yaşamış olduğu geçiş türüne ve geçiş yapan kişinin geçmiş yaşam öyküsüne bağlı olarak da farklılık gösterir. Geçiş yapan bireylerin yaşanan farklılıklarla baş etmesi, kişiler için zor olabilmektedir. Çünkü bireyler geçiş yaptıklarında beklentileri ve deneyimleri arasında tutarsızlık oluşabilmektedir. Bu noktada bireyin geçiş durumlarında oluşan farklarla mücadele etmesinde durumu anlamlandırma önemlidir. Anlamlandırma, bireyin yaşamış olduğu kariyer geçişlerinde bu geçişin getirmiş olduğu olumsuz durumlarla baş etme yöntemidir. Kişiler bu anlamlandırma sürecinde geçmiş deneyimlerini kullanarak yeni deneyimleri anlamaya çalışırlar. Bu anlamlandırma yoluyla bireyler bu geçişin getirmiş olduğu yeni rol ve ortamdaki deneyimleri yorumlamak için bilişsel haritalarını kullanırlar. Buna göre geçiş yaptıktan sonraki bilgilerini ve beklentilerini düzenleyebilirler.

Genel olarak 21. yüzyılda yaşanan değişim ve dönüşümler bireyleri farklı geçişler yapmaya zorlayabilmektedir. Bu geçişler bazen kişisel bazen de toplumsal olabilmektedir. Bu kariyer geçişleri bireyi ve toplumu olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilmekte ve bu durumlarla baş etmesi için kişisel ve toplumsal dinamiklerin beraber değerlendirilmesi ve bireyin öz yeterliklerini kullanması önem arz etmektedir.

2.3. Kariyer Geçiş Türleri

Kariyer geçişi, bir durumdan ayrılma ve yeni bir iş durumuna katılma sürecidir (Fernandez, Fouquereau ve Heppner, 2008). Bu yeni bir iş durumuna katılma, bireylerin kariyerlerinde farklı türdeki sınırlar boyunca hareket etmeleridir (Gunz, Peiperl ve Tzabbar, 2007). Bireylerin bu sınırlar boyunca kariyer geçişleri alanyazında farklı tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Alanyazında yer alan bu tanımlamalar incelendiğinde çoğunlukla Scholessberg'in (1981) sınıflandırmasının kullanıldığı görülmektedir. Bu bakış açısında geçişin bireyin kişisel davranış ve ilişkilerindeki değişimden, çevresindeki değişimden ve dönüşümlerden etkilendiği varsayılır. Bu yaklaşıma göre, kişilerin herhangi bir yaşamsal değişime nasıl uyum sağlayacakları üç temel faktörle belirlenir. Bu faktörler; (1) bireyin bu geçişi algılama durumu (vakitli mi vakitsiz mi, yavaş yavaş mı aniden mi, geçici mi kalıcı mı veya belirsiz mi), (2) geçişin öncesinin ve sonrasının özellikleri (çeşitli destek sistemlerinin ve gruplarının olaya dahil olup olmadıkları) ve (3) bireylerin karakteristik özelliklerinin (psiko-sosyal yeterlilikleri, cinsiyet rol tanımları) neler olduğudur. Bundan dolayı üç farklı geçiş türü ortaya çıkmıştır (Scholessberg, Waters ve Goodman, 1995):

- a. *Beklenen geçişler*; bireyin yaşamında evlenme, iş hayatına atılma, ilk çocuğunun dünyaya gelmesi, emeklilik vb. hayatta olması beklenen olayların gerçekleşmesiyle yaşanmaktadır.
- b. *Beklenmeyen geçişler*; bireyin hayat döngüsü içinde beklenmeyen bir olay karşısında yaşadığı geçiştir. Bireyler bu geçişlerde kriz yaşayabilir. Bireyin işten çıkarılması, bir hastalığa yakalanıp işi bırakması, çevresinde beklenmeyen ölümlerin gerçekleşmesi, doğal afete maruz kalmak, hastalık vb. nedenlerle yaşanan geçişler beklenmeyen geçişlere örnek verilebilir.
- c. *Beklenen ama gerçekleşmeyen geçişler*; bireyin yaşamında olması beklenen ama farklı nedenlerden ötürü gerçekleşmeyen olaylardan dolayı yaşanan geçişlerdir. İstenmesine rağmen doğmayan bir bebek veya gerçekleşmeyen bir evlilik gibi durumlar beklenen ama gerçekleşmeyen geçişlere örnek verilebilir.

Bu üç geçiş türü bireylerin değişimi değerlendirme durumlarına göre farklılıklar gösterebilir. Bir geçiş, değişimi yaşayan bireyler tarafından geçiş olarak tanımlandığında bir anlam ifade eder (Schlossberg, 1981). Ayrıca bireylerin geçiş durumları yetişkin rollerini, rutinleri, varsayımları ve ilişkileri hangi ölçüde değiştiriyorsa, kişi geçişten o derecede etkilenmektedir (Sargent ve Schlossberg, 1988). Hem beklenen hem de beklenmeyen geçişler, genellikle gelişimsel nitelikte öğrenme ve gelişme fırsatları verir (Merriam, 2005). Geçiş türlerinin bireylerin gelişimsel özelliklerine bağlı olarak kişinin tanımlanmasını

değiştirebilmektedir. Bu durumun bireyin bu geçişe hazır olma durumlarını etkileyebildiği söylenebilir.

Kariyer geçiş türlerinden bir diğeri Kramer'in (2010) bireysel geçiş türleridir. Kramer (2010) üç ortak bireysel geçiş önermektedir: iş terfileri (yani bir organizasyon içinde yukarı doğru hareket), iş transferleri (yani bir organizasyon içindeki bölümler arası transfer veya fiziksel binaları değiştirme) ve kariyer platoları (yani organizasyon hiyerarşisinde durgunluk). Kramer'in (2010) bu bireysel geçiş türleri özellikle iş dünyasındaki kariyer geçişlerini belirtmektedir. Çoğu sosyalleşme araştırması, gönüllü olarak yukarı doğru kariyer geçişlerine odaklanırken, Tan ve Kramer (2012) bireylerin, sosyal açıdan daha az prestijli mesleklere doğru gönüllü olarak kariyer değişiklikleri yapmak için stratejiler kullandıklarını söylemektedir. Ayrıca Kramer (2010), kariyer platolarının, organizasyonda gelecekteki yukarı doğru hareket eksikliğinden dolayı pozisyonda değil, tutumda bir tür geçiş olduğunu öne sürmektedir.

Kariyer geçiş türlerinden bir diğeri Heppner'in (1998) görev, pozisyon ve meslek değişikliği olmak üzere üç farklı türde deneyimlenebilecek bir durum olarak tanımladığı türlerdir;

- a. *Görev değişikliği*; benzer iş veya işyerinde bulunan farklı durumlar arasında yapılan görev değişiklikleridir. Bu duruma örnek olarak çiftçilikle uğraşan kişinin süt üretiminden ayrılarak tahıl üretimine geçişi verilebilir.
- b. *Pozisyon değişikliği*; bireyin aynı patron ya da farklı patron ile çalıştığı görevlerinde pozisyon değişikliği yapmasıdır. Bu duruma örnek olarak büyük bir şirkette çalışan bir sekreterin aynı şirketin farklı bölümünde yeniden sekreter olarak çalışması verilebilir.
- c. *Meslek değişikliği*; bireyin mevcut işini bırakıp tamamen farklı bir meslek grubuna geçmesidir. Bu duruma örnek olarak çiftçilik yapan bir bireyin bu işini bırakıp fabrikada işçi olarak göreve başlaması verilebilir.

Kariyer geçiş türleri ile ilgili bir diğer sınıflama Fernandez, Fouquereau ve Heppner (2008) örgüt içi, örgütler arası ve meslekler arası geçiş sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırma şu şekildedir;

- a. *Örgüt içi geçiş*: Kişilerin mevcut çalıştığı işte aynı iş ortamında farklı bir bölümde çalışmak için geçiş yaşamasıdır.
- b. *Örgütler arası geçiş*: Bireyin çalıştığı mevcut kurumu bırakıp başka bir kuruma geçmesidir.
- c. *Meslekler arası geçiş*: Bireyin çalıştığı mesleği bırakarak farklı bir meslek grubuna geçmesidir.

Bir diğer kariyer geçiş türleri sınıflandırması Chudzikowski (2012) Avusturyalı işletme mezunlarından oluşan ve ilk grubun 1990'dan yeni kariyer bağlamını ve ikinci grubun 1970'den 'eski' kariyer bağlamını temsil eden iki grup arasındaki kariyer geçişlerinin sıklığını, biçimini ve etkisini araştırdığı nitel bir çalışma ile ortaya koyduğu sınıflamadır. Yapılan bu çalışmada örgütsel sınırlar (örgütsel geçişler), işlevsel sınırlar (yatay geçişler) ve hiyerarşik sınırlar (dikey geçişler) olmak üzere üç geçiş türü belirlenmiştir. Örgütsel boyut, örgütler ve endüstriler içinde veya arasında geçişleri içermektedir (Nicholson ve West, 1988). Yatay boyut, işlev, bölüm veya bölümdeki değişiklikleri ifade etmektedir (Schein, 1968). Dikey boyuttaki geçişler, terfilere ve indirgemelere karşılık gelmektedir (Chudzikowski, 2012).

Price (1977) göre ise geçişler gönüllü veya gönülsüz olabilir. Bireyler geçişi isteyerek (yani, yeni bir iş istemek, mevcut konumundan memnun olmamak, daha yüksek tazminat istemek) veya istemeyerek (yani küçülme, dış aile sorumluluğu) yapmayı seçebilirler. Başka bir olası durum olarak gönüllü veya gönülsüz kariyer değişikliğine, yeni annelerin bir çocuğun doğumu için çalışma izni alması örnek verilebilir. Annelik izni, birçok kadının kariyer değişiklikleri ve rol müzakereleri yaşamasına neden olmaktadır (Miller ve diğerleri, 1996). Bireyler çocuk yetiştirmek için zaman ayırdıklarında, genellikle teknoloji, farklı organizasyonel normlar ve yeni süreçler yoluyla önemli ölçüde değişen bir iş yerine geri dönmektedirler. İşyerine bu yeniden giriş, genellikle bireyin sosyalleşmenin örgütsel karşılaşma aşamasının birçok yönüne yeniden katılmasını gerektirmektedir (Miller ve diğerleri, 1996). Organizasyon içindeki ve organizasyonlar arasındaki değişikliklerle ilgili farklılıkları dikkate almak da önemlidir. Bireyler işte terfi aldıklarında (Hill, 2003; Kramer ve Noland, 1999) veya şirket içindeki başka bir bölüme transfer edildiklerinde (Kramer, 1994) sıklıkla aynı organizasyon içinde geçiş yapmaktadırlar.

2.4. Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi

İnsanlar doğumdan ölüme kadar birçok evreden geçmektedir. Her bir evrenin kendine özgü ihtiyaç ve görevleri bulunmaktadır. Lise son sınıf öğrencilerinin de genel olarak ergenlik döneminde olduğu söylenebilir. Nurmi (1991) göre bu dönemin gelişimsel görevleri arasında eğitime devam etme, meslek seçimi yapma, kişisel sorumluluk alma, sevgi ihtiyacının giderilmesi için karşı cinsle etkileşim kurma, eş seçimi yapma vb. görevler yer almaktadır. Bundan dolayı her ne kadar kariyer gelişimi yaşam boyu devam eden bir süreç olsa da ergenlik dönemi kariyer seçeneklerinin araştırıldığı ve kariyer seçiminin yapıldığı kritik bir dönemdir (Hirschi, 2010; Meydan, 2020). Erikson'a (1993) göre, bu dönemin kritik görevlerinden biri de kimlik gelişimidir. Çocuklar büyüdükçe kendilerini tanımlamakta zorlanırlar, ancak kim olduklarını ve gelecekleri için ne istediklerini sağlamlaştırmaya çalışırlar. Bunun bir parçası

olarak, önemli bir göreve, kariyer araştırmasına başlarlar. Bazı ergenler için kariyer araştırması oldukça organik bir şekilde gerçekleşmektedir. Ancak diğerleri için bu bir mücadele veya asla gerçekleşmeyecek bir şeydir. Bir ergenin kariyer gelişim sürecini etkileyen birçok bireysel farklılık ve bağlamsal etki bulunmaktadır. Kariyer gelişim kavramı kişilerin kendi kariyer sistemlerini oluşturmaları, kendi geleceklerine ilişkin kariyer kararlarını belirlemesi, sahip olduğu hayat görevlerini örtüştürmesiyle birlikte kişisel ilgi, yetenek ve değerlerini ortaya çıkarmaya çalıştığı yaşam boyu süren bir süreçtir (Özyürek, 2016). Kariyer gelişimi pek çok unsurdan olumlu ya da olumsuz olarak etkilenebilir. Kariyer gelişim sürecini olumsuz etkileyen dört faktör olduğu söylenebilir; kariyer karar verme güçlükleri, kariyer kararsızlığı, kariyer kaygısı ve kişinin kariyerle ilgili hedeflerine ulaşmasını olumsuz etkileyen kariyer engelleridir.

Kariyer karar verme güçlükleri, kişilerin kişisel kariyer kararı vermelerinde yaşamları boyunca etkilenecekleri güçlüklerden dolayı kariyer kararı vermelerinin psikolojik ve sosyalleşme açısından olumsuz etkilenmesidir (Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Alanyazında kariyer karar verme durumunu açıklayan ve bu duruma yönelik çözümler öne süren farklı kuramlar vardır (Amundson, 1995; Miller-Tiedeman ve Tiedeman, 1990; Owen, 2015). Bu kuramlar kişilerin karar verme durumlarını tanımlamak için kariyer kararı vermeye odaklanmaktadır ve kişilerin kariyer gelişimlerinde yaşamış oldukları kararsızlık durumlarına ilişkin genel bir çerçeve ortaya koymaktadırlar (Gökce, 2016). Alanyazında kariyer karar verme durumlarına yoğunlaşan yaklaşımların yanı sıra kariyer karar vermede karşılaşılabilecek sorunlara odaklanan kuramlar da vardır (Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Gati, Krausz ve Osipow (1996) yaklaşımına göre, kariyer kararı vermede karşılaşılabilecek sorunların üç boyutu vardır;

- a. *Hazırlık eksikliği*; bu alt boyutta bireylerin kariyer kararı vermelerinde dört zorlukla karşılaştığı belirtilir. Bu dört zorluk iki ana kategoride toplanabilir. Birinci alt boyutunda bireyin kariyer karar sürecine girmesi için motivasyon eksikliği ve her türlü karar alma sürecine ilişkin genel kararsızlık ile ilgili zorluklar bulunmaktadır. İkinci alt boyutta da bireyin kariyer kararı verme sürecinde akılcı olmayan inançlarla ilgili zorlukları ve bu sürece dahil olan adımlar hakkında bilgi eksikliğini yer almaktadır.
- b. *Bilgi Eksikliği*; bireyin kariyer kararı verme durumu hakkındaki bilgi eksikliğidir. Bireyin benliği hakkında, seçmek istediği kariyer seçenekleri hakkında ve daha da önemlisi bu noktada araştırma yapma konusundaki bilgi eksikliğini içermektedir.
- c. *Tutarsız Bilgi*; kişinin kariyer kararı vermek için edindiği bilgilerin tutarsız olmasıdır. Bu alt boyutun da kendi içinde üç kategorisi bulunmaktadır. Bunlar güvenilir olmayan veya açık olmayan bilgiler; kişinin iç ve dış çatışmalarıdır.

Lise son sınıf öğrencilerinde görülebilecek kariyer gelişim sorunlarından bir diğeri kariyer kararsızlığıdır. Kariyer kararsızlığı, yıllardır kariyer alanında araştırmalar yapan araştırmacılar için kaygı verici bir durum olmuştur. İlk başlarda sadece öğrencilerin kariyer kararı verme süreci üzerine yoğunlaşan bu problem alanı, sonraki yıllarda tüm insanların hayatları boyunca kariyer kararlarını düzenleme ihtiyacı duyması ile daha geniş bir yaşam sürecini kapsamaya başlamıştır (Osipow, 1999). Kariyer kararsızlığı, kişinin gelecekte ulaşmak istediği kariyer hedeflerine yönelik çabalaması ve bu kariyer geleceğine hazırlanma konusunda zorlanmasıdır (Breaux, 2004). Kariyer kararsızlığı aynı zamanda kişinin eğitim veya meslek kararı verme durumunda yaşadığı belirsizlik durumu (Kelly ve Lee, 2002); kariyer kararsızlığı yaşayan kişinin gelecek kariyer durumu ile ilgili karar verdiği zamanda karşılaştığı zorluklar olarak tanımlanabilir. Genel olarak kariyer kararsızlığının, bireylerin kariyer gelişim dönemlerinde gerçekleştirecekleri kariyer geçiş tercihlerinde bir karar alacak olmalarından dolayı bu kararda yaşadıkları zorluklara yönelik olduğu söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin kariyer gelişim sorunlarından bir diğeri kariyer engelleridir. Kariyer engelleri, kişinin kendisi veya sosyal destek kaynağı olan çevresinden kaynaklı kariyer gelişimini zorlaştıran durumlardır (Swanson ve Woitke, 1997). Ayrıca kariyer engellerinin kişinin kariyer seçimini zorlaştıran bağlamsal faktörler olduğu da söylenebilir (Lent, Brown ve Hackket, 2002). Meydan'a (2020) göre bu kariyer engellerine ilgi, motivasyon, öz yeterliğin düşük olması, ev veya okul değişikliği gibi faktörlerin yanı sıra kişinin bulunduğu ülkenin politikaları da örnek olarak verilebilir. Çalışanlar kariyer yaşamları boyunca bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar kişinin içinde bulunduğu kariyer gelişim aşamasından kaynaklanabileceği gibi, cinsiyete bağlı olarak ya da her iki eşin de çalışması gibi birçok faktöre dayalı olarak da ortaya çıkabilmektedir (Balta-Aydın, 2007). Öğrencilerin kariyer planlaması üzerinde ebeveyn etkisi, arkadaş ya da akran etkisi, öğretmen etkisi, toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin beklentiler, okul akademik başarısı ve benlik yeterliliği ve olumsuz olaylar (ölüm, hastalık, alkol ve ilaç bağımlılığı vb.) olmak üzere altı faktör etkilidir. Bu faktörlerin olumlu etkileri çoğaldığında ve olumsuz etkileri kontrol edildiğinde geleceğe ilişkin tutarlı ve başarılı bir kariyer planı yapılandırmak daha olasıdır (Fisher ve Griggs, 1995). Rogers, Creed ve Glendon (2008) ayrıca lise öğrencileri arasında bireysel farklılıkların ve bağlamsal etkilerin kariyer keşfi ve kariyer karar verme süreci üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini belirtmektedir. Özellikle kişilik, sosyal destek, öz yeterlik, sonuç beklentileri ve hedeflerin, kariyer planlama ve keşfetme üzerindeki etkilerine bakıldığında, kişilik, sosyal destek, öz-yeterlik ve hedeflerin kariyer planlaması ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Yine bu dönemin kariyer gelişim sorunlarından bir diğeri ise kariyer kaygısıdır. Kariyer kaygısı, bireyin kariyer gelişimini olumsuz etkileyen başarısızlık korkusu (Vignoli, 2015); kariyer seçimini ve kariyer gelişimini etkileyen kararsızlık (Tsai, Hsu ve Hsu, 2007); bilgi eksikliğinden dolayı kariyer gelişim sürecinin olumsuz etkilenmesi (Pisarik, Rowell ve Thompson, 2017) ve kariyer seçimi sürecinde yaşanan olumsuz duygulardır (Fouad, 2007; Saka, Gati ve Kelly, 2008). Kariyer seçiminde bir miktar kaygı, bireylerin kariyerle ilgili görevlere hazırlanmasına yardımcı olabilir (Cho, 2008; Harren, 1979). Bununla birlikte, yaşanan kaygı aşırı bir noktaya gelirse yararlı olmaktan çıkmakta ve bireyin kariyer seçimini olumsuz etkileyebilmektedir (Shin ve Lee, 2019).

2.5. Kariyer Geçiş Teorileri

Geçiş, kişinin yaşamında beklediği veya beklemediği durumların sonucunda, kişisel ilişkilerinin, alışlagelmiş yaşamının, ilkelerinin ve rollerinin değişmesidir. Geçişler, bireyin eğitim gördüğü okulundan mezun olması, iş hayatına girmesi, evlenmesi, çocuk sahibi olması, ölüm vb. yaşam değişikliklerini kapsar. Aynı zamanda, mesleki değerlerin veya beklenen ama gerçekleşmeyen olayların yaşanması, iş yerinde beklenen terfinin verilmemesi gibi değişiklikler de geçişin yaşanmasına neden olmaktadır (Scholessberg, Waters ve Goodman, 1995). Geçiş kavramının genel anlamda kişilerin yaşamında önemli değişikliklerin yaşanmasına yol açtığı söylenebilir.

Kariyer geçişi ise, bireyin gerçekleşen kariyer değişikliklerinde birbirini takip eden kariyer durumlarıdır. Heppner'a (1998) göre bu değişiklikler üç gruba ayrılır. Bunlar (a) bireyin aynı iş ve iş yerinde gerçekleşen görev değişikliği, (b) aynı veya farklı iş yeri ya da işveren dâhilinde sahip olunan işe ilişkin pozisyon değişikliği ve (c) aynı veya farklı bir alanda gerçekleşen meslek değişikliğidir. Bu kariyer geçiş sürecinde kişilerin kullandığı bazı psikolojik dayanaklar olduğu söylenebilir. Kariyer geçişlerindeki bu psikolojik dayanaklar, kariyer geçişlerine uyum sürecinin kişisel değerlendirmesini gösteriyormuş gibi algılanan dayanak ve engellerdir (Heppner, Cook, Strozier ve Heppner, 1991). Heppner (1998), bu psikolojik dayanakları; hazır bulunuşluk, kendine güven, kontrol, destek ve bağımsızlık kararı şeklinde ifade eder. Genel anlamda hazır bulunuşluk, yaşanan kariyer geçişinin bireylerde oluşturduğu motivasyonu; kendine güven, başarılı bir kariyer geçişinde öz yetkinliğin etkisini; kontrol, kariyer geçişinde kişinin gelişmelerle ilgili kontrolü sağlamasını; destek, başarılı bir kariyer geçişi için gereksinim duyulan sosyal desteklere ulaşabilmesini; bağımsızlık kararı ise, kişinin kariyer geçiş kararındaki özerklik algısını ifade eder.

Yukarıda söz edilen psikolojik dayanaklarla ilgili olarak Heppner, Multon ve Johnston (1994) yaptıkları araştırmaya göre; kişiler iyi derece psikolojik dayanaklara sahiplerse, kariyer geçiş dönemlerinde daha az stres yaşamakta, daha çok gelişme göstermekte ve en önemlisi daha sağlam bir mesleki kimlik geliştirebilmektedirler. Geçiş süreci teorileri de bu noktada kariyer aşamaları arasındaki belirli geçişleri ve ilgili sorunları tanımlamaktadır (Connolly, 2011). Bu bağlamda kariyer geçişlerini açıklamaya çalışan bazı modeller vardır. Super'ın kariyer gelişim modeli, Scholessberg'in 4S kuramı, Nicholson'un geçiş döngüsü modeli, Bridges'in kariyer geçiş modeli, Ibarra'nın kariyer geçiş stratejisi, Hall ve Chandler'ın kariyer arayışında kariyer döngüsü modeli, Hopson ve Adams'ın kariyer geçiş modeli, okuldan işe geçiş modeli, Savickas'ın kariyer yapılandırma kuramı, Louis'in kariyer geçiş modeli ve atletik kariyer geçiş modeli bu modellere örnek olarak verilebilir.

2.5.1. Super'in Yaşam Boyu Kariyer Gelişim Modeli: Super 1950'lerde başladığı araştırmalarını, yıllar içinde çeşitli eklemelerle güncelleyerek gelişim kuramını ortaya koymuştur. Super, kendisinden önce geliştirilen kuramların varsayımlarını değerlendirip gördüğü eksiklikler üzerinde durarak mevcut kuramlara katkı sağlamıştır (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2021). Bu kuramın bakış açısı gelişimseldir ve meslek seçimini tek bir zaman noktasında yapılan kesitsel bir durum olarak değil, gelişen boylamsal bir süreç olarak değerlendirir (Özyürek, 2016). Benlik kavramı bu kuramın en temel kavramıdır. Super ve Super (2009) göre, kariyer seçimi kişinin benliğinin hayata geçirilmesidir. Meslek seçimi, bireyin kendi algısına göre, kişisel özelliklerinin, yeteneklerinin, değerlerinin, hedeflerinin ve ideallerinin dinamik bir örüntüsüdür (Karacan-Özdemir, 2020). Super kuramını geliştirdiği ilk yıllarda benlik kavramını, bireyin rollerine, durumuna, konumuna, ilişkilerine ve yaptığı şeylere bakışı olarak kavramsallaştırırken sonraki yıllarda kişinin benliğinin çok boyutlu olduğuna yönelik değiştirmiştir (Savickas, 2002).

Super, Savickas ve Super (1996) göre kişilerin yaşamında beş önemli dönem bulunmaktadır. Bu dönemler doğrusal, tahmin edilebilir ve genel değişmeyen bir sıradadır. Bu dönemlerin her biri farklı yaş dönemlerini kapsamaktadır (Eryılmaz ve Mutlu, 2017; Kazuyuki ve Kuo-Lin, 2006; Sharf, 2017; Super, 1980; Zorver ve Owen, 2014).

Tablo 2.*Kariyer gelişim dönemleri*

Dönem	Alt Dönem	Yaş	Özellikler
Fiziksel ve Psikolojik Büyüme	Hayal, ilgi, yetenek	0-14 yaş	Bireylerde benlik algısının yanı sıra bireysel davranış, kapasite, ilgi ve ihtiyaçların oluşmaya başlaması bu dönemde başlar.
Keşfetme (Araştırma)	Deneme, özelleşme, uygulama	15-24 yaş	Bireyin geçmek istediği iş ile ilgili tecrübe kazanmak için girişimde bulunması ve ilgi ve beceri gelişimi için geçici kararlar verilerek iş girişiminde bulunulması bu dönemde gerçekleşir.
Yerleşme/Kurulma	Sınama, sağlamlaştırma	25-44 yaş	Bireyin bir önceki dönem kazandığı deneyimlerden hareketle deneyim ve kararlık göstermeye başlama bu dönemde başlar.
Sürdürme		45-64 yaş	Birey yerleştiği işte devamlılık sağlamak için uyum sağlamaya çalışır.
Düşüş (Çekilme)	Yavaşlama, emeklilik	65+ yaş	Bireyler önceki dönemlerde kazandıkları tecrübeleri ve bilgileri etkin kullanabilecekleri aktivitelere yönelirler.

Bu kuramda, kişilerin benlik kavramının gelişebilmesi ve kariyer tercihine dönüşebilmesi için her aşamanın gelişimsel görevlerinin tamamlanması gerekmektedir (Super 1990). Kişilerin her bir evredeki gelişimsel özelliklerini yerine getirmeleri için bir önceki aşamada yer alan görevleri tamamlamaları gerekmektedir. Yani bir önceki evrede gelişimsel görevlerin yerine getirilme düzeyi bir sonraki evrenin gelişimsel görevlerini etkilemektedir. Kişilerin psiko-sosyal gelişimleri gibi kariyer gelişimleri de bu noktada olumlu veya olumsuz ilerleyebilir. Kişilerde kariyer gelişiminin olumlu ilerlemesi gelişimsel görevler yerine getirildiğinden kişinin psikolojik ve fizyolojik sağlığını da olumlu etkilemektedir. Eğer kariyer gelişimi olumsuz etkilenirse psikolojik ve fizyolojik sağlık da olumsuz etkilenmektedir.

(Eryılmaz ve Mutlu, 2017). Bu durum, kariyer gelişim dönemleri arasındaki geçişlerde bireylerin psikolojik ve fizyolojik sağlıklarının gelişimsel görevlere bağlı olduğunu göstermektedir.

Yaşam boyu kariyer gelişimi kuramına göre her bir meslek bazı karakteristik beceri ve kişilik özellikleri taşır. Bundan dolayı her bir meslekte farklı özelliklere sahip kişiler yer almaktadır. Bu nedenle herkes farklı mesleklere yönelmektedir (Yeşilyaprak, 2019). Sağlıklı bir meslek seçimi, meslek seçimi kararının verildiği ana kadar geçen mesleki gelişim sürecinde, bireyin üzerine düşen mesleki gelişim görevlerini gereği gibi yapması ile olanaklıdır. Bu nedenle, örneğin ortaokula denk gelen kariyer gelişimi sürecinde ortaokul öğrencilerinin kendilerinden beklenen meslek seçimine ilişkin bir takım tutum ve davranışları kazanmaları gerekmektedir (Super, 1990). Bireylerin kazandıkları bu tutum ve davranışların kişinin sağlıklı kariyer gelişimi ve geçişine anlamlı etki ettiği söylenebilir.

Super ve Super (2009), okul yaşamının sona ermesinden sonraki birkaç yıllık zaman diliminde kariyer gelişimi olarak araştırma aşamasından yerleşme (yetişkinliğe geçiş de olan) aşamasının başlangıcına kadar olan süreci okuldan işe geçiş süreci olarak ifade etmişlerdir. Bu sürecin üç alt aşamadan oluşmaktadır. Belirsizlik aşaması; meslek seçimi ve mesleğin gerektirdiği gerekli alıştırmaların yapıldığı tanımlamaları ve araçları içermektedir. Deneme aşaması bir mesleki başlangıç pozisyonu edinip mesleğe yerleşmede adımlar atılmasıdır. İstikrar aşaması, seçilen meslekteki uygun pozisyonu güvence altına alma aşamasıdır. Kritik mesleki baş etme davranışları okuldan işe geçiş aşamaları süresince artarak mesleki pozisyonlara uyum sağlamada önemli hale gelmektedir (Feldman ve Weitz, 1988).

2.5.2. Schlossberg'in 4S Teorisi: Genel olarak yetişkin gelişim teorisi olarak ortaya çıkan bu teori ortaya atıldığı ilk yıllarda kariyer psikolojik danışmanlarının becerilerine yönelik geliştirilmiştir (Evans, Forney, Guido, Patton ve Renn, 2010). Bu kuramın birinci amacı bireyin kariyer geçişindeki yetişkinleri anlamayı kolaylaştıracak ve onlara 'sıradan veya olağanüstü yetişkinlik süreci' ile başa çıkmak için ihtiyaç duydukları yardıma ulaşmalarını sağlayacak bir yol/model sunmaktır (Savickas, 1984). Bu kariyer geçiş modeli başlarda Levinson ve diğerleri (1997), Neugarten (1979) ve Lowenthal ve Chiriboga (1975) çalışmalarına dayanarak ortaya çıkmış ve sonraki yıllarda Scholessberg (1981) tarafından bu araştırmacıların fikirleri bütünleştirilerek ve eleştirilerek ortaya konmuştur. Schlossberg (1981) kendi geçiş teorisini kavramsallaştırmasına ilişkin en erken kapsamlı tanımda modelini "insanın geçişe uyumunu analiz etmek" (s. 2) için bir araç olarak tanımlamıştır. Kariyer geçişi üç kümenin etkileşiminden etkilenmektedir. Bu kümeler: (1) bireyin geçişi algılaması, (2) geçiş öncesi ve geçiş sonrası ortamların özelliklerini bilmesi ve (3) geçişi yaşayan bireyin kendi özelliklerinin farkında

olmasıdır. Her bir küme, bireyin belirli bir geçişle başa çıkma yeteneği üzerindeki etkileri bakımından varlıklar, yükümlülükler, ikisinin karışımı veya tarafsız olarak kabul edilebilecek bileşenleri içermektedir.

Bu kurama göre bir kariyer geçişinin anlaşılabilmesi için; geçişin türünün, içeriğinin ve etkilerinin hesaba katılması gerekmektedir. Bu kurama göre, bireylerin geçiş dönemindeki değişimleri anlamlandırabilmesi ve onlarla baş edebilmesini sağlayan dört faktör vardır. Bu faktörler; durum, bireyin kendisi, destek ve stratejilerdir. Bu dört faktörün İngilizce karşılıklarının baş harflerinden dolayı da modele, 4S modeli ismi verilmiştir (Schlossberg, 1981; Goodman, Schlossberg ve Anderson, 2006). Modeli oluşturan faktörler şu şekildedir;

a. Durum; Geçiş için durum veya bağlam önemlidir (Anderson, Goodman ve Schlossberg, 2012). Geçiş yaşayan kişi tarafından ele alınması gereken ilk soru geçiş neyin tetiklediğine odaklanmaktır. Geçişin beklenip beklenmediği konusu önemlidir. İlgili tetikleyiciler, bir işi kaybetmek ve başka birini bulamamak gibi dışsal veya bireyin algıladığı kişisel gelişim veya değişim ihtiyacı gibi içsel olabilir. Bir tetikleyici, bireyin kendisine ve yaşamlarına farklı bir gözle bakmasına neden olmaktadır. Bu noktada zamanlama, durumun bir özelliğidir ve geçiş süreciyle ilgilidir. Geçişin neden bu noktada gerçekleştiği, yaşam faktörlerinin ve bağlamın geçiş sürecini daha kolay mı yoksa daha mı zorlaştırdığı gibi konular, bireylerin geçiş sürecini nasıl ele aldıklarını etkilemektedir. Geçiş sürecinin beklenen süresi, geçişle ilgili sorunlarla başa çıkmanın kolaylığını veya zorluğunu etkilemektedir (Bauer, 2017). Anderson, Goodman ve Schlossberg (2012) öngörülen bir zaman çerçevesine sahip olan ve bu süreden sonra geçişin tamamlanmasının beklendiği bir geçişin birey için daha az stresle sonuçlandığını belirtmiştir. Eşzamanlı stresler, bireyler için geçiş sürecini etkileyecektir. Bazen, bir kişinin hayatının bir alanındaki geçişler, geçiş sırasında başka streslere neden olmakta ve bu da süreç üzerinde olumsuz bir etkiyi ortaya çıkarmaktadır.

b. Birey: Bu faktör kişilerin aynı durumlara farklı tepkiler vermesine neden olan psikolojik durum ve demografik özelliklerin bir bütünü olan bireysel özelliklerdir. Bu faktörde insanların kişilik, psikolojik ve demografik (sosyoekonomik düzey, sağlık durumu, kültür/ırk/etnik köken, cinsiyet rolü, yaş) özelliklerinin incelenerek, baş etme kaynaklarının belirlenmesi önemlidir. Kuramda bu faktör önemsenen ve üzerinde çalışılması gereken bir aşamadır. Bu noktada mezun olan bireyin iş dünyasına ilk adımlarını atarken sahip olduğu kişilik özellikleri, hazırbulunuşluk düzeyi, ilgi ve yeteneklerine ilişkin farkındalığı gibi faktörler geçiş sürecinde bireyin kendisini ifade etmektedir. Ayrıca durumla baş edebilmek için bireyin kendi kaynaklarını, içsel gücünü ve kişisel özelliklerini ifade etmektedir (Goodman,

Schlossberg ve Anderson, 2006; Pendleton, 2007). Bu kişisel özellikler bireyin geçiş sürecini etkileyen önemli faktörler olduğundan bu kurama göre birey faktörü kritik bir faktördür.

Birey faktörü, kariyer geçişlerinin kritik yönü olarak belirginlik ve denge, dayanıklılık, öz yeterlilik ve anlam oluşturma boyutlarını içerir. Belirginlik, kişinin hayatında çalışmanın önemidir. Bir çalışan olmanın yanı sıra benimsediğimiz bir dizi olası yaşam rolü vardır, örneğin öğrenci, vatandaş veya arkadaş olmak. Bu yaşam rolleri, kişinin yaşamında farklı zamanlarda farklı düzeylerde önem kazanır (Super, 1980). Dayanıklılığın belirli bir özellik değil, bireydeki özelliklerin bir karışımı olduğu söylenebilir. Barrett (2004), dayanıklılığın beş özelliğini özetlemiştir; olumlu, odaklanmış, organize, proaktif ve esnek olmak. Olumlu olmakla, birey geçişin sunduğu yeni fırsatlara odaklanırken; odaklanmak, bireyin geçişten ne elde etmek istediğine dair net bir vizyona sahip olması anlamına gelir. Geçişte başarılı bir şekilde ilerlemek için, bireyin verileri hızlı bir şekilde bilgiye dönüştürme yeteneğine sahip olması ve ardından bu bilgiyi geçişte ilerlemek için etkili bir plan içinde düzenlemesi gerekmektedir. Geçiş sürecine eşlik eden belirsizlik karşısında hareket etmek ve belirlenmiş riskler almak proaktifliği göstermektedir. Esneklik, geçiş değişikliklerine yanıt vermek ve yaratıcı stratejiler geliştirmek için çok çeşitli dahili ve harici kaynaklardan etkin bir şekilde yararlanmaktır (Bauer, 2017). Günümüzde pek çok insan, kariyerlerinde bir amaç ve anlam duygusu bulmak ve işyerinde bir bağlılık ve topluluk duygusu yaşamak istemektedir. Anlam oluşturma, işyerinde anlam bulma, amaç duygusu verme ile ilgili temel bir kavramdır (Ashmos ve Duchon, 2000). Lips-Wiersma (2002), kariyer geçişlerinde önemli ve anlamlı olan dört amacı özetlemiştir. Bu amaçlar “gelişmek ve kendi haline gelmek” (kendini tanıma ve kişisel gelişim); “başkalarıyla birlik” (değerleri paylaşmak ve ait olmak); “kendini ifade etme” (yaratmak ve başarmak, başkalarını etkilemek) ve “başkalarına hizmet etmek” (fark yaratmak). Bireyler yaşamlarının kişisel koşullarında bu değişiklikleri yaşarken, destek açısından diğerlerinin etkileri önemlidir (Bauer, 2017).

c. Sosyal destek; bireyin ailesi, sosyal çevresi ve bulunduğu kurum gibi çevresel kaynaklardan cesaretlendirici yardımlar alarak değişimleri gerçekleştirmesidir. Bireyin yardım aldığı çevre bazen aile, arkadaşlar ve yöneticiler olabileceği gibi, dernek, vakıf, meslek örgütleri gibi profesyonel kuruluşlarda olabilmektedir. Desteğin varlığı, kişilerin geçiş süreçlerini başarılı bir şekilde geçirebilmesi için kritik öneme sahiptir. Sosyal destek sistemlerinin, kişilerin psikolojik kaynaklarını geçişe doğru harekete geçirebilmesi noktasında önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca bireyin geçişte yaşadığı değişikliklerle baş edebilmesinde yardımcı olabilecek destek kaynaklarının araştırılmasıdır. Ailesiyle, arkadaşlarıyla ve sosyal çevresi ile olan ilişkileri incelenmekte ve bu destek kaynaklarının işlevselliğine yoğunlaşmaktadır.

Bireyin iş yaşamına geçiş sürecinde yeni bağlantılar kurabilmesinde destek olacak çevreye sahip olması, ailesinden veya arkadaşlarından maddi ya da manevi destek alabilmesidir (Goodman, Schlossberg ve Anderson, 2006; Pendleton, 2007).

Destek, başarılı bir geçiş müzakeresinin yönlerinden biridir. Geçiş sürecine eşlik eden sorunlarla başa çıkabilmek için başkalarından destek almak çok önemli hale gelmektedir. Bir bireyin işini kaybettiği ve başka birini bulamadığı durumlarda, kurumsal desteğin yanı sıra önemli kişilerin desteği gerekebilir. Dengeye ulaşma veya yaşamda bir anlam ve amaç duygusu bulma arzusu gibi bir geçişe eşlik edebilecek benlik duygusundaki değişikliklerle ilgili konuların, geçişten geçen bireylerin yaşamlarındaki önemli diğer kişileri etkilemesi muhtemeldir. Bu nedenle, önemli ve etkilenen diğerlerinin desteği, başarılı geçiş için çok önemli olabilir. Geçiş sürecinde bireylere sağlanabilecek; yakın ilişkiler, aile birimleri, arkadaş ağları ve bireyin parçası olduğu kurumlar ve/veya topluluklar olmak üzere dört ana destek kaynağı vardır (Anderson, Goodman ve Schlossberg, 2012). Lowenthal ve Weiss (1976), “güven, destek, anlayış ve güven paylaşımını içeren yakın ilişkilerin” (s. 12) geçişler sırasında önemli bir kaynak olduğunu ileri sürmüştür (akt., Bauer, 2017).

Kendisine en yakın olanların desteğine sahip olan birey, geçişe daha iyi uyum sağlamaktadır. Aile de geçişe uyum sürecinde önemli bir destek kaynağı olmaktadır. Bir diğer önemli destek kaynağı, bireyin sıradan tanıdıklardan en iyi arkadaşlara kadar uzanan arkadaş ağıdır. Arkadaş ağının olası kaybı, yeni bir kariyere geçiş sürecinde birey için zorluklara neden olmaktadır. Pek çok kişinin iş yeri temelli arkadaşlıkları vardır ve iş arkadaşlarıyla faaliyetlerde bulunur. Bu nedenle bireyin sosyal hayatı yeni bir kariyere geçişten etkilenmektedir. Kurum ve kuruluşlar da ilgili hizmet ve programları sağlayarak bireylere geçiş sürecinde destek sağlayabilirler (Schlossberg ve Leibowitz, 1980). Bireyin çevresinden aldığı bu destek, geçişlerini etkili bir şekilde müzakere etmek için kullanabileceği stratejilerden biridir. Bu noktada geçişlerde başka stratejiler de kullanılabilir.

d. Stratejiler; bu kavram bireyin geçişi ile ilgili elde edilen verilerin yukarıdaki üç faktör çerçevesinde algılanması, değerlendirilmesi ve desteklenmesi sonrasında; bireyin yaşamış olduğu değişimle baş etme stratejilerinin belirlenmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada stratejiler, birey hakkında toplanan tüm verilerin değerlendirilip, birey için baş etme stratejilerinin belirlenmesidir (Heppner, 1998). Başa çıkma, insanların yaptıkları bazı şeyleri, farklı rollerinde karşılaştıkları yaşam gerilimleriyle başa çıkmak için gösterdikleri somut çabaları temsil etmesinin yanı sıra davranışlar, bilişler ve algılarla ilgili stratejiler kullanılarak elde edildiği söylenebilir (Pearlin ve Schooler, 1978). Geçiş süreciyle başarılı bir şekilde baş edebilmek için bireylerin bir dizi strateji kullanabilmesi gerekmektedir (Leibowitz, Schlossberg

ve Shore, 1991). Bu stratejiler, müzakere, tavsiye arama veya bir soruna yeni bir yaklaşım için beyin fırtınası yapmayı içermektedir. Ayrıca Folkman ve Lazarus (1988) göre, geçişlerle başa çıkmak için; problem çözme yoluyla problemlili durumları değiştirmeyi amaçlayan stratejiler ve ortaya çıkan sorunlara kişisel tepkileri en aza indirmek için kullanılan stratejiler olmak üzere iki tür strateji bulunmaktadır. Bu iki tür strateji dört başa çıkma modunu ana hatlarıyla açıklar; bilgi arama, doğrudan eylemde bulunma, eylemi engelleme ve durumla başa çıkmak için problem çözme zihniyetlerinin kullanılması. Kariyer değişikliği sorunlarıyla başa çıkmak için her bir strateji daha ileri eğitime erişimi ifade eder. Miller (2008) yaptığı araştırmada, yetişkin öğrencilerin %83' ünün öğrenme nedenlerinin geçmiş, şimdiki veya yaşamlarında beklenen bir geçiş olduğunu bulmuştur.

Özetle Scholessberg, yaşam sürecinde devam eden geçişleri yaşanan geçişin özelliklerine göre sınıflandırmış ve bu geçiş sürecini dört faktörle açıklamıştır. Bu dört faktörü ise bireylerin geçiş yaşamış olduğu duruma uyum sağlaması üzerinde inşa etmektedir. Bu uyum sağlama ile bireylerin yaşamlarının farklı dönemlerinde farklı niteliklerde yaşanan kariyer geçişlerini de bu modeli kullanarak açıklamaktadır. Anderson, Goodman ve Schlossberg (2012) birisinin bir geçiş yaşaması için üç adım öngörmektedir; (1) geçişlere yaklaşmak; geçiş sürecinde, geçişi ve bunun bir kişinin hayatını ve bireyin nerede ne kadar değiştireceğini belirlemeyi içerir; (2) başa çıkma kaynaklarının stokunu almak; açıklamaları yapılan 4S sistemi; (3) sorumluluk almak; bu nokta kaynakları güçlendirme olarak ifade edilir. Schlossberg'in tanımladığı kaynaklar dört kategoriye ayrılır ve herhangi bir durumda, birey tarafından nasıl görüldüğüne ve geçişte nasıl yardımcı olduklarına veya geçişi nasıl zorlaştırdıklarına bağlı olarak, başarılı bir geçiş için varlıklar veya yükümlülükler olarak görülebilir.

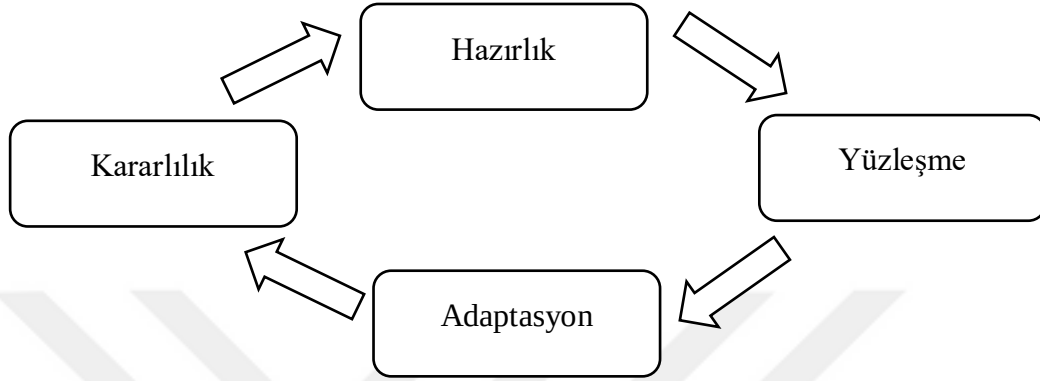
Scholessberg'in kuramı genel olarak yetişkinlerin yaşamlarında yaşamış oldukları kariyer geçişlerine odaklanmaktadır. Bu kariyer geçişlerini geçiş yapılan duruma uyum olarak tanımlamaktadır. Geçişleri durum, birey, sosyal destek ve strateji olmak üzere dört faktör üzerine inşa etmektedir. Her bir faktör geçiş için önemli ve dikkate alınması gereken faktörlerdir. Geçiş durumunun bu noktada krize dönüşmemesi için bireyin her bir faktörü dikkate alması gerektiği söylenebilir.

2.5.3. Nicholson'un Geçiş Döngüsü Modeli: Nicholson (1984), bu modelinde insanların yeni ve eski roller arasındaki farkları göz önünde bulundurdıkları rol yeniliği kavramını öne çıkarmıştır. Yeni ve eski roller arasında algılanan farklılıklar ne kadar büyükse, yenilik rolü o kadar büyük ve dolayısıyla insanların uyum sağlamada yaşadıkları zorluklar o kadar büyük olur. Bu noktadan hareketle modeli, bireylerin iş değiştirmelerindeki rollerin

anlaşılabilirliğini belirlemek için bir geçiş döngüsü olarak ortaya koymuştur. Bu modele göre, bireylerin iş değişimlerindeki geçiş döngüsü dört aşamada gerçekleşmektedir. Belirtilen geçiş döngüsü şekil 1’de yer almaktadır (Nicholson, 2002; Harris, Myhill ve Walker, 2012):

Şekil 1.

Nicholson’un geçiş döngüsü modeli

Nicholson’ın (2002) geçiş döngüsü modeli birbirini etkileyen dört döngüden oluşmaktadır. Bu döngüler şu şekildedir;

a. Hazırlık aşaması; bireyin farklı bir iş rolüne girmesinden dolayı değişim öncesi beklentilerin ve motivasyonun olduğu dönemdir. Bu evrede bireyin gerçek dışı beklentileri olduğundan farklı bir işe geçme ile ilgili cesareti kırılabilir.

b. Yüzleşme aşaması; bu aşamada bireyler yeni bir işin getireceği rol değişiklikleriyle gerçekçi olarak eşleşme, o rolün getirmiş olduğu durumlara yönelik şok yaşama, reddetme veya pişmanlık duyma gibi başa çıkma stratejileri geliştirmektedirler. Bu noktada bireyler bu olumsuz durumlarla baş etmeleri için yeni rollerini sağlıklı bir şekilde keşfedecek bir özgürlük alanı, formal ve informal organizasyon yapısının rolleriyle uyumunu ortaya koyan bir yol haritasına ihtiyaç duyacaklardır.

c. Uyum aşaması; bu aşama, kişinin, olası birey-iş uyumsuzluğuna karşı, mevcut rollerini tanımlama ve bu roller arasında denge oluşturmada kişisel yollarını bulmasıdır. Uyum aşamasında, yeni iş rolüyle alakalı kazanılacak erken başarılar birey için önemlidir. Yönetimsel yaklaşımlar ve kurum içi destek de bu aşamadaki başarı için önem arz etmektedir. Ayrıca, bireyin bir uzmandan destek alması da uyum sürecini kolaylaştırmaktadır.

d. Kararlılık aşaması; bu aşama, bireyin iş geçişinin birey-iş uyum noktasına ulaşarak gerçekleştiği aşamadır. Bu aşamada yine başarısızlık, sıkılma, durgunluk vb. olumsuz duygular sıklıkla görülebilir. Bireyler içine girdikleri yeni ortamda, rekabet edebilme yetkinliklerini geliştiremedikleri durumlarda, hiçbir şekilde kararlılık aşamasına geçemeyebilirler. Bu durum

ilerleyen zamanlarda kişileri başarısızlık sendromuna götüreceğinden birey geçiş döngüsüne girmiş olacaktır. Bu dört aşamayı yeniden yaşayacaktır.

Bu geçiş dönemi modelinin temel odak noktasının rol değişimi olduğu söylenebilir. Bireylerin iş değişiklikleriyle beraber rol değişikliklerine girdiği ve bundan dolayı her geçişte bireylerin hazırlık, yüzleşme, uyum ve kararlılık evrelerini geçtikleri ifade edilmektedir. Kuramın odak noktasının yine yetişkin bireylerde iş ve meslek değişikliği olduğu görülmektedir.

2.5.4. Bridges'in Kariyer Geçiş Modeli: Kariyer geçişini açıklayan kuramlardan bir diğeri Bridges (2019) kariyer gelişim modelidir. Bu modelde değişim ve geçiş kavramları ön plana çıkmaktadır. Değişim durumsal olarak açıklanırken geçiş ise içsel olarak açıklanmaktadır. Bu kuramın genel yaklaşımı bireylere hayatlarında karşılaştıkları değişimler karşısında ortaya çıkan yeni kimliklerini kucaklama, arama veya kabul etme konusunda yardım etmektir (Bridges, 2019). Bu modele göre, bireylerin karşılaştıkları yeni bir durumda meydana gelen değişimlerin fark edilmesinin ardından geçiş süreci üç aşamada oluşmaktadır. Bu aşamalar şu şekildedir; (Bridges, 2016; Bridges, 1998)

a. Bitiş aşaması (Tarafsızlığa geçiş); bu aşama kişilerin mevcut kişisel kaynaklarından, düşüncelerinden vazgeçme ve zihinsel olarak eyleme geçmeye hazırlık aşamasıdır. İnsanlar bu dönemde kişisel alışkanlıklarını bıraktıktan sonra dahi kendilerini yeni duruma hazır hissetmedikleri, yeni başlangıç yapamayacak şekilde buldukları dönemdir. Bu dönemde bireyler tarafsızlık aşamasına geçerken başka kişiler için enerjisini harcadığından belirsizlik ve karmaşa duyguları yaşamaktadır.

b. Tarafsız bölge aşaması (Tarafsızlık alanı); bu ikinci aşama bireylerin değiştikleri, eskiden oldukları birey olamamalarına karşın kendilerine özgü yeni bir kimlik de ortaya koyamadıkları bir dönemdir. Bundan dolayı bu aşamada, bireylerde belirsizlikten kaynaklı stres meydana gelmekte ve bu durum yaratıcı bir dönüşüm için bireye çok sayıda fırsat sunabilmektedir. Bu dönem kişiler için ayrıca rahatsız edici duygular oluşturduğundan kişiler hızlı bir şekilde bu dönemden geçmeye çalışırlar. Bu aşamada bireyin geçirdiği zaman yaratıcılığın ve enerjinin keşfedildiği bir dönem olduğundan boşa harcanmamıştır. Bu aşamada bireyin yaşamış olduğu değişim ileriye doğru devam edebilir fakat geçişe dahil edilir. Bu durumun yanı sıra birey geçiş ile başa çıkamazsa değişim başarıya ulaşmaz. Yani kişiler bu durumda yeni durumun gerektirdiği yeni şeyleri, yapmaları gereken şeyin içine derin bir şekilde dahil olmadan yapamaz.

c. Yeni başlangıç (İleriye adım atmak); bu son aşamada bireyler için değişimin gerçekleri kabul edilir ve kişisel yeni kimlikler belirlenir. Bazı bireyler için geçiş sürecinin

noktalanması başarıya ulaşılmayan bir süreçtir çünkü kişiler eski alışkanlıklarını bırakmakta ve yaşamış oldukları durumu sonlandırmakta güçlük yaşamaktadırlar. Bazı bireyler ise tarafsızlık alanından korktukları için zihinleri karışmaktadır. Bu zihin karışıklığı kişilerin geçiş sürecinde uzun süre kalmalarını olumsuz etkilediğinden dolayı başarısız olmaktadır. Bazı kişiler de bu iki aşamayı başarılı bir şekilde tamamlamaktadırlar ancak üçüncü aşamada yeni bir başlangıçla karşı karşıya kaldıklarından dolayı yeni davranışlar sergilemeleri konusunda cesaretleri kırılmaktadır. Yaşanan bu cesaretsizlik ise bireyler için kaygı oluşturabilmekte ve bireyin öz yeterlik ve değer algısını olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle de cezalandırma hataları bulunan kurumlarda, bireyler geçişin son aşamasında duraksama yaşamak zorunda kalmakta ve başkalarının yeni başlangıç ile nasıl başa çıkacaklarını görmek için bekleme moduna geçmektedirler. Bu aşamaya ise bireyler ancak geçmişini arkalarında bıraktıktan ve tarafsız bölge aşamasında belirli bir süre kaldıktan sonra gelebilmektedir.

Bridges (1998) göre, geçiş değişim sırasındaki her bir adımda ortaya çıkmaktadır. Bireylerdeki değişim işe yarayacak olsa dahi geçiş, değişimden daha yavaş ilerlediği için kişinin zamanlaması önem arz etmektedir. Yaşanan bu süreçte bireylerin geçiş sürecinin içinde olmasından ziyade değişimin gerçekleşmesi önemlidir. Geçiş, değişime göre daha uzun sürer ve bireyler bu geçişte üç bağımsız süreçten geçerler. Bu üç süreçten önce geçişin başlangıcı olan “hoşça kal (bitişler)” yani vedalar vardır. İnsanlar, daha önceki sürecin sona ermesiyle hayatlarına ve kendilerine dair pek çok şeyi bırakmak zorunda kalırlar. Geçmişte onları başarılı yapan tatmin edici ve bağlı oldukları şeyleri terk etmeleri anlamına gelir. Örneğin, tüm deneyim dünyalarını, kişilik algılarını ve hatta “gerçeklik” olarak hissettiklerini terk etmeleridir.

Bridges’in geliştirdiği kariyer geçiş kuramı, kariyer geçiş sürecini daha çok organizasyonlar içindeki kariyer geçişleri olarak değerlendirmişse de kişisel kariyer yaşamı için de ele alınabilmektedir. Bridges, geçişin başlangıcı olan değişimden söz etmiş, bu değişime paralel yaşanan geçişin kişileri olumsuz yaşantılar içeren aşamalardan geçirerek yaşandığını ifade etmiştir. Dikkat çektiği önemli noktalardan bir diğeri de değişim ile geçişin eş zamanlı başlamasına rağmen eş zamanla bitmemesidir ve bu da geçiş sürecinin önemini vurgulamaktadır (Erdoğan-Zorver, 2011).

2.5.5. Ibarra’nın Kariyer Geçiş Stratejisi: Bu kuramda çok kapsamlı bir ön planlama, analiz ve anlamlandırma çabası yerine; adımsal yaklaşımlarla bireyin kendisine uyan çevre, görev ve rollerini gerçekleştirmelerine vurgu yapılmaktadır. Ibarra (2004) göre bir meslekten diğerine geçiş yapan kişilerin görüşlerini kullanarak bireylerin farklı ‘alternatif benlikleri’ test edilebilir; deneme yanılma yoluyla ve başkalarından dönüt alınarak ‘alternatif benlikleri’ öğrenilebilir. Ibarra’nın modeli dengeli olmayan geçişlerle çok ilgilidir. Bu modele göre

insanlar genellikle kariyerlerini tamamen farklı alanlara ve bölümlere göre değiştirirler. Tanımlanan süreçler ve uygulamalar, büyük ölçüde geçiş durumunun kendisiyle çalışmakla ilgilidir (Connoly, 2011). Ayrıca, Ibarra (1999), kuramında geleneksel problem çözme ile ilişkili geleneksel 'planla ve hareket et' aşamasını yükseltir ve onun yerine, bireylerin çeşitli farklı yeni benlikler veya kimlikler ile deneyler yaptığı, “denediği” ters bir “test et ve öğren” sürecini koyar. Ibarra (2004) “kariyerinizi yeniden keşfetme” olarak tanımladığı geçiş döngüsünün (1) olası benlikleri keşfetmek, (2) kimlikler arasında oylanmak ve (3) derin bir değişimi temellendirmek olmak üzere üç aşaması bulunmaktadır. Bu üç aşamalı süreç sonraki yıllarda farklı vaka çalışmalarıyla dokuz aşamalı bir stratejiye dönmüştür. Bu stratejiler şu şekildedir:

1. *Harekete geç, sonra düşün:* Bireyin farklı bir mesleğe geçerken fazla düşünme ve planlama yapmaktan kaçınması gerekir. Bu stratejide birey bir an önce harekete geçer ve yapmış olduğu girişimlerdeki duygu ve düşünceler üzerine çözümlemeler yapar.
2. *Kendini inşa et:* Bu stratejide bireyin kendi özelliklerini tanıması ve öğrendikleri üzerinden beklentilerini oluşturması beklenir.
3. *Zıtlıklarla yaşa:* Bireyin bu stratejide mevcut konumunu koruma veya bırakıp gitme arasında git gel yaşaması gerekir. Bu durum kariyer geçişinden hemen önce olması gereken ve bireyi düşünceye sokan bir stratejidir.
4. *Büyük değişimler küçük adımlarla gerçekleşir:* Geçişlerin küçük adımlarla gerçekleşmesi, bireyin kariyer geçişini daha da sağlamlaştırır.
5. *Yeni rolleri deneyimle:* Yeni çalışma stilleri ve rolleri hakkında bilgi sahibi olmak için görevlerin belirlenmesi ve uygulanması gerekir. Bireyin bu stratejide kendine yeni rolleri tanıma, karşılaştırma ve seçenekleri daraltma için zaman tanıması gerekmektedir.
6. *Olmak istediğin insanları bul:* Bireyin olmak istediği kişiyi bulması için rol modelleri bulması gerekmektedir.
7. *Değişimi hızlandırıcı sürpriz olaylar bekleme:* Bireyin kariyer değişimi ortalama 3-5 yıl arası gerçekleşir. Değişimin anlamının bulunması için bireyin gündelik durumları ve olayları kullanması gerekmektedir.
8. *Geri adım at fakat çok uzun süre değil:* Bireyin tıkanıp kaldığı noktalarda geri adım atıp nedenlerini sorgulaması gerekmektedir.
9. *Fırsat kapılarına odaklan:* Bireyin edindiği tecrübelerden yola çıkarak farklı fırsat kapılarını değerlendirip bunları hayata geçirmesi gerekmektedir.

Bu kuramda büyük kariyer değişiklikleri yapılırken kullanılan, “uygulamada kimlik” adı verilen yinelemeli üç aşamalı bir süreç tanımlanmıştır. Bunlar; deneyler yapmak,

bağlantıları değiştirmek ve anlamlandırmak. Bu, kuramın değişim sürecinin motorudur. Her birinin bir dizi temsili faaliyeti vardır. Bu faaliyetler Ibarra'nın (2004) 'Çalışma Kimliği' adlı kitabına göre tablolaştırılmış ve Tablo 3' de sunulmuştur (Connolly, 2011)

Tablo 3

Uygulamada kimlik: Süreçler ve uygulama.

Süreç	Uygulama
Deneyler yapmak	Deneysel yöntem • Karşılaştırma ve kontrast • Aramayı daraltma Açılış Gambitleri (Bir şeyi feda etmek) • Yan projeler • Geçici görevler • Okula dönüş Cesur düşünme • Sezgisel, duygusal, rasyonel olmayan kararlar alma Kararlı Macera • Nihai taahhüt veya seçimi sonlandırma olmaksızın titiz soruşturma
	Bağlayan (ve Kör) eden bağlar • Kısıtlama riskinden dolayı yakın, tanıdık temasların üstesinden gelme • Yeni yüzler, yeni yerler • Yeni akran grupları • Kılavuz figürler • Uygulama toplulukları Güvenli bir alan • Güvenli bir destek bağlamı
Anlamlandırmak	Uyarı kesintileri

- Önemli olaylara anlam vermek ve tanımlamak

Anları tanımlamak

- Biçimlendirme olayları
- Çözülen olaylar
- 'Şekil alma' olayları

Değişim için katalizörleri veya tetikleyicileri keşfetmek ve yapmak ve bunları kişinin hikâyesini yeniden işlemek için fırsatlar olarak kullanmak

Hazırlık için yeniden icat etme

- Geri adım atmak
- Fırsat pencereleri

Kendine söylemek

- Kişinin yeni kendi anlatısını uygulamak

Kişilerin geçiş sırasında kendi rol ve görevlerine uyan alanlara geçiş yapmasına odaklanan Ibarra'nın kuramı, üç aşamalı bir model önermektedir. Bu aşamalarda bireylerin benlik ve kişiliklerine odaklanmayı ön plana çıkarmaktadır. Bu kuram ilerleyen yıllarda daha da geliştirilerek dokuz aşamalı bir stratejiye dönüştürülmüştür. Ibarra'nın bu kuramı dengeli olmayan geçişler üzerine odaklanmakta olup kişilerin farklı alanlara ve bölümlere geçişlerine getirdiği açıklamalar ile kariyer geçişi yapacak olan bireylere destek olunması açısından önemlidir.

2.5.6. Hall ve Chandler' in Kariyer Arayışında Kariyer Döngüsü Modeli: Kariyer arayışındaki kariyer döngüsü modeli Hughes'un kariyer alanına yaptığı en büyük katkılardan biri olan kariyer sahibi kişinin bakış açısı yaklaşımına dayanmaktadır. Toplumun bakış açısı ve bireyin kariyerindeki gelir, terfi, hiyerarşik iş seviyesi ve iş hareketliliği gibi somut yönlerini 'doğrulayan' bir dış bakış açısı olan nesnel kariyer de önemlidir (Hughes, 2015). Barley (2012) Hughes'in yaklaşımında öznel ve nesnel kariyer anlayışının önemli olduğunu göstermektedir. Barley'e (2012) göre, Hughes yalnızca nesnel kariyer yapılarına odaklanmak yerine farklı bakış açılarını anlamanın önemine değinmektedir. Hughes'a göre, bir bakış açısı içeride (öznel), diğeri ise dışarıdadır (nesnel). Araştırmacılara göre her iki bakış açısı da birbiriyle eşit derecede önemlidir. Bu noktada Hughes'in kuramında öznel ve nesnel bakış açısının her ikisinin geçiş için önemli olduğu görülmektedir.

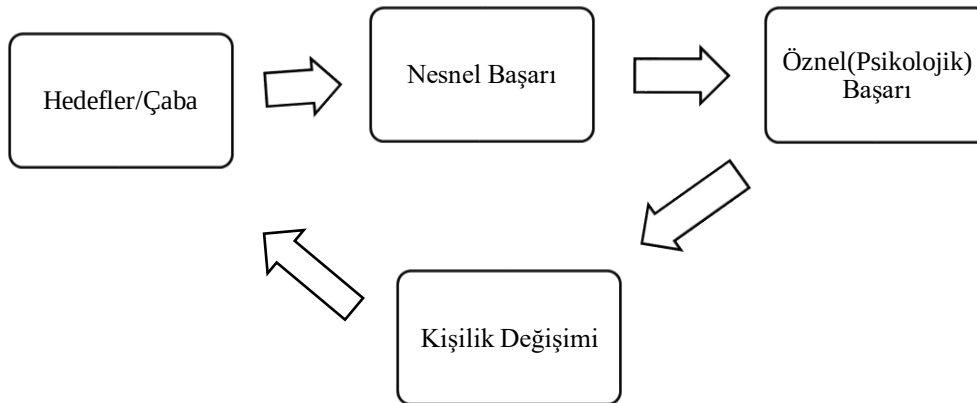
Kişiler için öznel kariyerin keşfi, kariyer bağlamında meydana gelen temel değişim göz önüne alındığında bu değişim kişi için en uygun zamanda olmalıdır (Mirvis ve Hall, 1995). Geleneksel kariyer araştırmalarında, terfi, gelir farklılıkları, rütbe ve belirli bir işte kalmak

hierarchy and position oriented organizations was consistent. In return, technological developments, globalization and other complex factors characterized the turbulent environment, individuals are less dependent on organizational career arrangements. Instead, individuals are more likely to change careers, make career decisions more empowered (Hall, 2002). As a result, job satisfaction, self-awareness and adaptability as individual career factors and organizational factors are more important (Hall and Chandler, 2005). This situation is individual (intrapersonal) career approach in which the individual's own career decisions are active behavior for importance.

This individual success perception is defined by the term psychological success (Hall and Hall, 1976). In career context, psychological success, setting challenging goals and achieving them as a result of the process. The individual, as an independent and challenging, personal as a meaningful goal-oriented effort when showing and then achieving this goal successfully continue to achieve, a psychological success feeling will be achieved (Lewin, 1936). Hall also, success of the individual's self-esteem is an increase, more competent a person and career development in this area increasing participation in the way to achieve it has indicated. 'Psychological success' simplified version of Figure 2 is shown. Years of research generally support this success cycle (Hall and Hall, 1976; Hall and Foster, 1977; Hall, 2002).

Şekil 2.

Hall' in başarı döngüsü

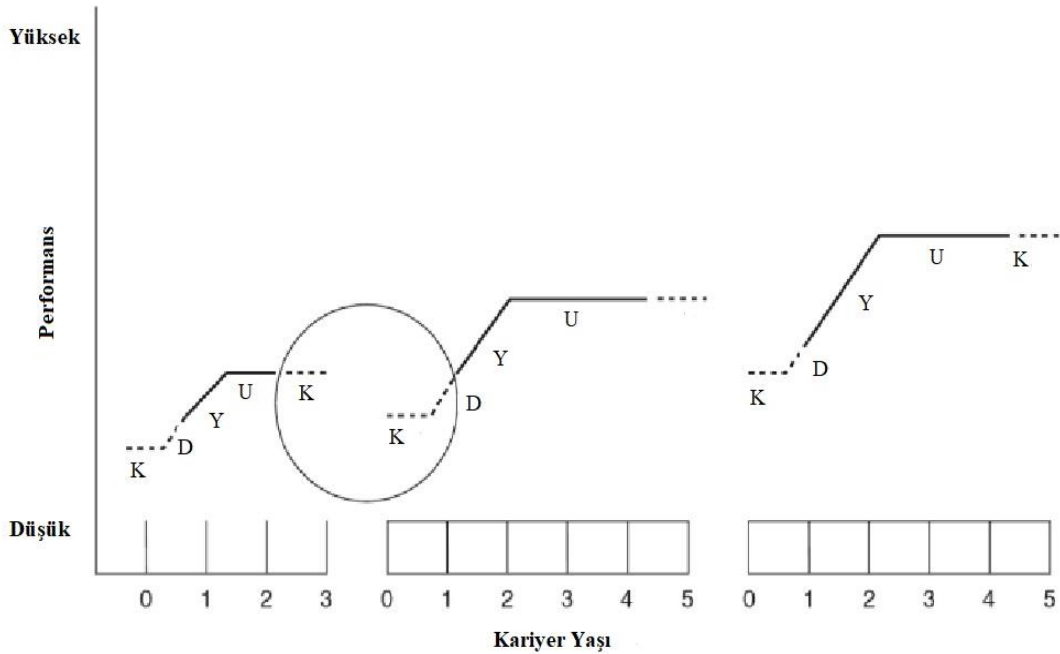

Hall (2002), modern work environment's increasing complexity due to, certain stages of the life-long career cycle related to the traditional concept's place in a shorter learning period of the life-long career cycle has indicated. Every career learning cycle, Super and Super's (2009) career stages are discovery, testing, settlement and

sürdürme dönemlerine benzemektedir. Bu kuramın aşamaları ise araştırma, sına, yerleşme ve ustalıktır. Her öğrenme döngüsünde, kişi deneyim kazandıkça ve yüksek düzeyde performans ve ustalık elde ettikçe, daha küçük hedef belirleme, çaba, psikolojik başarı ve kimlik değişikliği döngüleri görmektedir. Daha sonra, her öğrenme döngüsünün sonuna doğru kişi, teknoloji, ürünler, pazarlar, ekonomik faktörler veya kişisel değerler, ihtiyaçlar veya yaşam durumundaki değişikliklerin gerektirdiği gibi yeniden keşfetmeye başlamaktadır. Bu durum Şekil 3’de sunulmuştur.

Şekil 3.

Başarılı kariyer öğrenme döngüsü ve kariyer geçişleri (Hall ve Chandler, 2005)

K=Keşif, D= Deneme, Y= Yerleşme, U= Ustalık

Bir öğrenme döngüsü 3 ila 5 yıl sürebilir. Yeni çalışma alanlarının keşfi, deneme faaliyeti, yerleşme, ustalık ve yüksek performans ve ardından sonrakine geçmek için bazı yeni çalışma alanlarının yeniden keşfedilmesi gibi aşamalardan oluşmaktadır (Hall ve Chandler, 2005). Bu durum bireyin psikolojik başarı döngüsüne bağlıdır. Psikolojik başarı döngüsü, görevin yerine getirilmesindeki nesnel başarının öznel başarı duygularına nasıl yol açabileceğini tanımlamanın bir yolu ve nesnel başarının öznel kariyer başarısı için 'temel' sağladığına ilişkin bir argümandır (Nicholson ve Waal-Andrews, 2005). Psikolojik başarı döngüsü kişinin kariyerindeki ilk öğrenmeleri kapsar. Kişiler kariyerlerine ilk başladıklarından itibaren zamanlarını kendilerini yetiştirmekle geçirirler ki bu sürecin 40’lı 50’li yaşlara kadar

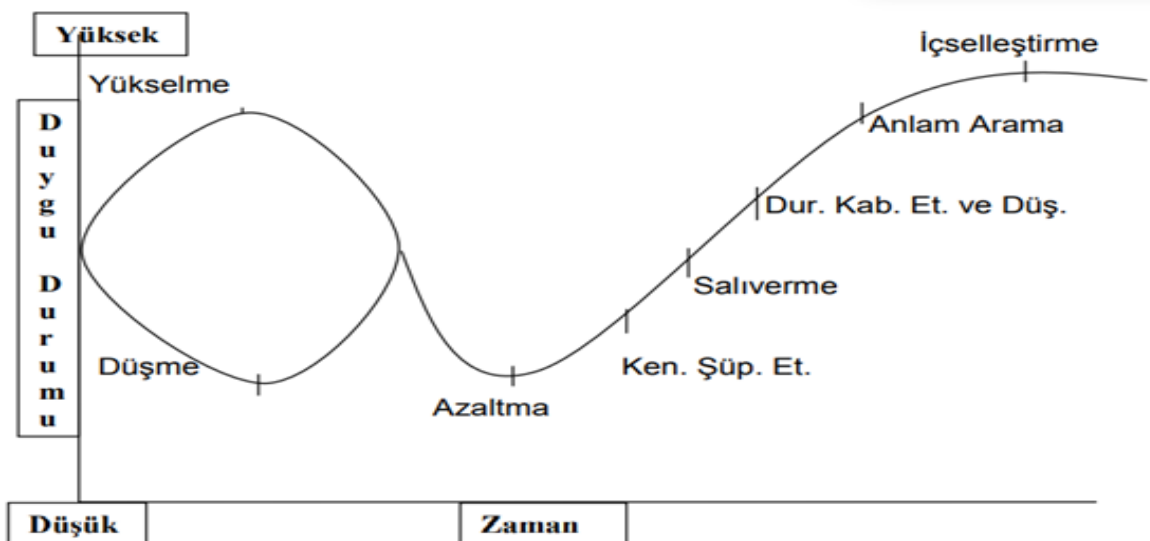
devam ettiği söylenebilir. Erken yaşlarda işi ve kendiyle ilgili başarıları elde etmek, beceri ve performansını arttırmak ileri yaşlara oranla daha kolaydır. Erken kariyer döneminde birey hareket becerilerini geliştirmek istediğinde, okuldan edindiği bilgi ve yetkinliklerle bu ihtiyaçlarına çok çabuk cevap verebilmektedir (Hall, 2002). Birey böylece erken yaşta yaşadığı kariyer geçişlerinde yaşadığı değişikliklerle daha kolay baş edebilmektedir.

Kişinin kariyer geçişlerinde öznel (içsel) ve nesnel (dışsal) faktörlere odaklanan bu kuramda bireylerin bu kariyer geçişlerini başarılı bir şekilde atlatabilmesi için başarı döngüsü geliştirilmiştir. Bu kurama göre bireylerin kariyer geçişi keşif, deneme, yerleşme ve ustalık olmak üzere dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamaların her birinde öznel ve nesnel başarı kişinin aşamalar arasında geçiş yapmasında önemlidir. Bu açıdan bireyin zorlu hedefler koymasında ve bunlara ulaşmasında psikolojik başarı yaklaşımı önemlidir. Bu noktada psikolojik başarının desteklenmesi gerekmektedir.

2.5.7. Hopson ve Adams'ın Kariyer Geçiş Modeli: Hopson ve Adams'ın modeli, kariyer geçişlerinin altında yatan duygusal faktörlere odaklanmaktadır (Perosa ve Perosa, 1987). Hopson ve Adams'ın (1977) kariyer geçiş modeline göre, bireylerin geçişleri gönüllü ve gönülsüz olmak üzere ikiye ayrılır. Bu noktada bireyin kendi isteğiyle farklı bir iş yerine geçmesi veya farklı bir meslek alanına geçmesi gönüllü kariyer geçişine örnekken kişinin işten çıkarılması ya da istemediği halde farklı bir meslek alanına geçmesi ise gönülsüz geçişlere örnektir. Hopson (1981) bu ilk modeli düzenleyerek yetişkin kariyer kriz ve geçişlerini kavramsallaştırmış ve kariyer geçişini birbiriyle ilişkili olan duygu durum ve zaman alanlarıyla yedi aşamada açıklamıştır (şekil 4). Bu aşamalar şu şekildedir;

Şekil 4.

Hopson ve Adams'ın yedi aşamalı geçiş modeli (Hopson, 1981)

1. Hareketsizleşme (Eylemsizlik); bireyin işten çıkarılma gibi olaylarla karşılaştığında yaşadığı şok durumudur. Bu durumda birey kendini yenilmiş hissettiğinden olumsuz psikolojik durumlar yaşar. Bu aşamanın zaman aralığı bireylerin kişilik özelliğine göre değişir.

2. Önemsememe; birey bu aşamada yaşamış olduğu durumun etkisini azaltmaya çalışır. Bu noktada birey yaşamış olduğu durumun oluşturduğu değişikliği görmezden gelerek veya kendi kendine yaşadıklarının aslında önemsiz olduğuna ve gelecekte her şeyin daha güzel olacağına inanarak olumsuz durumun kendisi üzerindeki etkilerini azaltmaya çalışır.

3. Kendinden şüphe etme; bireyler bu aşamada farklı duygu durumları yaşarlar. Bu noktada yoğunluklu olarak kişisel öz yeterliği ile ilgili şüphelenme yaşar. Ayrıca kişinin gelecek ile ilgili belirsizlikten dolayı yaşadığı kaygı durumu, gelecek korkusu, üzüntü ve kızgınlık gibi hisler de bu aşamada yaşanabilmektedir.

4. Salıverme; bireylerin önceki aşamada kişisel öfke, gerilim ve engellenme gibi olumsuz duygu durumların sonlanmasına izin verilmesidir. Kişilerin gerçek durumlarını kabullendikten sonra içinde bulundukları durumdan sıyrılıp geleceklerine bakmaya başladıkları bir süreçtir.

5. Deneme; bu aşama bireylerin yaşamış olduğu olumsuz duygu durumların artık geçtiğine odaklanıp kendilerini iyi hissettikleri bir süreçtir. Ayrıca kendileriyle aynı durumda olan başkalarına öğüt verdikleri ve kariyer durumlarına ilişkin neleri nasıl yapabileceklerini düşünmeye başladıkları bir aşamadır.

6. Anlam arama; bu aşamada bireyler yaşamış oldukları durumların nedenlerini anlamaya çalışırlar. Bu aşama kişilerin yaşadıkları durumları sadece başkalarının duygularıyla değil kendi duygularıyla anlamlandırmaya çalıştığı bilişsel bir süreçtir.

7. İçselleştirme; bu son aşamada bireylerin, değerlerindeki ve yaşam şeklindeki değişikliklerine odaklanılmaktadır. Bireylerin yeni baş etme becerileri geliştirdiği ve zor bir krizden geçmiş olmanın sonucu olarak kendilerini duygusal, ruhsal ya da bilişsel yeniden geliştirdikleri aşamadır.

Genel olarak bu model, kariyer geçiş sürecini kişilerin kariyer geçişini başlatan olayla birlikte ele alarak zaman içinde yaşanan duygu durum değişiklikleri ile incelemiştir (Erdoğmuş-Zorver, 2011). Ayrıca bu kariyer geçiş kuramına göre kariyer geçişi ister gönüllü ister gönülsüz olsun birey için bir kayıp söz konusudur. Şok, uyuşukluk ve hareketsizlik ilk başta duygu farkındalığını azaltabilir. Bu aşamada iki duygu bilince geri döner ve deneyim olumlu ya da olumsuz olabilir. Geçiş iyi haberlerle başlarsa, beraberindeki iyi duyguların en aza indirilmesi kısa sürede gerçekleşir. İstenmeyen değişiklik ve bunun sonucunda oluşan düşüşler inkâr tarafından reddedilir. Sıklıkla üzüntü, depresyon, öfke ve kaygıyı ortadan kaldıran bir

kendinden şüphe duyma dönemi gelir (üçüncü aşama). Bırakma, test etme, anlam arama ve içselleştirmenin yer aldığı son dört aşaması sırasında, farklı seçenekler keşfedildikçe ve yeni değerler bütünleştirildikçe duygularda genel bir yükselme meydana gelir. Bu nedenle Hopson ve Adams, geçişi kayıpla, uyumu yasla ilişkilendirir ve bilişten çok duygulanımı vurgular (Perosa ve Perosa, 1983). Ayrıca Hockey ve James (2003) göre tüm bu geçişler için aşağı yukarı genel olan yedi aşamaya sahip olmak yerine, süre kavramı bir ön-dönem, bir olay ve her geçiş için bir yeniden katılım ile zamansal bir değişken vardır. Bu boyut, görünüşte her bireyin yaşadığı duygusal tepkileri ortaya çıkarır.

2.5.8. Kariyer Yapılandırma Kuramı: Sosyal yapılandırmanın meta kuramı olarak ortaya çıkan bu kuram, bireyin kariyer dünyasının kişisel yapılandırmasını nasıl tasarladığı ve sosyal yapılandırma aracılığı ile nasıl oluştuğu üzerinde durmaktadır. Bu kurama göre kişiler kariyerlerini, mesleki davranış ve tecrübelerinin anlamı üzerine inşa ederler. Kariyerin birey için öznel tanımı, kişinin, geçmiş anıları, var olan tecrübeleri ve gelecekle ilgili beklentilerine dayanarak oluşturduğu iş yaşamına ilişkin öyküde bulunmaktadır. Öznel kariyer algısı, anlam yaratmanın aktif sürecinden ortaya çıkan mesleki davranışı yönlendirir, düzenler ve sürekli olmasını sağlar (Yeşilyaprak, 2019). Kariyer yapılandırma kuramı, özellikle Super ve Super'in (2009) yaşam boyu kariyer gelişim kuramından ve Mc Adams'ın (1999) (a) doğuştan getirilen yetkinlikler; bireysel özellikler, (b) hayatlarının bağlamları; kişisel olarak dikkate alınan durumlar ve problemler ve (c) kimlik sorunu; bireysel öykülendirme olmak üzere kişilik özelliklerine ilişkin görüşlerinden etkilenmiştir. Ayrıca bu kuram, kariyer gelişiminin bireyin güçlü yönleri, kapasitesi, ilgi alanları ve tercihleri ile çevrenin talepleri arasında bir eşleşme olarak görüldüğü kişi-çevre uyumu modellerinden üretilen daha önceki kariyer danışmanlığı teorilerinin de bir ilerlemesidir (Wehmeyer, 2013).

Kariyer yapılandırma kuramında okuldan işe geçişin de ele alındığı görülmektedir. Bu kurama göre okuldan işe geçiş farkındalık, bilgi ve planlamanın biyolojik büyüme ile ilişkisi sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle planlama ve araştırmada mesleki baş etme davranışları ve gelecekteki mesleki gelişime uyum sağlamada okuldan işe geçişi gelişimsel bir model olarak ele almaktadır. Kariyer yapılandırma kuramı bu süreçteki gelişimsel yeterlik ve becerileri beş alanda açıklamıştır. Bu alanlar; kendini tanıma, mesleki bilgi, karar verme, planlama ve problem çözmedir. Bu alanlardaki yeterlikler hazır bulunuşluğu, mesleki baş etme davranışlarını ve geçiş sürecinde erken denge kurabilmeyi desteklemektedir. Bu kurama göre toplum, ergenleri kişiliklerini dünyaya sunmaları ve işgücüne katılmaları konusunda davet etmektedir. Okuldan işe geçişin hedefi yetişkinlerin kendi kişiliklerine uygun iş rollerine uyum sağlayarak topluma katkıda bulunmayı öğrenmeleridir (Savickas, 2005). Bundan dolayı,

kariyer geçişleri, okuldan işe veya işsizlikten işe geçişten çok daha fazlasını kapsar; yaşam boyu tekrar eden bir durum olduğu söylenebilir (Savickas, 2011).

Kariyer yapılandırma kuramı içerisinde kariyer geişı ile ilgili önemli kavramlardan biri kariyer uyumluluğudur. Kariyer uyumluluğu , bireylerin karmaşıık görevler, geçişler ve travmalarla başa çıkmasına izin veren, bireyin kaynaklarını veya öz-düzenleme kapasitelerini ifade eden çok önemli bir yere sahiptir (Savickas ve Porfeli, 2012). Bu kaynaklar ilgi (gelecekteki kariyer görevleri için hazırlanma), kontrol (kariyer gelişimi için sorumluluk alma), merak (gelecekteki benlikleri ve kariyer fırsatlarını keşfetme) ve güveni (kariyerle ilgili belirli bir sorunu başarılı bir şekilde çözebileceklerine inanma) içerir (Savickas, 1997; Savickas ve Porfeli, 2012). Bireyin ilgi alanındaki mesleklerdeki diğer profesyonellerden aktif olarak tavsiye alarak kullanılır. Özellikle, davranışlarını uyarlamaya istekli olan bireylerin bu yetkinlikleri geliştirmeleri ve daha iyi iş fırsatları bulma, yeniden istihdam ve işe geçiş dahil olmak üzere kariyerle ilgili değişiklikleri etkin bir şekilde yönetmeleri daha olasıdır (Koen, Klehe ve Van-Vianen, 2012; Tolentino ve diğerleri, 2014).

Genel olarak kariyer yapılandırma kuramının kişilerin kariyer yaşamlarını nasıl yapılandırdıkları ve tasarladıkları üzerinde durmaktadır. Bu kurama göre kariyer geişı açısından kariyer uyumluluğu ve okuldan işe geçiş iki kritik kavram olduğu görölmektedir. Okuldan işe geişı gelişimsel yeterlik ve beceri açısından beş aşamada açıklamaktadır. Bu noktada yetişkinlerin okuldan işe geişı kendilerine uygun iş rolleri bularak topluma katkı sağlamaya çalıştıkları söylenebilir. Kariyer uyumluluğu kavramı ise kişilerin yeni bir işe geçtiklerinde yaşamış oldukları uyarlamaya odaklanmaktadır. Kariyer uyumluluğu ile kişiler kendileri için yeni iş olanakları bulmakta ve bu yeni olanaklara uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu kuram bireylerin yeni iş alanları bulma ve bireylerin kendi kariyerlerini yapılandırmalarına odaklanması açısından önem arz etmektedir.

2.5.9. Louis'in Kariyer Geçiş Modeli: Bu modele göre, bireylerin kariyer alanındaki yaşadıkları geçişler, bazen bir meslek ya da uzmanlık alanında yaşanabileceği gibi bazen de bireyin yapmış olduğu meslekte çalışma alanının değişmesi ile de gerçekleşebilir. Geçiş döneminin süresi, büyük ölçüde, değiştiricinin yeni ve eski roller veya yeni ve eski rol yönelimleri arasında ne kadar fark yaşadığına bağlıdır. Bazı geçiş görevlilerinin rol farklılıklarını tahmin etme çabalarına rağmen, çoğu durumda nesnel yeniliğin kapsamı ne kadar büyükse, öznel yeniliğin kapsamının da o kadar büyük olması beklenmektedir. Bu durum, büyük ölçüde, kişinin yeni bir duruma karşı kendi tepkilerini doğru ve eksiksiz bir şekilde öngörmesinin zorluğundan kaynaklanır (Louis, 1980a). Başka bir deyişle, burada

öngörülebilirlik ile yeni ve eski roller arasındaki nesnel farklılık ile negatif yönlü bir ilişki olduğu varsayılmaktadır.

Geçiş dönemi, bireysel ve örgütsel birimin karşılıklı adaptasyonu sonucu oluşmakta olup örgütsel sosyalleşmedeki karşılaşma dönemine benzer. Karşılaşma dönemi ise, yeni duruma veya role giriş anından, birey tarafından duruma önemli ölçüde uyum sağlanmasına ve durumu kabul etmesine kadar uzanır. Bu modelde kariyer geçiş kavramı; kişinin farklı bir rol üstlenmesi ya da mevcut rolünün yönünü değiştirmesi olarak ele alınır. Bu modele göre, kariyer geçişi anlayışını geliştirmek için; roller arası ve rol içi olmak üzere iki tür kariyer geçişi tipolojisi bilinmelidir. Bu roller ve alt boyutları tablo 4’de şu şekildedir (Louis, 1980b):

Tablo 4.

Kariyer geçiş tipolojileri

Roller Arası Geçişler	Rol İçi Geçişler
1. Giriş/yeniden giriş	1. Rol içi uyum
2. Şirket içi	2. Rol dışı uyum
3. Şirketler arası	3. Rol/kariyer aşaması
4. Meslekler arası	4. Yaşam aşaması
5. Çıkış	

a. Roller arası geçişler; yeni ve farklı bir rol üstlenilmesi anlamına gelmektedir ve beş alt tipi içinde barındırmaktadır. Bu alt tipler; (1) bir işgücü havuzuna ilk defa girdiklerinde veya aynı işe yeniden girdiklerinde (giriş), (2) aynı organizasyon içinde farklı bir rol üstlendiklerinde (şirket içi), (3) bir organizasyondan diğerine geçtiklerinde (şirketler arası), (4) mesleklerini değiştirdiklerinde veya (meslekler arası) (5) bir çalışma alanından çıkışı (çıkış) içermektedir. (Louis, 1980a). Bir kişi işgücü havuzuna girdiğinde veya yeniden işe girdiğinde, rollerde bir değişiklik veya bir giriş geçişi olur. Üniversite mezununun bir iş organizasyonuna ilk kez düzenli tam zamanlı kadrolu çalışan olarak girmesi veya çocuk yetiştirdikten sonra işe dönen ev hanımı bu tür bir geçişe örnek verilebilir. İş dışı bir rol örneği, ilk kez evlenen bir kişidir; birey, daha önce sahip olunmayan bir eş rolü üstlenmektedir. Yeni rolün bir organizasyonel bağlamda gömülü olduğu giriş geçişlerinde, geçiş yapan kişi birkaç görevle karşı karşıyadır; organizasyonun gerçekliğine uyum sağlamak, nasıl çalışılacağını öğrenmek, patron ve ödül sistemi ile ilgilenmek ve bir kimlik geliştirmesi ve organizasyonda kendine yer edinmesi roller arası geçişlere örnektir (Schein, 1978). Genel olarak, roller arası geçişin beş türünün her biri, yeni ve eski roller ve ortamlar arasında birçok farklılık olasılığını taşımaktadır. Farklılıklar, genel olarak veya kişisel olarak bilinebilir. Bu farklılıklar aynı zamanda öngörülebilir veya

öngörülemez olabilir. Son olarak bu farklılıklar nesnel rol özellikleri veya gerçekleşmemiş beklentilerle de ilgili olabilir.

b. Rol içi geçişler; bireyin halihazırda sahip olduğu bir rol ile olan ilişkisinde veya içsel yöneliminde bir değişikliği temsil eder. Rol içi geçiş, roller arası geçişlerden önemli bir şekilde farklıdır. Bilinçli olarak farkında olmadan bir rol arası geçişe başlamak zor olsa da, bireyin bilinçli farkındalığı olmadan bazı rol içi geçişler gerçekleşebilir. Bugüne kadar tanımlanan dört tür rol içi geçiş, (1) rol içi uyum, (2) rol dışı uyum, (3) rol/kariyer aşaması geçişi ve (4) yaşam aşamasıdır.

Louis'in (1980a) bu kariyer geçiş sınıflandırması, kişilerin kariyer geçişlerinin çok yönlü olabileceğini ve geçişin sınıflandırma durumu özel durumlara ve kişinin geçişle ilgili öznel deneyimleriyle ilişkilidir. Örneğin; teknik rolden idarecilik rolüne geçiş; bir şirket içi geçiş veya oldukça büyük bir meslekler arası geçiş olarak deneyimlenebilmesinin yanı sıra bir kariyer aşaması geçişi olarak da kabul edilebilir. Bu noktada kariyer geçişlerini anlamak, sınıflandırmak ve kolaylaştırmak için bir dizi alan incelenmelidir. Özellikle, aşağıda belirtilen noktalar keşfedilerek verimli içgörüler elde edilebilir (Louis, 1980a):

1. Geçiş öncesi ve sonrası roller ve ayarlar arasındaki farklar;
2. Geçiş yapan kişinin rollerinin gömülü olduğu mevcut ve tarihsel organizasyonel bağlamlar;
3. Ekstra organizasyonel roller ve iş rolleri arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere, geçiş yapan kişinin daha geniş yaşam alanı;
4. Geçiş yapan kişinin şimdiki yaşam evresi ve daha önceki psikososyal gelişimden kaynaklanan ilgili olaylar;
5. Geçiş yapan kişinin mevcut kariyer aşaması, kariyer gelişim tarihi ve mevcut kariyer ile yaşam aşamaları arasındaki ilişki.

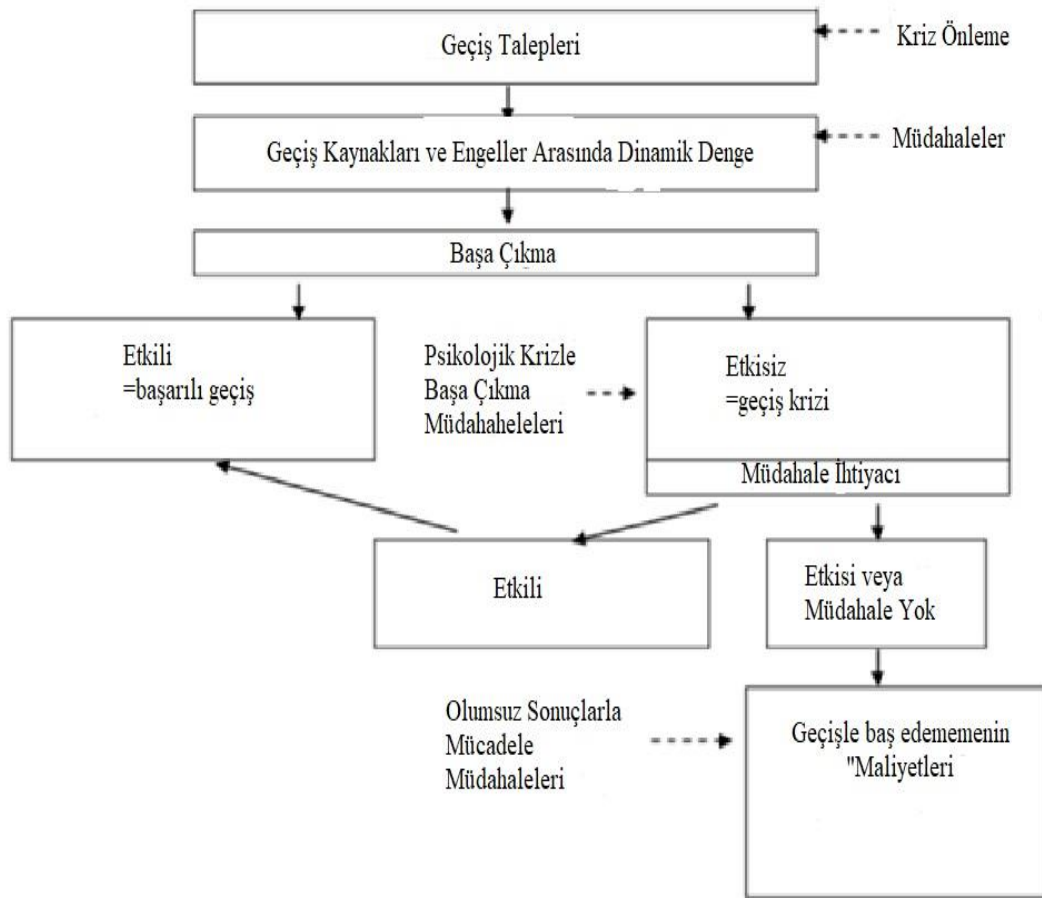
Bu modele göre kariyer geçişlerinde yeni rolün ve ortamın nesnel özelliklerinde farklılıklar vardır. Burada değişiklikler olarak adlandırılan bu tür nesnel farklılıklar, genel olarak fark edilebilir ve genellikle önceden bilinebilir (Louis, 1980).

2.5.10. Diğer Geçiş Modelleri: Alanyazında yukarıda yer alan kariyer geçiş modellerinin yanı sıra belli bir alana yönelik kariyer geçiş modelleri de bulunmaktadır. Bu kariyer gelişim modellerinden biri atletik kariyer gelişim modelidir. Atletik kariyer gelişim modeli sporcuların kariyer gelişimlerine odaklanan bir modeldir. Stambulova (1994) tarafından geliştirilen bu model, sporcu kariyerlerinin bireysel olaylar ile değil bir dizi süreç ile gerçekleşen geçiş üzerine odaklanmaktadır. Sporcular, atletik kariyerlerinin bir sonraki aşamasına başarılı bir şekilde geçiş yapabilmek için her geçiş aşamasında talepler ve kaynakları

arasında bir denge bulmalı ve başa çıkma stratejilerini kullanmalıdır. Geçişleri ve başarılı müzakereleri anlamak önemlidir çünkü uzun vadeli başarı, bir sporcunun kariyer yörüngesi boyunca bu aşamalarındaki gerçek performanslardan çok bu müzakere sürecine bağlı görünmektedir (Abbott ve Collins, 2004; Sinclair ve Orlick, 1993). Bu kariyer geçiş modeli Stambulova (2003) 'Kariyer geçişinin semptomları: Bir gömülü teori araştırması' adlı kitap bölümünde şekil 5' te olduğu gibi sunulmuştur:

Şekil 5.

Atletik kariyer geçiş modeli (Stambulova, 2003)

Atletik kariyer geçiş modeli, her geçişi talepler, başa çıkma süreçleri, başa çıkmayı etkileyen faktörler, kaynaklar, engeller ve uzun vadeli sonuçları olan bir süreç olarak tanımlar (Stambulova, 2003). Geçişler, yarışmalar, uygulama, iletişim ve yaşam tarzı ile ilgili çeşitli talepleri içerir. Sporcuların sporlar yaşamlarını/kariyerlerini başarılı bir şekilde devam ettirebilmeleri veya kariyer sonrasına uyum sağlayabilmeleri için bu taleplerle baş etmeleri gerekmektedir (Alfermann ve Stambulova, 2007). Her geçişte, sporcular başarılı bir geçiş yapabilmek için başa çıkmaları gereken belirli taleplerle karşı karşıya kalırlar. Başa çıkma

sürecinin sonucu, başa çıkma kaynakları ve engeller arasındaki dinamik denge ile ilgilidir. Başa çıkma kaynakları, başa çıkma sürecini kolaylaştıran dış ve iç faktörlerdir. Bu faktörler bir sporcunun tecrübesi, motivasyonu, bilgisi, sosyal ve finansal desteği olabilir. Sosyal destek, kariyerin başlangıcında ve sonunda en önemli kaynak olarak algılanmaktadır. Sosyal desteğe ek olarak, danışman ve ebeveyn desteği geçiş sürecini kolaylaştırmaktadır (Brown 1985; Bussman ve Alfermann 1994). Öte yandan, organizasyonel destek, sporcular daha erken gelişim aşamalarını müzakere ederken değil, en yüksek performanslarına ulaştıklarında en yüksek seviyededir (Alfermann ve Stambulova, 2007). Bir geçişin engelleri, kişilerarası çatışmalar, beceri eksikliği veya spor ve çalışmaları veya işi birleştirme mücadelesi gibi başa çıkma sürecini olumsuz yönde etkileyebilecek içsel ve dışsal faktörleri içerir (Stambulova, 2003).

Sporcuların kariyer geçişine odaklanan atletik kariyer geçiş modelinin yanı sıra sadece kariyerden kariyere değil okuldan işe geçişe yönelik de farklı kuramların yaklaşımları vardır. Louis (1980b), okuldan işe geçişi, son zamanlarda büyük ilgi gören bir işe giriş geçişi olarak tanımlamaktadır. Okuldan işe geçişler çoğunlukla 18-30 yaş aralığında yani yetişkinlik öncesi/erken yetişkinlik döneminde üst öğrenim kurumuna başlandığında meydana gelmektedir (Perren, Keller, Passardi ve Scholz, 2010). Bu geçişte, çeşitli unsurlar tipik olarak yeni ve eski roller arasında farklılık gösterir. Bunlar, denetim ve geri bildirimin varlığı ve türü, meydan okuma ve özerklik, hesap verebilirlik, görev yapısı, zaman içinde takdir hakkı, kıyafet, fiziksel ortam, statü, maaş ve rol kimliğini içerir (Clawson, Kotter, Faux ve McArthur, 1991). Konuyla ilgili yazarların çoğu, bireylerin işin teknik olmayan yönlerine ve geçiş sürecinin kendisine daha fazla ve daha iyi hazırlanmalarının gerekli olduğu sonucuna varmışlardır. Okuldan işe geçiş, özellikle üniversiteden işe geçiş sırasında alınan kariyer kararları ve elde edilen doğrudan başarılar, mesleki yönler (Richards, 1984) ve istihdam olasılıkları (Koivisto, Vuori ve Nykyri, 2007) açısından mezunların gelecekteki tüm kariyerlerini etkiler. Yani okuldan işe geçiş, gençlerin ve genç yetişkinlerin işyerine yüksek becerilerle girmelerini sağlamanın önemli bir parçasıdır. Öğrenciler, okul ve iş arasındaki bağlantıları görürlerse daha çok çalışırlar ve eğitim sürecine daha çok katılırlar (Hamilton ve Hamilton, 1994).

Eurostat (2018) veritabanı verilerine göre Türkiye’de genç işsizlik oranlarının 2000’li yılların başından itibaren arttığı, 2006 yılında kısmen azaldığı, 2009 yılında ise küresel ekonomik krizin de etkisiyle %22.8 seviyesine yükseldiği ve tarihsel aralığın zirvesine ulaştığı görülmektedir. Ancak 2009 yılından itibaren düşüş eğilimine geçerek 2012 yılında %15.2 seviyesine gerilediği görülmektedir. Genç işsizlik oranları 2012 yılından itibaren tekrardan artış eğilimine geçerek 2018 yılında %20.3 seviyelerine çıkmıştır. 2018 yazından itibaren Türkiye

ekonomisinde varlığını hissettiren makroekonomik durgunluk neticesinde ortaya çıkan daralmalar kendini işsizlik rakamlarında da hissettirmiş ve 2019 yılı % 13.7 düzeyinde bir işsizlik ve %25,4 düzeyinde bir genç işsizlik oranıyla tamamlanmıştır. Aynı şekilde Eurostat (2018) veri tabanından elde edilen verilere göre; 2000-2008 yılları arasında Avrupa Birliğinde (AB) genç işsizlik oranları % 18.22 seviyelerinde olduğu saptanmıştır. 2008 yılından itibaren hızlanarak artan genç işsizlik oranları 2013 yılında % 23.8 seviyesine çıkarak tarihsel aralığın da zirvesine ulaşmıştır. 2013 yılından itibaren genç işsizlik oranları günümüze kadar düşüş eğilimi göstermiş olsa da %15' in üzerinde seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, Türkiye ve AB' de yüksek genç işsizlik oranlarına sahip olma durumu ve bu oranların kalıcı olması dikkat çekicidir. Bu durum üniversiteden işe geçişin tüm dünyada bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencinin başarılı olma motivasyonunu şeffaf ve geçirgen bir okuldan işe geçişte arttırmaktadır. Şeffaf bir sistem 'gençlerin şu anda bulundukları yerden uzak bir gelecek hedefine doğru bir rota çizmek için sistemi ne kadar iyi görebildiklerini' ifade ederken geçirgen bir sistem 'bir noktadan hareket kolaylığı' anlamına gelir. Şeffaf ve geçirgen bir yapı, bireyler için seçimlerin şekillendirilmesine olanak sağlarken aynı bireylere sistemin diğer üyeleri tarafından istenen hedeflere ulaşmak için iyimser bir yardım sağlar (Hamilton ve Hurrelmann, 1994). Ancak Behrens ve Evans (2002) göre, bir yapıda toplumun tüm üyelerinin dikkate alınması ve yapının "cinsiyet ve sosyal sınıf gibi" farklılıkları hesaba katacak şekilde kurulması gerekmektedir. Kurumsal yapı, toplumdan ayrılan eşitsizlikleri sürdürmemelidir. Toplumun tüm üyelerinin mevcut sistemin faydalarına eşit erişime sahip olması durumunda, okuldan işe geçiş daha şeffaf olacaktır.

Okuldan işe geçiş, geç ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde bireylerin gelecekteki sosyo-ekonomik durumları ve yetişkinlikteki refahları üzerinde etkileri olan önemli bir gelişimsel başarıdır (Ashby ve Schoon, 2010; Haase, Heckhausen ve Köller, 2008). Bu yetişkinliğe geçiş döneminde, akran grubu önemli bir rehberlik ve destek kaynağı haline gelir (Cheng ve Chan, 2004). Önceki araştırmalar, iş hayatına geçiş sürecindeki genç iş arayanların, genellikle bu geçiş sırasında kendilerine yardımcı olan sosyal bağlantılar olarak akranlarına atıfta bulunduğunu göstermiştir (Tynkkynen, Nurmi ve Salmelo-Aro, 2010). Okuldan işe geçiş sürecinde bireyler ilk işlerini elde etmek için akranlarıyla olan sosyal ağlarına güvenirlir (Marmaros ve Sacerdote, 2002). Bu durum okuldan işe geçişte akran ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır.

Okuldan işe geçiş, kariyer kuramlarındaki aşamalarda farklı farklı ele alınmaktadır. Yaşam boyu kariyer gelişim kuramına göre, okul yaşamının sona ermesinden sonra birkaç yıllık

süreçte kariyer gelişimi olarak araştırma aşamasından yerleşme (yetişkinliğe geçiş de olan) aşamasının başlangıcına kadar olan süreci okuldan işe geçiş sürecidir (Super ve Super, 2009). Yerleşme aşamasının belirsizlik, deneme ve istikrar olmak üzere üç alt aşaması vardır. Belirsizlik aşamasında birey seçmek istediği meslek için gerekli olan alıştırımların yapıldığı tanımlamaları ve araçları öğrenir. Deneme aşamasında birey bir mesleki başlangıç pozisyonu edinip mesleğe yerleşmede adımlar atmaya başlar. Son aşama olan istikrar aşamasında ise birey seçtiği meslekte kendine uygun konumu sağlamlaştırmaya başlar. Kritik mesleki baş etme davranışları okuldan işe geçiş aşamaları süresince artarak mesleki pozisyonlara uyum sağlamada önemli olmaya başlamaktadır (Super, Starishevsky, Matlin ve Jordaen, 1963).

Okuldan işe geçişi açıklayan kuramlardan bir diğeri Lent, Hackett ve Brown'un (1999) sosyal bilişsel kariyer kuramıdır. Bu kuram Bandura'nın çalışmalarına dayanmaktadır. Bu kurama göre, kariyer gelişimi ve seçimi sürecinde bireysel ve sosyal faktörler önemlidir. Özellikle geçişlerle ilgili olarak sosyal bilişsel kuram, öz-yeterlik, sonuç beklentisi ve hedef ana kavramları üzerinde durmaktadır. Öz yeterlik, bir kişinin kendi yeteneklerine olan inancıdır ve bu kişinin bir görevi başlatıp başlatmayacağını ve/veya tamamlayıp tamamlamayacağını etkiler. Sonuç beklentileri, bir kişinin çabalarının bir sonucu olarak olacağına inandığı şeydir. Lent, Hackett ve Brown (1999) göre, hedefler kişinin belirli bir faaliyette bulunma veya belirli bir sonucu etkileme konusundaki kararlılığına işaret eder. Bu noktada özellikle öz yeterlik inancı, işe başlayacak gençlerin okuldan işe geçişlerinde kendilerine güvenerek kritik içsel psikolojik yapılarını yenilemelerini sağlayabilmesi önemlidir. Bu kurama göre, okuldan işe geçiş süreci birbiriyle ilişkili altı gelişimsel sürecin tamamlanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu gelişimsel süreçler sırasıyla şu şekildedir; (Lent, Hackett ve Brown, 1999)

1. Olumlu ancak gerçekçi öz yetkinlik edinilmesi ve sonuç beklentileri,
2. Akademik ve kariyer ilgilerinin gelişmesi,
3. İlgiler ve kariyere ilişkin hedefler arasında ilişki oluşturulması,
4. Amaçların fiile dökülmesi,
5. Akademik ve iş becerilerinin geliştirilmesi ve performansla ilişkin sorunların halledilmesi,
6. Benlik ve mesleki inançların geliştirilmesini etkileyen sosyal destek ve engellerin tartışılması ve tercih edilen akademik ve kariyer seçeneklerinin takip edilmesi.

Lent, Hackett ve Brown (1999), bir kişinin öz yeterlilik ve sonuç beklentileri biçiminde sahip olduğu inançların, inançlar yanı sıra kişinin kariyer seçeneklerini filtreleyebileceğini veya sınırlayabileceğini belirtmektedir. Yazarlar ayrıca, bir kişinin hedefleri yaratma ve bu hedeflere göre hareket etme istekliliğinin, o kişinin mevcut destek algılarından ve engellerin varlığından etkilendiğini belirtmektedir.

Herr'e (1999) göre okuldan işe geçiş sürecinde iş yaşamına hazırlığın üç temel bileşeni vardır. Bu üç bileşen kariyer gelişiminin sürekliliği açısından değerlendirilir. Bu süreçler, bireyin erken çocukluk yaşantıları ve üniversiteye kadar geçirdiği okul yaşantıları, sorunlu ya da sorunsuz bir şekilde mesleki eğitimle bağlantılı olarak geçiş süreci içinde ilerlemesi ve önceki süreçteki çalışmaları sonuçlandırıp bir işe başlama ve uyum sağlamadır.

Okuldan işe geçiş ile ilgili genel olarak farklı kuramların yaklaşımları olduğu görülmektedir. Okuldan işe geçiş özellikle 18-30 yaş aralığındaki bireylerin bir rol değişimi yaşayarak iş hayatına geçişi temsil etmektedir. Okuldan işe geçiş sürecinde çevresel kaynakların özellikle de akran desteğinin önemli olduğu söylenebilir.

2.6. Yeni Kariyer Yaklaşımlarında Kariyer Geçişi

Çalışma dünyasının ve mesleki kuruluşların küresel düzeyde değişim içinde olmasından dolayı kariyer alanında kuramsal gelişmenin geleneksel kariyer yaklaşımlardan farklılaşmasını ve geleneksel olmayan yeni kariyer yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kişilerin çalışma deneyimlerinin çeşitlenmesi sonucunda elde edilen mesleki bilgi birikimi, geleneksel kariyer yaklaşımlarında bu noktada eksik kalan bir durumdur. Yeni kariyer yaklaşımlarında ise zaman içinde bireylerin çalışma deneyimleri sonucunda kazanılan beceriler, uzmanlık ve ilişki ağlarında somutlaşmış bilgi birikimlerine odaklanmaktadır. Bundan dolayı bireylerin edindikleri kariyer bilgi birikimleri düzenlenebilmekte ve değişebilmektedir (Bird, 1994).

'Yeni' kariyer bağlamı, geçişlerin her zamankinden daha sık meydana geldiği ve kesintilere ve parçalanmış kariyerlere yol açtığı durumlara odaklanmaktadır (Chudzikowski, 2012). Dolaylı olarak, kariyer literatürü de bu tür kariyerlerin gelecekte 'gidilecek yol' olduğunu ve daha fazla kariyer başarısına yol açtıklarını savunmaktadır (Gunz, Evans ve Jalland, 2000). Kariyer alanındaki bu yeni yaklaşımlar (özellikle çok yönlü (protestan) kariyer ve sınırsız kariyer modeli) kurumsal kariyer yönetimi düşüncesinin ötesinde, istihdam edilebilirlik ve beceri yönetimi yetkinliklerinin üzerinde bireysel kontrolün önemli olduğuna değinmektedir. Bu sabit ve doğrusal olmayan kariyer yaklaşımlarına göre bireyler, bir kariyer alanında belli bir süre çalıştıktan sonra, işin kendilerine uymadığını anlayarak kariyer gelişim aşamalarındaki süreçlerin başına dönerek yeniden keşif aşamasına geçebilirler (Hess, Jepsen ve Dries, 2012).

Kariyer geçişleri noktasında yeni kariyer yaklaşımlarının çeşitleri bulunmaktadır. Aşağıda bu yeni kariyer yaklaşımlarından olan çok yönlü kariyer, sınırsız kariyer, çok değişen kariyer ve sürdürülebilir kariyer hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.6.1. Çok Yönlü Kariyer: Çok yönlü kariyer kavramı sınırsız kariyerle ilişkili bir kavramdır (Brisco ve Hall, 2006). Çok yönlü kariyer teriminin kökeni, Kelt ve İzlanda mitolojisinin 'şekil değiştirenleri' gibi, durumun gerektirdiği şekilde değişebilen Homer'in

Odyssey'sinde bahsedilen bir Yunan deniz tanrısı olan Proteus'tan gelir (Inkson, 2006). Bu nedenle çok yönlü kelimesi, esneklik, uyumluluk ve değişkenlik kavramlarının özellikleriyle ilişkili bir sıfat haline gelmiştir. Kariyerleriyle ilgili çok yönlü tutuma sahip bireyler, öz yönetimlidir ve kararlarını kişisel değerlerini temel alarak verirler. Sınırsız kariyere benzer olarak çok yönlü kariyerde de bireylerin şirket içinde ve bir şirketten diğerine yer değiştirmesi muhtemeldir (Sharf, 2017).

Çok yönlü kariyer kavramı, kişilerin kariyerlerinin örgütlerden ziyade kendileri tarafından yönetilmesi ile ilgilidir (Hall, 2004). Niles, Herr ve Hartung (2002) göre, ise çok yönlü kariyer, kişilerin değişimle birlikte değişmeye hazır oldukları, bireysel olarak esnek oldukları ve ortaya çıkan eğilimleri önceden tahmin edebildikleri ve bu tür değişikliklere uyum sağlamak için becerilerini ve tutumlarını dönüştürebilecekleri kariyerlerdir. Baruch (2004) göre ise çok yönlü kariyer, bireyin kişisel sorumluluğunu alarak, örgütten çok kişinin kendi kariyer yolunu dönüştürme sorumluluğunu üstlendiği yeni bir biçimdir. Dahası, kişinin kendi ihtiyacına göre kariyerini değiştirmesidir. Bu kariyer temelde örgütten ziyade kişinin kendisiyle yapmış olduğu bir sözleşmedir. Sharf (2017) göre, ise çok yönlü kariyer, kişinin uyumlu, esnek ve çok yönlü olduğundan değerler temelinde seçimler yapabilesidir. Çok yönlü kariyerin genel olarak kişilerin kendi kariyerlerine ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda kendilerinin karar vermesi olduğu söylenebilir.

Çok yönlü kariyer yaklaşımına göre, öğrenme ve becerilerini geliştirme sorumluluğu bireye aittir. Birey, mesleki gelişiminden sorumludur. Kariyer kararları kendi şahsi değerleri tarafından yönlendirilir ve kişi istediği zaman kariyerinin şeklini değiştirebilmektedir (Hall, 2004). Bu yaklaşıma göre kişilerin olası alternatifler arasında yeni bir alana geçmesi, kişinin mevcut bulunduğu alanda yeni beceriler kazanması, çalıştığı örgütü değiştirmesi ve bireyin emekli olması bu çok yönlü kariyer geçişlerine örnek verilebilir. Kişinin geleneksel ve kuruluş odaklı bir kariyerden çok yönlü bir kariyere geçmesi, özellikle kişi için ilk olduğundan dolayı biraz korkutucu olabilir (Hall ve Mirvis, 1995).

2.6.2. Sınırsız Kariyer: Kişilerin iş yaşamlarında özgürlüklerinin artmasıyla beraber kişiler yeni fırsatlarla karşılaşmanın yanı sıra bazı zorluklarla da karşılaşabilirler. İş yaşamında bireyler için özgürlüğün artmış olması bireyler için belirsizlik oluşturabilmekte ve kişilerin en iyi bildikleri işlere tekrar yönelmelerine neden olabilmektedir (Bird, 1994). Bu durum yeni psikolojik sözleşme kapsamında, çalışanların hareketliliğinin artmasına ve bilim insanlarının sınırsız kariyer gibi yeni kariyer türlerini incelemeye başlamasını sağlamıştır (Arthur ve Rousseau, 1996). Şirketler arası hareketliliğin çok az olduğu veya hiç olmadığı organizasyonel hiyerarşide yükselmeye odaklanan geleneksel kariyerin aksine, sınırsız bir kariyer "...tek bir

istihdam ortamının sınırlarının ötesine geçen bir dizi iş fırsatı” olarak tanımlanır (DeFillippi ve Arthur, 1996).

Sınırsız kariyer kavramı alanyazında ilk olarak Arthur (1994) tarafından geleneksel kariyer yaklaşımındaki hiyerarşik örgütsel sınırların olmadığı, ardışık iş deneyimleri dizisi olarak tanımlanmıştır. Örgütler arasındaki geçişleri değerlendirirken akademisyenler genellikle DeFillippi ve Arthur' un (1996) sınırsız kariyer kavramına atıfta bulunurlar (Carless ve Arnup, 2011). Sınırsız kariyerler sayesinde bireyler, tek istihdam ortamlarında sunulanların ötesinde iş fırsatlarını keşfederler (Arthur, 2014). Sınırsız kariyer, bireyin bilgi, beceri ve yeteneklerini farklı örgütlere aktarması, yaptığı işi anlamlı bulması, işi yaparken öğrenmeye devam edebilmesi gibi temel özelliklerle özgülleşmektedir (Seymen, 2004). Ayrıca sınırsız kariyer; geçici görevlendirmelere, şirket içinde diğer mevki ya da başka bir yere transfer olma ve bu kariyer çeşidinin sık görülen hareketlere odaklanmaktadır (Sharf, 2017). Ayrıca, sınırsızlığın örgütsel, mesleki ve kültürel sınırlar gibi çeşitli boyutlarda hareketliliği içerebileceği kabul edilir. Sınırsız kariyer tipik olarak örgütsel sınırların aşılmasıyla ilişkilendirilir ve birey tarafından öznel olarak algılanabilir veya başkaları tarafından nesnel olarak tanımlanabilir (Brisco ve Hall, 2006). Sınırsız kariyer yaklaşımında, kişilere kendi kariyerleri ile ilgili düşünce ve eylem konularında geniş bir takdir yetkisi ve özerklik tanınmaktadır. Sınırsız kariyer yaklaşımında kişinin kendisi, kariyer yönünde ve ilerlemesinde karar verici roldedir ve kariyer geliştirme sorumluluğu kişinin kendisine aittir (Bird, 1994).

Sınırsız kariyere sık sık değişen vardiya sistemleri, geçici görevlendirmeler ve bir şirketin bir bölümünden diğerine olan geçişler örnek verilebilir (Brisco ve Hall, 2006). Sınırsız kariyerler, sadece örgütler arasında değil, aynı zamanda meslekler, endüstriler, mekânlar ve farklı istihdam alanlarında da olduğundan kişilerin bireysel bilgi birikimlerinin önemine vurgu yapılmaktadır (Çolakoğlu, 2011). Sınırsız bir kariyere sahip olmak, bazı çalışmaların önerdiği gibi bir “ya-ya da” önermesi değildir. Aksine, sınırsız bir kariyer, kariyer aktörü tarafından hem fiziksel hem de psikolojik süreklilik boyunca sergilenen hareketlilik derecesi ile görülebilir ve işlevselleştirilebilir. Hem fiziksel hem de psikolojik hareketlilik ve bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılık, bu şekilde tanınabilir ve daha sonra ölçülebilir (Sullivan ve Arthur, 2006). Sınırsız kariyerin bu noktada sadece meslekler arası fiziksel geçiş olarak değil bireyin bilişsel ve psikolojik geçişini ifade eden bir kavram olduğu söylenebilir.

Kariyer geçişleri üzerine yapılan çalışmalar sıklıkla sınırsız kariyer teorisi içinde konumlanmaktadır. Sınırsız bir kariyer zihniyetine sahip bireyler, değişen iş ortamına farklı seviyelerde hareket veya geçişlerle yanıt verirler (Sullivan ve Arthur, 2006). 'Yeni kariyer', özellikle de sınırsız kariyer (Chudzikowski, 2012), bir kariyeri tek bir organizasyonda sıralı

hiyerarşik terfiler olarak algılamaktan daha kesintili ve esnek bir yapıya geçişi temsil eder ve altı farklı anlamı kapsar (Arthur ve Rousseau, 1996): (1) birkaç işverenin sınırlarını aşan hareketi, (2) kişinin mevcut işverenin dışında kendini gösterebilmesi, (3) dış ağlar ve bilgiler tarafından sürdürülür, (4) hiyerarşi ve kariyer gelişimi ile ilgili geleneksel kurumsal yaklaşımların dışına çıkmak, (5) kişisel veya ailevi nedenlerle mevcut kariyer fırsatlarını reddetmeyi içerir ve (6) yapısal kısıtlamalardan bağımsız olarak sınırsız bir geleceği algılayabilen kariyer aktörünün yorumlarına dayanmaktadır.

Bu tanımlar, sınırsız kariyerlerin tek bir organizasyona bağlı olmadığını veya düzenli bir sıra ile temsil edilmediğini; daha az istikrar ve dikey koordinasyon ile karakterize edildiğini gösterir. Arthur ve Rousseau (1996), kariyerlerin sadece işverenleri değiştirmenin ötesinde sınırsız olabileceği birçok yolu tanımladı. Kişi, işverenin dışından kariyer onayı aldığında, iş veya aile nedenlerine dayalı bir kariyer kararı verdiğinde veya bir kariyer aktörü yapısal kısıtlamalardan bağımsız olarak sınırsız bir kariyer algıladığında farklı anlamlar ortaya çıkabilir. Sınırsız bir kariyer zihniyetine sahip bir birey, farklı fiziksel ve psikolojik hareketlilik seviyeleri ile karakterize edilen bir kariyeri canlandırarak değişen iş ortamında gezinir (Sullivan ve Arthur, 2006).

2.6.3. Çok Değişen (Kaleydoskopik) Kariyer: Çok değişen (kaleydoskopik) kariyer kavramı, ilk kez Mainiero ve Sullivan (2005) tarafından yayımlanan "Kaleydoskop kariyerler: 'Vazgeçme' devrimi için alternatif bir açıklama" adlı çalışmada ele alınmıştır. Çok değişen kavramı, kariyerleri tanımlamak için kullanılır çünkü değişen kavramında birçok farklı renk parçaları vardır ve bu parçalar aynı zamanda değişip hareket ederler (Sharf, 2017). Bu noktada kaleydoskop kariyer kavramı, sınırsız bir kariyerin özelliklerini taşır. Modelin özü, kariyer geçişleriyle ilgili olarak bireylerin ihtiyaçlarına dayanmaktadır ve bu nedenle kariyer kararlarını yönlendiren kişinin kariyer aktörü olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, özellikle sınırları aşan kariyer değişikliklerine odaklanarak hiyerarşi ve kariyer gelişimi ile ilgili geleneksel kurumsal varsayımların değişmesini sağlar (Braches, 2014).

Mainiero ve Sullivan (2006) kaleydoskop kariyer kavramını, 3.000'den fazla kişiden oluşan bir örneklem ve çok yöntemli bir araştırma tasarımına dayanarak, kaleydoskop metaforunu cinsiyet sorunlarından kaynaklanan kariyerler hakkında yeni bir düşünme yolu olarak sunmuşlardır. Kaleydoskopik kariyer kavramı, özellikle kadınların çalışmayı bırakmasından dolayı kariyerlerinin kesintiye uğramaları üzerine inşa edilmiştir. Kadınların, kariyer gelecekleri inşa ederken çocuk, yaşlı anne ve babalarına bakmak zorunda kalmalarının yanı sıra aile içi problemleri erkeklerden daha çok yaşadıkları için üst düzey yöneticilik konumlarına gelememektedir. Bu durum üst düzey yöneticilerin olumsuz tutumları, cinsiyetçi

yaklaşımları, eşit ücret uygulamaması ve çalışma ortamlarında kadınlara yönelik değersiz yaklaşımlar sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yaşananlardan dolayı kadınlar daha fazla işlerinden ayrılmakta ve kariyerlerinde engellerle karşılaşmaktadır. Kaleydoskopik kariyer, kadınların hayatlarından değişikliklere göre kariyer değişiklikleri yapabileceklerine odaklanmaktadır. Kaleydoskopik kariyer modeli bu noktada kariyer araştırmalarına geleneksel yaklaşımdan uzak farklı bir yaklaşım öne sürmektedir (Mainiero ve Sullivan, 2005). Mainiero ve Sullivan'ın (2006) belirttiği gibi, kadınların yaşamlarının doğrusal bir kılavuzlar dizisine uymadığı ve bir grup olarak kadınların kariyerine ilişkin kapsayıcı bir model olmadığı konusunda genel bir fikir birliği vardır. Çok değişen kariyer modeli, kadınlar için olduğu kadar erkekler için de kullanılabilir, ancak çok değişen kariyer modeli daha çok kadınların işle ilgili konulardaki karmaşalarını dikkate alır (Sharf, 2017). Genel anlamda Sullivan ve Mainiero (2005) tarafından ana hatlarıyla belirtildiği gibi, model, girişimci olma kararının cinsiyete dayalı doğasını ve potansiyel olarak parametrelerin bir girişimcilik döneminden sonra kurumsal bir pozisyona geri dönüp dönmeme seçimlerini nasıl etkilediğini açıklamaya yardımcı olabilir.

Mainiero ve Sullivan'ın (2005) kaleydoskop kariyer yaklaşımına göre kaleydoskop sonsuz şekil oluşturmak için yalnız üç tane ayna kullanmaktadır. Özgünlük, denge ve meydan okuma kariyer bağlamında kullanılan üç aynadır. Bu kavramlar kadınların kariyer yollarını belirlemelerinde önemlidir. Buna göre; yaşamlarının farklı aşamalarında, özgünlüklerini sürdürebilmek, iş-yaşam dengelerini sağlayabilmek ve problemlere karşı çıkıp bunlarla mücadele edebilmek gibi olgular önemli olmakta ve kariyer kararlarını şekillendirmektedir. Çok değişen kariyerlerde bireyler otantiktir, onlar için en iyi olan şey üzerinde eyleme geçerler; yaşamlarında denge ve kariyerlerine ilişkin baş etme yöntemlerini ararlar. Otantik olma, kişinin yaşamında kararlarını dengelemesi ve kendi kendine meydan okuma gibi tüm bu yollar, dinamik bir kariyer geliştirme yollarıdır (Sharf, 2017).

Kaleydoskop kariyer modelinin, Patterson ve Mavin'in (2009) ve Cabrera' nın (2007) mesleklerinden ayrılan kadınlara ilişkin çalışmalarında elde edilen verilerle yaptıkları post hoc analizlerinde, kadınların kariyer geçiş deneyimlerinin karmaşıklığını anlamak için etkili bir model olduğu kanıtlanmıştır. August (2011), özgünlük, denge ve meydan okuma kaygılarının, geç kariyer aşamasında bile kadınların çalışma yaşamında var olmaya devam ettiğini gösterdi. Kaleydoskop modeli ile uyumlu olarak, Cabrera'nın (2007) çalışmasında kadınların işgücünden ayrılma nedenlerinin karmaşık olduğu ve kadınların kariyerlerinin sabit olmamasında çok sayıda faktörün etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Kaleydoskopik kariyer kavramı, kariyer geçişleriyle ilgili bireylerin ihtiyaçlarına odaklanmakta olup kariyer kararlarını vermekte olan kişilerin büyük role sahip olmasının

önemine dikkat çekmektedir. Bu noktada bireyler için sınır olan kariyer değişikliklerine odaklanarak geleneksel düşünce yaklaşımlarının değişmesini sağlar. Bu kavram özellikle kadınların çocuk, yaşlı anne ve baba bakmak zorunda bırakılmalarından dolayı üst düzey yöneticilik konumlarına gelememelerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ayrıca kadınların çalıştıkları kurumlarda maruz bırakıldıkları cinsiyetçi söylemlerinde kariyer engeli olarak ortaya çıktığını ve kadınların kariyer değişiklikleri yaptıklarına odaklanmaktadır.

2.6.4. Sürdürülebilir Kariyer: Sürdürülebilir kariyer kavramı sistemik veya çok paydaşlı bir bakış açısı içerir (De Vos, Akkermans, Van der Heijden, 2018). Bu kavram farklı süreklilik kalıplarıyla yansıtılan bir dizi kariyer deneyimi olarak tanımlanabilir (Van der Heijden ve De Vos, 2015). Bireyler, farklı kariyer olaylarına (örneğin, kariyer zorlukları, gelişim veya geçişler) ve kariyer sonuçlarına (örneğin, maaş, terfi, hiyerarşik konum veya boş zaman) farklı değer ve anlamlar yükler (Van der Heijden ve De Vos, 2015). Döngüsel, kendi kendini düzenleyen bir sürecin sonucu olarak (Lord ve Maher, 1990), kariyer deneyim dizileri, bireysel temsilcilik için benzersiz alanlar yaratır. Dolayısıyla bireyin, kariyerin merkezi aktörü ve “sahibi” olması, kariyerinin sürdürülebilirliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Sürdürülebilir kariyer bireyin merkezde olduğuna odaklanmakta olup tarafların kariyer tercihlerinin özgünlüğüne adaletli bir şekilde yaklaşılmasını da gerektirir (Van der Heijden, 2005). Bireysel kariyer (sürdürülemez) algıları ve ilgili kariyer seçimleri ve sonuçları, örgütsel, kurumsal ve toplumsal faktörlerin yanı sıra işgücü piyasası, iş özellikleri, aile ve özel hayat dahil olmak üzere bağlamsal faktörler tarafından şekillendirilir (De Vos ve diğerleri, 2018). Van der Heijden ve De Vos’a (2015) göre sürdürülebilir kariyer çerçevesi, kişilerin ve işverenlerin çıkarlarını düzenleme konusunda ortak sorumlulukları vardır. Bunun yanı sıra sürdürülebilir kariyerleri şekillendirmede diğer stratejik paydaşların potansiyel rolü de vardır. Sürdürülebilir kariyerler üzerine şimdiye kadar yürütülen bir avuç ampirik çalışma, esas olarak mevcut istihdam organizasyonu içinde ve doğrudan denetçiler ve örgütsel inisiyatifler altında kariyer sürdürülebilirliğinin sağlanmasına odaklanmıştır (Bozionelos, Lin ve Le, 2019; Chudzikowski, Gustafsson ve Tams, 2020; Straub, Vinkenburg ve Van-Kleef, 2019). Bununla birlikte, mevcut küresel ekonomik ve teknolojik ortamda işgücü piyasasındaki sürekli değişiklikler göz önüne alındığında endüstriler ve kuruluşlar arasında kariyer geçişleri bağlamında kişinin kariyerini sürdürmesi ve geliştirmesi her zamankinden daha önemli hale gelmiştir (Lawrence, Hall ve Arthur, 2015).

Bireyleri daha sağlıklı, mutlu ve üretken bir kariyer yolu aramaya yönlendiren veya onların kariyer arayışlarını engelleyen travmalar ve şoklar (Van der Heijden, 2005), sürdürülebilir kariyerlerle ilişkilendirilen göstergelerdir (De Vos, Van der Heijden ve

Akkermans, 2018). Daha önceki araştırmalar, kalıcı veya “daha iyi” bir işe sahip olmak için karşılanmayan isteklerin, kariyer tutumlarını ve iş tatmini, profesyonel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları dahil olmak üzere iş davranışlarını etkilediğini ve bireylerin alternatif iş bulma istek ve çabalarını tetiklediğini göstermiştir (Feldman ve Turnley, 2004). Bu nedenle, genellikle bireyler iş veya kariyer kaygılarını çalışma organizasyonlarından ayrılarak çözerler (Chudzikowski, Gustafsson ve Tams, 2020). Örneğin, örgüt içinden serbest mesleğe kariyer geçişinin, kişinin iş-yaşam dengesini artırması açısından olumlu sonuçları olduğu bulunmuştur (Mallon ve Cohen, 2001). Böylece, zaman içinde faillik ve bağlam arasındaki etkileşimden kaynaklanan nesnel deneyimlerin ve öznel değerlendirmelerin benzersiz, karmaşık mozağının bir sonucu olarak bir kariyer kararı verme ihtiyacıyla karşı karşıya kalınmıştır (Forrier, Sels ve Stynen, 2009).

Yeni kariyer kavramlarından olan sürdürülebilir kariyer kavramı, küresel dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle çalışma hayatında yaşanan sürekli değişikliklerin bireylerin kariyerlerini sürdürebilmesi ve geliştirebilmesi açısından önemine dikkat çekmektedir. Bu kavram farklı kariyer deneyimleri olarak da tanımlanmaktadır. Bireylerin yaşamları boyunca sağlıklı, mutlu ve üretken bir kariyer yolunu bulmak için çaba göstermektedirler. Ancak bu yolda yaşanan travmalar, şoklar vs. olumsuz durumlar kariyer engeli olarak çıkabilmektedir. Bu açıdan küresel ve gelişmiş dünyada kişilerin kariyer yollarında sürekliliğini sağlamaları için kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

2.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurt içinde ve yurt dışında kariyer geçişi ile ilgili yapılan mevcut araştırmalar yer almaktadır. Lise öğrencilerinin kariyer geçişlerine yönelik alanyazında herhangi bir çalışmaya rastlanmadığından kariyer geçişi ile ilgili yapılan genel çalışmalara yer verilmiştir.

2.7.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar: Seymen (2004) tarafından yapılan derleme çalışmada geleneksel kariyerden, sınırsız ve dinamik/değişken kariyere geçişlerin nedenleri ve sonuçları üzerine yazınsal bir incelemeyi yaptığı çalışmada alanyazında yer alan çalışmalar incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 1990’lı yıllara kadar, bir örgütteki kıdem veya başarı ölçütlerine bağlı olarak izlenen ve çoğunlukla örgüt tarafından yönetilen bireysel kariyerler, bugün ağırlıklı olarak çalışanların inisiyatifine geçmiş olup; çok yönlü, sürekli değişebilen ve belirli sayıdaki ve mekândaki örgütlerle sınırlı olmayan bir nitelik kazandığı sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda kariyer olgusunun 21. yüzyılda alacağı yeni şekli görebilmek için bu alandaki araştırmaların artırılmasının, yeni bakış açıları geliştirilmesinin ve disiplinler arası çalışmalara hız kazandırılmasının gerekli olduğu görülmüştür.

Mirzanlı (2016) tarafından yapılan bir çalışmada kariyer geçiş sürecinde olan genç profesyonellerin gönüllülük faaliyetlerinde kazandıkları yeteneklerin kariyerlerindeki değişimleri incelemeyi amaçladığı çalışmada Avrupa Gönüllü Hizmeti projelerinde 4-12 ay arasında görev yapan 17 kişi ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda gönüllülük faaliyetlerine katılma sonucunda elde edilen kazanımların kariyer geçiş sürecine olumlu etkilerinin olduğu saptanmıştır. Bu faaliyetlere katılım sağlayan kişilerin yabancı dil becerilerinin arttığı, bireylerin farklı çevrelerde yaşamada ve çalışma tecrübesi elde ettiği ve kişisel kariyerlerini netleştirdiği görülmüştür.

Kepir Savoly (2017) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite son sınıf öğrencilerine uyguladığı okuldan işe geçiş becerileri programının kariyer uyumu ve kariyer iyimserliği üzerindeki etkisini incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmadaki okuldan işe geçiş becerileri geliştirme programı Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiş olup uyarlaması yapılmıştır. Çalışma grubu, deney ve kontrol grubu olarak iki gruba ayrılmış olup toplamda 32 katılımcı üzerinde uygulamalar yapılmıştır. Uygulanan programın üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer uyumu ve kariyer iyimserliklerini anlamlı bir şekilde arttırdığı saptanmıştır.

Göktürk (2019) tarafından yapılan bir çalışmada çalışan kadınların, kariyerlerinin orta dönemlerinden sonra farklı bir iş hayatına geçiş yapmalarına neden olan durumların neler olduğu incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 30-55 yaş aralığında 13 kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin analizi ile çalışan kadınların çalışma yaşamlarının orta döneminde aile ve sosyal çevre etkisi, kariyer seçimi, kritik dönüm noktaları, iş tatmini, iş yaşam dengesi, kişi-iş uyumu ve sosyal çevre desteğinin değişiklik yapmalarında etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca aynı çalışmada kariyer geçişinin kadınların olumlu bir dönüşüm ve kişisel doyum yaşamalarına da yol açtığı görülmüştür.

Ulaş-Kılıç (2021) tarafından yapılan derleme bir çalışmada kariyer geçişinin tanımlanması, geçişleri vurgulayan modeller ve uygulamalar üzerine odaklanılarak, kariyer geçişini deneyimleyen kişilerle çalışmalar planlanırken psikolojik danışmanların yapmaları gerekenlere yönelik önerilerin bulunmasını amaçlamıştır. Alanyazında yer alan çalışmaların incelendiği bu çalışma sonucunda kariyer psikolojik danışmanlarının geçiş deneyimlerini yaşayan kişilere yararlı olması için, çeşitli program ve ölçme araçları ile ilgili bilgi sahibi olması ve bu geçişler ile ilgili doğru tutum ve eylemlere sahip olmasının önemli olabileceği; hem işgücü piyasası hem de bireylerin kendini tanımaları, çeşitli iş pozisyonlarında kendilerini denemelerine olanak sağlayacak programların kariyer geçiş deneyimi yaşayan bireyler için etkili olabileceği ve bu sebeple böyle programların geliştirilip tanınırlığının arttırılmasını

önemli olabileceği; okulda işe geçiş gibi geçişin spesifik bir formunu deneyimleyen bireylerin bu geçiş evrelerinde desteklenmesi amacıyla üniversitelerin bünyelerinde kurulan kariyer merkezlerinin geçiş aşaması ile ilgili kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği çatısı altında çalışmalar yapması bireyleri güçlendirmek açısından anlamlı olabileceği sonucuna varılmıştır.

Kösen (2021) tarafından yapılan bir çalışmada elit sporcuların, aktif sporculuk rolü sonrası yaşamlarındaki farklılığa uyum sağlamaları, kariyer planları, karşılaştıkları zorluklar ve çözüm yolları ile sporu bıraktıktan sonra branşları ile ilgili bir alanda profesyonel anlamda spor mesleğine devam edip etmediklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada 52 kadın 169 erkek toplam 221 elit düzeyde spor yapmış kişilerden veriler toplanmıştır. Çalışmada elit sporcuların iş ve maddi gelirin yetersizliğinden dolayı aktif sporu bıraktıkları saptanmıştır. Duygu durumu açısından, sosyal uyum zorluğu ve olumsuz duygu yoğunluğunun olduğu da görülmüştür. Aktif sporculuğun kendini kontrol etme ve öz düzenleme becerisi, kendine güven, irade gücü, kararlılık ve sosyal bağlar gibi kişisel faydaları beraberinde getirdiği saptanmıştır.

Şeker (2022) yaptığı bir çalışmada liseye geçiş yapacak olan ortaokul son sınıf öğrencilerinin umut ve kariyere ilişkin aile desteğinin kariyer planlamaya verdiklerin önemine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada %52'si kız ve %48'i erkek olmak üzere toplam 639 öğrenciden veriler toplanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda umut ve kariyere ilişkin aile desteğinin kariyer planlamaya olumlu yönde etkisinin olduğu saptanmıştır.

Çalışkan (2022) tarafından yapılan başka bir çalışmada da üniversite öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkileyen faktörler derinlemesine incelenmiştir. Karma araştırma modellerinden sıralı yakınsak karma desenin kullanıldığı bu çalışmada nicel araştırma bölümünde 483 üniversite öğrencisine ulaşılmıştır. Daha sonra 18 üniversite öğrencisi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın nicel analizlerinde devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilerin vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilere göre kariyer hedef tutarsızlık ve mesleki karar pişmanlık düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmanın nitel analizleri sonucunda 'İlk büyük mesleki karar: Liseden üniversiteye Geçiş', 'Gidilen ilk üniversitede pişmanlığı etkileyen faktörler', 'İkinci büyük mesleki karar: Kariyer geçişine karar alma süreci' ve 'Kariyer geçişi sonrası kişide algılanan değişimler' olmak üzere dört tema olduğu görülmüştür.

Berber (2022) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite sonrası kariyer geçiş sürecinde zorluk yaşayan ve kariyerle ilişkili sorunlara bağlı olarak çeyrek yaşam krizi yaşayan kişilerin deneyimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 22-35 yaş arasındaki 8 kadın ve 5 erkek beliren yetişkin oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerin analizi sonucunda kişilerin işsizlik, işe girme, işe uyum ve iş doyumu gibi pek çok kariyerle ilişkili

durumlardan dolayı çeyrek yaşam krizi yaşadığı, bu dönemde kimlik ve anlama ilişkin sorgulamaların devam ettiği, kriz yaşantısının kişisel ve çevresel faktörlerden etkilendiği ve hayatın diğer noktalarını etkilediği saptanmıştır.

Türetken (2022) tarafından yapılan bir çalışmada koçluk müdahalesinin rolünü ve bu durumun kişilerin işten ayrılma ve bir koç olarak yeni kariyer üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 34 kadın ve 7 erkek olmak üzere 41 kişi oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda bireylerin koçluk müdahaleleri ve eğitimlerle kendilerini olumlu yönde geliştirdikleri saptanmıştır.

Ulaş-Kılıç (2023) tarafından yapılan bir çalışmada Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri vatandaşların kariyer geçiş düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeyini orta düzeyde bildiren ve en az 2-3 aydır kariyer geçişi yaşayan 336 kişi dahil edilmiştir. Kariyer Geçiş Modeline göre umutsuzluk ve sürekli kaygı, Türk katılımcıların kariyer geçişlerini önemli ölçüde etkilerken, ABD'li katılımcılar için ise böyle bir etkiye sahip olmadığı saptanmıştır. Ayrıca sosyal desteğin Türk ve Amerikan katılımcıların kariyer geçişlerini önemli ölçüde etkilemediği görülmüştür.

Genel olarak yurtiçinde yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmaların çoğunlukla yetişkin bireylere yönelik yapıldığı görülmektedir. Lise öğrencilerine yönelik herhangi bir çalışmaya yurtiçi alanyazınında rastlanmamıştır. Yine araştırmalarda kariyer geçişi ile ilgili çalışmaların yurtiçi alanyazınında son yıllarda çalışıldığından dolayı derleme çalışmalarında olduğu görülmüştür. Bu durum kariyer geçişi ile ilgili yurtiçi literatüründe yeterli çalışma olmadığını ortaya koymaktadır. Son olarak kariyer geçişi ile ilgili çalışmaların çağdaş kariyer yaklaşımları çerçevesinde incelendiği görülmüştür.

2.7.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar: Heppner, Cook, Strozier ve Heppner (1991) tarafından yapılan bir araştırmada kariyerle ilgili değişkenlerin (mesleki kimlik, kariyer engelleri) ve başa çıkma değişkenlerinin (problem çözme, değerlendirme ve başa çıkma tarzı), (1) depresif belirtiler ve (2) algılanan stres, kontrol ve kariyer geçişindeki ilerlemeyi yordamadaki rolü incelenmiştir. Bu çalışmanın örneklemini 44 erkek ve 35 kadın çiftçi oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, çiftçi erkek ve kadınların çiftlik krizinin stres faktörlerine tepki verme biçiminde önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Hem erkek hem de kadın çiftçiler mevcut durumlarıyla ilgili önemli ölçüde stres yaşadıkları görülmüştür. Erkekler için kriter değişkenleri, problem çözme becerisine olan güven ve duygu odaklı başa çıkma ile; kadınların stresi ve depresif semptomları en güçlü şekilde mesleki kimlik eksikliği ve kariyer değişiminin önündeki engellerin algılanmasıyla ilişkili olduğu saptanmıştır.

Heppner, Fuller ve Multon (1998) yaptıkları bir çalışmada psikolojik ve kariyer alanları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nde işten çıkarılan 371 yetişkinin kariyer geçişi yaparken yaşadıkları içsel psikolojik kaynaklar araştırılmıştır. Çalışma sonucunda nevroz ve deneyime açıklığın kariyer geçiş değişkenleri anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır.

Kuzey ve Lavalle (2004) tarafından yapılan bir çalışmada elit sporcuların atletik emekliliği planlama yaşını, spor ve diğer aktiviteler arasındaki denge açısından sporcuların kısa vadeli planlarını ve sporcuların spor kariyerinin sona ermesinden sonraki aktiviteleri ile ilgili uzun vadeli planlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmada 561 elit düzeyde sporcudan veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların sporu bırakmayı planladıkları yaşın spor dallarında, erkek ve kadın sporcularda ve engelli ve engelli sporcular arasında önemli ölçüde farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca, sporcuların antrenmanlarını artırma, eğitime başlama planları ve önümüzdeki 12 ay içinde iş bulma planları açısından kısa vadeli planlarında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür.

Lavalle (2005) tarafından yapılan bir çalışmada emekli profesyonel sporcularda bir yaşam gelişimi müdahalesinin kariyer geçiş uyumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışma için yakın zamanda emekli olmuş erkek profesyonel futbolcular dahil edilmiş olup deney (n = 32) ve kontrol grubu (n = 39) dahil olmak üzere 71 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, deney grubu için kariyer geçiş ayarlamasında yaşam gelişimi müdahalesi lehine önemli müdahale sonrası deney grubu farklılıkları ortaya koyarken, zaman içinde kariyer geçiş uyumunda önemli grup içi farklılıklar da deney grubu için olduğu saptanmıştır.

Chudzikowski (2012) tarafından yapılan bir araştırmada kariyer geçişlerinin sıklığının, biçiminin (örgütsel, yatay veya dikey) ve etkisinin (nesnel kariyer başarısı) Avusturyalı işletme mezunu iki grupta (1970 ve 1990) kariyerlerinin ilk 15 yılı boyunca nasıl değiştiğini incelemiştir. Çalışma için veriler standartlaştırılmış anketler yoluyla toplanmıştır; katılımcıların kariyer geçişleri, ardışık işlerinin özgeçmiş türü listelerine göre çizildi. Bu araştırma iki varsayımı inceledi: (1) kariyerlerin daha çalkantılı ve karmaşık hale geldiği ve (2) bunun genellikle bireyler için olumlu bir evrim olduğu. Araştırma sonucunda, geleneksel-örgütsel kariyerin 'ölümü' ile ilgili aşırı dramatik iddiaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiği görülmüştür.

Robertson ve Eschenauer (2020) tarafından yapılan bir çalışmada üniversiteden mesleğe geçiş sürecini incelemek için, genel yaşam memnuniyetleri ile ilişkili olarak kariyer geçiş kaynakları ve engellerini incelemişlerdir. Bu çalışmada 141 gazi öğrenciden veriler

toplanmıştır. Gazi öğrencilerin üniversiteden mesleğe geçiş için güven ve hazır olma durumunun genel yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Lin, Sun ve Chen (2020) tarafından yapılan bir çalışmada orta yaşlı ve daha yaşlı çalışanlar arasında iş tatmini ile kariyer geçiş yetkinliği arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada 512 kişiden veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda İş tatmini ile kariyer geçiş yetkinliği arasında anlamlı pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Yine aynı araştırmada yaş, eğitim düzeyi, iş yeri, iş değiştirme nedeni ve iş doyumu faktörlerinde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Sullivan ve El Aris (2021) tarafından yapılan bir çalışmada 242 çalışmanın analizi yapılmıştır. Bu çalışmada tümevarımsal bir yaklaşım kullanarak, kariyer aşaması, karar verme, uyum, ilişki ve kimlik gibi beş ana teorik perspektif ortaya çıkarılmıştır. Aynı araştırmada kariyer geçişlerine ilişkin başlıca bakış açılarının her birini özetledik ve ortaya çıkan eğilimleri, araştırma boşluklarını ve daha fazla çalışma için yolları betimlenmiştir.

Hill, Stokes ve Higgins (2022) tarafından yapılan bir çalışmada kronik bir hastalığın başlaması veya şiddetlenmesi nedeniyle zorunlu bir kariyer geçişiyle karşı karşıya kalan bireylerin kariyer inşa görüşmesine katılmanın kariyer araştırması üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmaya bir veya daha fazla kronik sağlık durumu teşhisi konulmuş üç kadın dahil edilmiştir. Araştırmada kronik hastalık ve kariyer ile ilgili kalıp yargılar bulunmuştur. Ayrıca kariyer yapılandırma mülakatının, katılımcılara potansiyel kariyerler ve istihdam seçenekleri hakkında karar vermelerinde yardımcı olma konusunda yardımcı olduğu saptanmıştır.

Genel olarak yurt dışında yer alana araştırmalar incelendiğinde kariyer geçişi ile ilgili çalışmaların yetişkin bireyler üzerinde olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yetişkin bireylere yönelik çalışmalarda da özel olarak sporcular, engelli bireyler ve kronik rahatsızlığı olan ve kariyer geçişi yapmak zorunda kalan kişilerin örneklem olarak alındığı görülmüştür. Ayrıca kariyer geçişine yönelik sistematik derleme çalışmalarının da olduğu görülmüştür. Yine yapılan araştırmalar arasında boylamsal çalışmalarında olduğu ve kariyer geçişinin zaman içindeki etkilerinin incelendiği saptanmıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin analizi, veri toplama araçları, veri toplama yöntemleri, araştırmacının rolü ve geçerlik ve güvenirlik konusunda bilgiler bulunmaktadır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, liseden üniversiteye kariyer geçişi yapan son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarını değerlendirmek için, nitel araştırma yöntemlerinden gömülü desen (kuram oluşturma) kullanılmıştır (Creswell, 2017). Gömülü desen, liseden üniversiteye geçecek olan son sınıf öğrencilerinin bu kariyer geçiş sürecini nasıl anlamlandırdıkları ve deneyimledikleri, geçiş dinamiklerinin kendine özgü yapısının nasıl olduğu, öğrencilerin kariyer geçişi dönemindeki çevresinde kariyer geçişini etkileyebilecek kişi ve durumlarla etkileşimin nasıl olduğu, bu kariyer geçişi durumunda çevresel faktörlerin etkilerinin neler olabileceği ve tüm bunların lise son sınıf öğrencilerinin kişilik özellikleriyle bağlantısını kapsamlı bir biçimde belirlemek ve yorumlamak için kullanılmıştır. Gömülü desen, genelde alanyazında üzerinde çalışılması amaçlanan durumlara ilişkin kapsamlı kuram veya teori olmadığında ve bu alanda teori ve kurama ihtiyaç olduğunda kullanılır (Creswell, 2012). Bu yaklaşım, alanyazındaki diğer çalışmalardan ya da kuramsal yaklaşımlar haricinde doğrudan alandan veri toplayarak teori, kavram, hipotez veya öneri bulmak için yürütülen sistematik, tümdengelimci ve karşılaştırmalı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Flint, 2005; Bryant ve Charmaz, 2007a).

Gömülü teori genel olarak; verilerin toplanma ve analiz edilmesinin eşzamanlı olduğu; mantıksal sonuçlardan oluşan hipotezlerden kodlama yapılan ve kategoriler elde edilen bir desendir. Bu desende veriler toplanırken analiz yapmaya imkân tanıyan sürekli karşılaştırma analizi kullanılır. Çalışmaların her aşamasında kuram geliştirmeye odaklanılır ve veri toplama aşamasında kategorik özelliklerini betimlemek amacıyla kuramsal not yazımına (memo) imkân tanır. Ayrıca bu desende örnekleme teorisi geliştirmek için kullanmaya imkân tanıyan ve son olarak analiz yapıldıktan sonra alanyazın taramasının gerektiği bir nitel araştırma yöntemidir (Charmaz, 2014; Goulding, 2002). Bu noktalardan gömülü teorinin kategori, kavram ve çekirdek kategorileri analiz ederek var olan teoriler üstünde değişiklik veya düzenleme yapmaya imkân tanıyan ya da yeni bir teori geliştirmeye giden bir yöntem olduğu söylenebilir (McCann ve Clark, 2003).

Gömülü teoride sistematik (Strauss ve Corbin, 2015), gelişen (Glaser, 1992) ve yapısalcı (Charmaz, 2014) olmak üzere üç tür desen vardır. Gömülü teori yaklaşımı her ne kadar Glaser

ve Strauss (1999) ortak çalışmaları neticesinde geliştirilse de ilerleyen zamanlarda farklı görüş açıları da ortaya çıkmıştır. Sistematik desen Glaser'in klasik yaklaşımına göre, daha aşamalı ve sistemli bir yapıya sahiptir (Çelik ve Ekşi, 2018). Sistematik desen, genel olarak veri analizi sürecinde önceden belirlenmiş bir dizi kodlama adımlarını kullanmaya ve bir mantık paradigması geliştirmeye veya geliştirilen teoriyi görselleştirmeye vurgu yapan bir desen olarak kabul edilir (Creswell, 2012). Bu desende ayrıca verileri görsel şekil, grafik ve şemalara aktarma vardır (Çelik ve Ekşi, 2018). Sistematik desende kuramsal duyarlılığın arttırılması için veri toplama ve analize başlamadan önce alanyazın incelemesi yapıp ortaya çıkan teoriyi desteklemek için alanyazın incelemesi yeniden yapılarak kuramsal duyarlılık oluşturulurken gelişen desen de veri toplama ve analizden önce alanyazın taraması yapılır (McCallin, 2003). Yapılandırmacı desen de ise araştırmacı ve veri toplanan grup arasında etkin bir iletişim olduğu varsayıldığından değer ve inanç aktarımının normal olduğu değerlendirilir. Ayrıca yapılandırmacı desen de çalışmanın herhangi bir aşamasında yeni durum ve fikirleri analize dâhil edilebilir (Charmaz, 2014).

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarının inceleneceği bu çalışmada, ilgili üç desen süreç açısından değerlendirilmiştir. Bu noktada yapılandırmacı desende norm aktarımı olduğundan dolayı tercih edilmemiştir. Gelişen desende ise veri toplama ve analizden önce alanyazın taraması yapılmaktadır. Bu durum araştırmacının görüşme yapmadan önce model oluşturma durumuna yanlı davranma riskini arttırdığı için araştırmanın amacına uygun olmayacağından tercih edilmemiştir. Sistematik desenin, liseden üniversiteye geçecek olan son sınıf öğrencilerinin bu kariyer geçiş sürecini nasıl anlamlandırdıkları ve deneyimledikleri, geçiş dinamiklerinin kendine özgü yapısının nasıl olduğu, öğrencilerin kariyer geçişi dönemindeki etkileşimin nasıl olduğu, bu kariyer geçişi durumunda çevresel faktörlerin etkilerinin neler olabileceği ve tüm bunların lise son sınıf öğrencilerinin kişilik özellikleriyle bağlantısını kapsamlı bir biçimde belirlemek ve yorumlamaya imkân verdiğinden ayrıca veri toplamaya başladıktan sonra ortaya çıkan teoriyi destekleyici alanyazın taramasına uygun olduğundan belirlenmiştir (Creswell, 2017). Ayrıca sistematik desen mantık paradigması kullanılması ve gömülü teorinin tüzel teori yaklaşımına sahip olması yani araştırma sonunda model önerilecek olmasından dolayı sistematik desen kullanılmıştır. Araştırmacı çalışmanın başında genel bir alanyazın taraması yapmış araştırma konusu ile ilgili geliştirilmiş kuramsal yaklaşımları incelemiştir. Bu noktada araştırmanın genel olarak kapsamı belirlenmiştir. Sonra veri toplama aşamasında karşılaştırmalı analizler yapılarak elde edilen sonuçlara göre, liseden üniversiteye kariyer geçiş durumunu betimleyen çatı kavramlarla bu durumu açıklayan kapsam belirlenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarını belirlemek için görüşme yapılacak öğrencilerin belirlenmesinde üç adımlı ve her adımda ise farklı örnekleme yöntemi kullanılmasına dikkat edilmiştir. Bu adımlarda nitel araştırmalarda kullanılan amaçsal örnekleme türlerinden olan ölçüt, maksimum çeşitlilik ve kuramsal örnekleme kullanılmıştır. Araştırmacı başta geliştirilmesi planlanan teorik alt yapıya uygun olarak üniversiteye kariyer geçişi yapacak lise son sınıf öğrencilerini belirlemiştir. Patton'a (2014) göre, amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu varsayılan durumların derinlemesine çalışılmasını sağlar. Bundan dolayı farklı okul türlerinde eğitim gören lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş durumlarının belirlenmesi için bu örnekleme yöntemi belirlenmiştir.

Çalışma grubunun belirlenmesi için araştırmanın amacına uygun olarak ilk adımda çalışma grubunun ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, araştırmalarda önceden belirlenmiş bir dizi ölçütün karşılanarak bütün durum ve olguların saptanmasını amaçlayan örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırma lise öğrencilerinin üniversiteye geçiş durumlarını belirlemek amacıyla üç ölçüt belirlenmiştir. Bu noktada ilk kriter, araştırmaya alınacak öğrencilerin öncelikle üniversiteye kariyer geçişi yapmaya istekli kişilerden seçilmesidir. Bu noktada araştırmanın kariyer geçiş amacına yönelik veriler toplanmıştır. Araştırmaya dahil edilme ölçütü olarak ikinci kriter, öğrencilerin bulundukları lisenin son sınıf öğrencisi olmasıdır. Bu durum özellikle araştırmanın amacına yönelik konulmuştur. Bu noktada araştırmaya liseyi bitirmiş ve üniversiteye hazırlanan öğrenciler olmamasına dikkat edilmiştir. Araştırmaya dahil edilmenin üçüncü ölçütü liseden mezun olma durumunun sorun olmamasıdır. Bu durum özellikle son sınıf öğrencisi olmasına rağmen liseyi bitiremeyecek durumdaki öğrencilerin üniversiteye kariyer geçiş durumuna yoğunlaşmaktan ziyade liseden mezun olmaya yoğunlaşma ihtimali bulunduğundan dolayı belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci adımında maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme, çeşitlilik gösteren durumlarda ortak veya paylaşılan durum veya olguların olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu noktada araştırmanın amacının lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçiş durumları olduğundan ve gömülü teori (kuram oluşturma) yöntemi kullanıldığından farklı durum ve olguların da ortaya çıkabileceği varsayılmıştır. Bu noktada alanyazında yer alan kariyer seçimlerini etkileyebilecek faktörlerin neler olduğu belirlenmiştir. Super ve Knasel (1981) göre, kariyer seçimini biyolojik (yaş, cinsiyet vb.), sosyolojik (duygular, değerler, baskılar, sosyal sınıf), psikolojik (tutum, değer ve yetenekler), ekonomik (ailenin ekonomik geliri), politik (mesleğe bağlama olanakları, eğitim ve gelişim olanakları) ve şans (doğal afetler ve beklenmedik

durumlar vb.) faktörleri etkiyebilmektedir. Bu değişkenlerden araştırmanın amacına uygun olarak ve somut olarak belirlenebilecek özellikler olan cinsiyet, okul türü, sosyoekonomik düzey ve akademik başarı ortalaması olmak üzere beş farklı demografik değişken belirlenmiştir. Öğrencilerin bu değişkenlere ilişkin demografik özellikleri tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5.

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri

Kod	Cinsiyet	Okul türü	Sosyoekonomik Düzey	Akademik Başarı Ortalaması	Görüşme Süresi
K1	Kız	İmam Hatip Lisesi	Orta	Yüksek	34:37:00
K2	Erkek	İmam Hatip Lisesi	Yüksek	Yüksek	30:54:00
K3	Erkek	İmam Hatip Lisesi	Düşük	Düşük	34:57:00
K4	Kız	İmam Hatip Lisesi	Orta	Düşük	29:36:00
K5	Erkek	İmam Hatip Lisesi	Düşük	Orta	24:06:00
K6	Kız	İmam Hatip Lisesi	Yüksek	Orta	36:14:00
K7	Erkek	Anadolu Lisesi	Düşük	Yüksek	29:47:00
K8	Kız	Anadolu Lisesi	Orta	Yüksek	29:58:00
K9	Kız	Anadolu Lisesi	Düşük	Düşük	33:21:00
K10	Erkek	Anadolu Lisesi	Yüksek	Düşük	32:06:00
K11	Erkek	Anadolu Lisesi	Orta	Düşük	28:26:00
K12	Erkek	Meslek Lisesi	Yüksek	Yüksek	24:41:00
K13	Erkek	Meslek Lisesi	Düşük	Orta	26:55:00
K14	Erkek	Meslek Lisesi	Orta	Orta	24:39:00
K15	Kız	Meslek Lisesi	Orta	Düşük	33:47:00
K16	Kız	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Düşük	Orta	32:36:00
K17	Kız	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Orta	Düşük	25:50:00

K18	Erkek	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Yüksek	Yüksek	26:14:00
K19	Kız	Fen Lisesi	Düşük	Orta	26:59:00
K20	Kız	Fen Lisesi	Yüksek	Yüksek	30:07:00
K21	Erkek	Fen Lisesi	Orta	Düşük	28:30

Araştırmada kullanılan son örnekleme yöntemi kuramsal örneklemedir. Bu örnekleme yöntemi araştırmanın maksimum çeşitlilik ve ölçüt örneklemede belirlenen kriterler sağlandıktan sonra kullanılmıştır. Görüşme yapılan öğrenciler seçilirken araştırmanın amacına uygun olmasına dikkat edilmiş ve kuramsal doygunluğa ulaşmaya kadar verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreci devam etmiştir. Bu alanyazında kuramsal örnekleme olarak tanımlanmaktadır. Glaser ve Strauss'un (1999) ortaya attığı bir kavram olan kuramsal örnekleme, araştırma sorusunun cevabı olabilecek kavram ve durumların tekrar etmeye yani doyum noktasına ulaştığı noktaya kadar veri toplamaya devam edilmesidir. Bu örnekleme türü sınırları belirli örneklem oluşturmaya elverişli kuramsal bir yapının zayıf olduğu durumlarda uygulanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Kuramsal örnekleme yöntemi, kuramsal bir yapıyı ayrıntılı olarak incelemek amacıyla kullanılan bir örnekleme tekniğidir. Artan bir kuramsal ilgi, örnek olayların seçimine yön verir. Araştırmacı örnek olayları, onların sağlayabileceği yeni anlayışlara dayalı olarak seçer (Charmaz, 2014; Creswell, 2017).

Bu araştırmada amaçsal örnekleme yöntemlerinden sırasıyla maksimum çeşitlilik örnekleme, ölçüt örnekleme ve kuramsal örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada lise öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarının okul türü, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve akademik başarı ortalaması açısından çeşitlilik oluşturmaları sağlanmıştır. İkinci aşamada öğrencilerin seçimi için ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu noktada araştırmaya dahil edilme olarak üç ölçüt belirlenmiş; (1) lise son sınıfta üniversiteye geçmeye yönelik isteklilik, (2) lise son sınıf öğrencisi olması ve (3) liseden mezun olma durumunun sorun olmaması. Araştırmanın son örnekleme yöntemi ise kuramsal örneklem yöntemi olarak belirlenmiştir. Burada ilk iki örnekleme ile belirlenerek öğrencilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler kuramsal doygunluğa ulaşmaya kadar devam etmiş ve her görüşmeye alınacak kişiler yukarıdaki iki örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla; Bursa Uludağ Üniversitesi Etik Kurulundan Ek 4' de yer alan 29.04.2022 tarihli ve 24 nolu alınan izin

üniversite aracılığıyla İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilmiştir. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Ek 6'da yer alan 25.05.2022 tarihli ve 50271696 sayılı yazısı ile araştırma izni alınmıştır. Daha sonra bu yazı ile daha önce belirlenen okul müdürleri ile iletişime geçilmiş ve onlardan da gerekli çalışma izni alınmıştır. Bu süreçten sonra okul psikolojik danışmanlarıyla etkin iletişim kurularak onlardan destek alınarak çalışmanın özelliklerine uygun öğrenciler belirlenmiş ve öğrencilerle görüşmelere başlanmıştır. Yapılan görüşmelerde kullanılan görüşme formunun bir örneği okul müdürlüklerine verilmiştir. Daha sonra öğrencilerle belirlenen takvimlerde görüşmeler derinlemesine görüşme tekniği ile yapılmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinde çok sık kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, görüşülen kişilere kendilerini doğrudan ifade etme fırsatı vermektedir. Bu yöntem araştırma yapan kişiye görüşme yapılan kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını, içinde bulundukları özel durumlara ilişkin duygu, düşünce ve deneyimlerini onların doğrudan ifadesiyle derinlemesine inceleme fırsatı vermektedir (McCracken, 1988). Gömülü araştırma deseninde de görüşme tekniği veri toplamada kritik bir öneme sahiptir. Bu teknik ile kişilerin duygu, düşünce, tutum ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmada önemlidir. Derinlemesine görüşme ise, kişilerin bir duruma ilişkin yoğun bir sohbet ortamında ve genel olarak yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış şeklinde olan görüşme türleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Derinlemesine görüşme, araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkân veren, yüz yüze ve birebir görüşülerek kişinin duygu, düşünce, bilgi ve deneyimlerine yönelik bilgilerin alınmasını sağlayan bir tekniktir (Tekin ve Tekin, 2012). Bu noktada çalışmada 21 kişiyle 01.12.2022-28.02.2023 tarihleri arasında derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşme süreleri ortalama 28 dakika 22 saniye sürmüştür. Görüşmelerde kişilere bilgilendirilmiş onam imzalatılarak ses kaydı alınması noktasında izin alınmıştır.

Gömülü teori yaklaşımında verilerin analizi veri toplanmayla eşzamanlı olarak başlar ve bu süreç araştırmanın sonuna kadar bu şekilde devam eder. Bu teoride veri toplama ve veri analizinin eşzamanlı gitmesi analizlerin bir sonraki görüşme için yol gösterici konumda olmasıdır. Gömülü teoride verilerin toplanması, analiz edilmesi ve nihai kuramsal yapı ile ilişkilidir. Sonuç olarak bu şekildeki sistematik analiz ile veriler analiz edilerek araştırmanın nihai amacı olan kuram oluşturma gerçekleştirilir (Charmaz, 2014; Creswell, 2013; Strauss ve Corbin, 2015).

Bu çalışmada, yapılan görüşmelerde öğrencilere bilgilendirilmiş onam verilip onay alındıktan sonra ses kayıtları alınmıştır. Daha sonra bu kayıtlar araştırmacı tarafından yazılı

hale getirilmiştir. Her bir görüşmeden sonra görüşmeler yazıya dökülürken analizler de eş zamanlı olarak yapılmış ve araştırmacının çalışmaya yönelik kuramsal duyarlılığını arttırması sağlanmıştır. Strauss ve Corbin (2015) göre, kuramsal duyarlılık gömülü teori yaklaşımında araştırmacı için yol göstericidir. Kuramsal duyarlılık, çalışmada araştırmacının elde ettiği verileri sadece betimlemesi değil bunun yanı sıra verileri bütünsel olarak analiz edebilmesidir. Araştırmacının karmaşık veri yığını içerisinde ön yargılarından arınmış bir şekilde çok yönlü düşünmesidir (Glaser ve Holton, 2004). Carpenter (1999) göre, ilk alanyazın incelemesi ve kişisel deneyimlerle kuramsal duyarlılık elde edilir. Bu noktada araştırmacının veriler analiz edilip ilişkilendirilirken kendisine eleştirel yaklaşma ve ön yargısız olma becerisi olması gerekmektedir (akt., Çelik ve Ekşi, 2018)

Bu araştırma sonucunda verilerin yazıya dökülmesinden sonra MAXQDA 2020 nitel veri analizi programına aktarılmıştır. Verilerin analizi MAXQDA programı ile yapılmıştır. Araştırmacı öğrenci görüşmeleri, yazıya dökülmesi ve veri analizi sırasında sürekli kuramsal not yazımı (memo writing) kullanılmıştır. Kuramsal not yazımı, gömülü teoride araştırmacının veri analizi sürecinde geliştirilen tüm kategori ve temaları sistematik bir şekilde takip etmesi için kullanılmaktadır. Ayrıca kuramsal not yazımı araştırma sürecindeki formülasyon ve düzeltmeleri de içerebilir (Çelik ve Ekşi, 2018). Yani bu notlar özellikle verilerin analizinde ve temaların ortaya çıkarılmasında kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğundan kullanılmıştır.

Araştırmada öğrencilerin kariyer geçişine yönelik görüşlerinin benzerlik ve farklılıklarını bulmak, karşılaştırmalar yapmak ve ayrıntılı kategorilerin oluşturulması için sürekli karşılaştırma analizi kullanılmıştır. Ayrıca sürekli karşılaştırma analizi ile geçici hipotezler oluşturularak teorinin test edilmesi sağlanmıştır. Bu şekilde araştırmacının veri yığınları içinde kalması engellenmiştir. Ayrıca eş güdümlü olarak yapılan analizlerde elde edilen verilere göre sorularda ekleme ve çıkarma yapılabilmektedir. Lise öğrencilerinin kariyer geçiş durumlarını daha derinlemesine ve ayrıntılara inme noktasında esneklik sağlanmıştır. Sonuç olarak araştırmaya katılacak öğrenci sayısı ve araştırma soru ve hipotezleri önceden belirlenmeyerek gömülü teori yaklaşımına uygun olarak süreç içinde belirlenmiştir.

Strauss ve Corbin (2015) göre, gömülü teoride veri analizi katı bir sıra ile değil, esnekliğe ve yaratıcılığa imkân veren bir şekilde karşılaştırmalı analize uygun olarak eşzamanlı ve etkileşim içerisinde yapılmaktadır. Gömülü teorideki sistematik desende kodlama yapmadaki temel amaç, verilerin analizlerle kavramsallaştırılması ve veriler içindeki örüntü ya da olayları belirlemektir. Kodlamanın teori geliştirme sürecini başlatan ilk aşama olduğu söylenebilir. Sistematik desen, veri analizi sürecinde önceden belirlenmiş bir takım analiz adımını kullanmayı ve bir mantık çerçevesinde geliştirmeyi veya geliştirilen teorik yaklaşımı

şekillerle görselleştirmeyi vurgulayan bir desendir. Sistematik desende açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama olmak üzere bir dizi sıra izlenir.

Açık kodlama sürecinde veriler, kavramsallaştırma ve kategorileştirme için parçalara ayrılır. Toplanan ham veriler kodlandıktan sonra kavramsal etiketleme işlemine alınır. Bu etiketleme olguyla ilişkili özel durum ve olayları belirlemek için kullanılır (McCann ve Clark, 2003). Bu kodlama sürecinde veriler kelime kelime kodlama, satır satır kodlama, olay olay kodlama ve in vivo kodlama olarak kodlanabilir. İlk düzey kodlama türleri arasında betimleyici kodlama, duygu kodlama, özellik kodlama, in vivo kodlama, derece kodlama, süreç kodlama, değerler kodlama bulunmaktadır. Bu süreçte kavramsal olarak benzer olgu, olay ve etkileşimlerin benzerlik ve farklılıkları sürekli karşılaştırılarak kategori ve alt kategoriler oluşturulur (Charmaz, 2014; Creswell, 2017; Strauss ve Corbin, 2015). Bundan dolayı çalışmada veri analizi, araştırmacının tüm veriyi incelemesi, kodlar ve kategoriler haline getirerek özetlemesi ile başlamıştır. Açık kodlama sürecine başlayan araştırmacı zihninde “Veriler bana neyi işaret etmektedir ya da söylemektedir?”, “Veriden anlaşılanlar en iyi hangi kavramlarla ifadelendirilir?”, “Görüşme yaptığım bireylerin anlattıkları hangi kategorilerin göstergesidir?” sorularını sürekli kendisine yönelterek verileri okumuştur. Daha sonra yazıya dökülen görüşmeleri satır satır, kelime kelime, paragraf paragraf belirlemiş ve in-vivo kodlama, duygu kodlama, özellik kodlama, süreç kodlama türleriyle analiz etmiştir. Açık kodlama sürecinde kodlama yapılmış, kodlanan her bir veriye ilişkin eş zamanlı olarak kavramlar oluşturulmuş ve sürekli karşılaştırma işlemi ile birbirine benzer olgular bir araya getirilmiş, farklı olgular ise birbirinden ayrılarak yeniden adlandırılmıştır. Bu süreçte elde edilen kavramlar, daha sonra daha genel kategorilerin içerisine alınmıştır.

Araştırma verileri açık kodlama ile belirgin hale getirilip netleştirildikten sonra bulunan kategorileri ilişkilendirme için eksen kodlama kullanılmıştır. Creswel (2012) göre, eksen kodlama aşamasında araştırmacı, açık kodlama ile oluşturduğu bir kategoriye seçer ve keşfedilmekte olan sürecin merkezine koyar ve daha sonra bulduğu bu kategoriye diğer bütün kategorilerle ilişkilendirir. Eksen kodlama, açık kodlama sürecinde oluşturulan ilk kodlara yönelik belirsiz durumu en aza indirmek ve kategorilerin daha netleştirilmesi amacıyla kullanılır (Strauss ve Corbin, 2015). Bu eksen kodlama süreci alt kategori ve üst kategori arasındaki ilişkileri verilere dayanarak analiz eder. Bu süreç tümevarım ve tümdengelim düşünme süreçlerinin beraber yürütülmesiyle verilerin karşılaştırılmasına olanak sağlar. Eksen kodlama bu yüzden açık kodlamaya göre, verilerin alt kategorilerine daha fazla odaklanmış soyut bir süreçtir (McCann ve Clark, 2003). Araştırmacı bu çalışmada açık kodlama sürecinden sonra eksen kodlama sürecine geçerek veri setleri içerisinde bulunan kategori ve alt kategorileri

tekrar tekrar değerlendirerek ilişkileri bulmuştur. Eksen kodlama ile kategori ve alt kategoriler arasındaki ilişkiye yönelik diyagramlar çizmiştir.

Açık ve eksen kodlama yapıldıktan sonra üçüncü düzey kodlama olarak da bilinen seçici kodlama sürecine geçilmiştir. Seçici kodlamada çekirdek kategori belirlenerek diğer kategorilerle ilişkileri bulunur (Corbin ve Strauss, 2015). Bu kodlama sürecinde çekirdek kategori diğer kategorilerle sistemli bir biçimde ilişkilendirilir, ilişkilere anlam verilir ve daha sonra düzeltilecek kategoriler belirlenir. Bulunan kategoriler arasındaki bağlantıların sistematik hâle getirilmesi için kategorilerin tümevarım ve tümdengelim düşünceleri ile sunulan hipotezlerin veriye karşı doğrulanması için kullanılır (MacDonald, 2001). Bu çalışmada da seçici kodlama ile çekirdek kavramlar belirlenerek bu kavramların birbirleriyle ilişkisi ortaya konulmuştur.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşme, nitel araştırmalarda çok sık kullanılmaktadır. Görüşme ile araştırma soruları derinlemesine araştırılır. Görüşme tekniğinde kişilerin deneyim, tutum, görüş, şikâyet, duygu ve inançlarına yönelik bilgi toplamada etkili bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada da veri toplama aracı olarak, lise son sınıf öğrencilerin üniversiteye kariyer geçiş sürecine ilişkin görüşlerini, nasıl anlamlandırdığı, çevresel ve kişisel faktörlerini ortaya çıkarmak için, araştırmacı tarafından geliştirilmiş, açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan görüşme formu, araştırmanın amaçlarından hareketle, alanyazın ve uzman görüşleri doğrultusunda her bireyin kendi kişisel deneyim ve durumların anlamını ortaya çıkarmak için oluşturulmuştur.

Araştırmacı tarafından görüşme formu hazırlanmadan önce alanyazındaki kariyer geçiş kuramları incelenmiştir. Bu kuramların meslekler arası veya okuldan işe geçiş üzerinde durduğu görülmüştür. Bu noktada bu kuramların üzerinde durmadığı liseden üniversiteye geçiş üzerinde durularak ve alanyazında gömülü teori ile ilgili çalışmalar incelenerek bu çalışmalara paralel sorular oluşturulmuştur. Bu sorular Ek-1’de yer alan görüşme formunda sunulmuştur. Bu taslak görüşme formu uzman görüşüne sunulması amacıyla uzman görüşme formuna dönüştürülmüş ve Ek 2’de sunulmuştur. Bu uzman görüş formu Kariyer Psikolojik Danışmanlığı alanında çalışmaları olan üç akademisyene gönderilmiştir. Daha sonra gelen dönütler üzerinden düzenlemeler yapılarak nitel çalışmalar konusunda uzman başka bir akademisyene yapısal kontrol için gönderilmiştir. Bu akademisyenden gelen dönütlere göre düzenlemeler yeniden yapılmıştır. Son olarak Türkçe dil bilgisi kurallarına uygunluğunun kontrol edilmesi için Türkçe bölümünden başka bir akademisyene gönderilmiştir. Bu akademisyenden de gelen

dönütlere göre son düzenlemeler yapılmış ve görüşme formu veri toplamaya hazır hale getirilmiş ve Ek 3’ de sunulmuştur.

3.5. Araştırmacının Rolü

Gömülü araştırma deseninde kullanılan görüşme tekniğinde genel olarak araştırmacılar kişilerle doğrudan iletişim kurar, etkileşimde bulunurlar. Bu iletişim için araştırmacının sahada bulunması gerekir ve analiz sırasında kişisel notlarını da dâhil ederek çalışmanın doğrudan bir parçası olur. Nitel araştırma yöntemlerinde nicel araştırma yöntemlerine göre niceliksel sonuçlar olmadığı için araştırmacının araştırma konusuna yönelik yaklaşımı önem arz etmektedir. Bu noktada araştırmacının nesnel ve yansız olması gömülü teori çalışmalarında geçerliliği doğrudan etkileyebilir. Bundan dolayı araştırma yapan kişi çalışılacak konu hakkında kendi kişisel rol ve konumu hakkında sınırlarını ve görüşlerini net bir şekilde ortaya koymalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu çalışmayı yürütmüş olan araştırmacı Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında lisans ve yüksek lisans eğitimi almıştır. Araştırmacı 2015 yılından beri ortaokul, lise, rehberlik ve araştırma merkezleri ve bilim ve sanat merkezi gibi farklı kurumlarda farklı gruplarla çalışmıştır. Bunun yanı sıra araştırmacı Türk Silahlı Kuvvetlerinde bir yıl psikolojik danışman olarak çalışmıştır. Araştırmacı son altı yıldır bireyle psikolojik danışma uygulamaları yapmaktadır. Dolayısıyla görüşme konusunda bilgi ve deneyime sahiptir.

Araştırmacının kariyer psikolojik danışmanlığı alanında çeşitli araştırmaları mevcuttur. Ayrıca psikolojik danışmanı olmayan okullarda bireysel kariyer psikolojik danışmanlığı uygulamaları yapmakta ve bu konuda seminerler vermektedir. Araştırmacı lise öğrencilerine tercih danışmanlığı da yapmaktadır. Araştırmacının bireysel kariyer psikolojik danışmanlığı ve tercih danışmanlığı uygulamalarında bu öğrencilerin üniversiteye geçiş sürecinde iki noktada problem yaşadığını fark etmiştir. Bunlardan birincisi; “Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş yapmanın kendileri için anlamını bilmemek” ve ikincisi “Üniversiteye geçiş yaparken bu süreci etkileyen faktörleri bilmemek” tir. Araştırmacı bu araştırma tasarımı yapmadan önce bunun alandan gözlemlerini yapmış ve daha somut veriler ortaya çıkmasını sağlamak için böyle bir araştırma yapmaya karar vermiştir. Araştırmacı bu çalışmada terapötik koşul ve becerileri kullanarak görüşmelerde derinliğe inmeye çalışmıştır. Araştırmacının tez danışmanı ile beraber verileri kodlama, kategori oluşturma ve bunları ilişkilendirme, çekirdek kategorileri belirleme ve elde edilen sonuçları değerlendirme gibi çalışmanın her aşamasında etkin iletişim kurmuştur.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmalarda elde edilen sonuçların inandırıcılığı önemli bir ölçüttür. Bu inandırıcılığın sağlanması için gerekli olan iki ölçüt ise geçerlik ve güvenirliliktir. Nitel

araştırmalara yönelik yapılan en temel eleştirilerden biri nicel araştırma gibi geçerliğin ve güvenilirliğin tam olarak sağlanamamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu noktada alanyazın incelendiğinde geçerliğin ve güvenilirliğin nitel araştırmalarda sağlanabileceği görülmektedir.

Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırma yöntemlerinde geçerliği iç ve dış geçerlilik olarak iki ayrı bölümde incelenebilir. Alanyazında iç geçerliğin kontrol edilmesi için bazı sorulara açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu sorular şu şekildedir; (Strauss ve Corbin, 2015; Charmaz, 2014)

1. Çalışma grubu oluşturulurken dikkat edilen noktalar nedir ve seçilme kriterleri nelerdir?
2. Veri toplama sürecinde kuramsal doygunluk ve kuramsal örneklem dikkate alınmış mıdır?
3. Verilerin toplanması ve analizinde kapsam ve derinlik yeterli midir?
4. Araştırmanın hipotezleri ile kavramlar arasındaki ilişki oluşturulmuş mudur?
5. Ortaya çıkan kategorilerle oluşturulan başlıkların altında bu kategorileri işaret eden olay ve deneyimler alıntı yapılarak gösterilmiş midir?
6. Olgunun içindeki varyasyonlarda farklılıklar ortaya çıkmış mıdır? Bunlar nasıl açıklanmıştır?
7. Çekirdek kategorinin oluşturulmasında dikkat edilen noktalar belirtilmiş midir?
8. Araştırma süreci dikkate alınmış mıdır?
9. Araştırmadaki verilerin analiziyle elde edilen bulgular kendi içinde anlamlı görünmekte midir?
10. Araştırmada elde edilen teori alanyazında bir yeniliği ortaya koymakta mıdır? Alanyazına nasıl bir katkı sunmaktadır?

Nitel araştırmalarda dış geçerlik ise araştırmanın sonuçlarının benzer ortam ve durumlara genellenebilmesiyle sağlanır. Genelleme nitel araştırmalarda ilkeler veya kurallar biçiminde olmaktan ziyade deneyim ve örnekler yoluyla yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Miles ve Huberman'a (1994) göre araştırmacının dış ölçüt geçerliğini sağlaması için aşağıda yer alan sorulara cevap vermesi gerekmektedir. Bu sorular şu şekildedir;

1. Araştırma örnekleminin, ortamının ve süreçlerinin özellikleri başka örneklemlemlerle karşılaştırma yapabilecek düzeyde ayrıntılı olarak tanımlanmış mıdır?
2. Araştırma raporu genelleme konusunda olası engelleri tartışıyor mu? Örneklemin, ortamın ve kavramsal çerçevenin seçimi ve bu öğelerin genelleme açısından ortaya

çıkardığı sınırlayıcı etkenler tartışılıyor mu?

3. Örneklem genellemeye izin verecek ölçüde çeşitlendirilmiş midir?

4. Araştırma, olası genellemelere olanak verecek şekilde kapsamlı tanımlamalara yer veriyor mu?

5. Okuyucu araştırma sonuçlarını kendi deneyimleriyle ilişkilendirebiliyor mu?

6. Araştırma sonuçları, araştırma sorusu ile ilgili kuramlarla tutarlı mıdır?

7. Araştırma, bulguların başka araştırmalarda test edilebilmesi için gerekli açıklamaları yapmış mıdır?

8. Araştırma bulguları benzer ortamlarda kolaylıkla test edilebilir mi?

Nitel araştırmalarda geçerlik iç ve dış ölçüt geçerliliği ile sağlanırken güvenilirlik ise inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik ile sağlanmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985). Nitel araştırmada inandırıcılık, toplanan verilerin ve çıkarılan sonuçların, üzerinde çalışılan olguyu, süreci, etkileşimleri ne kadar doğru bir şekilde yansıttığını ve betimlediğini ifade etmektedir (Özdemir-Kemahlı, 2019). Nitel araştırmalarda inandırıcılığı sağlanması için önemli beş kriter bulunmaktadır: (Erlandson, Harris, Skipper ve Allen, 1993)

1. Araştırmacının katılımcılarla görüşmesinde veri kaynakları üzerindeki araştırmacının etkisinin anlaşılmasına imkân veren uzun süreli etkileşim,
2. Araştırmacının topladığı verileri sürekli karşılaştırarak, yorumlayarak ve kavramsallaştırarak katılımcıların farkında olmadıkları örüntüleri oluşturdukları derinlik odaklı veri toplama,
3. Araştırmacının araştırdığı teorinin farklı yön ve oluşumlarını belirlemek için farklı bakış açıları, göstergeleri ve kaynakları ortaya çıkaracak çeşitleme,
4. Araştırılacak konu hakkında genel bilgileri olan ve nitel araştırma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olan akademisyenlerin desteğinin alınacağı uzman incelemesi,
5. Araştırmacının topladığı verileri düzenleyip ilk analizleri yaptıktan sonra hazırladığı raporu katılımcılara gönderip alacağı katılımcı teyidi,

Bu çalışma kapsamında inandırıcılığın sağlanması için araştırmacı tarafından öncelikle farklı bakış açılarının ve kaynaklarının olduğu kuramsal çerçeve belirlenmiştir. Daha sonra nitel araştırma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olan uzmanlardan araştırma sürecinde destek alınmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmacının etkisinin anlaşılması için katılımcılarla uzun süreli etkileşim kurulmuş ve hazırlanan raporlar teyid için katılımcılarla paylaşılmıştır. Bu sayede araştırılan kuramsal alt yapının farklı yön ve bakış açıları ortaya çıkarılacak inandırıcılık sağlanmıştır.

Nitel araştırmada aktarılabirlik, nicel araştırma yöntemlerinden genelleme kavramının karşılığı olduğu söylenebilir. Araştırmacılar nicel araştırmalarda sonuçları evrene genelleme yapmaları gerekirken nitel araştırmalarda elde edilen sonuçların benzer ortamlara aktarılabirlik değerini ortaya koymaları gerekmektedir (Erlandson ve diğerleri, 1993). Aktarılabirliğin sağlanması için dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekildedir; (Erlandson ve diğerleri, 1993)

- Araştırmacının elde ettiği ham verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan kavram ve temalara göre düzenlenerek okuyuculara yorum katmadan ve verilerin doğasına sadık kalınarak aktarılması olan ayrıntılı betimleme kuralına uymak,
- Evrene genelleme yapılması ve farklı örneklem yöntemlerinin kullanılmasına imkân veren amaçlı örnekleme yöntemlerini kullanmak

Yukarıda yer alan maddeler araştırma sürecinde incelenecek ve alanyazına uygun olarak aktarılabirliğin sağlanması için kullanılmıştır.

Nitel araştırmada tutarlılığın sağlanması için araştırma desenine ilişkin metodolojinin nasıl geliştirildiği, araştırma probleminin bütün boyutları ile ele alınıp alınmadığı, araştırmanın arka planındaki teoriksel çerçevenin yeterince açıklanıp açıklanmadığı denetlenmelidir. Yeterli ve kapsamlı verinin toplanıp toplanmadığı sürecine bağlı olarak, veriler ile ulaşılan sonuçlar arasındaki tutarlılık karşılaştırılmalıdır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedilmesi ve yazıya aktarılması güvenilirlik için önerilmektedir (Creswel, 2013; Creswell ve Miller, 2000). Bu çalışma için ses kayıt cihazı alınmış ve görüşmeler kayıt altına alındıktan sonra yazıya dökülmüştür.

Nitel araştırmalarda teyit edilebilirlik, araştırmacının verilerin analizi ile elde ettiği sonuçları verilerle sürekli bir biçimde teyit etmesi ve mantıklı bir çerçevede sunmasıdır. Erlandson ve diğerlerine (1993) göre teyit edilebilirliğin bir uzmanın teyit incelemesi ile sağlanabileceğini belirtmektedirler. Bu noktada araştırmacı veri toplama araçlarını, elde edilen ham verileri, analiz sırasında ortaya çıkan kodları ve araştırma sonunda yazılan notları, yazıları ve sonuçları saklayarak gerektiğinde uzmanın incelemesine sunmak için saklamışır.

4. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin toplanması, MAXQDA 2020 programına aktarılması, açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama süreçlerinden geçerek analiz edilmesi ile döngüsel olarak devam eden sürecin sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Veri toplama ve veri analizinin eş güdümlü olarak yürütüldüğü çalışma, araştırmacının tüm veriyi inceleyerek kodlar ve kategoriler halinde özetlemesi ile başlamıştır.

Açık kodlama yapılırken olaylara, eylemlere, sürece ilişkin veriler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açısından sürekli karşılaştırılarak etiketleme işlemine tabi tutulmuştur. Kodlama işlemi yapılırken araştırmacı zihninde “*Veriler bana neyi işaret etmektedir ya da söylemektedir?*”, “*Veriden anlaşılanlar en iyi hangi kavramlarla ifadelendirilir?*”, “*Görüşme yaptığım bireylerin anlattıkları hangi kategorilerin göstergesidir?*” soruları yer almıştır. Daha sonra ileri düzey kategoriler belirlenmeye çalışılmıştır. Eksen kodlama sürecinde araştırmacı kategoriler arasındaki ilişkileri görünür hale getirebilmek için verileri koşullar, etkileşimler ve sonuçlar başlığı altında toplamıştır. Analizin bu adımında araştırmacı “*Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yaşamasına sebep olan nedensel koşullar ve bağlamsal koşullar nelerdir?*”, “*Lise son sınıf öğrencileri bu durumla baş etmek için hangi stratejileri kullanmış, ne gibi önlemler almışlardır?*” sorularına yanıtlar arayarak kategorileri diğer kategorilerle ilişkilendirmiş ve kategoriler arasında bağlantılar kurmuştur. Son olarak seçici kodlama sürecine geçilmiş ve çekirdek kategorinin netleştirilmesi amacıyla araştırmacı, diğer temaların bütünü ile ilişkili olan temaları inceleyerek “*Bütün bu etkileşimlerin lise öğrencilerinin kariyer geçişine yansıması nasıl olmuştur?*”, “*Bu durumun oluşturduğu sonuçlar neler olmuştur?*” sorularını sık sık kendine sormuştur. Daha sonra tüm bu etkileşimler ve eylemlerin neyle ilişki içerisinde olduğu incelenerek, bu süreci kapsayıcı şekilde açıklayan çekirdek kategoriler belirlenmiştir.

Bu bölümde, nitel verilerin analizleri doğrultusunda elde edilen 5 ana temaya; 1) Sistem, 2) Kişisel Faktör, 3) Hazırlık, 4) Yaşam ve 5) Çevresel Etki ulaşılmıştır. Bu temaların toplamda 20 kategorisi ve bu kategorilerin de 69 alt kategorisinin olduğu saptanmıştır. Bu temalara ilişkin şekilsel gösterim Şekil 6’da sunulmuştur. Bu temalara ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 6.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş modeli

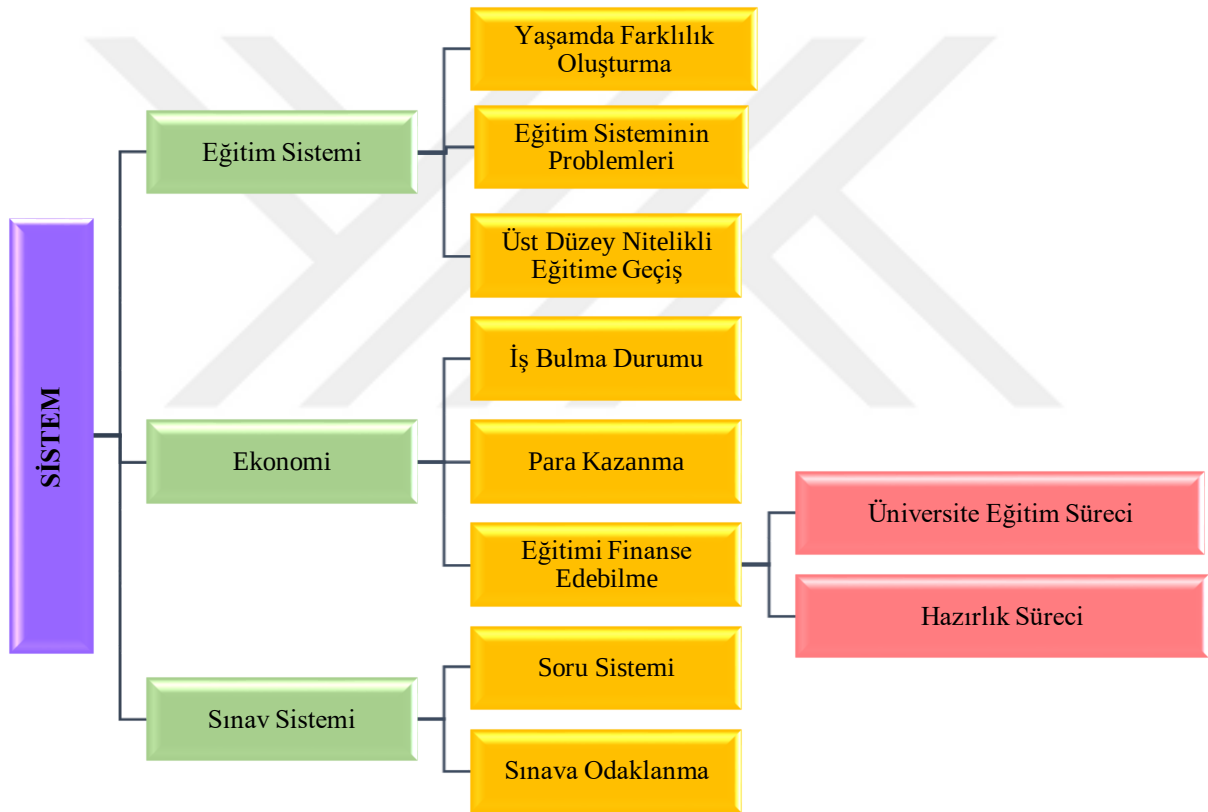

4.1. Sistem

Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan ilk tema sistemdir. Görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtlar başta olmak üzere, görüşmeler boyunca lise son sınıf öğrencilerinin sistem ile ilgili sık kullandıkları ve önemli gördükleri ifadeler *eğitim sistemi (yaşamda farklılık oluşturma, eğitim sisteminin problemleri ve üst düzey nitelikli eğitime geçiş), ekonomi (iş bulma durumu, para kazanma ve eğitimi finanse edebilme) ve sınav sistemi (soru sistemi ve sınava odaklanma)* olarak isimlendirilmiştir. Bu faktörün alt kategorilerine ilişkin ayrıntılar şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7.

Tema 1: Sistem

4.1.1. Eğitim Sistemi: Bu çalışmada, katılımcıların Türkiye’deki eğitim sistemine yaklaşımlarının üniversiteye kariyer geçişini etkilediği anlaşılmıştır. Öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişlerinde eğitim sistemi bağlamında genel olarak yaşamda farklılık oluşturma, sistem problemleri ve üst düzey nitelikli eğitime geçiş isteğinin etkili olduğu görülmektedir.

4.1.1.1. Yaşamda Farklılık Oluşturma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş sürecinde etkili olan eğitim sistemi kapsamındaki ilk faktör yaşamda farklılık oluşturmadır. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye giden kişilerin yaşamında bazı değişikliklerin meydana geldiğini belirtmişlerdir. Öğrenciler, lise mezunu ve üniversite mezunu olan kişilerin

yaşamlarını karşılaştırmakta ve üniversite mezunu olan kişilerin yaşamlarının daha ilgi çekici bulunmaktadır. Bu noktada üniversitede alınan eğitimin yaşamsal farklılık oluşturmaları açısından kritik olduğunu düşünmektedirler. Üniversite eğitiminin yaşamda olumlu yönde farklılık oluşturacağını düşünen öğrenciler üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin yaşamda farklılık oluşturmaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur;

“Bence eğer gerçekten bir üniversiteye gidiyorsak iyi ve düzgün güzel eğitilmiş bir üniversiteye gitmeliyiz. Bu eğitimi aldığımız gibi de değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Yani insanların birazcık daha doğru ve gerçek eğitime ihtiyacı olduğunu düşünüyorum” (K6)

“Bir ticarete atılıp yine oraya gelebilirim ama mesela o kişiyle karşı karşıya geldiğimizde bir gün iki büyük dev rakip olduğumuzda karşı tarafa bakıyorsunuz hem dil var hem o üniversiteden mezun olmuş, lisans var. Size bakıyorsunuz siz liseden mezun olmuş birisiniz.” (K9)

“Giden insanların hayatlarındaki değişiklikleri gördükçe üniversitenin etkisi olduğunu anlıyorsun” (K10)

“Belli bir seviyeye gelmiş olduğumu hissediyorum. Bu hem olgunlaşma açısından hem de eğitim hayatının son raddesi olması açısından. En azından bir kısmını yaralamış olmam açısından.” (K16)

4.1.1.2. Eğitim Sisteminin Problemleri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmalarında etkili olan eğitim sisteminin ikinci alt kategorisi eğitim sisteminin problemleridir. Eğitim sistemi üzerine düşünen lise son sınıf öğrencileri geleceğine yönelik değerlendirme ve planlamalarını yine bu sisteme uygun olarak yapmaktadırlar. Bu durumda öğrencilerin değerlendirmelerinin eğitim sistemindeki problemlere yönelik olduğu görülmüştür. Bu eğitime ilişkin sistem problemleri kişisel farkındalıkların (yani kişisel yetenek, ilgi vs.) önüne geçmekte ve bunun da kişilerin kendilerini ilerletmelerine engel olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum öğrencilerin istek ve hayallerine göre tercih yapmak yerine sisteme uygun alanlara geçiş yapmalarına yol açmaktadır. Yine öğrenciler Türkiye’de bazı kişilerin kayırılmasını da eğitim sistemindeki problemler arasında değerlendirmektedir. Üniversiteyi kazansalar dahi ilerlemeleri için muhakkak referans bulmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum işe yerleşmeye olan inançlarını da olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerin eğitim sisteminin problemlerine ilişkin örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Mesela benim yeteneğim var ama o yeteneğimi karşılayabilecek bir okul okumuyorum Bu yeteneğim oradaki öğretmenler veya görevliler tarafından asla fark edilmeyecek ama benim böyle bir yeteneğim varken eğitim sistemimiz böyle

olmasa ben bunu kanıtlayabilecek derecede iyi biri olmasam da o yönde ilerlemek için eğitim sistemimiz öyle olduğu için yarın ilerletebilirim öyle diyeyim ama şimdi öyle olduğunu düşünmüyorum açıkçası yetenekler keşfediliyor Bence veya keşfedilmesi için illaki bir şeyler olması gerekiyor düz bir insanı keşfedilmesi çok zor” (K8)

“Birçok torpil dönüyor. Birçok meslekte ben çok yakından şahit oldum. Siz Türkiye’de hukuk veya tıp okuyamazsanız çok zor bir yere gelirsiniz. Arkanızda sağlam kişiler olması gerekiyor.” (K11)

“Okul vs. kurumların işleyiş sistemi. Ülkenin eğitim sistemi vs. bunlar aslında ülkeyi etkileyen faktörler. Diğer ülkelerde de aslında böyle fazla şey yok sistem bozukluğu vs. herkes şeyinde mutlu. Ülkede aslında şey yok.” (K14)

“Bir de şu an ki sistemden dolayı çünkü yani sürekli gençler olarak çalışmak zorundayız. Kendimi kanıtlamak zorundayız. Bunu da sınavlarla yapmak zorundayız. Başka türlü çünkü insan kendini gösteremiyor. O zaman tabi ki insanlar böyle açık görüşlü olurdu. Böyle bir baskı olmasaydı” (K19)

“Bireysel olarak ilgileneceğim daha çok çalışıyor olmam gerekirdi ve sistemin daha farklı oluyor olması gerekirdi.” (K20)

4.1.1.3. Üst Düzey Nitelikli Eğitime Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmasında etkili olan eğitim sistemindeki son kategori üst düzey nitelikli eğitime geçiştir. Lise son sınıf öğrencileri üniversitede alacakları eğitimi lisedeki eğitimlerinden daha üst düzeyde ve nitelikli bir eğitim olarak değerlendirmektedirler. Bu üst düzey eğitimle kendilerini geliştireceklerini düşünen öğrenciler üniversitede iyi bir eğitim alacaklarını değerlendirmektedir. Bu üst düzey eğitimi ise aslında üniversitedeki hocaların lisedeki hocalardan daha kaliteli olmasına, üniversite ortamının onlara kazandıracaklarına, üniversitedeki program dışındaki öğrenme ortam ve imkânlarına bağlamaktadırlar. Bu üst düzey eğitimin kendilerini geliştireceğini ve böylelikle daha bağımsız hareket edebileceklerini de değerlendirmektedirler. Öğrencilerin üst düzey nitelikli eğitime geçişe ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur;

“Üniversite daha üst düzey bir eğitim merkezine geçiyoruz.” (K2)

“Çünkü yani üniversitede verilen eğitim ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde verilmeyecek verilemeyen.” (K5)

“Üniversitede uzman hocalardan eğitim alıyoruz kendi farklı atılımlarımız oluyor ve kendimiz eğitimler alıyoruz üniversite eğitimi haricinde” (K6)

“Daha üst düzey bir eğitim artık öğrendiklerimizi de tam anlamıyla pekiştirmiş olacağız.” (K7)

“Bence eğer gerçekten bir üniversiteye gidiyorsak iyi ve düzgün güzel eğitilmiş bir üniversiteye gitmeliyiz.” (K16)

“Bunun harici olarak da ilgilenmediğim bir bölüm olsa dahi üniversite ortamı ciddiye ayrı bir ortam daha donanımlı öğretmenler oluyor.” (K18)

4.1.2. Ekonomi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen sistem kategorisinin alt kategorilerinden bir diğeri ekonomidir. Öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişlerini genel olarak iş bulma durumu, eğitimi finanse edebilme (üniversite eğitim süreci ve hazırlık süreci) ve para kazanma konularının etkilediği saptanmıştır. Bu noktada öğrencilerin ekonomi ile ilgili değerlendirmelerinin Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik sorunlara bağlandığı ve bu faktörün öğrencilerin kariyer tercihlerini etkilediği görülmüştür. Bu faktörün alt kategorilerine ilişkin değerlendirmeler ve örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

4.1.2.1. İş Bulma Durumu: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarını etkileyen ekonomik faktörlerden biri iş bulmadır. Bu noktada öğrencilerin değerlendirmelerinin genellikle Türkiye’nin ekonomik ve sosyal hayatı ile ilgili olduğu saptanmıştır. Tercih edilecek bölümlerin üniversite mezuniyeti sonrası işe yerleşme durumlarının öğrenciler tarafından dikkate alındığı ve buna uygun olarak seçim yapmaya eğilimli oldukları görülmüştür. Bu noktada aslında toplumda oluşan üniversiteli işsizlik algısının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu durum öğrencilerin üniversiteye geçişlerinde endişeye neden olmaktadır. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteyi kazansalar dahi mutlu olamayacaklarını değerlendirmektedirler. Öğrencilerin iş bulma durumuna ilişkin ifade örnekleri aşağıda sunulmuştur;

“Direk olarak aklıma işsizlik geliyor. Üniversiteyi kazanamazsam hani belli bir işim olmayacak. Herhangi kötü bir meslekte kendimi bulurum. Aklıma direk bunlar geliyor. Üniversiteyi kazanamazsam kötü bir geleceğim olacak gibi.” (K1)

“Şöyle ben üniversite okuduğum zaman mezun olunca işsiz kalacağım. Bir işim olmayacak düşüncesi insanın kafasına otomatik olarak zamanla yerleşmeye başlıyor. Çünkü sürekli bununla karşılaşıyorsun sürekli tekrarlandığı zaman yalan da olsa artık algı oluşmuş oluyor ve sen öyle düşünmesen bile çevrendeki insanlar öyle düşünüyor. Sana onu entegre ettirmeye çalışıyorlar.” (K2)

“İleride atanabilecek miyim para kazanabilecek miyim Bunlar bizim için çağımızın gereğince bunları düşünmek zorundayız” (K8)

“Korkutucu bir kelime üniversite mezunu olmak. Genelde üniversite mezunları çok boş kalıyorlar belli başlı meslekler var bu nedir sayısalda tıptır eşit ağırlıkta hukuktur diğer bölümleri genel olarak boş görüyorlar.” (K11)

“Maalesef hani etraf üniversiteli işsiz dolu hani herkes üniversite okuyor.” (K17)

“Sadece mühendislik istiyorum. İlla makine olması da şart değil. Makine mühendisliğinde iş bulması diğer mühendisliklere göre daha kolay inşaat mühendisliğine göre” (K21)

4.1.2.2. Eğitimi Finanse Edebilme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarını etkileyen ekonomik faktörlerden bir diğeri de eğitimi finanse edebilmedir. Öğrencilerin eğitimi finanse edebilme ile ilgili düşünceleri üniversite eğitim süreci ve hazırlık süreci şeklinde iki alt kategoriye ayrılmaktadır.

4.1.2.2.1. Hazırlık Süreci: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecini etkileyen eğitimi finanse edebilme faktörlerinden biri üniversiteye geçiş sınavına hazırlık sürecinin finanse edilmesidir. Öğrenciler üniversite sınavına hazırlık sürecinde çok soru çözmeleri için hazırlık kitaplarının, özel ders almanın ve kursa gitmenin başarılı olmaları için kritik olduğunu değerlendirmektedirler. Bunun için de ailelerin ekonomik durumlarının iyi olması gerekmektedir. Ailelerinin ekonomik durumu iyi olmayan öğrenciler bu durumun dezavantajlı olduğunu söylemektedirler. Başarılı olmak için bunun gerekli olduğunu, aksi takdirde ekonomik durumu iyi olan akranlarından geriye düşebileceklerini değerlendirmektedirler. Ailenin ekonomik durumunun iyi olması da öğrencinin üniversite hazırlık sürecini etkileyebilmektedir. Özel üniversiteye gidebilme imkânı olan öğrencilerin düşük puan alsalar bile üniversiteye gidebilecek olma düşüncesiyle yeterince çaba göstermedikleri, yeterince hazırlık yapmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin hazırlık sürecine ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Bir test kitabına 200-300 lira verecek kadar şey değil. Güzel bir durumumuz yok ama elimizden geldiği kadar kaynak alıp şey yapıyor. Biraz zorluyor ama mecbur.” (K5)

“Olumlu etkiliyor yani. Maddi olarak bir sorunum yok. Bana verdiği bir rahatlık var bu durumun. Çalışsam da herhangi bir özel üniversiteye gidebilirim rahatlığı var. Olmaması gerekiyor aslında işte istem dışı oluyor. Ortaokuldayken böyleydi. Nasıl olsa bir liseye giderim düşüncesiyle tüm sekizinci sınıfı geçirdim. Bunun sonucunda olumlu bir sonuç aldım sınavda.” (K10)

“Para lazım olunca çalışıyorum her gün çalışmak zorunda kalırdım okuldan sonra bu da ders başarıımı etkilerdi ders çalışamazdım. Verimli ders çalışamazdım.” (K11)

“Daha iyi eğitim görürdüm. Dershane özel öğretmen falan daha ileri götürürdüm.” (K13)

“Ailemin ekonomik durumu daha iyi olsaydı ben şu an sadece bir dersten özel ders alıyorum. Eksik olduğum yanımlı tamamlıyorum. Muhtemelen birazcık daha iyi olsaydı hem dershaneye giderdim hem de özel ders alır o şekilde bir şey yapmaya çalışırdım. Onun dışında çok da bir fark olmazdı benim açımdan yani. Büyük ihtimalle bana sunacakları teklifi dershane yönünde kullanırdım.” (K16)

4.1.2.2.2. Üniversite Eğitim Süreci: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecini etkileyen eğitimi finanse edebilme faktörlerinden diğeri üniversite eğitim sürecidir. Çalışmaya katılan lise son sınıf öğrencileri üniversite eğitimi sürecinde ekonomik açıdan sorun yaşayacaklarını düşünmektedirler. Üniversite giderlerini aileleri karşılayacağından dolayı ailelerini ekonomik anlamda zorlamamak için bulundukları şehirlerde okumak istedikleri görülmüştür. Üniversite eğitim sürecinde maddi yetersizlikler yüzünden üniversiteyi kazansa dahi gidemeyebileceğini düşünen öğrencilerin de olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin üniversite eğitim sürecine ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Maddiyat olumsuz etkiliyor çünkü diyelim istediğim bölüm İstanbul'dan başka bir yerde. Şimdi oraya gitmek için, tamam kazandın ama bu sefer ailenin maddi durumu yeterli mi yetersiz mi” (K7)

“Üniversiteye geçişimi işte böyle etkiliyor düşünüyorum hani ya kazansam da gidemezsem diye maddi açıdan düşünüyorum bazen üzüliyorum” (K8)

“Üniversiteye gidersem ve şehir dışında falan okursam çok fazla maddi destek alamam. Zaten yazın falan da ben çalışmayı düşünüyordum harçlığımı biriktirmek için. Çok böyle kafam rahat gidemem yani. Ama tabi ki hedefime ulaşmak istiyorum giderim yani.” (K19)

“Bu yüzden çokça eğlenebileceğimi de düşünüyorum ve zorluklarını da getireceğini düşünüyorum. Çünkü üniversitede olmak ekonomik olarak biraz zorlu bir süreç o yüzden o açıdan da zorlanacağımı düşünüyorum.” (K21)

4.1.2.3. Para Kazanma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen ekonomik faktörlerden bir diğeri alt kategori para kazanmadır. Öğrencilerin üniversiteye ekonomik refaha erişmek için gitmek istedikleri görülmüştür. Bu noktada üniversite sonrası iş bulma durumunun önemli olduğu saptanmıştır. Öğrenciler çevrelerindeki

belli mesleklerin çok para kazanmasından dolayı bu meslekler ilgi çekmektedir. Öğrencilerin bir kısmı da üniversiteyi farklı işler yaparak para kazanma yeri olarak değerlendirmektedir. Öğrenciler üniversitede daha rahat olacaklarını değerlendirdikleri için farklı işler yapabileceklerini ve bu sayede para kazanabileceklerini düşünmektedirler. Öğrencilerin para kazanmaya ilişkin görüşlerinden bazı ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Hem maddi açıdan iyi bir yere gelmek için” (K1)

“Sonra mesela üniversite zamanında şey de yapabilirim yani sayısalım ama yatırıma da bakabilirim. Ticaret konusunda da bakabilirim yani üniversitede” (K3)

“Amcam gitmişti hani o zaman çok özenmişim. Belki de o yüzden istiyorum. Çok güzel çalışıyor. Zengin maaşı falan var.” (K4)

“Bir sene zorlanmış ama hayatının geri kalanında refahlık yaşıyor yani.” (K5)

“Üniversite mezunu olmakla bitmiyor yani Özellikle kendi ilgi alanın olması lazım ve kendi mesleğini yapabileceğin bir şey seçmen lazım eğer yapamayacaksan açıkta kalacaksan mesela biz onları da çok düşünüyoruz ben bu mesleği seviyorum ama ileride atanabilecek miyim para kazanabilecek miyim Bunlar bizim için çağımızın gereğince bunları düşünmek zorundayız bazen hatta ilgi alanımızdan daha çok ne kadar da fazla para kazanabilirsek mesleklere yöneliyoruz” (K8)

“Onun gelir düzeyi üst seviyede olduğu için. İş durumu. Yani iyi bir konumdaysa. Öğretmenlik okuyup işsiz kalanlar olabiliyor. Cidden karamsarlık olabiliyor ama. İyi bir üniversiteyi bir adamı örnek alırım yani.” (K13)

4.1.3. Sınav Sistemi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen sistem faktörlerden sonuncu alt kategori sınav sistemidir. Genel olarak soru sistemi, sınav baskısı, sınava odaklanma ve sınava hazırlık sürecinin öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişini etkilediği anlaşılmıştır. Bu faktörün alt kategorilerine ilişkin değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

4.1.3.1. Soru Sistemi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen sınav sistemi faktörlerinden biri YKS’de sorulan soru sistemidir. Öğrenciler geçmiş döneme ilişkin çıkmış soruların değerlendirmelerini yapmaktadırlar. Bu değerlendirmeler neticesinde soruların yıldan yıla zorluk derecesinin farklı olduğu sonucuna varmışlardır. Bu soru sisteminin kendileri üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Bu noktada geçmiş soruları çözüp analizlerini iyi yapan öğrencilerin ise bu işi düzenli bir şekilde yaptığı için daha rahat olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin soru sistemine ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Deneme analizi yaptım. Zaten işin en temeli bu deneme analizi. Onu devam ettirdik. Çıkmış sorular mesela. Çıkmış soru çözümü. Denemelerdeki soruların

birçoğu çıkmış sorulara benzetilerek Milli Eğitimin yayınladığı örnek sorulara benzetilerek yapılıyor. Onları analiz etmek. Deneme sorularını analiz etmek. Yanlışları doğruya çevirmek. Bu şekilde düzenli olarak çalışmayı sürdürmek.” (K2)

“Bir yıl çok kolay oluyor. Bir yıl çok zor oluyor. Kolayı herkes yapar. Herkes yaptığı için kimsenin bir işine de yaramaz. Bu yani geçen sene ki gibi olması biraz sıkıntı.” (K4)

“Karşıma nasıl bir sınav geleceğini bilmiyorum. Yani o sınava ayak uydurmak önemli olan. Bende böyle şey değişikliklere kolay adapte olan biri değilim. Sanırım bu etkiliyor biraz daha.” (K19)

4.1.3.2. Sınava Odaklanma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecini etkileyen sınav sistemi faktörlerinden biri sınava odaklanmadır. Lise son sınıftaki öğrencilerin yaşamlarının merkezine daha fazla sınavı koydukları görülmüştür. Bu durum öğrencilerin lise son sınıfta sınava yönelik farkındalıklarıyla ilgilidir. Öğrenciler üniversite sınavını yaşamlarının merkezlerine koydukları için sosyal ve aile hayatlarından da soyutlanmaktadır. Bu durumun öğrencilerde yoğun bir psikolojik baskı oluşturduğundan bazen bu aşırı sınava odaklanma stres de oluşturabilmektedir. Sınava odaklanma kişilerde lise son sınıf olmayla beraber düzenli ders çalışma alışkanlığını da oluşturabilmektedir. Öğrencilerin sınava odaklanmaya ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Lise son sınıfta olmak artık o 9. 10., 11. sınıftaki ya da eski o ortaokul ilkokuldaki dönemi bırakıp daha fazla hayatın merkezine gireceğimiz YKS sınavını koymak.” (K2)

“Aile ile bağım biraz daha azaldı sınava çalıştığımdan dolayı. Daha okuldan çıkıp dersane, dershaneden çıkıp ev, eve gidip yemek yedikten sonra odada saatlerce ders çalışma. Aileyle olan bağ biraz azalıyor ama bir sene için böyle oluyor ondan sonra” (K7)

“Sınav senesi. Sürekli çalışıyor olmam. Olumsuz değil de ben o sorumluluğu kendime aldım. Çalışmayınca kötü hissediyorum o yüzden. Bir saat filan mola verince kendimi kötü hissediyorum” (K13)

“Sınava hazırlanmak zaten çok yoğun bir psikoloji.” (K17)

4.2. Kişisel Faktörler

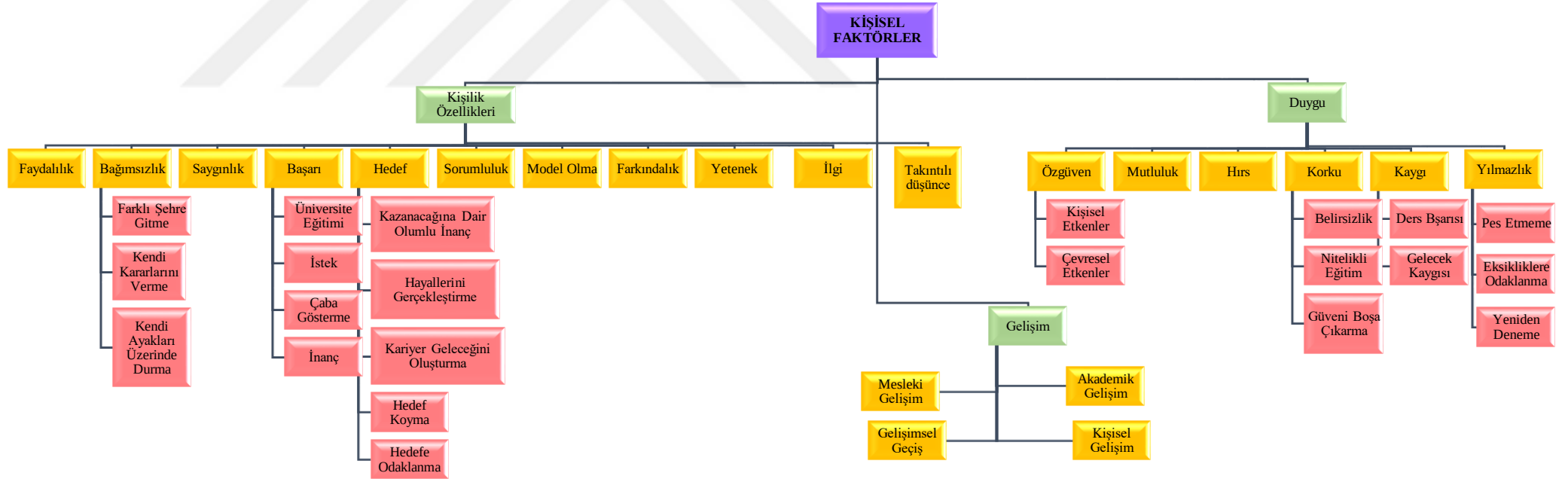
Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan ikinci tema kişisel faktörlerdir. Öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişi konusunda en fazla kullandıkları ifadeler kişisel faktörlerle ilgili olmuştur. Öğrencilerin görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtlar başta olmak üzere, görüşmeler boyunca lise son sınıf öğrencilerinin sık

kullandıkları ve önemli gördükleri ifadeler *kişilik özellikleri (faydalılık, bağımsızlık, saygınlık, başarı, hedef, sorumluluk, model olma, milli değerler, farkındalık, yetenek ve ilgi), duygular (takıntılı düşünce, özgüven, yılmazlık, mutluluk, hırs, korku ve kaygı) ve gelişim (akademik gelişim, kişisel gelişim, mesleki gelişim ve gelişimsel geçiş)* olarak isimlendirilmiştir. Bu faktörün alt kategorilerine ilişkin ayrıntılar şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8.

Tema 2: Kişisel faktörler

4.2.1. Kişilik Özellikleri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen kişisel faktörlerden biri kişilik özellikleridir. Kişilerin bazen faydalı olma isteği, saygınlık kazanma, başarılı olma, model olma ve milli değerleri önemsediği için üniversiteye gitmeyi istediği görülürken bazen de sorumluluk hissi, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda üniversite gitmeyi istedikleri saptanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler bütünsel olarak değerlendirilmiş ve bu durumlara ilişkin faktörler kişilik özelliklerini içerdiği için kişilik özellikleri üst kategori olarak belirlenmiştir. Kişilik özelliklerine ilişkin alt kategoriler ve öğrenci ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

4.2.1.1. Faydalılık: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan kişilik özelliklerinden ilki faydalılıktır. Faydalılık, öğrencilerin yaşadıkları toplum için bir şeyler yapma isteğinden kaynaklanmaktadır. Öğrenciler üniversite okuyup kendilerini geliştirerek topluma faydalı olma isteği taşımaktadır. Bu faydalı olma isteğinin bazen dini değerlerden bazen de milli değerlerden kaynaklandığı görülmüştür. Öğrencilerin genel amacının ise ülkelerine katkı sağlayacak kişiler olmak için üniversiteye gitmektir. Öğrencilerin faydalılığa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Hem ekonomik olarak iyi bir yere gelmek için hem de kariyer olarak insanlığa katkıda bulunmak istiyorum. Bir şeyler yapmak istiyorum ben daha çok.” (K1)

“Oku vatana millete faydalı ol. Namazını filan da kıl Müslüman olarak yetiş. Dünyayı ve ahireti hepsini düşünerek çalış.” (K2)

“Kendimi geliştirsem hukuk olsun ekonomistlik olsun siyaset olsun psikoloji olsun. Bunları geliştirsem topluma yararlı bir birey olurum. Çalışabilirim. Böyle topluma yararlı bir birey.” (K5)

“İnsan gibi iş sahibi bir hayata bir ülkeye katkı şu anda.” (K14)

“Kendimde bir Türk genci olarak ülkemi başarıya ulaştırmaya çalışacağıma inanıyorum.” (K18)

4.2.1.2. Bağımsızlık: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan kişilik özelliklerinden bir diğeri de bağımsızlıktır. Lise son sınıf öğrencileri kendi kararlarını verme, farklı şehirlere gitme ve kendi ayakları üzerinde durmak için üniversiteye gitmek istiyorlar. Bu durumların genel olarak bağımsız olma isteğinden kaynaklandığı değerlendirildiğinden üst kategori olarak bağımsızlık belirlenmiştir.

4.2.1.2.1. Farklı Şehre Gitme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecini etkileyen bağımsızlık faktörünün alt kategorilerinden biri farklı şehre gitme isteğidir. Lise son sınıf öğrencilerinin ailelerinin bulunduğu şehirden farklı bir şehre gitme isteklerinin olduğu görülmüştür. Bu durum öğrencilerin özellikle bağımsız olma isteklerinden

kaynaklanmaktadır. Öğrenciler ailelerinin yanında kaldıkları takdirde kendilerini daha kötü hissedeceklerini ve hareketlerinde kısıtlama yaşayacaklarını düşünmektedirler. Bundan dolayı aileleri çocuklarının farklı bir şehre gitmesini istemese dahi kararlı duruş sergilemeyi göze aldıkları görülmüştür. Öğrencilerin farklı şehre gitmeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Onlar bırakmak istemiyor ama ben Ankara’ya gitmek istiyorum. Daha biraz daha uzak olmak için. Bilmiyorum belki onların şeylerinden dolayı. Biraz daha uzak olmak daha iyi geliyor.” (K4)

“Ailem bana İstanbul içinden gitme diyorlar. Bizden uzaklaşma diyorlar. Benim hayalim başka şehirde okumak. Kendi ayaklarım üzerinde durabilmeyi öğrenmek istiyorum. Ailemin dediğini değil de kendi istediğimi yapmak istiyorum yani.” (K15)

“İstanbul’dan gitmek istiyorum öncelikle burada bir üniversite yazmayı düşünmüyorum. Güzel bir hayatın beni beklediğini düşünüyorum. Ben birazcık daha kendim bir şeyleri yapmak istiyorum. Bu yüzden güzel bir dönem olacağını düşünüyorum. Bu sefer mutluluk gözyaşları dökerdim.” (K16)

4.2.1.2.2. *Kendi Kararlarını Verme:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmada kendi kararlarını vererek bağımsız olma isteklerinin olduğu görülmüştür. Bu noktada öğrencilerin kendi kararlarını vermek için ailelerini dahi karşılarına almayı göze almaktadır. Öğrenciler kendi araştırmaları ve gözlemleri neticesinde kararlar vermek istemekte ve bu durumun kendileri için daha iyi olacağını değerlendirmektedirler. Bu durumu kişisel haklar çerçevesinde değerlendirmekte ve bunun normal olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin kendi kararlarını vermeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Lise son sınıf zaten lise bittikten sonra üniversite kazanıyorsunuz. 18 yaşındasınız. Artık kendi haklarınız var.” (K5)

“Benim kendi araştırmalarım kendi gözlemlerim kendi bakış açım bunda etkili oldu” (K6)

“Ailemin dediğini değil de kendi istediğimi yapmak istiyorum yani.” (K15)

“Bu açıdan kararlar alınırken bana soruluyor ya da ben kendim kararlar alıyorum bu yüzden güzel hissettiriyor açıkçası.” (K20)

4.2.1.2.3. *Kendi Ayakları Üzerinde Durma:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmada kendi ayakları üzerinde durarak bağımsız olma isteklerinin olduğu görülmüştür. Öğrenciler bu noktada üniversite öğrencilerini örnek almaktadırlar. Öğrenciler ailelerinin olduğu şehirden farklı bir şehirde olduğunda daha rahat olacaklarını ve bu sayede

kendi ayakları üzerinde durabileceklerini düşünmektedirler. Öğrenciler kendi ayakları üzerinde durmayı isteyerek kendilerini kişisel olarak da kanıtlamak istemektedirler. Üniversitede yaşayacakları zorlukları kendi başınlarına çözerek olgunlaşacaklarını ve bunun da kendileri için bir gelişme olacağını değerlendirmektedirler. Üniversiteye kendi ayakları üzerinde durma imkânı tanıdığı için gitmek istemektedirler. Öğrencilerin kendi ayakları üzerinde durmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Üniversiteye gitmek daha çok özellikle şehir dışına gidilirse eğer insanın artık kendi ayakları üzerinde durmaya başlaması demek. Artık ailemizden kopup yavaş yavaş kendimiz bir şeyler yapmaya başlıyoruz. Kendimiz yaşamaya başlıyoruz hani. İnsanın daha çok kendini tanımaya başladığı bir dönem olarak görüyorum.” (K1)

“Ya uzak kalmak değil de hani. Bazen böyle çok üstüne düşer. Artık böyle şey der sen yapamazsın sen edemezsin. Tek başına şey yapamazsın. Biz yaparız gibi. Benim de tek başıma yapamayacağım şey yok onların dediklerinden. Biraz da tek başıma yapabildiğimi görsünler istiyorum.” (K4)

“Onlar gidiyor dört sene boyunca kendi ayakları üzerinde durabiliyor. Kendi başlarına bakabiliyorlar. Bu yani istek her insanda vardır yani. Tek başına şey yapmak yani.” (K5)

“Artık her şey bizim elimizde olacak. Ailemizden bağımsız bir şekilde kendi ayaklarımızın üzerinde duracağız.” (K7)

“Kendi ayaklarım üzerinde durmak hayatın zorluklarını görmek istiyorum. Çünkü bir zamana kadar aileyle yaşayabiliyoruz. Bir zamana kadar aile bize bakıyor.” (K15)

“İstedğim üniversiteler İstanbul da değil başka şehirlerde İzmir de var bir de Ankara da var. Ailemden uzak olacağım. Bu da benim için mutluluk hissediyor. Çünkü belli bir yaştan sonra kendi adımlarımız üzerinde durmamı gerektiğini düşünüyorum.” (K18)

4.2.1.3. Saygınlık: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmak istemelerinde etkili kişisel özelliklerden bir diğeri saygınlık kazanmaktır. Öğrenciler bu durumu değerlendirirken üniversite mezuniyetinin toplum için önemli bir durum olduğunu ve üniversite mezuniyetiyle toplumda saygınlık kazanacaklarını düşünmektedirler. Üniversite mezuniyetinin kazandırdığı saygınlık ile bir işe yerleşildiğinde özgüvenin daha yüksek olduğu ve çalıştıkları kurumlarda kendilerine olan bakışın daha farklı olacağını değerlendirmektedirler. Kazandıkları saygınlığın kendileri için bir statü olduğunu ve bu sayede çalıştıkları kurumlarda ezilmeyeceklerini düşünmektedirler. Bu saygınlık ayrıca kişinin kendisine yönelik de olacağını

belirtmektedirler. Kişinin üniversite mezuniyeti ile hem kişisel hem toplumsal saygınlık kazanacağını düşünmektedirler. Öğrencilerin saygınlığa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hem saygın bir insan olup insanlara katkı olsun hem akademik anlamda düşük bir yerde olmayayım.” (K1)

“Diyelim ki çok çok iyi bir durumda şimdi toplum baskısı diye de bir şey var. Çok zengin de olsan anne baban bir şekilde üniversiteye gönderirlerdi seni. Öyle başıboş gezemezsin de benim aklımda farklı şeyler geliştirdi mesela.” (K2)

“Üniversite eğitimi üzerinde statü sahibi olmak olabilir” (K9)

“Ablam şu an belki rahat çalışıyor olabilir. Ama elinde bir mesleği olmadığı için karşı taraftan hep hor görülüyor. Çünkü bir saygısı olmuyor öyle yerlerdeki kimsenin kimseye. Hep kendilerini başka birileriyle kıyaslıyorlar. O yüzden saygı konusunda bence çok çok etkin üniversiteyle ilgili.” (K15)

“Zorluklar yaşamayı sanırım. Hep derler ya emir alan değil de emir veren ol diye. Yani gerçekten sanırım başkalarının altında ezilmek istemiyorum.” (K19)

4.2.1.4. Başarı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan durumlardan bir diğeri de başarıdır. Bu öğrenciler için başarılı olma durumunu etkileyen veya başarı durumunun etkilendiği faktörler farklılaşabilmektedir. Lise son sınıf öğrencilerinin başarı duygusunun üniversite eğitimi, öz kontrol, istek, çaba gösterme, başarısızlığa yol açan kişisel faktörler ve kazanacağına dair inançlarıyla olan ilişkisinin üniversiteye kariyer geçiş düşüncesini etkileyebildiği görülmüştür. Bu durumlara ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

4.2.1.4.1. Üniversite Eğitimi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapma isteklerini etkileyen faktörlerden biri de üniversite eğitimidir. Öğrencilerin üniversiteyi kazanarak orada eğitim alabileceklerine ilişkin değerlendirmeleri başarı duygusu yaşamalarını sağlamaktadır. Öğrenciler üniversiteyi kazandıklarında başarmış olacaklarına inanmaktadırlar. Bu başarının aynı zamanda yaşamda elde edilmiş bir başarı olarak kişiyi mutlu edeceğini düşünmektedirler. Öğrencilerin üniversite eğitimine ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Psikolojik olarak zorlandığım zamanları hani onların da bunları aştığını gördüğüm zaman ben de mutlu oluyorum” (K6)

“Aile, çevre falan bunlar bende benim çevremde okumayanlar okuyanlardan her zaman bir tık üstteydi. Başarılı olmak için okumanın faydası ama şart olmadığını biliyorum.” (K10)

“Hayatla bir başarı elde etmiş oluyorsun. Başarısız olarak gözükmek istemiyorum yani.” (K15)

“Başarmış gibi hissedeceğim.” (K18)

“Üniversite kazanabilirsem başarabilindiğini düşünüyorum.” (K21)

4.2.1.4.2. *İstek*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen durumlardan bir diğeri de istektir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde üniversiteyi kazanma başarısı gösterilmesi için öncelikle istek duyulması gerektiği belirtilmiştir. Öğrenciler kişisel istek olmadan herhangi bir çaba göstermemektedir. Bu isteğin öğrencilerde bir hareket oluşturduğu ve derslerine daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca kişinin üniversiteye gitme isteği olan kişilerin üniversiteyi kazanabileceğine inanılmaktadır. Öğrencilerin isteğe ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Yani herkes geçebilir isteyen” (K2)

“Kaç net yaptığı mesela çok merak ederim ilk gördüğümde İlk başlarda kaç netle başladın gibi sorular sormak isterim” (K8)

“Mesela diğerlerinde şey duygusu var, geçsek yeter şey duygusu var ama bende kendimi en üstlerde görmek istiyorum. Sene başında okula sonuncu olarak gelmiştim. Şu an işte okul birincisiyim. O yüzden kendimi biraz hırslı görüyorum o konuda.” (K12)

“Onun harici olarak kendi yaptığım şeylere övünürüm. Çünkü ben yapabiliyorum. Gurur duyarım bununla. Kendimce bir şeyler yapmayı severim.” (K18)

4.2.1.4.3. *Çaba Gösterme*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden diğeri çaba göstermedir. Öğrenciler yapılan görüşmelerde kişisel çaba göstermenin başarı için önemli olduğu görülmüştür. Öğrenciler çaba gösterdiklerinde bir mücadele içine girmekte ve bu durum onların herhangi bir rahatlık içerisine girmesini engellemektedir. Öğrenciler emeklerinin karşılığını almak için çaba göstermeleri gerektiğini ve bunun içinde daha fazla ders çalışmaları gerektiğini düşünmektedirler. Öğrenciler çaba gösterdikleri takdirde üniversiteyi kazanmaya daha yakın olduklarını görmektedir. Bu durum onların başarıma duygularını arttırmaktadır. Öğrencilerin çaba göstermeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Beklentim tabi ki emeklerimin karşılığını almak olur.” (K2)

“Üniversiteye geçme fikrimi daha çok hırsla şey yaparım çünkü elimde bir sürü soru tarzı var hepsini bitirme fikrini biliyorum.” (K5)

“Normalde düz bir şey de mezun olmak yerine hep derece yapıp mezun olmak okul birinciliği şeklinde mezun olmak istiyorum Onun içinde çabalıyorum zaten” (K8)

“Hızlandırma aşamasında bu çalışmam vs. duygularım üniversite sınavına girmeyi hızlandırıyor. Başarmayı daha yakın bir zamana çekiyor” (K14)

4.2.1.4.4. İnanç: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili faktörlerden bir diğeri de kendilerine yönelik inançtır. Bu kişisel faktör özellikle kişinin kendine olan olumsuz inancından dolayı sınava hazırlık sürecinde düşük puanlar almasına neden olmaktadır. Bu durum onların üniversiteye geçebileceğine yönelik başarı duygularının da azalmasına yol açmaktadır. Öğrencilerin başarı inancında özellikle girilen deneme sınavlarındaki düşük netlerin etkili olduğu görülmüştür. Bu düşük netler motivasyon düşüklüğüne neden olduğu için öğrencilerin kendilerini toparlamalarını zorlamaktadır. Öğrencilerin inanca ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Moraliniz düşükçe siz o soruyu bilseniz de artık yapamazsınız. Sizin bilginizi de etkilemeye başlayacak bir süre sonra o yüzden ben moralin bilgiden daha önde olduğunu düşünüyorum.” (K1)

“Yani netlerim düşük geliyor. Netlerim düşük gelince aileme arkadaşlarıma söylemeye utanıyorum. Birazda kendimde karamsarlık oluyor. Bu da beni olumsuz etkiliyor.” (K12)

“Benim kendi üzerimde yaptığım baskı olur. Çok üzülürüm yani. Başaramazsam kötü olurum” (K13)

“Çünkü bazı kaygılarım var istediğim bölümü kazanamayacağıma dair. Çalışıyorum ancak bazı konularda eksikliğim var bunları tamamlamaya yönelik çalışmalarında var. Ama pek başarılı olmuyor.” (K18)

“Ruhsal olarak çok inişleri çıkışları olan biriyim. Yani kendimi bazen çok iyi hissediyorum bazen çok kötü hissediyorum. Ya da bazen üniversite konusunda da kendime çok güven duyuyorum yaparsın sen diyorum. Ama bazen de çok umutsuz oluyorum. Hiç yapamayacağımı düşünüyorum yetiştiremeyeceğimi düşünüyorum.” (K19)

Lise son sınıf öğrencilerinin başarmaya yönelik olumlu inançları olduğu takdirde özgüvenlerinin arttığından başarı duygusuna daha fazla yakınlaşmaktadırlar. Bu başarı inancında ise yapılan çalışmalarda elde edilen olumlu sonuçların etki ettiği görülmüştür. Bu faktöre ilişkin ifadelerden bazıları ise aşağıda sunulmuştur;

“Tabii ki de artırıyor daha fazla inancım artıyor bir şeyler yapabildikçe” (K8)

“İnanmak her zaman bir şeyin adımıdır yani. Bir hedef koyduğumuzda onu başarabiliriz yani. İnanığımız sürece bir şeyleri elde edebiliriz” (K18)

4.2.1.5. Hedef: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de hedeftir. Öğrenciler üniversiteye gitmeyi kendilerine hedef olarak koyup odaklanmalarını arttırmaktadırlar. Bu durumun bireyin kendine olan inancı ve

hayallerini gerçekleştirmelerine daha fazla yaklaşmasını sağladığı görülmüştür. Bu kategoride kazanacağına dair olumlu inanç, hayallerini gerçekleştirme, hedef koyma ve hedefe odaklanma olarak dört alt kategori belirlenmiştir. Bu faktörlere ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

4.2.1.5.1. Kazanacağına Dair Olumlu İnanç: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş hedeflerine yönelik inançlarının olumlu etkileri vardır. Öğrencilerin kazanacaklarına dair inançlarının temelinde bu yönde çalışmalarının olduğu görülmüştür. Bu durum yine düzenli ders çalışmayla ilişkilidir. Öğrencilerin erken yaşta çalışmaya başlamaları bu noktadaki inançlarını arttırmaktadır. Bunun bir yıllık değil geçmiş yıllardaki çalışmalardan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin üniversiteye gitmeye yönelik düşüncelerinin varlığı kazanacaklarına dair inançlarını da arttırmaktadır. Öğrencilerin kazanacaklarına dair olumlu inançlarına ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Kendimi tanıdığım için dediğim gibi başladıysam eğer bu senenin başında niyet edip bu senenin sonunda güzel bir yere yerleşmeye niyetlendiysem meyvesini de almak isterim” (K6)

“Küçüklükten beri çalışmaya meraklı biriyim üniversite lise hep kafamda vardı Hala da var inşallah olacak yani” (K8)

“Üniversiteyi düşünmek. Kafamda sadece bu senenin sonunda üniversiteyi kazanacağım düşüncesini oluşturmam yeter” (K10)

“Fıtl dediğim aslında bombayı patlatmak için çakmağı çakıyorsun. Yavaş yavaş artık o üniversite sınavına erişmek için başarıyı yakalamak için yavaştan artık bir geri sayım başlıyor” (K14)

“Yüksek ihtimalle üniversiteyi kazanacağımı düşünüyorum. Çünkü buna yönelik çalışmalarımı yeterince yaptığımı düşünüyorum.” (K17)

4.2.1.5.2. Hayallerini Gerçekleştirme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmak istemelerinin nedenlerinden biri de hayallerini gerçekleştirme isteğidir. Öğrencilerin üniversite hayallerinin erken yaşta başladığı görülmüştür. Bu noktada üniversiteye giderek hayallerini gerçekleştiren kişileri görmek onların kendilerinin de hayallerini gerçekleştirebileceğine yönelik algılarının oluşmasını sağlamıştır. Öğrencilerin özellikle üniversitedeki uygulamalı derslere girme hayallerinin olduğu ve kendilerinin de bu uygulamalı derslere katılmayı istedikleri görülmüştür. Öğrencilerin hayallerini gerçekleştirmeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Çünkü hayalim olan bir şeyi hayali gerçekleştiriyorum” (K5)

“Cazip gelen şey üniversiteye giden kişinin kendi eğer gerçekten istediği bölüme gidiyorsa sonucunda hayali gerçekleştirmesi bana cazip geliyor.” (K7)

“Hayal ediyorum tıp fakültesinde ameliyata filan giriyorlar beni Bir sene sonra bunları hayal etmek düşünmek çok güzel çok heves ediyorum öyle şeyleri çok güzel yani” (K8)

“Çevreme bakıyorum bazı hayallerim var onları gerçekleştirmiş insanları görüyorum.” (K12)

“O yüzden lisenin bitimi üniversiteye geçmek benim en büyük hayallerimden bir tanesi çünkü hayatımı kazanacağım sonuçta. Şu anlık böyle yani böyle hissediyorum.” (K14)

“Artık hayallerimi gerçekleştirdiğim anlamına gelmektedir.” (K20)

“Herkesin kendi mesleği kendi bakış açısı olduğu için üniversite mezunu olmak da benim için çocukluk hayali gibi bir şey.” (K15)

4.2.1.5.3. Kariyer Geleceğini Oluşturma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş hedefi koymalarında kariyer geleceğini oluşturma amacı da yer almaktadır. Öğrenciler gitmek istedikleri bölümde kendilerini geliştirmek istemektedir. Bu geliştirme kariyer geleceğine yönelik kritik bir adım olacaktır. Kariyer geleceğini oluşturma hedefi onların daha fazla hedeflerine odaklanmasını da sağlamaktadır. Üniversite mezunu olmak toplumsal olarak iyi bir kariyer basamağı olarak görülmektedir. Öğrenciler bu durumdan dolayı hayata hazırlık açısından temel oluşturmak için üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin kariyer geleceğini oluşturmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Üniversiteye gitme fikri daha çok kariyer oluşturma üzerinden gitti. Hani belli bir kariyerim olsun istiyorum. Bilim adamı olsun” (K1)

“Kariyer basamakları olsun. Kendimi geliştirirsem hukuk olsun ekonomistlik olsun siyaset olsun psikoloji olsun” (K5)

“Üniversiteye gitme fikri araştırdığım şeylerde de kendim alanım üzerinde de ülkenin durumuna göre baktım bütün şu anda kendi çapımda bir araştırmada yaptım. Üniversiteye hazırlanmak alanında ilerlemek yani çok cazip de geldi iyi de geldi.” (K14)

“Bizi gelecekte bekleyecek hayata yaptığımız hazırlıkların temelini oluşturduğumuzu düşünüyorum açıkçası.” (K16)

“İTÜ makine olarak düşünüyorum. Bilmiyorum kendimi yurtdışında görüyorum. Yurtdışı olmasa bile üniversite bittikten 10 sene sonra belki Türkiye’nin en iyi şirketlerinde yönetici olabilirim. Kendime ait bir şirketim olabilir. Yani daha güzel görüyorum ama riskli görüyorum. Kazanabileceğim belli değil hani kesin olsa ben o yolu tercih ederim ama.” (K21)

4.2.1.5.4. *Hedef Koyma*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden diğeri de hedef koymadır. Hedeflerini koyan kişiler kendinden emin adımlarla ilerlemektedir. Bu durum onların üniversiteye geçiş sınavına daha fazla motive olmasını sağlamaktadır. Bu hedefler doğrultusunda hareket etmek onların kişisel fedakârlık yapıp sosyal hayattan uzaklaşmalarına da neden olmaktadır. Öğrencilerin koymuş oldukları hedefler bazen de arkadaşlarıyla ortak olabilmektedir. Burada arkadaş etkisi de devreye girerek öğrencilerin birbirlerini koydukları hedefe ulaşmak için destek olmaya çalıştıkları görülmüştür. Öğrencilerin yaşamda farklılık oluşturmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Hani tek hedefim üniversiteyi kazanmak sadece sınava odaklı değil. O olmazsa hiçbir şey iyi gitmeyecek gibi bir düşünceye kapılmam. İşi kurtarmayı sağlar.” (K2)

“Çünkü sizin bir hedefiniz var. Onunla uğraşmak için bir şeylerden fedakârlık yapmanız gerekiyor. Bu anlamda sosyal hayattan sizi biraz uzaklaştırıyor” (K12)

“Sanırım özellikle böyle şu üniversiteye gitmek istiyorum. Ya da gerçekten iyi bir üniversiteye gitmek istiyorum dememin sebebi hedefimi belirlemem oldu” (K19)

“Yani genelde birlikte aynı hedefimin olduğu bir arkadaşım var bu okulda. Onunla aynı bölüme gitme ihtimali beni motive ediyor açıkçası. Sadece hani aynı üniversite ya da İstanbul da kalabileceğimiz dair ihtimal beni motive ediyor.” (K21)

4.2.1.5.5. *Hedefe Odaklanma*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri de belirlenen hedeflere odaklanmadır. Öğrencilerin hedef belirlemesi tek başına yeterli olmayabilmektedir. Bu hedeflere odaklanmak burada kritik bir rol oynamaktadır. Öğrenciler hedeflerine odaklanıp o hedefleri gerçekleştirmek için ders çalışmaktadırlar. Bu durumun onların azmine ve disiplinli çalışmasına bağlı olduğu görülmüştür. Hedefe odaklanan bireyler düzenli ve planlı ders çalışabilmekte ve hedeflerine ulaşmakta başarılı olma ihtimalleri artmaktadır. Öğrencilerin hedefe odaklanmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Sosyal yaşantıdan tutun herhangi bir yemek yemeye kadar onların hepsini bir kenara atıp sadece belli bir hedefe doğru gitmeniz gerekecek. Bu da sizi çok yıpratıcı bir süreç.” (K1)

“Ben çocukluğumdan beri hep bir hedef üzerine şey yapmıştım “işte bu Bölümü okuyacağım, bu olacağım” (K7)

“Geçen sene bu kadar Azimli değildim bu kadar çok istemiyordum ama bu sene nedense Bazı şeylerin daha farkına vardım. Daha fazla çabalıyorum yani 12 olmak bu yönden benim için istediğim şeyler için daha fazla çabalamamı öğretti bana böyle bir olumlu bir yönü var benim için” (K8)

“Yani olumludur kişilik özelliklerimin üniversiteyi kazanmam üzerindeki etkisi. Çünkü dediğim gibi istediğim şeyi başarana kadar koşturan bir insanım. Eğer kafamda şunu yapacağım dediysem onu yapmayana kadar durmam. Bu yüzden kafama üniversiteye şeyi girdiyse başarıya kadar peşindeyiz.” (K10)

“Daha çok disiplin daha çok çalışmak. Yani düzeninizin olması lazım. Takviminiz olması gerekiyor. Şu saatte şunu şu saatte şunu yapacağım diye. Bunu yapabilirseniz hedefinize ulaşırsınız.” (K12)

4.2.1.6. Sorumluluk: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri sorumluluktur. Sorumluluğu öğrenciler lise mezuniyeti ile birlikte daha fazla hissettiklerini belirtmişlerdir. Üniversite hayatının kişiye daha fazla sorumluluk duygusu verdiğinden ve bu sorumluluğun kişiyi geliştirmesinden dolayı kritik bir dönem olarak değerlendirmektedirler. Bireylerin bu sorumluluk duygusunu kazanmasında üniversiteye hazırlık ve üniversite sürecinde kişinin karşılaştığı veya karşılaşacağı zorlukların önemli olduğu görülmüştür. Zorluklarla mücadele edebilen kişilerde sorumluluk duygusu da oluşmaktadır. Sorumluluk duygusu bazen çevresindeki insanların kendisine olan güvenini boşa çıkarmamak için yaşanmaktadır. Öğrenciler çevresindeki insanların kendisi için çaba gösterdiğini gördüğünde kendini onlara karşı sorumlu hissedebilmektedir. Öğrencilerin sorumluluğa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Büyüyoruz, yetişkin oluyoruz. Lise bizim için yetişkinliğe bir adım olarak görüyorum. Çocukluğun bitmesi. Daha fazla sorumluluk, daha fazla iş, bunları ifade ediyor.” (K1)

“Çok fazla şey var mesela ben akademik eğitimin sadece ders çalışmakla sınırlı kaldığını düşünmüyorum kesinlikle öğrencinin okulunda arkadaşlarına karşı öğretmenlerine karşı kendine karşı sorumlulukları rol aldığı farklı durumlar bunlar çok çok eksildi bunlar sarmal lokma bence” (K6)

“Olumlu etkiliyor. Ya hocam en azından yani anlattıklarımın bakış açımızı değiştirmesi. Sorumlulukları üstümüze almanın verdiği yük. Yani hepsini yaşamamız gerekiyor. Yarın yaşamasak bugün yaşamasak 5 yıl sonra yaşayacağız. Ne kadar erken görürsek o kadar iyidir yani.” (K10)

“Sorumluluğu kaldırabilecek düzeye geliyorsun” (K14)

“Büyümek dediğim gibi belli sorumluluklar almayı da gerektiriyor. Bu yüzden sorumlulukların büyüklüğü karşısında da kendimi küçük hissediyorum” (K20)

“Stresli, baskılı ve beklentileri karşılamak için bir şey yapmam gereken bir dönem.” (K21)

4.2.1.7. Model Olma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecine etki eden faktörlerden bir diğeri model olmadır. Öğrenciler üniversiteyi kazanıp başarılı olduklarında çevrelerindeki insanlara örnek olacaklarını düşünmektedir. Bu noktada örnek biri olarak gösterilmek ve model olmak için üniversiteyi kazanmak istemektedirler. Yine üniversiteye hazırlık sürecinde göstermiş oldukları performansın da başkalarını heveslendirebileceğini ve onların da ders çalışmalarını sağlayabileceğini düşünmektedirler. Öğrencilerin model olmaya ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Büyük kardeşim için ben kazanırsam onun için de bir hırs olacak. Başarma arzusu olacak. Abim yaptı, abim böyle yapıyor. Bende yapabilirim o zaman. Onun için de bir hırs oluşabilir. Yine bir başarı arzusu olabilir. Onun için de aslında iyi bir şey”
(K4)

“Bana bakıp heveslenip onların da ders başına geçtiklerini böyle harıl harıl bir şeylerle uğraştıklarını falan görüyorum bu mutlu ediyor” (K6)

“Bir yandan onlar kendi çocukların için idol olabilirim kazanırsam. Sonuçta onlarda bak abin şöyle yapıyor şöyle oldu. Sen olursun şöyle yaparsan hadi okuluna git. Onların için de aslında bir idol olabilirim.” (K14)

4.2.1.8. Farkındalık: Lise son sınıfta olan öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri farkındalıktır. Lise son sınıfta öğrenciler çoğunlukla sınava odaklanmaktadır. Öğrenciler sınav yaklaştıkça kendilerini tanımak, ne yapmak istediklerini belirlemek için daha fazla çabalamakta, bu konulara daha fazla odaklanmakta, dolayısıyla kendilerine ilişkin farkındalıkları da artmaktadır. Bu durum hangi mesleklerin kendileri için uygun olduğuna karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Öğrenciler lise yıllarının başında kendi düşüncelerinin çok gerçekçi olmadığını ve son sınıfa geldiklerin ayaklarının yere bastığını düşünmektedirler. Öğrenciler üniversite yaşamıyla beraber bu farkındalığın daha da artacağını düşündükleri için üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin farkındalığa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Biraz daha öz farkındalığı yüksek olan bir dönem olarak görüyorsun ve bundan dolayı üniversiteye gitmeyi bu şekilde anlamlandırıyorsun” (K1)

“Üniversiteyi de aynı zamanda işte geçeriz. Her türlü yolumuzu buluruz diye düşünüyorum. 12 ye geldiğimiz zaman yani şu andaysa gerçekler neyse bu işler nasıl yürüyorsa o şekilde görüyoruz” (K2)

“Biraz stresli, garip bir duygu, çünkü artık yavaş yavaş birey olduğumuzun farkına vardığımız bir süreçten geçiyoruz.” (K6)

“Yani çevremdeki herkes beni çok tanımıyorlar ama ya psikolog olmam gerektiğini ya hukuk okumam gerektiğini vs. söylüyorlar. Ama ben kendimi tanıdığım için nasıl bir bölüm seçmem gerektiğini biliyorum ama ona odaklı çalışıyorum.” (K9)

“Birçok arkadaşım üniversite hayatı ile lise hayatı aynı diyorlar. Ama bence değil çünkü her şeylerin farkına varıyoruz” (K15)

“Daha çok bir şeylerin bilincine varıyorsunuz. Asıl o zaman varıyorsunuz. Biz hala 12. Sınıfın başında bile varamadık bunun bilincine.” (K16)

4.2.1.9. Yetenek: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden bir diğeri de yetenektir. Yetenek, kişilerin kendilerine ilişkin algılarından oluşmaktadır. Öğrencilerin üniversiteyi yetenekli oldukları alanda kendilerini geliştirmek için tercih ettikleri görülmüştür. Öğrenciler, kişisel yeteneklerinin henüz tam olarak ne olduğunu bilmediklerini bazen yetenekli olarak hissettikleri alanda yetenekli olup olmadıklarının üniversitede anlaşılacağını düşünmektedirler. Öğrencilerin bazıları ise bu yeteneklerin erken yaşlarda oluştuğunu ve bir alanda yetenekli olan kişilerin o alanı daha fazla sevdiğini belirtmektedirler. Öğrenciler yeteneklerinin farkında olduklarında yaşamlarını ve tercihlerini ona göre inşa edebilmektedir. Üniversite eğitimi bu noktada bu farkındalık için bir aracı olarak görülmektedir. Öğrencilerin yeteneğe ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Neye ilgim olduğunu neye yatkın olduğumu bilmem çok zor. Mesela belki de adını hiç bilmediğim bir spora yatkındır. Değişik değişik sporlar bilemem. Şu anda deneyimlediğim kadarını biliyorum.” (K2)

“Yetenekler keşfediliyor Bence veya keşfedilmesi için illaki bir şeyler olması gerekiyor düz bir insanı keşfedilmesi çok zor” (K8)

“Şunu da söylemek isterim eğer okuduğumuz bölümü gerçekten istiyorsak buna yatkın olduğumuzu görebiliyoruz çünkü sadece o bölümü görüyoruz.” (K18)

“Bazı insanların doğuştan yetenekleri oluyor. Ya da kendilerini direkt olarak geliştirebiliyorlar. Ama yani mesleğimi yapmak için ve sevdiğim bir alan olduğu için tabi ki de. Bununla zaman geçirmek istiyorum.” (K19)

4.2.1.10. İlgi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de ilgidir. Araştırmacı lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkileyebilecek durumlarla ilgili görüşme gerçekleştirirken katılımcıların bu geçiş sürecinde ilgilerinin önemli olduğunu saptadı. Bu noktada yapılan analizler sonucunda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde ilgiyi uzmanlaşma isteği, mesleğe geçiş, çevresel etki, yatkınlık, uygulamalı eğitimlerin etkilediğini saptamıştır.

4.2.1.10.1. *Uzmanlaşma*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde ilgileri doğrultusunda uzmanlaşmak istemektedirler. Öğrenciler, üniversitede ilgi duydukları alanda eğitim görmeyi yeterli görmemektedir. Özellikle lise yıllarında görmüş oldukları sadece teoriye yönelik eğitimlerin kendileri için yeterli olmadığını uygulamaya dayalı eğitimlerle uzmanlaşmak istedikleri görülmüştür. Lise son sınıf öğrencileri lisede çok genel eğitimler aldıklarından ilgi duydukları alanda eğitim görmemektedirler. Üniversitede ilgi duydukları alanda eğitim görecekları için kendilerini daha çok geliştireceklerini düşünmektedirler. Yine öğrencilerin uzmanlaşarak topluma faydalı bireyler olmak istediği görülmüştür. Öğrencilerin uzmanlaşmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Lisedeki gibi değil masanın başına oturup bir şeyler ezberlemiyor. İsteddiği alanda çalışıyor.” (K1)

“Bir bölüm var o bölümle ilgili dersler alacaksın. Her dersten bir bölüm almayacaksın.” (K4)

“Tamamen senin ilgi alanın seçtiğin üzerine gidiyor.” (K9)

“Hatta liseden veya ortaokuldan çok erken yaşlardan. Öyle olmasını düşünüyorum insan yeteneği. Neyse sadece ondan sorumlu olması gerekiyor bence” (K8)

“Ben uzmanlık yapmak istediğim alanı üniversitede seçeceğim. Lisede ise uzmanlık yapmak istediğim alan dışında bazı derslerde var. Örneğin kendim üzerinde konuşmam gerekirse ben fizik alanında ya da astronomi alanında uzmanlık yapmak istiyorum ama okulda edebiyat, Almanca gibi temel derslerde veriliyor. Hani ben okulumdan mezun olmayı kurtulmak olarak görüyorum o yüzden.” (K17)

“Onun harici olarak da eğer istediği bölümü kazandıysa ve cidden bu işe yatkın biriyse onun başarabileceğini ilerde ülkemize bir şeyler katabileceğini düşünüyorum.” (K18)

4.2.1.10.2. *Mesleğe Geçiş*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişte ilgi duydukları meslekleri seçmek istemektedirler. Üniversiteyi bir meslek seçim süreci olarak görmekte ve meslek edinmek için üniversiteye gitmek istemektedirler. İlgi duyulan mesleklerde kendini geliştirmek ve mesleğe hazırlık sürecinde kendini yetiştirmek için üniversite kritik bir aşama olarak görülmektedir. Üniversitede mesleki eğitime yönelik eğitimler alacaklarından bu eğitimlerin gelecek yaşamlarında kendileri için önemli katkılar sağlayacağını düşünmektedirler. Öğrencilerin istedikleri mesleklerin çoğunlukla üniversite eğitimi gerektiren meslekler olduğu görülmüştür. Bunun da bazen ekonomik getirileri için, bazen de saygınlık kazanmak için seçildiği saptanmıştır. Lise yıllarında ilgi duydukları mesleklere yönelik herhangi bir eğitim almadıklarını belirten lise son sınıf öğrencileri istedikleri meslekleri

yapmaları için üniversitede eğitim almaları gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilerin mesleğe geçişe ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Kişisel özelliklerim sevdiğim işi yapmak. Mesela bir işe tutkum var. Benim düşündüğüm başta da söylediğim elektrik elektronik mühendisliği bende bu işe yatkınım hani. Yazılım olur elektronik parçalar bilgisayar parçaları. Kişisel özelliklerimle uyumlu olduğu için seçtim.” (K2)

“Daha çok istediğim bölümde çalışacağım için” (K4)

“Üniversiteye gidince aslında insanın aklında belli başlı bölüm okumak istediği ilerde meslek olarak icra etmek istediği bir konu olunca onun hakkında birçok şey öğreniyoruz” (K6)

“Bu mesleği yapabilmek için üniversite sahibi olmak gerekiyor. Belli bir donanım, belli bir birikime sahip olmak gerekiyor. Bunun için de üniversite şart bu yüzden üniversite eğitimi önemli” (K7)

“Özellikle kendi ilgi alanının olması lazım ve kendi mesleğini yapabileceğin bir şey seçmen lazım eğer yapamayacaksan açıkta kalacaksan mesela biz onları da çok düşünüyoruz ben bu mesleği” (K8)

“Müdürlük olsun en büyük CEO luk olsun bir yerin sahibi olmak olsun bu şekilde ilerlemek istiyorum” (K9)

“Normalde bir de besyo var kendim sporcu olduğum için şu an şey düşünüyorum üniversiteye gidersem hukuka gidersem zorlanırım fazla aktivite yapamam ama besyoya gidersem biraz daha istediğim her şeyi yapabilirim tarzı ondan besyo bana biraz daha yakın geliyor.” (K11)

“Mesleğime açılan bir yol olarak görüyorum” (K12)

“Ben yazılım mühendisi olmak istiyorum. Olursam sevdiğim işi yapmış olurum hem de mutlu olurum hayatımda. İlla maaşı iyi olmasına gerek yok. Sevdiğim işi yapayım yeter.” (K13)

4.2.1.10.3. Çevresel Etki: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş yapmalarını sağlayan ilgilerinin çevresel faktörler tarafından da etkilendiği saptanmıştır. Bu noktada öğrencilerin yakın akrabalarının mesleklerinin onların ilgilerini o mesleğe yönettikleri görülmüştür. Ayrıca öğrenciler ilgi duydukları alanda başarılı iş insanların hayatlarını takip ederek de kendilerine bir yol çizmeye çalışmaktadırlar. Yine öğrencilerin üniversitede okuyacağı bölümdeki insanların özelliklerinin de bu ilgiyi etkilediği saptanmıştır. Öğrencilerin çevresel etkiye ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Aynı bölümde insanlarla muhatap olursam bu şekilde ilerleyecek.” (K9)

“Mesela benim biraz teknolojiye ilgim var. Teknoloji editörlerini falan araştırıyorum onların hayatlarına bakıyorum. Onların mezun oldukları bölümlere bakıyorum. Neler yapmışlar üniversitede üniversiteden sonra onlar bende fikir oluşturmalarını sağlıyor.” (K12)

“Kuzenim ve eşi avukat. Onlara özeniyorum yani. O yönden beni çekiyorlar. Sürekli anlatır böyle bir şeyler anlatırlar bu beni daha çok teşvik ediyor” (K16)

4.2.1.10.4. *Yatkınlık*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişte ilgi duydukları alanlara yatkınlıklarını da dikkate almaktadır. İlgi duydukları meslekleri yapmak isteseler de bu mesleklere yönelik yatkınlıklarının da üniversiteye geçişte etkili olmaktadır. Bu noktada lise öğrencileri ilgi duydukları alanlarda henüz kesinlik olmadığını ve bu ilgilerin ileride değişebileceği düşüncesi taşımaktadır. Bundan dolayı ilginin yanı sıra yapmak istenilen alana yatkınlıklarını da değerlendirmektedirler. Öğrenciler bu yatkınlığı daha çok fiziksel bir beceri olarak değerlendirmektedir. Öğrenciler bu yatkınlıklarını lise yıllarında çok genel eğitimler aldıklarından dolayı fark edemediklerini bunun daha çok üniversiteye gittiklerinde fark edeceklerini belirtmektedirler. Özellikle uygulamalı eğitimlerle gerçekten istedikleri alana yatkın olup olmadıklarını anlayacaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yatkınlığa ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Bence şu da etkiler insanın çocuklukta daha çok yapmayı sevdiği şeyler çok etkiler. O yüzden bunu daha çok büyükler için söylüyorum. Çocuklarını yetiştirdikleri zaman hangi spor olursa olsun. Çocuklarını belli bir yere yönlendirmeye çalışmaları gerekiyor. Bence bu çocuğun ne sevip neyi sevmediğini daha çok anlamasını sağlar. Bu da hani insanın üniversiteye geçişini çok büyük bir yönde etkileyen bir şey” (K1)

“Mesela tıp. Tıp’ı seviyor muyum onu da bilmiyorum. Çünkü ben hiçbir zaman gidip bir hastanede bir hastayla ilgilenmedim ya da hiç tıp konularını görmedim. Ya da pilotluk diyelim. Hiçbir uçağın içine binip onu uçurmayı filan denemedim. O yüzden neye ilgim olduğunu o kadar çok şey var ki dünyada. Neye ilgim olduğunu neye yatkın olduğumu bilmem çok zor. Mesela belki de adını hiç bilmediğim bir spora yatkınımıdır. Değişik değişik sporlar bilemem. Şu anda deneyimlediğim kadarını biliyorum.” (K2)

“Ben kendimi tanıyarak. Dokuz da ben henüz fizikle falan tanışmadan önce yazılım mühendisliği istiyordum. Ve Baktığımda ne kadar çalışsam da bazı yerlerde sıkılıyordum. İleriye gidemediğimden ötürü acaba olmaz mı korkusu sarıyordu. Hani oldu diyelim ki üniversitede bu fiziğin dahada ilerisini görecektim sonuçta o

yüzden bir şüphe vardı ama sonra araştırmalar yaptım. Kendi istediğim bölümü bulduğumda dedim ben kesin kazanırım.” (K9)

“Okuduğumuz bölüme veya istediğimiz mesleğe nasıl bir yatkınlığımız olabileceğine öğreniyoruz. Yani bir ilgimiz var ama o üniversitede devam edecek mi, etmeyecek mi? Ya da ne gibi bir beklentimiz var onlar kesinleşiyor.” (K18)

4.2.1.10.5. Uygulamalı Eğitimler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversitede uygulamalı eğitimlerin görüleceğine dair düşüncelerinin önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Öğrencileri özellikle fen bilimleri alanlarında lisede sadece teorik eğitimler gördüklerini belirttiler. Bu eğitimlerin kendilerinde kalıcı bir etki bırakmadığını ve öğrenme becerileri üzerinde uygulamalı eğitimlerin önemli bir etkisinin olacağını belirttiler. Öğrenciler lise yıllarında dahi kendi imkânlarıyla sosyal medyayı kullanarak uygulamalı eğitimler izlediği ve bunun da ilgilerini arttığını belirtmişlerdir. Üniversitede uygulamaya yönelik eğitimlerin daha sık olacağını düşündüklerinden dolayı üniversiteye gitmek istedikleri ve ilgilerinin bu uygulamalı eğitimlerden dolayı belli alanlara yoğunlaştığı saptanmıştır. Öğrencilerin uygulamalı eğitimlere ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Ben şu an fen ile alakalı mesleklere ilgim var hani onun yaptığı maketler olsun başka şeyler olsun daha çok mimarlık tarzı şeyler benim mimarlığa da ilgimi arttırmaya başladı.” (K1)

“Çocukluktan beri aslında bir şeyleri söküp takmak parçalamak merakım olduğu için internetten izlediğim videolarda kendi yaptıkları şeyler, onlarla ilgileniyor, şey yapıyor hobi olarak” (K7)

“En basitinden damar yolu açma Çok ilgimi çeker Bazı yerlerde YouTube'da 5-6 seneden sonra ameliyata giriyorlar ilk ameliyata girişim diye videolar atıyorlar o tarz şeyleri çok seviyorum Çok ilgimi çekiyor heves ediyorum kendimi onların yerine koyuyorum şu anda öyle hissettim yani inşallah olur” (K8)

4.2.1.11. Takıntılı Düşünce: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden biri de takıntılı düşüncedir. Bu takıntılı düşüncelerin özellikle sınava hazırlık sürecinde ders çalışmayı olumsuz etkilediği saptanmıştır. Bu düşünceler sadece derslerle ilgili de olmayabilmektedir. Ama öğrencilerin bu dönemde kaygı ve streslerini bu takıntılı düşüncelerin arttırdığı görülmüştür. Takıntılı düşünceler, öğrencilerin dersleri anlamakta problemler yaşamasına yol açmaktadır. Bu takıntılı düşünceleri etkileyen durumlardan bir diğeri de üniversite sonrası iş bulma durumunun olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin gelecekle ilgili hayaller kurduklarında olumsuz düşünceler üzerine çok fazla

yoğunlaştığı ve bu durumun onların genel anlamda olumsuz etkilenmelerine yol açtığı görülmüştür. Öğrencilerin takıntılı düşünceye ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Direk olarak aklıma işsizlik geliyor. Üniversiteyi kazanamazsam hani belli bir işim olmayacak” (K1)

“Her şeyi kafamda büyütebiliyorum. Yani birazcık kafamda büyütebiliyorum. Yani en ufak kelimeyi çok fazla büyütebiliyorum. Dersler açısından da kaygılarım çok yüksek.” (K16)

“Ders haricinde bir şeye takıldığım zaman tam olarak verimli olmuyor dersim. Ancak bu konu özelinde kendimi değiştirebiliyorum çünkü farklı ideolojilere de yöneliyorum.” (K18)

“Çok detayları düşünen biriyim. Onu azaltmaya çalışıyorum. Zaten bu zamana kadar çalışmalarımı verimsiz yapan da buydu zaten. Her yerde çok takıldığım için konunun o esas özelliklerini unutuyordum. Onları es geçiyordum. Ya da soruları çözemiyordum detaylı düşünmekten. Sanırım düzenli çalışmak disiplinli çalışmak.” (K19)

4.2.2. Gelişim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen alt kategorilerden biri de gelişimdir. Öğrenciler üniversite yaşamını kişisel, mesleki, akademik ve gelişimsel olarak ilerleyebilecekleri bir alan olarak gördüklerinden dolayı geçiş yapmak istemektedirler. Bu durum özellikle onların bir birey olarak kendi kararlarını almalarına imkân tanıyan üniversite ortamında kendilerini farklı alanlarda geliştirebileceklerine olan inançlarından kaynaklanmaktadır. Lise son sınıf öğrencilerinin gelişimlerine ilişkin ifadelerin yer aldığı bulgular aşağıda sunulmuştur.

4.2.2.1. Kişisel Gelişim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden biri kişisel gelişimdir. Öğrenciler tercihlerini kendilerini geliştirebilecekleri bölümlerden yana kullanacaklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler bu durumdan dolayı eğitimlerini tamamlayarak kişisel gelişimlerini sağlamak istemektedirler. Bu sayede üniversitede geniş bir bakış açısı kazanmak istedikleri görülmüştür. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteyi eğitimin son seviyesi olarak gördükleri için bu aşamayı da tamamlayarak daha fazla olgunlaşacaklarını düşünmektedirler. Üniversiteyi sadece eğitim anlamında değil daha rahat, farklı aktiviteler yaparak kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak için kazanmak istemektedirler. Kişisel gelişim kendilerinin sürekli bir şeyler öğrenme isteklerini olumlu etkileyeceği için üniversitenin buna imkân verdiğini düşünmektedirler. Bu noktada ise üniversitedeki arkadaş ortamlarının kişisel gelişim açısından olumlu etkisi olacağının düşünüldüğü görülmektedir. Öğrencilerin kişisel gelişime ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Benim hala kendimi geliştirebiliyor olmam hala bir şeyler öğreniyor olabilmem öğrenmeye aç olmam yeni şeylerle karşılaşmam benim çok çok hoşuma giden şeylerdir.” (K6)

“Belli bir seviyeye gelmiş olduğumu hissediyorum. Bu hem olgunlaşma açısından hem de eğitim hayatının son raddesi olması açısından. En azından bir kısmını yarılama olmam açısından” (K16)

“Onun harici insan sadece derslere yönelmiyor. Farklı derslere yönelebiliyor. Örnek vermek gerekirse daha çok kitap okunabiliyor. Daha çok kişisel aktiviteler yapılabilir. Yani şöyle söyleyeyim bu çalışma temposu içerisinde olan şeyler aslında gerçek hayatımızın ne kadar değiştirebileceğimizi de gösterebiliyor.” (K18)

“Aynı şekilde belirli konularda savunucu olduğumu söyledim. O konuları öğrenme aşamasında da ufkumun geliştiğini düşünüyorum. Bu yüzden de üniversitede bana fayda sağlayacağını düşünüyorum.” (K20)

4.2.2.2. Akademik Gelişim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden biri de akademik gelişimdir. Öğrenciler üniversitede istedikleri bölümde bilimsel çalışmalar içinde aktif bir şekilde bulunarak akademik açıdan gelişmek istemektedirler. Üniversitedeki uygulamalı ders ortamlarına ilişkin sürekli hayaller kurdukları görülmüştür. Bu derslerde kişisel olarak araştırma yapıp bir şeyleri sorgulayarak akademik gelişimlerini sağlamak istemektedirler. Bu akademik gelişimin üniversitede akademik anlamda ilerlemiş hocalardan destek alarak yapabileceklerini düşünmektedirler ve üniversitelerdeki akademisyenler için üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin akademik gelişime ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Üniversite yaşamı. Daha çok istediğim bölümler doğrultusunda cevap vermek istiyorum. Moleküler biyoloji veya tıp istiyorum. Buralar benim daha çok makale okuyabileceğim. Deneyler yapacağım. Daha çok insanlar birlikte olacağım. Çalışmalar yapacağım veya başka hastanelerde toplantılara girebileceğim bir dönem olacak” (K1)

“Şöyle bir şey ben kendi adıma konuşursam bir bilgiyi elde ettiğim zaman o bilginin derinliklerine inmek isterim. Mesela siz bana atıyorum şu an izafiyet teorisini söylediniz. Ama nereden geldiğini nasıl bulunduğunu söylemediniz. Ben onu araştırıp kendime yeni bilgiler katabilirim. Bu hem beni geliştirir hem de öğrenmenin sınırsız olduğunu bana öğretir.” (K17)

“Dediğim gibi beni hayatım boyunca en çok geliştirecek dönemi üniversite olacağını düşünüyorum. Çünkü orada profesörlerden ders alacağım. Arkadaşlarım hemen hemen benim düzeyimde ya da benden çok daha iyi olacaklar. Bu yüzden üniversite eğitimi beni geliştirecek bir yer gibime geliyor.” (K20)

4.2.2.3. Mesleki Gelişim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden bir diğeri de mesleki gelişimdir. Öğrenciler istedikleri mesleklerle ilgili üniversitede kendilerini geliştirmek istemektedirler. İstedikleri bu mesleklerle ilgili gelişimlerini üniversite eğitimi ve yaşantıları olmadan sağlayamayacaklarını düşünmektedirler. Öğrenciler üniversitedeki yaşantıların kendilerinin mesleki gelişimlerini olumlu etkileyeceklerini düşünmektedirler. Mesleki gelişimlerini üniversite yıllarında araştırma ve uygulamalar yaparak daha da pekiştireceklerine dair düşünceleri olduğu görülmüştür. Bu noktada üniversitede bir bilim insanı olarak mesleklerinde ilerleyerek kendilerini ispatlamak istemektedirler. Öğrencilerin mesleki gelişime ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Yani olduğum yerde sabit kalmak değil de. Bilim adamı olsun veya ürün tasarlamak olsun. Bir şeyler yapmak istiyorum. Bu bir şeyler yapmak içinde önce o üniversiteden mezun olmam gerekiyor. O yüzden” (K1)

“Üniversiteye gitmek gittiğin zaman kendini geliştirme, ilerde hedeflediğin meslek için çalışma İngilizce öğrenme mesela atıyorum kodlama öğrenme mühendislik düşünüyorsan. Ben mühendislik düşünüyorum. O anlamı ifade ediyor. Oraya gidip de boş boş derse girip çıkmaktan ziyade 4-5 yılı dolu dolu geçirmek.” (K2)

“Üniversite sonuçta kendini geliştirmesi o alanda kendini uzmanlaştırması için bir yer. Üniversiteye gidebilecek bir insan kendini ilerletmek istiyordur.” (K12)

“Sanırım üniversite yaşamı da hem olgunluk hem dediğim gibi yeni insanlar tanımak yeni yerler görmek hem kendimi daha fazla geliştirmek hem de eğitim almak. Hani kendi mesleğim doğrultusunda da kendimi geliştirmek o şekilde.” (K19)

4.2.2.4. Gelişimsel Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden sonuncusu ise gelişimsel geçiştir. Öğrenciler üniversiteye geçiş yaparak bir gelişimsel aşamayı tamamlayacaklardır. Öğrenciler üniversite hayatının kendilerini geliştireceğini ve artık lise hayatı gibi olmayacağını düşünmektedirler. Kazanılan bu olgunluk kişilerin olaylara ve durumlara farklı açılardan bakmalarını sağlayacaktır. Lise son sınıf öğrencileri yine belli bir yaşı geçtiklerinden dolayı gelişimsel açıdan artık ergenliği tamamlayıp gençliğe geçtiklerini ve bundan dolayı artık toplum tarafından dikkate

alınacaklarını düşünmektedirler. Öğrencilerin gelişimsel geçişe ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Gelişimin belli bir aşamasını tamamlıyoruz” (K2)

“Artık kendi ergenlik çağımızı geçtiğimiz için artık vatandaş olabileceğiz yani 18 yaşını geçtiğimizden dolayı.” (K7)

“Olumlu yönleri dediğim gibi kişisel olarak bize kattığı şeyler, bir olgunluk seviyesine erişmiş olmamız” (K16)

“Böyle daha çok pencereden bakmayı öğrenmesi. O şekilde bir olgunluk kazandırıyor yani.” (K19)

4.2.3. Duygu: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen kişisel faktörler temasının üçüncü alt kategorisi duygudur. Öğrencilerin *özgüven (kişisel etkenler ve çevresel etkenler), yılmazlık (pes etmeme, eksikliklere odaklanma ve yeniden deneme), mutluluk, hırs, korku (belirsizlik, nitelikli eğitim ve güveni boşa çıkarma) ve kaygı (ders başarısı ve gelecek kaygısı)* gibi duygusal özellikleri ile ilgili alt kategoriler yapılan görüşmelerin analizlerinde ortaya çıkmıştır. Bu faktörlere ilişkin açıklamalar ve örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

4.2.3.1. Özgüven: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde etkili duygusal faktörlerden biri özgüvendir. Bu noktada yapılan analizler sonucunda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde özgüvenin kişisel etkenler ve çevresel etkenlerden oluştuğu belirlenmiştir.

4.2.3.1.1. Kişisel Etmenler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen özgüvene ilişkin kategorilerden biri kişisel etmenlerdir. Kişisel etmenler bireyin kendisiyle ilgili özgüven sorunlarıyla ilgilidir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin üniversiteye geçiş yapmak istedikleri ancak başarılı olma konusunda özgüvenlerinin düşük olduğu görülmüştür. Bireylere üniversiteye geçiş yapabilme olasılığına yönelik bir ölçekte puan vermesi istendiğinde öğrenciler başarılı olsalar dahi kendilerine olan güvenlerinin düşük olmasından dolayı düşük bir puan verebilmektedir. Bu noktada öğrencilerin kendileri başarılı olmaları için özgüvenlerinin yüksek olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu başarının ise özgüvenin kendilerinde bir rahatlama oluşturacağına bağlamaktadırlar. Lise son sınıf öğrencilerinin bazıları ise özgüveni üniversiteye geçiş yaptıktan sonra kazanacaklarını düşünmektedirler. Bu durum öğrencilerin kendilerini sınavı kazanarak ispatlama duygusundan geldiği saptanmıştır. Üniversiteyi kazandıkları takdirde rahatlayacaklarını ve özgüvenlerinin yerine geleceğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin kişisel etmenlere ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Biraz daha rahat olmam gerekiyor herhalde. 10 olsaydı daha rahat olurdum. Ben zaten kesin yapacağım kafasında olurdum. Yapamayacağım diye düşünmezdim.”
(K4)

“Her türlü bir yere gelirim. Bir şekilde işler yürür ama çok kaliteli bir yer mi olur ilk bindeki bir üniversite mi olur ilk 100000 mi olur onu bilemem. Ama kaliteli bir yere onu bende bilemem onu Allah bilir.” (K2)

“Ama o sınavı görünce yapabileceğimi hissettim. Yapacağım dedim bu konuda.”
(K3)

“Tabi ki çünkü nasipse olacak hayırlıysa olacak çok konuşmak istemiyorum kendime olan güvenimi de zedelemek istemiyorum” (K6)

“Bir özgüven var bu konuda. Yapamayacağımı düşünmüyorum. Bir sıkıntı çıkmazsa çok büyük bir hastalık geçirmezsem sınav zamanı girmemek için bir sıkıntı olmazsa yapabileceğimi düşünüyorum yani.” (K9)

“Kendime güvensizliğimin belki bir tık daha yüksek olması olabilir. Güven açısından kendime.” (K15)

“Şu an için netlerim daha yüksek olsaydı bir de kendi stratejime güvenseydim yani pratik zekama o zaman olurdu. Ama çok pratik zekaya sahip olduğumu düşünmüyorum. Çünkü her sene aslında böyle sonuçta şey oluyor hiçbir sene birbirinin aynısı olmuyor” (K19)

4.2.3.1.2. Çevresel Etkenler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen özgüvene ilişkin kategorilerden bir diğeri de çevresel etkenlerdir. Bu öğrencilerin üniversiteye geçişte başarılı olmalarında çevrenin söylemlerinin özgüvenlerini etkilediği görülmüştür. Bu durumun öğrencilerin kendilerine olan bakış açılarında da negatif etkilerinin olduğu saptanmıştır. Yine öğrencilerin sosyalleştiği ortamdaki kişilerin kendilerinde özgüveni yükselttiğini de göstermektedir. Bu noktada çevrede bulunan aile, akraba, komşu, arkadaş, öğretmen vs. tüm bu kişilerin bireylerin özgüvenlerini yükseltip düşürebildiklerini göstermektedir. Öğrencilerin çevresel etkenlere ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Öğretmenlerin olumsuz tutumları öğrencileri daha çok aşağılamaya yönelik oluyor. Bunlar öğrencilerin özgüvenlerinin düşmesine neden oluyor.” (K1)

“Annem zaten sürekli ben zaten ders çalışan bir insan değilim derslerim bugüne kadar iyiydi. Bugün de iyi sayılır. Son zamanlarda çok saldım. Sekizinci sınıfta mesela LGS vardı. Ben hiç çalışmadım sürekli böyle takılma, ektim, ilgilenmedim. Yüzde 15 girdim, 395 almıştım. Çevremde en yüksek puanlardan biri bendeydi

zaten. Sonuç olarak bu okula geldik ama puanım nitelikli liselere de yetiyordu. Yani istersem üniversiteyi de kazanırım.” (K10)

“Şöyle çevremde çok tanıdıklarım var. Üniversite sınavına girsen de bir şey olmaz. Kazanamazsın deyip özgüvenimi düşürenler oldu. O yüzden onların bakış açısıyla çok kendimi etkilediğimi düşünüyorum. Bunlar böyle diyor belki bir bildikleri vardır diyorum.” (K15)

“Çokça etkinliğe de katılıyorum. Küçükken onlara katılıyor olmak özgüvenimi geliştirdi. İnsanlar içinde konuşabilme yeteneğimi de geliştirdi. Bunlar belki derslerden bağımsız şeyler ama yine de etkileyeceğini düşündüğüm şeyler.” (K20)

“Hani annem şu şu bölümü sen kazanamayacaksın demedi. Babam da demediği için pek etkisi olmuyor. Çünkü onların kazandığı bölümü ben çalışmadan rahatlıkla kazanacağımı biliyorlar.” (K21)

4.2.3.2. Yılmazlık: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerini etkileyen alt kategorilerden bir diğeri yılmazlıktır. Bu yılmazlık kişinin pes etmemesi, eksikliklerine odaklanması ve yeniden deneme girişiminde bulunma isteğinden oluşmaktadır. Öğrencilerde bu pes etmeme duyguları onların daha fazla mücadele ettiklerini ve hedeflerine ulaşmak için her türlü zorluğu göze aldıklarını göstermektedir. Bu faktöre ilişkin alt kategorilerin açıklamaları ve örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

4.2.3.2.1. Pes Etmeme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarını etkileyen faktörlerden bir diğeri de pes etmemektir. Öğrencilerin sınava hazırlık sürecinde karşılaşacağı her türlü zorluğa rağmen pes etmeyerek mücadele etmeye devam ettiği görülmüştür. Bu zorlukların bazen sistemden bazen çevreden kaynaklandığı ancak öğrencilerin bu durumun farkında oldukları için pes etmeden çalışmaya devam ettikleri saptanmıştır. Öğrencilerin bu durumu koydukları hedefe odaklanmaları ile ilgilidir. Öğrenciler belirledikleri hedeflerine ulaşmak için pes etmeden devam etmektedirler. Bu durum üniversiteye kariyer geçişinde pes etmemenin kritik bir faktör olduğunu göstermektedir. Öğrenciler bu süreçte yalnız kalmayı dahi göze alarak yılmadan hedeflerine ulaşmak istemektedirler. Öğrencilerin pes etmemeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Moral toplamaya çalışırım. Hani arkadaşlarımla zaman geçiririm. Ailemle zaman geçiririm. Kötü bir dönemden geçiyorum belli ki. Toparlamaya çalışırım kendimi direk pes etmem.” (K1)

“Bu durumla baş etmek için biraz herkesten yalnız kalırdım. Herkesten uzaklaşıp kendimle baş başa kalırdım. Sonra bir süre sonra zaten otomatik olarak artık kendi

yolumuza bakalım. Oraya takılıp kalmanın bir anlamı yok. Devam ederim hayatıma.” (K2)

“Kişilik özelliklerim az önce de dediğim gibi inatçıyım. O şeyi istiyorsam üniversitede de öyle olabilir. O şeyi istiyorsam yapamasam da üstüne gitmeyi çok istiyorum ve yapıyorum da.” (K15)

“Yapabileceğime inandırırım kendimi. Hem gösterdiğim çabayla hem düşüncelerimle demoralize etmekten çok birazcık daha abanmaya çalışırdım. Yani bu hem duygu ve düşünce açısından buna hazırlıklı hem de gerçekten çalışarak bir çaba gösterdiğim için” (K16)

“Spesifik en güçlü özelliğimin de pes etmez olduğumu düşünüyorum. Ne olursa olsun her zaman bir umudun her zaman bir olasılığın olduğunu düşünüyorum” (K20)

4.2.3.2.2. Eksikliklere Odaklanma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerine etkileyen faktörlerden bir diğeri eksikliklere odaklanmadır. Üniversiteye kariyer geçişi yapmak isteyen bireyler deneme sınavlarıyla eksikliklerini görmeye çalışmaktadır. Bu eksikliklerini adım adım kapatarak başarılı olacaklarına inanmaktadırlar. Bu noktada denemelerde düşük puan alsalar dahi pes etmemekte, hedeflerine ulaşmak için ders çalışmaya devam etmektedirler. Öğrenciler deneme sınavlarının bu noktada kritik olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin eksikliklere odaklanmaya yönelik ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Denemede kötü bir şey yaptık. O kötü sonuç üzerine hemen onunla çalışmak yerine ben neden yanlış yaptım. Tam olarak neresi yanlış nereye çalıştım. O şekilde.” (K2)

“Mesela bazen şey oluyor. Bu denemede 50 net yaptım. Diğerinde 55’e çıkacağım kesin. O noktada çok çalışıyorum. Bu böyle etkiliyor. Mesela iki haftadır Türkçe netim 27,5 da kaldı. Çıkıyor. Bir daha ki sınava gireceğimde kesin böyle bir 27,5 yapacağım kafası oluyor stres yapacağım için.” (K4)

“Yani bu konuda bu şekilde daha sağlıklı ilerliyorum mesela konuyu daha iyi anlayıp o test tekrar çözdiğümde hepsini doğru yaptığımı görüyorum ya da o testi o şekilde gördüğümde geçmişte yaşadıklarım aklıma geliyor” (K6)

“Bizim bazı derslerimiz çok eksik kaldı onları diyorum. Mesela kimya da çok eksiktik. Bu yıl onda zaman kaybettim. Onlar olsaydı daha böyle test çözmeye yönelik şeyler yapardım konu anlatım izlemek yerine. Daha yüksek puanlara yükselirdim.” (K13)

4.2.3.2.3. *Yeniden Deneme*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen diğer faktör yeniden denemedir. Öğrenciler ilk sene üniversiteyi kazanamadıkları takdirde hedeflerinden vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir. İlk olarak eksikliklerine odaklanacaklarını belirten öğrenciler bu eksiklikleri tamamlamak için daha fazla çalışacaklarını söylemişlerdir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde çoğunluğunun ilk sene kazanamayacaklarına inandıkları saptanmıştır. Bundan dolayı bu sene girecekleri sınavda başarısız olsalar dahi amaçlarının bir sonraki sene sınava tekrar girip kazanmak olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yeniden denemeye ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Öncelikle ben takıntılı biriyim. Bir konuya kafamı verdiğim zaman onu başarmadan pes etmeyi düşünmüyorum. Başaramadıklarım oluyor ama üzülüyorum tekrar denemeye çalışıyorum.” (K18)

“Önce bir düşünürüm. Çok mu durum kötü. Düzeltilemez mi? Düzeltilebilir o zaman tekrar bir hazırlanırım tekrar bir denerim.” (K2)

“Bu sene mesela puanı tam olmazsa bir sene daha çalışırım” (K7)

“Muhtemelen tekrardan çalışırım. Bir sene daha hazırlanırım. O süreç içerisinde kendimi bir tık aileme mahcup hissederim. Çevreye mahcup hissederim işte.” (K16)

“Pes etmez bir özelliğimin olduğunu söyledim ve ben üniversiteyi dediğim gibi illaki kazanacağım. Bu sene olmayabilir belki seneye olabilir ama üniversiteyi kazanacağım dediğim gibi.” (K20)

4.2.3.3. Mutluluk: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen alt kategorilerden bir diğeri mutluluktur. Öğrenciler üniversiteye geçiş yaptıkları ve emeklerinin karşılığını aldıklarında mutlu olacaklarını ifade etmektedirler. Mutlu olabilmek için çalıştıklarını bunun kendileri için önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu noktada daha önce üniversite kazanmış kişilerin mutluluklarının kendilerini etkilediği ve onların örnek alındığı görülmüştür. Öğrenciler yoğun bir ders çalışma motivasyonu içerisinde bulunmaktadır. Bu yoğun çalışmayı kendileri gibi üniversite öğrencilerinin de yaşadığını bilmektedirler. Onların üniversiteyi kazanarak emeklerinin karşılığını aldıklarını düşünmektedirler. Bu durum onların mutlu olduğunu ve kendilerinin de emeklerinin karşılığını alıp üniversiteye geçiş yaptıklarında mutlu olacaklarını düşünmelerine yol açmaktadır. Öğrencilerin mutluluğa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Kazandığım zaman mutlu olurum.” (K2)

“Mesleğini eline almak. O kadar yılın emeğinin karşılığını almak güzel bir duygu.” (K4)

“Ben üniversiteye gitmek istiyorum. Bunun güzel bir düşünce olduğunu da düşünüyorum.” (K16)

“Onun harici olarak da bu yıla kadar verdiğim emeklerin sonucuna ulaştık. Çünkü üniversiteye geçeceğiz. Bu durumda yani hem üzüntü hem bir sevinç içerisindeyim.” (K18)

“Ama bir yandan da onlar adına mutlu oluyorum. Mutluluk hissediyorum çünkü bu dönemi başarıyla geçmişler ve bir yeri kazanmışlar.” (K20)

4.2.3.4. Hırs: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen duygulardan bir diğeri de hırstır. Öğrenciler hırs kelimesini çoğunlukla kendilerinin bir duygusal özelliği olarak kullanmaktadırlar. Yani hırslanma kavramını kazanma duygusu amacıyla kullandıkları söylenebilir. Öğrencilerin bu noktada hırslandıkları için sıkı ders çalıştıklarını ve kendilerine olan güvenlerinin arttığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı hırslanmayı, başarmak için kritik bir adım olarak değerlendirmektedirler. Hırsın bir şeyleri yalnız başına yapma isteğinden de kaynaklandığı görülmüştür. Üniversiteye geçişte başarı kişisel olarak değerlendirildiği için öğrenciler daha çok hırslanmaktadır. Öğrencilerin hırslanmaya ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Ben çok düzenli bir insanım. Gerek temizlik olarak olsun. Gerek dersler üzerinde olsun hani belli bir düzenimin olması gerekiyor. Bu dersleri bence etkileyen bir şey iyi anlamda etkileyen bir şey. Çünkü insan gerçek anlamda ne kadar düzenliyse tertipliyse bunlar bir şekilde hem kişiliğine hem derslerine yansıyor. Veya gerçek hayatta ne kadar dağınık depresif bir insansa onlarda derslerine yansıyor. Hani ben kişisel özellikleri olarak biraz hırslı ve düzenli bir insan olduğum için bunlar benim derslerimi bu yönde etkiliyor.” (K1)

“Şeyi kafama koyduysam elimden gelen her şeyi yaparım. Hırslıyım. Beklemeyi şey yapıyorum. Disiplinliyim. Daha çok ciddiğim.” (K5)

“Ben daha çok hırslanıyorum “tamam ben de yapacağım” diyorum o yaptıysa ben de yaparım. Onun dışında seviniyorum olumlu etkiliyor” (K7)

“Bir şeyleri başkalarının yardımı olmandan yapmam beni çok mutlu eder. Hırslandırıyor. Gittikçe daha fazla çalışıyorum. 3-4 haftadır kendimi şey yapıyordum. İlk haftalardaki çalışmamla şu an ki çalışmam aynı değil yani. Gittikçe çoğalıyor. Gittikçe molalarımı azaltıyorum.” (K13)

4.2.3.5. Korku: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de korkudur. Kariyer geçişine ilişkin korkuların ise daha çok geleceğe yönelik belirsizlikten kaynaklı olduğu söylenebilir. Lise öğrencilerinin üniversiteye geçişte

kendilerini nasıl bir geleceğin beklediğini bilmemektedirler. Bundan dolayı yanlış kararların kendilerinde pişmanlık oluşturabileceğini düşünebilmektedir. Bu durum kariyer geçişinde korku yaşamalarına yol açmaktadır. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde korkunun belirsizlik, nitelikli eğitim ve güveni boşa çıkarmadan oluştuğu saptanmıştır.

4.2.3.5.1. Belirsizlik: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişte geleceğe yönelik belirsizlik duygusunun korkuyu oluşturduğu görülmüştür. Öğrenciler geleceğe yönelik belirsizlik korkusu yaşamaktadır. Bu noktada özellikle hedeflerine ulaşip ulaşamama ve kazanıp kazanamama belirsizliğinin korkuya neden olduğu görülmüştür. Bu belirsizliğin yine Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumdan da kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle lise son sınıf öğrencileri üniversiteyi kazanmaları halinde dahi ekonomik olarak geçinip geçinmeme belirsizliğinden korku duyduğu saptanmıştır. Yine sosyal olarak üniversiteden mezun olsa dahi iş bulup bulmama belirsizliğinin de korku oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin belirsizliğe ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Genel olarak ekonomik şeyler, bu yurt sorunları olsun konaklama bedeli olsun.

Bu tür şeyler etkiler çünkü öğrenci gideceği yerde il dışına çıkacağı zaman bir yerde aslında bunu düşünüyor.” (K7)

“Söylediğim gibi benim bütün hayallerim şu an o üniversiteyi kazanmaktan geçiyor.

Çok çok büyük bir gerçekten çok büyük bir hayal kırıklığına uğrarım.” (K9)

“Ama muhtemelen psikolojik olarak duygu ve düşüncelerim açısından kötü hissedeceğim bir dönem olur.” (K16)

“Çok yüksek bir ihtimalle kazanacağım ama istediğim bölümü tutturamayabilirim.

Ben bunun korkusunu duyuyorum” (K18)

“Yani iyi kötü bir iş bulabilirim ama okuduğum bölümle ilgili iş bulamayacağım.

Belki beklediğim paranın altında çalışacağım.” (K21)

4.2.3.5.2. Nitelikli Eğitim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişte nitelikli bir eğitim alıp alamama korkusu yaşadığı görülmüştür. Bu noktada özellikle kişisel olarak kendini geliştirmek isteyen öğrencilerin nitelikli bir eğitim almak için üniversiteye gitmeyi tercih etmektedir. Nitelikli eğitim almak isteyen öğrenciler ders çalışmaya daha fazla yoğunlaşmaktadır. Öğrenciler sınava yönelik çalıştıkları için bazen iyi bir eğitim alamama korkusu yaşayabilmektedir. Öğrencilerin nitelikli eğitime ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Yani inşallah gittiğim yerde iyi bir eğitim alırım. Ondan korkuyorum” (K3)

“Farklı üniversitelerde farklı eğitimler görülüyor. Kötü bir üniversiteye gidersem diye korkuyorum” (K13)

“Bundan korkuyorum iyi bir bölüm kazanamazsam.” (K19)

“Şöyle de bir şey var herkese üniversite mezunu. Dediğim gibi çokça üniversite var ama kaliteli olan üniversite sayısı çok az ve onlara girmek çok zor.” (K20)

4.2.3.5.3. Güveni Boşa Çıkarma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde yaşamış oldukları korkulardan bir diğeri de güveni boşa çıkarmadır. Öğrenciler bu noktada özellikle ailelerinin kendilerinden beklenti içinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu beklentiyi karşılamak için sınavda başarılı olmak zorunda hissetmektedirler. Eğer başarılı olamazlarsa bu durumun ailelerin kendilerine olan güvenini boşa çıkaracağını düşünmektedirler. Bu durumun ise kişilerde bir hayal kırıklığı oluşturabileceği saptanmıştır. Öğrenciler ailelerini gururlandırmak istediklerinden dolayı onların güvenini sarsmak istemediği ve beklentileri karşılayıp ailelerini mutlu etmek istedikleri görülmüştür. Öğrencilerin güveni boşa çıkarmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Benim kendi yakınlarımdan ad benden çok çok iyi düzeyde olup da sınavda kendi beklentisinin altında yapan yakınlarım oldu.” (K6)

“Onların beklentilerini düşünürsem diye hayal kırıklığına uğrattıysam diye. Öyle bir etkileri oluyor.” (K19)

“Aynı zamanda bana güven duymaları da biraz beni telaşlandırıyor. Ya onların güvenini karşılayamazsam şeklinde. Ya da onların beklentisi benden çok fazla olduğu için beklentilerini karşılayamama düşüncesi de biraz beni üzüyor. Ama iyi güzel.” (K20)

“Ailem dediğim gibi bana benden daha çok güveniyorlar. Yani beklentileri de var. İşte bendeki stres baskı o yüzden kaynaklanıyor. Bir hayal kırıklığı yaşatmaktan.” (K21)

4.2.3.6. Kaygı: Araştırmacı lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkileyebilecek faktörlerle ilgili görüşme gerçekleştirirken katılımcıların bu geçiş sürecinde bir kaygı yaşadığını saptanmıştır. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini kaygının ders başarısı ve gelecek kaygısı konularında olduğu belirlenmiştir. Öğrenciler genel olarak derslerinden başarılı olamamaktan korkmaktadır. Bu durum onların üniversiteye geçişlerini olumsuz etkileyeceğinden dolayı geleceklerine yönelik kaygı duymaktadırlar. Bu faktörlere ilişkin açıklama ve örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

4.2.3.6.1. Ders Başarısı: Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş sürecinde bir ders çalışma sürecinden geçmektedir. Bu ders çalışma süreci kişiler üzerinde kaygı

oluşturabilmektedir. Öğrencilerin bu hazırlık ve geçiş sürecinde öğrenciler başarılı olmak için çalışmaktadır. Bu çalışmalarının karşılığını alamama korkusu kaygıyı yol açmaktadır. Ders başarısına bağlı olarak yaşanan bu kaygı ise üniversiteye geçiş sürecinde girilecek olan YKS’de düşük puan alınmasına neden olabilmektedir. Öğrencilerin ders başarısına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Yani bir bakımdan da şey yapamıyorum. Kalkıp çalışma isteği de olmuyor içimde. Bu sefer bu içimdeki kaygıyı stresi daha çok büyütüyor.” (K6)

“Dersler açısından da kaygılarım çok yüksek. Bir şeyleri başaramayacağım yönünde” (K16)

“Endişelenirdim. Daha çok çalışmam gerektiğini düşünüp panik yapardım. Çünkü üniversiteye gitmeyi istiyorum.” (K17)

Çalışmayıp son sınıfta üniversite için ders çalışmaya başlayan öğrencilerin özellikle ders konularının yetiştirmek ve bu derslerden başarılı olmak açısından kaygı yaşadığı da görülmüştür. Bu durum öğrencilerin geçmişe yönelik pişmanlık yaşamasına da yol açtığından sınav sürecinin derslerde başarılı olmaya yönelik kaygılar yaşamasına yol açtığı söylenebilir. Bu faktöre ilişkin öğrenci ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Eğer 9'dan temel atsaydık bu durumda olmazdık diye düşünüyorum şu an sıkıştığımız 9-10-11 var 12 var Hepsini bir arada getirmeye çalışıyoruz bu yüzden kaygılarımız oluyor” (K8)

“Söylediğim gibi tek bir işi tamamlamamak beni sanki sürüklüyormuş gibi hissediyorum. Yapmayınca uzun bir süre yapmıyorum. Bu stres kaygı içimde büyüyor büyüyor büyüyor daha farklı bir boyuta geliyor yani bu sefer kendimi kapatıyorum.” (K16)

“Benim çok az bir vaktim kaldı etrafımda çok yakınlarımdan sınava giren insanlar görüyordum sorularını görüyordum çözebildiğim de oluyordu çözemediğim de oluyordu Ona rağmen geçen seneki YGS de sonucu açıklanana kadar ben bile kaygı yaptım” (K18)

4.2.3.6.2. *Gelecek Kaygısı:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde üniversiteyi kazanma, üniversite hayatı ve üniversite sonrası iş bulmaya yönelik gelecek kaygısı yaşadıkları görülmüştür. Bu öğrencilerin özellikle gelecekle ilgili yakın bir zamanda kritik bir geçiş yapacaklarından ötürü bu geçişin kendileri için iyi olup olmayacağı ile ilgili kaygı yaşamaktadırlar. Bu noktada öğrenciler üniversiteyi kazansalar dahi üniversite yaşamında nasıl bir yaşam sürececeklerini öngörememektedirler. Özellikle ders çalışmaya yönelik geçmişte iyi bir hazırlık yapmadıklarından ötürü iyi bir geleceğe sahip olamama kaygısı

yaşadıkları görülmüştür. Yine üniversitede okuyacağı bölümde gelecekte iş bulma durumuna yönelik kaygılar yaşadıkları saptanmıştır. Öğrencilerin gelecek kaygısına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Üniversite mezunu olmanın daha çok bölümden bölüme değiştiğini düşünüyorum. Eğer geleceği parlak bir üniversiteden mezun olduysak bizim için çok önü açık bir dönem olacaktır. Hani iş bulmak açısından kolay geçecektir ama çok iyi bir yerden mezun olduğunuzu düşünmüyorsak da aslında mezun olmamız bizi kötü bir döneme götürecektir. Hani iş bulabilir miyim? Bulamazsam burada kaldım. Hani daha çok üniversitenin çeşidine bağlı.” (K1)

“Kimse de aslında bilmiyor ama oluyor bir şeyler. Bir kıpırdanma falan oluyor. Yani olacak yapabilirim aslında 2 sene sonra ne olacak diye düşünüyorsun. Başından itibaren başlıyorsun 12. Sınıfın herkes de oluyor onu bende bilmiyorum ama herkes de oluyor.” (K14)

“Bunun dışında bir de tekrardan sınav sürecine değineceğim. Yine geleceğimizin bir kaygısı var üzerimizde bu yüzden bu da bir ufak da olsa olumsuz olarak etkiliyor psikolojik olarak öyle düşünüyorum duygu açısından.” (K16)

“Yani biraz üzülüyorum açıkçası. Çünkü gelecek kaygısı daha fazla artıyor ve insanın yaşı büyüyor yani sürekli bir geç kalmışlık hissi oluyor insanlarda” (K19)

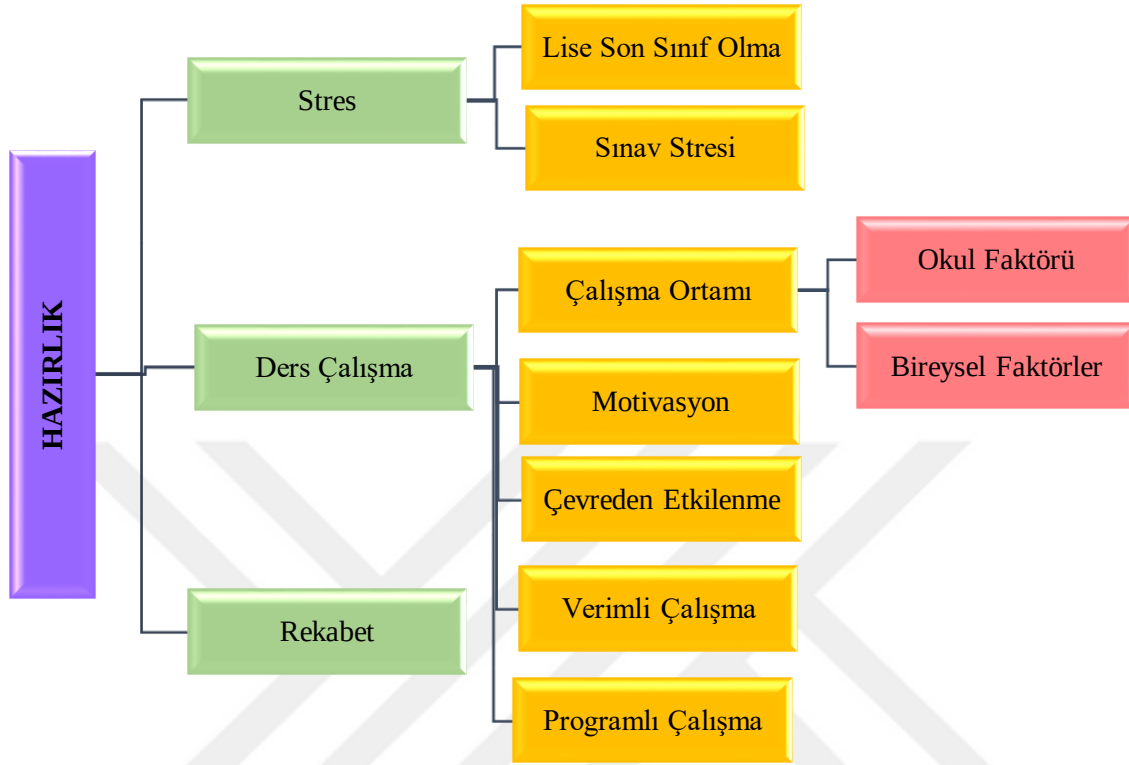
“İşte bundan sonrası çünkü daha çetin gidecek. Şu an yaşadığımız kaygının belki de 10 katını 20 katını yaşayacağız.” (K21)

4.3. Hazırlık

Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan üçüncü tema hazırlıktır. Bu tema öğrencilerin üniversiteye geçiş sınavına hazırlık sürecinin kariyer geçişiyle ilişkisine yöneliktir. Öğrencilerin görüşme formunda yer alan sorulara verildikleri yanıtlar başta olmak üzere, görüşmeler boyunca lise son sınıf öğrencilerinin sık kullandıkları ve önemli gördükleri *hazırlık* temasıyla ilgili ifadeler, *stres* (lise son sınıf olma durumu ve sınav stresi), *ders çalışma* (çalışma ortamı, motivasyon, çevreden etkilenme, verimli çalışma ve programlı çalışma) ve *rekabet* olarak isimlendirilmiştir. Bu kategorilerin alt kategorilerine ilişkin şekilsel gösterim şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9.

Tema 3: Hazırlık

4.3.2. Stres: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan hazırlık temasının alt kategorilerinden biri strestir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin kariyer geçişine ilişkin yaşanabilecek değişim ve geçişlerde bireysel stres yaşayabileceğini göstermektedir. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde stresin sınav ve lise son sınıf olma durumundan oluştuğu saptanmıştır.

4.3.1.1. Sınav Stresi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen strese ilişkin faktörlerden biri sınav stresidir. Öğrencilerin üniversiteye geçiş sınavı olan YKS'ye yönelik stres yaşadığı görülmüştür. Bu stresin çoğunlukla başarısız olma korkusu üzerine olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin daha önceki yıllarda bir çalışma alışkanlıkları yoksa konuları yetiştirmekte ve anlamakta sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunları çözmek için çok çalışmaktadırlar. Çalışma konusunda geçmişe yönelik bir pişmanlık söz konusu olduğu söylenebilir. Yine öğrencilerin sınavda sorulan soruların zorluk derecesinin de her sene değişmesinden ötürü stres yaşayabilmektedirler. Öğrenciler bu noktada yıl yıl sınav zorluk derecelerini karşılaştırmakta ve kendilerinin zor bir sınavla karşılaşacağını düşündüklerinden stres yaşayabilmektedirler. Öğrencilerin yaşamış oldukları bu stres kendileri için de yıpratıcı

bir süreç olabilmektedir. Öğrencilerin sınav stresine ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadelerden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Daha iyi olsaydı çok çok iyi olsaydı üniversiteyi okumak için çabalamak yerine böyle stres altına girmek yerine farklı bir şeyler yapabilirdim. Mesela kendi elektrik elektronik üzerine kendim çalışırdım. Kendim böyle bir şeyler dükkân açardım. Mesela girişim içerisine ticarete girerdim. O şekilde yapardım.” (K2)

“Biraz hırslı ve stresli. Bir gün ders çalışamadığım zaman eğlenemiyorum da.” (K4)

“Yeterli değil kişi için kendinin çok çok iyi olması geçtiğimiz yılda mesela sınav sonuçlarını açıklandıktan sonra görüldüğü gibi çok yığılma vardı herkes matematiği fullemişti herkes feni fullemişti yığılma olduğu için sıralamalar düşmüştü” (K6)

“Lise bitmek üzere, üniversite, bir yandan da stres oluyorsun sınav stresi bayağı yıpratıyor öğrencileri” (K7)

“Benim çok az bir vaktim kaldı etrafımda çok yakınlarımdan sınava giren insanlar görüyordum sorularını görüyordum çözebildiğim de oluyordu çözemediğim de oluyordu Ona rağmen geçen seneki YGS de sonucu açıklanana kadar ben bile Stres yaptım” (K8)

“Üniversiteye geçiş sınavının yaklaşıyor olması az bir süre kaldı. Yani çok az değil ama baktığınızda yakında yüz lü günlere düşeceğiz. O yüzden insan geriliyor stres yapıyor. O tek olumsuz yönü onun dışında bir sıkıntı yok yani.” (K9)

“Olumsuz yönleri strese giriyoruz. Sene sonunda gireceğimiz bir sınav var. Dönem içinde kendi ders sınavlarımız falan. Olumsuz etkisi strestir. Çok öyle yorumlanacak bir şey değil.” (K10)

“Stresim artıyor. Stresimi atmak için açıyorum kulaklığı dışarı çıkıyorum. Belki kafam dağılır diye bazen kafam dağılıyor ama sonra yine kafaya takıyorum. Öyle geçiyor.” (K12)

4.3.1.2. Lise Son Sınıf Olma: Öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişi sürecinde lise son sınıfta olmalarının önemli bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin lise yıllarının sonunda olduklarından farklı sorumluluklar yüklendiklerini belirtmişlerdir. Üniversiteye kariyer geçişi yapmak üzere oldukları için iyi bir bölüm ve üniversite kazanma hayali taşımaktadırlar. Bu hayali gerçekleştirmek için de çaba göstermektedirler. Görüşme yapılan öğrenciler lise son sınıfta oldukları dolaylı bir geçiş döneminde olduklarının farkındadırlar. Bu durum alışılmış bir düzenin bırakılmasından dolayı stres oluşturabilmektedir. Ayrıca bu dönemde bir hazırlık

süreci olduğundan ötürü stres yaşadıkları anlaşılmıştır. Öğrencilerin lise son sınıf olmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Tabi bir stres var. Ama yani atlatılmayacak bir şey değil” (K4)

“Olumsuz yönleri işte az önce de belirttiğim gibi kaygı, stres bir sürü sorumluluk biniyor üstüne birden fazla.” (K14)

“Hazırda bulunduğumuz bir yerden kopacağımız için bunun stresini yaşıyoruz. Ben bunu yaşıyorum çevremde birçok insan da bunu yaşıyor.” (K16)

“Olumsuz yönleri sanırım stres.” (K19)

4.3.3. Ders Çalışma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen hazırlık temasının alt kategorilerinden bir diğeri ders çalışmadır. Öğrencilerin ders çalışmaları *motivasyon, çevre, çalışma ortamı, verimli ve programlı ders çalışmadan* etkilendiği görülmüştür. Özellikle üniversiteye geçiş yapacak öğrencilerin ders çalışmayı çok önemsemektedirler. Öğrencilerin bu faktöre ilişkin ifadeleri ve alt kategorileri aşağıda sunulmuştur.

4.3.2.1. Çalışma Ortamı: Lise son sınıf öğrencilerinin ders çalışmaya ilişkin çalışma ortamlarından etkilendikleri görülmüştür. Bu durum bazen bireyin kendisinden kaynaklanırken bazen de okul ortamından kaynaklanmaktadır. Ancak öğrencilerin bu çalışma ortamını çok önemsedikleri ve ders çalışmaları için uygun ortamın varlığının onlar için başarılı olmalarında kritik bir faktör olduğu görülmüştür. Çalışma ortamı okul ve bireysel faktör olmak üzere iki alt boyuta ayrılmaktadır.

4.3.2.1.1. Okul Faktörü: Lise son sınıf öğrencilerinin ders çalışmalarını etkileyen faktörlerden ilki okul faktörüdür. Okul arkadaşları kendilerinin ders çalışmasını engelleyebilmektedir. Üniversiteye gitmek isteyen öğrenciler bu durumu çok önemsediklerinden derslerine odaklanmakta zorluk çekmektedir. Okul ortamındaki rahatsız edici ve gürültülü davranışların kendilerinin ders çalışmasını olumsuz etkilemektedir. Özellikle son sınıf öğrencileri için okulların daha farklı önlemler almaları gerektiği düşünülmektedir. Öğrenciler, okul ortamının uygun olması durumunda derslerine daha fazla odaklanacaklarını belirtmektedir. Öğrencilerin okul faktörüne ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Ders çalışmaktan asla şikayetçi değilim benim için hobi gibi bir şey sevdiğim ders olduğu sürece dış etkenler genelde moral bozuyor Onun dışında bir sıkıntı yok yani” (K8)

“Olumsuz etkisi bulunuyor. Sınıfta sürekli ses çıkarmalar. Bağırışmalar çağırışmalar, ergence laflar küfürler. Düşünce yapısını da değiştiremiyorsun ki. Anlamıyorlar, girmiyor kafalarına yani konuşmalar.” (K17)

“O zaman okulu daha iyi değerlendirirdim. Şu anda da okula pek fazla gelmek istemiyorum çünkü tam bir ders çalışma ortamı oluşmuyor.” (K19)

“Lise son da herkes sınav öğrencisi olduğu için herkes çok fazla çalışmaya başladı.” (K21)

4.3.2.1.2. *Bireysel Faktörler:* Lise son sınıf öğrencilerinin ders çalışmasını etkileyen ikinci faktör bireysel faktörlerdir. Bu durum ders çalışmayı etkileyen kişisel özellikleri içermektedir. Öğrencilerin bu duruma ilişkin ifadelerinin daha çok takıntılı düşüncelerden kaynaklı olarak ders çalışamamaları üzerine olduğu görülmüştür. Yine öğrenciler içsel motivasyonları düşük olduğundan dolayı da ders çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Bu motivasyon ve takıntılı düşünce kaynaklı bireysel faktörler öğrencilerin özellikle duygu durumları üzerinde olumsuz etkisi olduğu için öğrenciler ders çalışmaya yönelik harekete geçememektedirler. Bu durumun her ne kadar farkında varmış olsalar da tek başına bu duruma çözüm bulacaklarını düşünmemektedirler. Öğrencilerin bireysel faktörlere ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Biraz olumsuz etkiliyor çünkü duygusallık olduğu zaman veya kafaya takma bir şeyi o yönde mesela soru çözerken matematik sorusu, problem, paragraf o anda o şey o gün yaşadığın o duygusallık o olay sonra aklına geldiği zaman bazen soruyu çözemiyorum. Dikkatim dağılabiliyor. O anlamda olumsuz etkiliyor diyebilirim” (K7)

“Bu sene üniversiteyi kazanamayacağımı düşünüyorum. Çünkü çalışmıyorum. Bir sene ne yapacağımı düşünüyorum üniversiteyi kazanamazsam eğer bu sene. Bu sene de derslerime çok ağırlık vereceğimi düşünüyorum.” (K15)

“Çok stresli ve kaygılı oluşum ders çalışmamı çok etkiliyor aslında. Yani bir bakımdan da şey yapamıyorum. Kalkıp çalışma isteği de olmuyor içimde.” (K16)

“Bazen mesela çok yoruyorum kendimi. Psikolojim gerçekten sürekli bozuluyor. Sürekli ben yüksek tutmaya çalışıyorum ama ne kadar çok ders çalışırsam sanki o kadar fazla modum düşüyormuş gibi hissediyorum.” (K19)

“Bende hiçbir zaman çalışma azmi yoktu. Ama hani ortaokulda çalışmadan da iyi yapabiliyordum dersleri. Liseye gelince bir tökezledik. Lise son da herkes sınav öğrencisi olduğu için herkes çok fazla çalışmaya başladı. Ben geride kaldım. Hani TYT mesela biraz mantık odaklı bir sınav. Ben geçen sene mesela çok çalışanları çalışmadan geçebilirken şu an onların gerisinde kalıyorum çalışmadığım için.” (K21)

4.3.2.2. Motivasyon: Lise son sınıf öğrencilerinin ders çalışmasını etkileyen faktörlerden bir diğeri de motivasyondur. Öğrencilerin özellikle belirledikleri hedefleri gerçekleştirme açısından içsel motivasyonları yüksek olduğunda daha fazla ders çalıştıkları anlaşılmıştır. Öğrenciler kendilerinin motivasyonlarını etkileyen birçok faktörün olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumda çevredeki insanların kendilerine ilişkin yorumlarının önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Yine öğrencilerin girdikleri deneme sınavlarında düşük aldıklarında da motivasyonları düşmekte ve ders çalışmaları olumsuz etkilenmektedir. Öğrencilerin ders çalışmaya ilişkin motivasyonlarını yine üniversite sonrası iş bulma durumu da etkilemektedir. Öğrencilerin bazılarının bu durumdan dolayı üniversiteye geçişi sorguladıkları da görülmüştür. Öğrencilerin motivasyona ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“İnsanın motivasyonunu yüksek tutması çok zor bu dönemde. Özellikle denemeler oluyoruz. Belli bir grup içerisinde yükseliyoruz, düşüyoruz. Hani birimizin düşüşü veya yükselişi bizi çok etkiliyor. Genelde kötü anlamda etkiliyor.” (K1)

“Çalışıyorsun diyelim ki. 12 saat ders çalışan bir insan düşün. 12 saatin sonunda ben bunu yaptım ama okuyunca işsiz kalacağım diyor. Doğal olarak motivasyonu yerle bir oluyor. Sonuçta diyelim ki. Hatta çok daha abartırsak çalışmayı bile bırakabiliyor.” (K2)

“Çalışmamız lazım daha fazla çalışmamız lazım Daha fazla odaklanmamı sağlıyor” (K8)

“Herkesin kendi görüşü bence herkesi kendi içinde varsa hiçbirini kale alacağını düşünmüyorum. O yüzden hiçbir şey beni etkilemiyor. Sadece o üniversite sınavına çalışmak ve o ilk adımı atmak istiyorum.” (K15)

4.3.2.3. Çevreden Etkilenme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi için ders çalışmalarını çevreleri de etkilemektedir. Öğrenciler çevresinde bulunan insanların başarılı kişileri örnek göstermesi kendilerinin ders çalışmalarını sağlayabiliyor. Bu durum bazen de kişinin motivasyonunun düşmesine ve derslerine odaklanması da engel olabilmektedir. Öğrencilerin bu söylemlerden etkilenmesi bireysel olarak içinde bulundukları farklı durumlardan kaynaklanabilmektedir. Öğrenciler içinde bulundukları arkadaş çevresinin davranışlarından da olumsuz etkilenip ders çalışmayı bırakabilmektedir. Öğrencilerin yine çevresindeki insanların üniversiteye yönelik söylemleri de kişileri ders çalışmaya yönelik motive edebilmektedir. Öğrencilerin çevreden etkilenmeye ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Etrafımda da şu derece yapmış şöyle yapmış tarzı şeyler duyduğum da o gün mesela benim ders çalışma saatlerim aynı olmasına rağmen ders çalışma verimim artıyor” (K8)

“Yani ben çok sosyal bir insanım. Arkadaş çevrem olmadığında bir modum düşebiliyor. Yani tek başıma takılmayı çok sevmiyorum.” (K9)

“Bir iki ay geçiyor üç ay geçiyor insanlar sürekli sizinle üniversite hakkında konuşuyor. Siz de otomatikman onu düşünmek zorunda kalıyorsunuz. Bunun bilincine geldiğiniz an gerçekten bir şeyleri yapmanız gerektiğini düşünüyorsunuz. Başlıyorsunuz bir şeyleri yapmaya. Bu durumda da diğer senelere göre daha çok çalışmış oluyorsunuz.” (K16)

“Şu şekilde olabiliyor hepsi ders çalışınca bende sıkılıp mecbur ders çalışıyorum. Veya herkesin ders çalıştığını görünce beni motive edebiliyor.” (K21)

4.3.2.4. Verimli Çalışma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini verimli ders çalışma da etkilemektedir. Öğrenciler verimli çalışmalarını kendilerini olumsuz etkileyebilecek durum ve kişilerden uzaklaşmayla ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler bu verimli ders çalışma ile aslında kendi eksikliklerini görmektedirler. Bu sayede eksik olduğu derslere odaklanarak ders çalışmayı daha verimli bir hale getirmektedirler. Öğrenciler bu yüzden çok fazla ders çalışmanın faydalı olmadığını başarılı olmak için kendilerine uygun verimli bir şekilde ders çalışmaları gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilerin verimli çalışmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Deneme analizi yaptım. Zaten işin en temeli bu deneme analizi. Onu devam ettirdik. Çıkmış sorular mesela. Çıkmış soru çözümü. Denemelerdeki soruların birçoğu çıkmış sorulara benzetilerek Milli Eğitimin yayınladığı örnek sorulara benzetilerek yapılıyor. Onları analiz etmek. Deneme sorularını analiz etmek. Yanlışları doğruya çevirmek. Bu şekilde düzenli olarak çalışmayı sürdürmek.” (K2)

“O yüzden sabahın en erken saatlerini değerlendirmek çok önemli bence bu konuda yani ben sanırım günün verimli geçmesini sevenlerden bu şekilde tatmin olanlardan biriyim o yüzden çalışmalarımı erkene çekiyorum bu mesela kişiliğimle bağdaştırılıyor olabilir” (K6)

“Bir öğrencinin tek başarısını nasıl etkiler çalışmak verimli çalışmak sürekli çok sık çalışsanız da başarı olamazsınız az çalışsanız da başarılı olamazsınız verimli çalışmak önemli.” (K11)

“Arkadaş çevremden uzaklaşmak, telefondan belki biraz uzaklaşmak vakit yaratmak, ders çalışmak yani. Düzenli, yararlı bir şekilde ders çalışmak.” (K21)

4.3.2.5. Programlı Çalışma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri de programlı çalışmadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun programlı çalışmayı önemseydiği görülmüştür. Öğrenciler programlı çalışmadan üniversiteye geçişin çok zor olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler ders çalışma programlarında erken saatte uyandıklarında daha verimli bir gün geçirdiklerini belirtmişlerdir. Programlı ders çalışma belli bir zaman sonra kişinin yaşamının bir parçası olmakta ve yaşamını düzene koymaktadır. Programsız ders çalıştıkları takdirde zihinsel karmaşa yaşadıkları ve odaklanmakta zorluk yaşadıkları görülmüştür. Öğrencilerin programlı çalışmaya ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Ben çok düzenli bir insanım. Gerek temizlik olarak olsun. Gerek dersler üzerinde olsun hani belli bir düzenimin olması gerekiyor. Bu dersleri bence etkileyen bir şey iyi anlamda etkileyen bir şey. Çünkü insan gerçek anlamda ne kadar düzenliyse tertipliyse bunlar bir şekilde hem kişiliğine hem derslerine yansıyor.” (K1)

“Program hazırlamadan çalışmak çok zor. Yani bir insan programsız çalışamaz. Çalışması da mümkün değil. Yani bir program olmasa karışır her şey” (K5)

“Üniversiteye geçiş sürecinde çok büyük payı var beşten önce uyanmak güneşi doğurmadan bizim kendi günümüzü başlatmamız günü verimli geçirmek adına çok çok önemli bunu zaten birçok uzmanlardan dinliyoruz birçok öğretmenden de tavsiye olarak alıyorum bunu ben de kendim tecrübe ettiğim için bunu gönül rahatlığıyla söyleyebilirim ki günü güneşten önce başlatmak çok elzem özellikle sınav sürecindeki bir öğrenci için” (K6)

“Bu süreçte okulumla birlikte ilerliyorum. Okuldaki kurslara katılıyorum. Aynı şekilde Türkçe -Matematik soruları çözüyorum paragraf problem. Konu çalışıp test çözüyorum. Yani düzenli bir şekilde ilerlemeye çalışıyorum.” (K20)

4.3.3. Rekabet: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen hazırlık temasının alt kategorilerinden sonuncusu rekabettir. Başka arkadaşlarının başarılı olması onların bir yarış duygusu içinde daha iyi olmak için çalışmalarını sağlamaktadır. Bu yüzden öğrenciler aslında çevrelerinde sınava hazırlanan öğrenciler olmasını istemektedir. Bu durum kendileri için eğlenceli bir hal aldığına daha fazla motive olmaktadır. Öğrenciler çevrelerinde kendileriyle aynı seviyede başarılı olan kişiler olmadığında ise kendi başarılarını denemeler üzerinden değerlendirmektedirler. Bu sayede kendi deneme puanlarıyla yarışarak bir önceki başarısını arttırmaya çalışmaktadır. Rekabet duygusu içinde olan öğrencilerin genel anlamda motivasyonları daha yüksek olduğundan üniversiteye kariyer geçişlerinde inançları daha da artmaktadır. Öğrencilerin rekabete ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bence daha çok öğretmenlerin değil ama arkadaşların daha çok kötü bir etkisi oluyor. Üniversiteye geçerken kimisi iyi yapıyor. Kimisi kötü yapar. Bunlar hani birbirinden bağımsız değiller. Hepsi birbirini etkileyecekler. İyi yapan kötüyü etkileyecek hani ben neden daha iyi yapamadım. Veya şu kişi şu kadar yükselmiş ben bu kadar yüksellemedim. Hani üniversiteye geçerken insanın moralini düşürecektir.” (K1)

“Biz mesela bir rekabet ortamındayız okulda da gireceğimiz sınavda da ama ders çalıştığımız zaman çoğu anlarda bunun farkında olmuyoruz. Yani ben kendimde bunu görüyorum açıkçası hani evet ben şu anda çalışıyorum ama benden daha fazla çalışan insanlar var benden daha az saat çalışan var ya da şu anda çalışıyorlar mı bilmiyorum somut bir rekabet yok benim önümde masamın başına geçtiğimde orda yalnızca ben varım ama arkadaşlarımla birlikte bir şeyler yapınca ya da küçük yarışmalar düzenleyince ya da haftalık çalışma saatleri hedefi koyunca sonunda bir ödül olunca belki olmayınca ya da sınıfta bu somut rekabet ortamını yaşayınca bence daha sıkı sarılıyoruz bu işe olumlu etkiliyor” (K6)

“Ben mesela çok azimli biriyim çok hırslı biriyim benim bu S... diye bir rakibim var tanırırsınız belki okul ikincisi mesela O olmasa ben bu kadar şey olmayabilirdim hırslı olmayabilirdim sürekli onunla bir yarış halinde olduğumuz için benim durmak gibi bir imkânım yok Sürekli koşmam lazım Böyle bir arkadaşımın olması benim için o kadar avantaj ki o olduğu için hiç durmuyorum çok hırslı biriyim azimliyim. Bana böyle bir faydası var durmamamı sağlıyor” (K8)

“Biz arkadaşlarımızla yarış yapmayı seviyoruz. O yüzden birbirimizi geçmeye çalışıyoruz. Bu beni motive ediyor. Eğlenceli bir olay haline geliyor.” (K13)

“Ben şu düşüncedeyim ne yaparsan yap rakibin kendinsindir. Kıyasladığın sadece kendin olmalı. Ben dedim ya aslında biraz kıyaslamak da lazım. Şöyle sen gidip kendini atıyorum TYT denemesinde 70 net yapan biriyle kıyaslarsan kendin de 20 net yapıyorsan bu doğru bir kıyaslama değil. Kendini kendinle kıyaslayacaksın. Ya da kendini kendin ayarında insanlarla kıyaslayacaksın. Büyük ihtimalle o arkadaşlar da kendilerini kıyasladıkları için olumsuz etkilendiklerini düşünüyorlar. Dediğim gibi düşünce tarzını değiştirmek en etkili çözüm.” (K17)

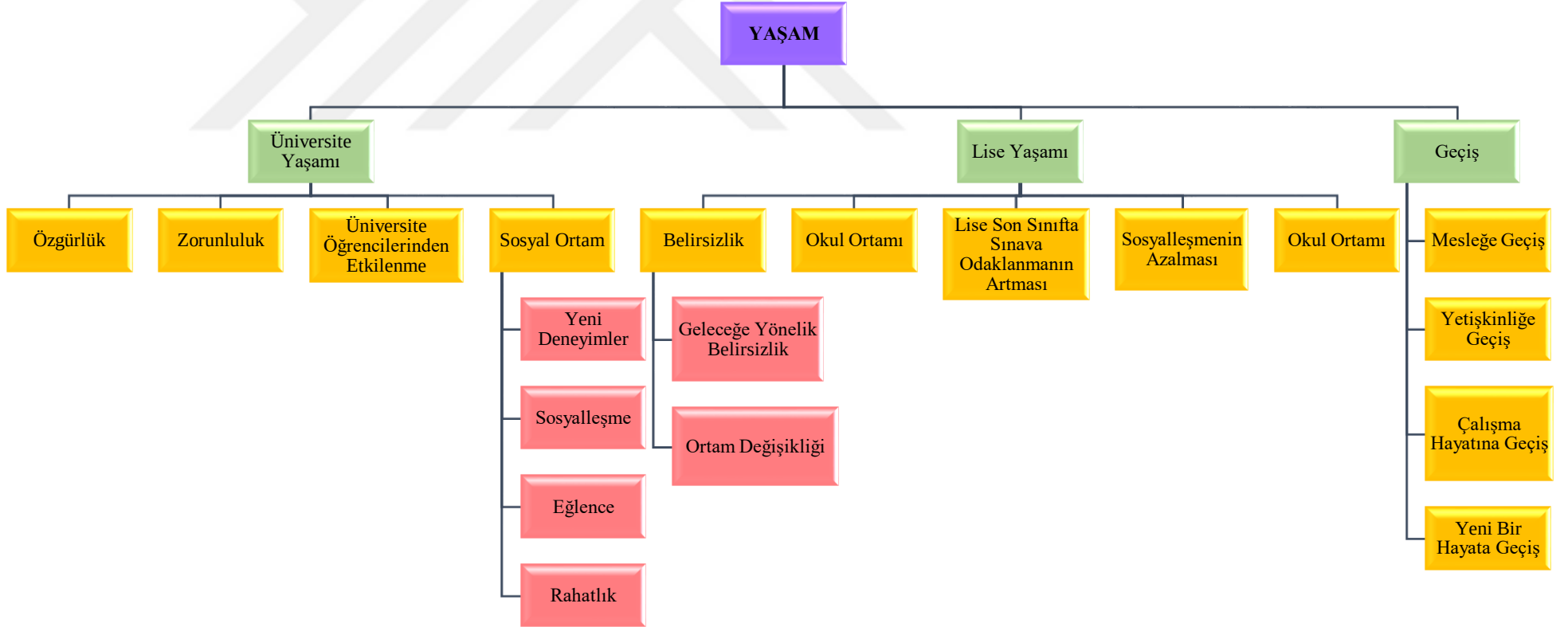
4.4. Yaşam

Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan dördüncü tema yaşamdır. Bu tema öğrencilerin üniversiteye geçiş sınavına hazırlık sürecindeki yaşama ilişkin durumlarının üniversiteye kariyer geçişiyle olan ilişkisine odaklanmaktadır. Öğrencilerin görüşmeler boyunca lise son sınıf öğrencilerinin sık kullandıkları ve önemli gördükleri *hazırlık* temasıyla ilgili ifadeler, *üniversite yaşamı* (özgürlük, zorunluluk, üniversite öğrencilerinden etkilenme, istek sosyal ortam), *lise yaşamı* (belirsizlik, lise son sınıfta odaklanmanın artması, sosyalleşmenin azalması, mezun olma isteği, ders sistemi, okul ortamı), *yeni bir hayat ve geçiş* (çalışma hayatına geçiş, mesleğe geçiş, üniversiteye geçiş ve yetişkinliğe geçiş) olarak isimlendirilmiştir. Bu kategorilere ilişkin sınıflama ve ilişkilendirme şekil 10'da sunulmuştur.

Şekil 10.

Tema 4: Yaşam

4.4.1. Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş sürecinde yaşamlarına ilişkin bazı geçiş durumlarının olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin bu geçiş durumlarının farkında olduğu ve bilinçli bir şekilde bu geçişleri gerçekleştirmek istediği görülmüştür. Bu geçiş durumları, çalışma hayatına geçiş, mesleğe geçiş, üniversiteye geçiş ve yetişkinliğe geçiştir. Öğrenciler bu geçişleri gerçekleştirmek isterken geleceklerine yönelik hayallerini dikkate almaktadır. Çoğunlukla bu hayallerin gerçekleştirilmesi için bir içsel motivasyon olsa da olası olumsuzluklara yönelik alternatif geçiş planları da yapılmaktadır.

4.4.1.1. Çalışma Hayatına Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen geçiş durumlarından ilki çalışma hayatına geçiştir. Öğrencilerin burada kendilerini üniversiteye kariyer geçişi yapamayacakları durumda alternatif çalışma hayatlarını tercih edebildikleri görülmüştür. Bu durum onların üniversiteye kariyer geçişi yapma durumlarını olumsuz etkilemektedir. Bu noktada öğrencilerin mevcut durumda lise yaşamı ile beraber herhangi bir işte veya projede çalışıyor olması veya bazen de ebeveyn mesleklerinin üniversite mezuniyeti olmasa da yapılabilir olması onların üniversiteye kariyer geçişi yerine çalışma hayatına geçiş yapma isteklerini etkilemektedir. Öğrencilerin çalışma hayatına geçişe ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Hani çok küçük bir ihtimal olmayınca bile bu dünyanın sonu değil yani ya tekrar hazırlanırım çalışırım nasıl desem mesela günümüzde Eczacılık okumadan Eczacı olunuyor bu tarz şeylere girmeye çalışırım benim ilgi alanımı çeken şeylere yönelmeye çalışırım” (K8)

“Hani kazanamazsam direk olarak çabalar mıyım bilmiyorum. Direkt olarak gider bir yere işe girerim çalışırım herhalde.” (K1)

“Mesela kendi elektrik elektronik üzerine kendim çalışırdım. Kendim böyle bir şeyler dükkân açardım. Mesela girişim içerisine ticarete girerdim. O şekilde yapardım.” (K2)

“Hazırlanmam diye biliyorum. Bir kere yapamadıysam bir daha peşine düşmem. Yine umutsuzluk kaplar yine beni şey yapar. Bir işe girer çalışırım. Çalışarak hayatıma devam ederim.” (K5)

“Zaten elektrik elektronik bölümünde yazılım bölümünde ben de Arnavutköy Bilişim Akademisi’nde çalışıyordum proje filan yapıyordum” (K7)

4.4.1.2. Mesleğe Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen geçiş durumlarından diğeri mesleğe geçiştir. Öğrenciler üniversiteye geçişi istedikleri mesleğe geçiş yapmak için bir yol olarak görmektedirler. Bu noktada öğrencilerin yapmak istedikleri mesleklerde uzmanlaşmaları için üniversite eğitimi zorunlu olarak gördükleri

saptanmıştır. Üniversite okumayan kişilerin meslek hayatlarında bir statü elde edemedikleri için daha fazla zorlandıklarını belirtmektedirler. Bu noktada ise herhangi bir mesleği üniversite eğitimi almadan yapsalar dahi gelişimleri için üniversite eğitiminin zorunlu olduğuna inanmaktadırlar. Bu eğitimin de aslında üniversitedeki hocaların lisedeki hocalarından daha iyi olduğundan kaynaklandığını düşünmektedirler. Öğrencilerin mesleğe geçişe ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Üniversiteye gidince aslında insanın aklında belli başlı bölüm okumak istediği ilerde meslek olarak icra etmek istediği bir konu olunca onun hakkında birçok şey öğreniyoruz üniversitede uzman hocalardan eğitim alıyoruz kendi farklı atılımlarımız oluyor ve kendimiz eğitimler alıyoruz üniversite eğitimi haricinde. Bunlar gerçekten isteyerek yapan kişilere inanılmaz edinimler veriyor hayata dair.” (K6)

“Bu mesleği yapabilmek için üniversite sahibi olmak gerekiyor. Belli bir donanım, belli bir birikime sahip olmak gerekiyor” (K7)

“Bir ticarete atılıp yine oraya gelebilirim ama mesela o kişiyle karşı karşıya geldiğimizde bir gün iki büyük dev rakip olduğumuzda karşı tarafa bakıyorsunuz hem dil var hem o üniversiteden mezun olmuş, lisans var. Size bakıyorsunuz siz liseden mezun olmuş birisisiniz.” (K9)

“Liseden mezun olmak aslında bir anlamda benim geleceğim için bir kapı açılması demek ileri meslek seçimim için, ilerideki hayatım için. Bunlar için bir kapı bir giriş gibi bir şey.” (K14)

4.4.1.3. Yetişkinliğe Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen geçiş faktörlerinden diğeri yetişkinliğe geçiştir. Öğrenciler lise yıllarının bitmesiyle yetişkinliğe bir adım daha yaklaştıklarını düşünmektedirler. Bu yetişkinliği ise hem ekonomik hem de sosyal olarak bağımsızlığa bağladıkları görülmüştür. Öğrenciler lise yıllarında kişisel olarak haklarının olmadığını üniversiteye geçiş süreciyle yetişkinliğe de geçildiğini düşünmektedir. Bundan dolayı artık kendi kararlarını almaya yönelik özgüvenlerinin de buna bağlı olarak arttığı saptanmıştır. Bu yetişkinliğe geçiş süreciyle birlikte kişiler artık kendi sorumluluklarının da arttığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yetişkinliğe geçişe ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Büyüyoruz, yetişkin oluyoruz. Lise bizim için yetişkinliğe bir adım olarak görüyorum. Çocukluğun bitmesi. Daha fazla sorumluluk, daha fazla iş, bunları ifade ediyor.” (K1)

“Artık kendinizi yetişkin bir birey gibi hissediyorsunuz. Lise son sınıf zaten lise bittikten sonra üniversite kazanıyorsunuz. 18 yaşındasınız. Artık kendi haklarınız var. Yetişkin bir birey gibi hissetmenizi sağlıyor.” (K5)

“Yani üniversite aslında bir insanın yetişkin olma sürecinin ona çok fazla şey katıyor lise mezuniyeti benim için hem ekonomik anlamda hem sosyal anlamda artık bir yetişkinliğe erişme çağı demek.” (K6)

“Çocukluğun ergenliğin boş olayların artık içinden sıyrılıp artık yetişkin birey olduğunu hissettiğim yer.” (K10)

“Artık büyüdüğümü ve insanların bana büyük bir bireymişim gibi davrandığını hissediyorum.” (K20)

4.4.1.4. Yeni Bir Hayata Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden diğeri yeni bir hayata geçiştir. Öğrencileri üniversite hayatını yeni bir yaşam olarak değerlendirmektedirler. Kendileri için bu yeni hayatı kişisel sorumluluklarını aldıkları için kendi ayakları üzerinde durmak olarak tanımlamaktadırlar. Çünkü üniversiteye geçiş yapmadan önce ebeveynlerine bağlı olduklarını bu yüzden kendi adımlarını atamadıklarını belirtmişlerdir. Bu yeni bir hayata başlama isteği üniversite yaşamının sosyalleşmeyi arttırması ve yeni insanlarla tanışması açısından heyecanlı olacağını düşünmektedirler. Öğrencilerin yeni bir hayata geçişle ilgili görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Yeni bir hayata başlamak. Yani okulda ailemin bana bakma yükümlülüğü bittiği için kendi ayakları üzerinde durma kendi hayatıma en baştan başlama şeyini ifade ediyor benim için.” (K5)

“Başlangıç olacağı için çok heyecanlıyım. Yeni ortam yeni insanlar, yeni deneyimler” (K9)

“Çünkü hayata dair ilk adımı atıyoruz. Ve o adımın devamını da kendimi getiriyoruz. O yüzden o adımı atmak bile bence çok şey. Bende de o adımı atmak için böyle bir içimde dürtü oluyor.” (K15)

“Üniversite yaşamı daha çok yeni bir hayatın başlangıcı gibi.” (K18)

4.4.2. Lise Yaşamı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi durumlarını etkileyen faktörlerden biri de lise yaşamıdır. Öğrenciler lise yaşamındaki belirsizlik, sınava odaklanmalarının artması, sosyalleşmelerinin azalması, mezun olma istekleri, ders sistemi ve okul ortamları üniversiteye kariyer geçişlerini etkilemektedir. Öğrencilerin bu durumları lise son sınıfta olmaya ve bir sonraki sene üniversiteye geçiş yapmak istemeye bağlı olduğu görülmüştür. Lise yaşamlarını ayrıca çok karmaşa ve sorunun olduğu bir dönem olarak

tanımlayan öğrenciler üniversiteye geçişle daha da rahat bir ortama gireceklerini düşünmektedirler. Bu kategorinin alt kategorilerine ilişkin açıklamalar ve öğrencilerin kullanmış oldukları örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

4.4.2.1. Belirsizlik: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi durumlarını etkileyen lise yaşamına ilişkin faktörlerden biri belirsizliktir. Belirsizlik öğrencilerin üniversiteye geçiş yapıp yapamayacaklarına ilişkin düşüncelerini kapsamaktadır. Öğrenciler ders çalışmalarına rağmen kazanıp kazanamayacakları konusunda bir belirsizlik yaşamaktadırlar. Bu belirsizlik durumu öğrencilerde kaygı ve stres oluşturabilmektedir. Yine öğrencilerin üniversiteyi kazansalar dahi hangi bölümü, hangi şehri kazanacaklarını bilemediklerini bundan dolayı da bir kaygı yaşadıkları görülmüştür. Tüm bunları düşünmek onların sınava odaklanmalarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum lise yaşamında yaşanan belirsizliğin üniversiteye geçişte önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin belirsizliğe ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Bir üniversiteyi kazanacağım var bir üniversiteyi kazanamayacağım var. İkisi arasında benim için çok kötü olurdu. Mesela bir şey deseydiniz üniversiteyi kazanamayacağım derdim net olurdu. Stres kaygı olmazdı. 5-6 olunca bir insan diyor yani kazanırsam ne olur kazanmazsam ne olur ikisi arasındayım. Çünkü ikisi arasında olmak çok kötü bence.” (K3)

“Mesela çalışıyoruz çalışıyoruz sonu belli değil. Bir yerde sınavın şeyi de belli.” (K4)

“Stresli kaygı var. Üniversite sınavını kazanamazsam ne olacak. Kazanırsam hangi bölümü kazanabilirim. Yani stres ve kaygı açıkçası.” (K5)

“Yani daha da önemlisi bir belirsizlik var kazanabilecek miyim? Yani kazanacağız ama hangi üniversiteyi kazanacağım istediğim üniversite gelecek mi? İşte yaşadığımız şehirde mi üniversite kazanacağım başka bir şehirde mi?” (K21)

4.4.2.2. Lise Son Sınıfta Odaklanmanın Artması: Lise öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden biri de lise son sınıfta odaklanmanın artmasıdır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde çoğunlukla lise son sınıfta ders çalışmaya daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Lise son sınıfta daha fazla sınavın kendileri için önemli hale geldiğini bundan dolayı daha fazla odaklandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin lise son sınıfa kadar sınava yönelik ciddi bir çalışma sergilemediği çünkü farkındalıklarının düşük olduğu görülmüştür. Bu durumu kendilerinin lise son sınıfa kadar rehavet içinde olmalarına bağlamışlardır. Son sınıfa gelince bu rehavetin azaldığı görülmüştür. Öğrencilerin lise son sınıfta odaklanmanın artmasına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Daha sonrasında 11’e geçtik ki sınavın yaklaştığının farkına vardık. Artık oturup daha fazla çalışmaya önem verdik. Yani lise 1 2 3’te 3 demeyeyim de lise 1 2 de çok fazla şey yapmadım ama lise 3 ve 4’te daha fazla çalıştım çünkü sınavın yaklaştığının farkına vardığımdan dolayı daha fazla başarıyı artırmaya” (K7)

“Bir de zaten bazı şeyleri farkında değildim üniversite sınavının bu kadar ciddi olduğunu asla farkında değildim geçen sene fark ettim bunu çok ciddi olduğunu” (K8)

“Geçen sene öyleydi. Çünkü bir amacım yoktu. Çalışırız hallederiz kafası da vardı. O yüzden beni baya etkiliyordu. Şu anda daha fazla net yapabilecekken ondan dolayı biraz daha düşük yapıyorum.” (K9)

“Ama genel olarak dediğim gibi ben yine de son dönem olmasının ve işte bu sınav sürecidir vs. iyi olduğunu düşünüyorum.” (K16)

4.4.2.3. Sosyalleşmenin Azalması: Yapılan analizlerde lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri sosyalleşme olduğu saptanmıştır. Analizler sonucunda, öğrencilerin özellikle son sınıfta üniversiteye geçiş sınavına yoğunlaştıklarından dolayı sosyalleşmelerinin de azaldığı görülmüştür. Lise son sınıfta derslere daha fazla odaklanan öğrenciler arkadaş çevrelerinden soyutlanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum onları psikolojik olarak olumsuz etkilese de hedeflerine ulaşmaları için bu sosyalleşmenin azalmasının gerekli olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı ders çalışmaya odaklanıp sosyalleşmelerinin azalmasını özellikle istemektedirler. Öğrencilerin sosyalleşmenin azalmasına ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Şöyle benim sosyal yaşantım aslında iyiydi. Sporlardan tutun başka etkinliklere kadar sürekli dışarda olan biriydim. Ama bu sene daha çok eve kapanmaya başladım ve bu insanı psikolojik anlamda da çok kötü etkiliyor” (K1)

“Sosyalleşmem gereken ama sosyalleşemediğim bir dönemdeyim sınav senemde olmamdan dolayı çok geni bir çevrem yok açıkçası okul dışında” (K6)

“Kendimi derse adadım bu sene başka da bir şey yapmıyorum bir sosyal hayatım yok yani” (K8)

“Aslında lisenin en sıkıntılı senesi diyebiliriz. Dostluklara biraz ara vermemiz gerekiyor. Arkadaşlar hayır olmaz gibi cevaplar vermemiz gerekiyor. Bu da insanı sosyal anlamda biraz etkiliyor” (K12)

4.4.2.4. Ders Sistemi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri ders sistemidir. Öğrencilerin ders sistemine ilişkin değerlendirmeleri özel ve devlet okulu olarak farklılaşmaktadır. Öğrenciler üniversiteye geçiş

sınavında ortalama başarı puanının etkisi olmasından dolayı bazı kişilerin bu puanı yüksek göstermek için özel okullara geçiş yaptığını düşünmektedirler. Bu özel okulların ders sisteminin devlet okullarına göre daha rahat olmasından dolayı puanlarının daha yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı özel okullardan mezun olan kişilerin üniversiteye geçiş sınavında haksız bir şekilde kendilerinin önüne geçtiğini düşünmektedirler. Yine lise hayatında son sınıf olmalarından dolayı okulun devamsızlık konusunda daha esnek olduğunu ve sınavlara hazırlanmaları için devamsızlığın dikkate alınmamasının kendileri için daha iyi olduğunu değerlendirmektedirler. Öğrencilerin ders sistemine ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Okulun bize verdiği olanaklar çok çok etkili bu noktada. Örneğin seçmeli dersler oluyor mesela. Bu seçmeli derslerin sınavlarını bizim üniversite sınavından daha çok çalışıyor olmamız gerekiyor. Daha çok hani üniversite sınavı için okulun da bizi yönlendirmesi gerekiyor. Ama okul bize bunları sağlamıyorsa veya çalışma ortamı sağlamıyorsa daha çok öğrencilerine baskı yapıyorsa bence kötü etkiler. Bizim okulun bu konuda sıkıntısı yok. Hani etüt odaları olsun öğretmenlerin desteği olsun bizi hazırlamaları olsun yardımcı oluyorlar.” (K1)

“Mesela OBP etkisi var orada notları benim arkadaşlarım mesela not bedava veriyorlar. Benim burada gerçek sınava girdiğimiz için ortalamam biraz düşüyor. O mana da biraz daha yüksek olurdu ortalamam.” (K12)

“Farklı derslere yönelebiliyor. Örnek vermek gerekirse daha çok kitap okunabiliyor. Daha çok kişisel aktiviteler yapılabiliyor.” (K18)

“Okul ve devamsızlık hakkında biraz daha rahatız. İşte dersler erkenden bittiği için sınavlar erkenden bitiyor. Okul bir insiyatif olduğu için ilk dönem son bir buçuk iki ay gelmedik okula. İşte okulda kurallar biraz daha esnek bizim için. Çünkü misafiriz artık çok da okula da gelmiyoruz.” (K21)

4.4.2.5. Okul Ortamı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri de okul ortamıdır. Öğrenciler okuldaki sınıf ortamlarının seviye sınıf olarak düzenlendiğini bundan dolayı iyi öğrencilerin olmadığı sınıfta olmanın kendileri için olumsuz etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Yine bu öğrenciler lise yıllarındaki öğretmen ve arkadaş ortamlarının değerini son sınıfta öğrendiklerini ve bunların bitecek olmasının kendileri için kötü olduğunu belirtmişlerdir. Bu ortamın kendilerini üniversiteye geçişte destek olacak bir sistem olduğu yapılan görüşmelerde görülmüştür. Çünkü bazı olumlu kişilik özelliklerinin bu ortamda kazanıldığını söylemektedirler. Bundan dolayı her ne kadar üniversiteye gitmek isteseler de kendilerinin üniversiteye gitme düşüncesine sahip olmalarında

ve destek almalarında okul ortamının önemli olduğunu değerlendirmektedirler. Öğrencilerin okul ortamına ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Yine daha kötü bir okula gidebilirdim diye düşünüyorum. Çünkü görüyorum etrafımda bizim sınıf en azından temeli olan bir sınıf. Hocanın sorduğu sorulara bir şeyler söyleyebiliyor. Çok sıkıntılı öğrenciler var liseye geçmiş düzgün basit matematik işlemlerini yapamayan insanlar var. Böyle insanları görseydim beni çok demoralize ederdi.” (K12)

“Ben öğretmenlerle konuşamıyordum ama artık konuşabiliyorum. Onlarda yardımcı oluyorlar.” (K13)

“Birçok şey öğreniyoruz hocalardan ve öğrenmeye de devam ediyoruz. O yüzden lisenin bana çok şey kattığını düşündüğüm için bunlar bana olumlu olarak geliyor.” (K15)

“Çünkü okul bunun için yok mu. Beni hayat bağlaması gerekiyor. Üniversiteye güzel bir şekilde hazırlaması gerekiyor ve bunları bana vermiyorsa benim okula gitmemin çok bir anlamı yok yani. Daha daha kötü etkilenirim yani.” (K19)

4.4.3. Üniversite Yaşamı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen yaşam alt temasının kategorilerinden sonuncusu üniversite yaşamıdır. Lise son sınıf öğrencileri üniversite yaşamına ilişkin hayalleri ve beklentilerinin onların üniversiteye geçiş durumunu etkilediği görülmüştür. Bu alt kategorinin özgürlük, kazanma durumu, zorunluluk, üniversite öğrencilerinden etkilenme, istek ve sosyal ortam (yeni deneyimler, sosyalleşme, eğlenceli ve rahat olması) olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır. Üniversite yaşamını çevrelerinde bulunan üniversiteli bireyler, sosyal medyada üniversite öğrencilerinin paylaşımları ve okullarının üniversitelere düzenlediği gezilerle öğrendikleri görülmüştür. Bu durumdan etkilendikleri için üniversiteye geçiş yapmak istemektedirler.

4.4.3.1. Sosyal Ortamı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen üniversite yaşamına ilişkin durumlardan ilki sosyal ortamdır. Öğrenciler üniversiteye yeni deneyimler, sosyalleşme, eğlence ve rahatlık için geçiş yapmak istemektedir. Bu noktada öğrencilerin üniversiteli öğrencilerin lise öğrencilerine göre daha özgür olduklarını düşünmektedirler. Üniversitenin özgürlük alanı tanınması onların sosyal ortamlarda yeni deneyimler yaşamasını sağlamaktadır. Bu kategorinin alt kategorilerine ilişkin değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

4.4.3.1.1. Yeni Deneyimler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen üniversite yaşamına ilişkin yeni deneyimler yaşama isteğidir. Üniversite yaşamının kendileri için ilk defa deneyimlenecek olmasının heyecanlı olduğunu

belirtmektedirler. Bu merakın oluşmasında özellikle daha önceki yıllarda üniversiteyi kazanmış kişilerin kendilerine anlattığı şeylerin etkili olduğu görülmüştür. Üniversite yaşamının lise yaşamından anı olarak birçok birikim yapılacak bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Lise öğrencileri üniversiteye yönelik teknik gezilerinin ortama yönelik isteklerini arttırdığını ve kendilerinin de bir an önce bu üniversite yaşantısını deneyimlemek için çalıştıkları görülmüştür. Öğrencilerin yeni deneyimlere ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur;

“Üniversiteye gidenler. Onları gördüğüm zaman üniversitenin işleyişinden bahsediyorlar. Merak duygusu geliyor. Orada neler olduğunu anlatıyorlar. Bende merak ediyorum acaba nasıl bir yer acaba diye” (K2)

“Zihinsel birikim, anı olarak birikim, tecrübe tanıklık bu tür şeyler ifade ediyor” (K6)

“Üniversite yaşamı ben de deneyimlemek istiyorum” (K8)

“Çok motive ediyor. Özellikle üniversite kampüsüne falan gittiğimde cumartesi okulun dershanesi deneme yapmak gezdirmek amacıyla üniversiteye götürdü. Gittiğimde hani o kadar çok motive oldum ki dedim daha çok çalışayım de üniversiteye geçeyim oldum.” (K9)

“Yani yeni insanlar yeni bir hayat böyle heyecanlı. Ne yaşayacağımı bilmiyorum. Beni bir yol bekliyor. Hevesliyim bu konuda.” (K19)

4.4.3.1.2. Sosyalleşme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden bir diğerinin de üniversite yaşamının sosyalleşmeyi sağlamasıdır. Öğrencilerin lise yıllarında çok kısıtlı bir ortama sahip olduklarını ve kendilerini özgür hissedemedikleri görülmüştür. Yine lisede ders çalışma tempolarından dolayı sosyal ortamlardan uzak kalmaktadırlar. Üniversiteye gittikleri zaman özgürleşeceklerini ve daha fazla sosyalleşebileceklerini düşünmektedirler. Üniversitede edinecekleri arkadaş ortamının kendilerine birçok açıdan katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bu yüzden çok fazla kişi ile tanışıp sosyalleşmek istedikleri görülmüştür. Bu sosyal yaşantılarla gelen sosyalleşme durumunun kendilerini çok yönlü olarak geliştireceğinden üniversiteye gidilmek istenmektedir. Öğrencilerin sosyalleşmeye ilişkin ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“O yüzden sosyal olarak çok fazla aktivitelerim olacak bu dönemde. Yaşantı olarak daha çok sosyal aktivitelerimi arttıracığını düşünüyorum.” (K1)

“Ben geçen senelerle kıyaslarsam arada ne fark var iyi yönde dersem sınıf olarak kendi sınıfımda daha fazla vakit geçirdiğim için haftanın yedi günü şu an kurs var. Okul artı kurs. Haftanın yedi günü neredeyse ailemi gördüğüm kadar belki bazılarımız daha fazla sınıftaki arkadaşlarıyla kalıyor. Olumlu yönü daha fazla

sosyal ilişki içerisinde bulunuyorsun. Orada sınav stresi de olsa belirli bir sosyal ilişki içerisinde daha ilişkilerini geliştirebiliyorsun arkadaşlarınla.” (K2)

“Kendi ailesinin dışında farklı insanlar tanıdığı için artık onun yavaş yavaş sosyalleşmesi onun hayatı tanınması birinci gözden bazı şeyler şahit olması anlamına geliyor.” (K6)

“Yani ne bileyim kulüpleri falan oluyormuş üniversitelerin. Genelde kendi çapımızda yaptığımız ufak araştırmalarda. Yani onlara katılmak isterim. Daha çok arkadaş çevremi çoğaltmak isterim.” (K16)

“Üniversiteye gitmek hem yeni arkadaşlar sosyal çevre açısından yeni arkadaşlar edinmek demek hem de bilgilerin daha fazla bana gelmesi demek. Bu yüzden üniversiteye gitmek bence iyi bir şey.” (K17)

4.4.3.1.3. *Eğlence:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan faktörlerden bir diğeri üniversite yaşamının eğlenceli olmasıdır. Öğrenciler lise yıllarında eğlenmeye yönelik herhangi bir faaliyete katılamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumda hem aile ile beraber yaşanmasının hem de üniversite sınavına hazırlanıyor olmanın etkisinin olduğunu düşünmektedirler. Yine üniversitenin ders sisteminde sadece ilgi duyulan ve kazanılan bölümden dersler görülecek olmasının kendileri için daha eğlenceli bir eğitim ortamı sağlayacağını beklemektedirler. Üniversitenin akademik yaşamının ve ortamının kendileri için liseden eğlence açısından daha cazip olacağından ötürü üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin eğlenceye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Her dersten bir bölüm almayacaksın. Güzel olacak gibi geliyor. Sonuçta ilgimi çekeceği için eğlenceli olabilir.” (K4)

“Eğlenceli gibi geliyor.” (K7)

“Eğlenceli olur diye düşünüyorum. Ailemden uzak bir yere gideceğim. Yani tek başıma hayat sürmenin nasıl olacağını öğreneceğim. Eğlenceli bir şey olacağını düşünüyorum. Hep onlarla beraberdim o yüzden.” (K13)

“Eğlence ve gelişim çünkü geliştığım gibi aynı zamanda arkadaşlarımda olacak orada.” (K20)

4.4.3.1.4. *Rahatlık:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden sonuncusu üniversite yaşamının rahat olmasıdır. Öğrenciler lise yıllarında aileyle beraber yaşadıkları için onların programına uymak zorundadırlar. Bundan dolayı istedikleri fiziksel ve psikolojik rahatlığı lise yıllarında yaşayamamaktadırlar. Üniversite yaşamının öğrencilere bireysel hareket etme alanı tanıdığından öğrenciler üniversitede daha rahat olacağını düşünmektedirler. Bu rahatlığın yine özellikle özgür bir alan oluşturma

açısından ilgi çekici olmasından dolayı lise öğrencilerinin üniversiteye geçiş yapmak istedikleri görülmüştür. Lisedeki ders sisteminin çok katı olduğunu üniversitenin eğitim sisteminin ise daha esnek olduğundan dolayı rahat olacaklarını düşünmektedirler. Üniversite yaşamında esnek ders sistemi onların daha farklı alanlarda rahat bir şekilde hareket edeceğini göstermektedir. Öğrencilerin rahatlığa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Üniversite yaşamı hayatı beni çok şey yapıyor. Daha güzel bir hayat. Daha böyle rahat istediğini yapabilecek bir yaşam.” (K4)

“Yani belirli bir şey yok. Sabah bu saatte gideceksin akşam bu saatte çıkacaksın. İşte bütün dersleri görmek zorundasın. Şu dersi yapamazsan sen kötüsün mantığı yok üniversitede.” (K9)

“Başında öğretmenlerin şu derse gireceksin şunu yapacaksın 40 dakika ders 10 dakika teneffüs, tuvalete gidemezsin onu yapamazsın şunu yapamazsın. O hayata alıştıktan sonra bir yandan daha rahat ortama giriş yapmak cazip geliyor.” (K10)

“Üniversiteye gidince rahat olucam en azından biraz daha istediğim rahat bir yaşam aileden uzaksın sonuçta.” (K11)

“Şöyle biz burada sınırlı hareket edebiliyoruz lisede. Ama orada istediğimiz zaman istediğimiz konuşmayı istediğimiz hareketleri yapabiliyorlarmış.” (K15)

4.4.3.2. Özgürlük: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapmasına etki eden üniversiteye yaşamına ilişkin faktörlerden bir diğeri özgürlüktür. Lise son sınıf öğrencileri lise hayatında aileleriyle beraber oldukları ve okulda öğretmenlerinin gözetiminde oldukları için kendi başlarına hareket edemediklerini düşünmektedirler. Üniversite yaşamı kendileri için kısıtlamaların kalktığı özgür bir ortamdır. Bu özgür ortam olarak düşündükleri üniversitede kendilerine odaklanıp kişisel gelişimlerini herhangi bir kısıtlamaya uğramadan gerçekleştireceklerini düşünmektedirler. Öğrencilerin özgürlüğe ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Belki de öyle değildir kendi içlerinde ama direk üniversite deyince aklıma bir kişinin direk kendi aklına odaklanması kendi özgürlüğünü kazanması aklıma geliyor.” (K16)

“Özgür, rahat, sosyal bir ortam. İstediğimi yapma meslek açısından.” (K17)

“Özgürlük. Yani kendimi çok kısıtlıyordum üniversite sınavına gireceğim için. Sınav bittikten sonra hobilerimi falan yaparım ya da ilgimi çeken başka şeyleri. Yani kendimi kısıtlamak zorunda kalmayacağım artık.” (K19)

“Daha özgür olabileceğimiz bir döneme geçiş yapıyoruz.” (K21)

4.4.3.3. Zorunluluk: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen üniversite yaşamına dair diğer faktör zorunluluktur. Öğrenciler toplumda belli bir yere gelebilmek için üniversite okumak gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum sadece maddi durumla ilgili değil gelişimsel bir görev olarak da görülmektedir. Üniversite mezuniyeti sonrası alınan mezuniyet belgesinin ilerleyen zamanlarda çok işlerine yarayacaklarını düşünmektedirler. Öğrencilerin zorunluluğa ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Üniversite okuman lazım sertifikan olacak. O işle ilgili bilgin olduğunu göstereceksin.” (K2)

“Ünlü biri bile olsan bir üniversite bitirmen gerekiyor. Çünkü dünya bu sonuçta. Bir şarkıcı bile olsan bir üniversite bitirmen gerekiyor. Yedekte cebinde bir şey olması gerekiyor bence. Üniversite okumak için.” (K3)

“Şimdi istediğimiz meslekten ziyade elimizde bir diplomanın olması gerekiyor lise veya üniversite fark etmeksizin.” (K11)

“Okumam gerektiğini düşünüyorum. Yani üniversiteyi okumam gerektiğini düşünüyorum.” (K13)

4.4.3.4. Üniversite Öğrencilerinden Etkilenme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen üniversite yaşamına ilişkin faktörlerden bir diğeri üniversite öğrencilerinden etkilenmedir. Bu öğrenciler çevrelerinde veya ailelerinde üniversiteyi kazanan birini gördüklerinde onlara özenmektedirler. Onların sınava girip başarılı olduklarını bu yüzden hayallerine ulaştıklarını düşünmektedirler. Onlar gibi sınava girip üniversiteye gitme istekleri artmaktadır. Yine üniversite öğrencilerinin toplum içindeki davranışlarının üniversiteli olmayan bireylere göre daha iyi olmasından dolayı onlardan etkilenebilmektedirler. Öğrencilerin üniversite öğrencilerinden etkilenmeye ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“O mesleğini kazanmış bir kıskanıyorum biraz da yani. Ben daha sınava girmedim ya. O sınavını bitirmiş girmiş üniversiteye” (K3)

“Üniversiteyi kazanan birini gördüğüme bende kazanabilirim diye düşünüyorum. Yani o alanda da kazandıysa benim istediğim yeri yapmış ben neden yapmayayım. Bir olgu oluşuyor içimde.” (K4)

“Abimle aynı işleri yapıp onun okuyarak benim okumayarak mesela o üniversiteye gidiyor ben liseye gidiyorum. Çevredeki hareketlerimizdeki farklılıkları bile bir şekilde gözlemleyip aramızdaki farklılığı o üniversiteye gitti ben o zaman farkı kapatmak için üniversitenin bize de şart olduğunu düşündüm.” (K10)

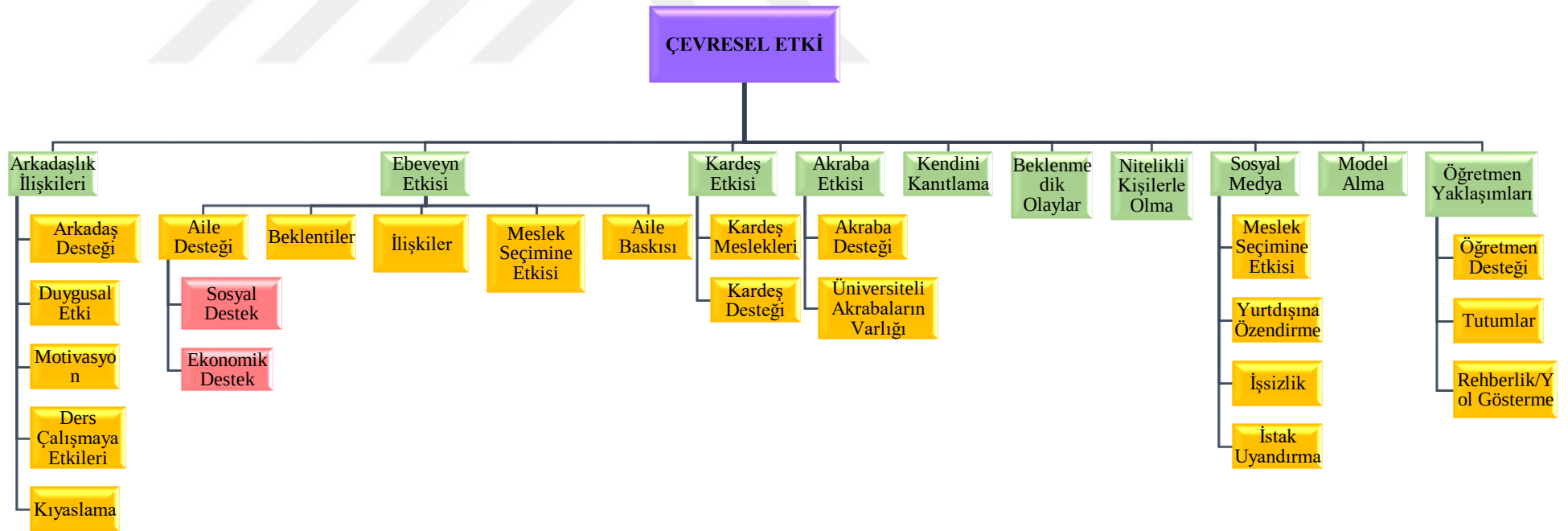
“Üniversiteyi kazanan biri gördüğümde normal bir insanla üniversiteyi kazanan bir insanla karşılaştırıyorum. O bana biraz daha ne bileyim kültürlü geliyor çünkü hayatı biraz daha görmüş yaşamış.” (K11)

4.5. Çevresel Etki

Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan beşinci ve son tema çevresel etkidir. Bu tema öğrencilerin üniversiteye geçişine etki eden aile, arkadaş, öğretmen, akraba vs. faktörlerle ilişkilidir. Öğrencilerin görüşme formunda yer alan sorulara verildikleri yanıtlar başta olmak üzere, görüşmeler boyunca lise son sınıf öğrencilerinin sık kullandıkları ve önemli gördükleri *kanıtlama, beklenmedik olaylar, nitelikli kişilerle olma, sosyal medya (meslek seçimine etkisi, yurtdışına özendirme, işsizlik ve istek uyandırma), model alma, öğretmen yaklaşımları (öğretmen desteği, saygı, ders başarısı, motivasyon, tutumlar, rehberlik/yol gösterme), arkadaşlık ilişkileri (sosyal arkadaş desteği, üniversite ortamı, duygusal etki, sosyalleşme, motivasyon, ders çalışmaya etkileri ve kıyaslama), ebeveyn etkisi (beklentiler, aile desteği, ilişkiler, meslek seçimine etkisi, destek olma ve aile baskısı), kardeş etkisi (kardeş meslekleri ve kardeş desteği) ve akrabaların etkisi (akraba desteği ve üniversiteli akrabalar)* olarak isimlendirilmiştir. Bu kategorilere ilişkin ayrıntılar şekil 11’de sunulmuştur.

Şekil 11.

Tema 5: Çevresel etki

4.5.1. Kendini Kanıtlama: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel etkilerden ilki kendini çevreye kanıtlamadır. Öğrencilerin üniversiteye geçiş yaparak kendilerini çevrelerine kanıtlama çabası içine girdikleri görülmüştür. Bu durum aslında öğrencilerin çevrelerinde bulunan kişilerin eğitilmiş olmasına önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Öğrenciler üniversite okuyarak kendini eğitilmiş bir birey olarak çevresine göstermekte istemektedirler. Ayrıca bu üniversite eğitimini tamamlayarak kendi başına bir şeyler yapabildiğini çevresine kanıtlama düşüncesi içindedirler. Bu kanıtlama düşüncesi aslında çevresi tarafından değer görme ve çevrelerinin odak noktasının kendisine doğrultulma isteğinden geldiği görülmüştür. Öğrencilerin kendini kanıtlamaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Artık böyle şey der sen yapamazsın sen edemezsin. Tek başına şey yapamazsın.

Biz yaparız gibi. Benim de tek başıma yapamayacağım şey yok onların dediklerinden. Biraz da tek başıma yapabildiğimi görsünler istiyorum” (K4)

“Yani kendime bakabileceğimi gösterebilmek için yani kendimi topluma kazandırmak için etkiliyor yani istek var.” (K5)

“Ama genel olarak baktığımızda olduğum ortamlarda insanlara karşı konuştuğumda elimde nasıl desem hani ben böyle böyle eğitim aldığım bunları okudum diyebilmeyi seviyorum. Onun da çok büyük bir etkisi var. Hani eğitilmiş olduğumu gösterebilmek. Okuduğumu gösterebilmek hoşuma gidiyor.” (K9)

“İyi sonuç alırsam mutlu olurum. Arkadaşlarımın gözdesi olurum ailemin gözdesi olurum. İyi bir yere gidince de zaten helal olsun tebrikleri falan devam eder.” (K11)

4.5.2. Beklenmedik Olaylar: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel etkilerden bir diğeri de beklenmedik olaylardır. Bu olaylar eğitim sürecinin aksamasına neden olan pandemi ve beklenmedik kayıplar olabilmektedir. Öğrenciler bu beklenmedik olayların bazılarının kendilerinden kaynaklandığını bazılarının da sistemden kaynaklandığını düşünmektedirler. Uzaktan eğitim sürecine geçildiğinde derslere odaklanamamış ve bundan dolayı bazı konuların eksik kaldığını belirtmişlerdir. Bu durum üniversiteye geçiş sınavında kişisel başarılarını olumsuz etkilemiştir. Bundan dolayı lise son sınıfta ders çalışmaya daha fazla yoğunlaştıklarını ancak eksiklikleri tamamlamak için yeterli zamanlarının kalmadığını düşünmektedirler. Öğrencilerin beklenmedik olaylara ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir;

“Kaybım olduğunu söylemiştim. O iki senelik kaybı kendim kapatmaya çalışıyorum.” (K9)

“Şimdi biz eğitimdeyken uzaktan eğitim girmişti araya. O zaman çok dersleri şey yapmamıştım.” (K13)

“Bütünsel anlamda olmayacak çünkü 10. Sınıfta pandemi girdi araya. Ondan sonra 11. sınıfta ve 9’u fazla araya koymayayım. 11. Sınıfta birçok dersi alamadık. Kimya, fizik gibi. Öğretmen eksikliği vardı okulda. O yüzden fazla da alamadık. 11. Sınıfız. Şu anda üniversiteyi de düşünmüyoruz. 11. Sınıf iken. Öğretmen eksikliğimiz 11. Sınıfta pandemi vs. Derken şey olmuştu aksaklık olmuştu eğitimde. Onlar olmasaydı pandemi olmasaydı vs. öğretmen eksikliğimiz de olmasaydı o dersleri görseydik. Daha iyi olabilirdi. Alt yapım da daha iyi olabilirdi derslerim için.” (K14)

“Biz pandemi süreci yaşadık. Ben o dönem içerisinde okulda olmayı daha çok isterdim. Çünkü o şekilde daha iyi anladığımı düşünüyordum. Bizim bir buçuk senemiz bu şekilde yanmıştı. Temelimiz yoktu. Biz temel atmak isterken temelinde temelden temel atmak zorunda kaldık. Yani dümdüz şekilde kendi çabamızla temel attık yani. O yüzden ben ilk iki senemin bir tık daha dolu geçmemesinden dolayı olduğunu düşünüyorum.” (K16)

4.5.3. Nitelikli Kişilerle Olma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen çevresel faktörlerden diğeri nitelikli kişilerle olmadır. Öğrenciler nitelikli kişilerle birlikte eğitim alacakları kişilerin daha donanımlı olmasını istemektedirler. Eğer bu noktada nitelikli arkadaş çevreleri edinirlerse kendilerini olumlu anlamda geliştireceklerini düşünmektedirler. Bu kişileri kaliteli veya nitelikli olarak tanımlayan öğrenciler üniversite ortamında bu kişilerle karşılaşacaklarını ve bunların kendilerini geliştirmek için önemli olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin kendilerini geliştirebilmeleri için lise ortamındaki arkadaşlıkların yeterli olmadığını düşünmektedir. Kendini geliştirebilmeleri için nitelikli kişilerle birlikte olmak zorunda olduklarını düşündüklerinden ve nitelikli kişilerin üniversite ortamında olduğunu düşündüklerinden dolayı üniversiteye gitmek istemektedirler. Öğrencilerin nitelikli kişilerle olma isteğine ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bunun harici olarak da ilgilenmediğim bir bölüm olsa dahi üniversite ortamı ciddiye ayrı bir ortam daha donanımlı öğretmenler oluyor. Daha donanımlı kişilerle tanışıyorsunuz. Bundan dolayı çok ilgi çekici bir bölüm gibi geliyor bana.” (K18)

“Diğer meslektaşlarımdan daha fazla bilgiye sahip olurum. Daha fazla tecrübe edinirim. Daha fazla çevrem olur. Daha tecrübeli insanlar olacak sonuçta karşımda. Daha bilgili insanlar olacak. Onların kendilerinden eğitim almış olacağım” (K19)

“Orada alacağı eğitim beni çok etkiliyor ve bu bana cazip geliyor. Ders alacağı insanlar. Çünkü bu şekilde kendini geliştirecek yeni bir şeyler öğrenecek. Bu o açıdan bana cazip geliyor. Üniversiteye gitme amaçlarımdan biri de bu.” (K20)

“Kaliteli insanlarla bir arada olmak” (K21)

4.5.4. Sosyal Medya: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri sosyal medyadır. Sosyal medyanın farklı gruplar oluşturmaya imkân sağlaması lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye hazırlık sürecinde bu alanın sık kullanmasına yol açtığı söylenebilir. Bu alt kategori *meslek seçimine etkisi, yurtdışına özendirme, işsizlik ve istek uyandırma* olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır. Sosyal medyayı çok aktif olarak kullanan öğrenciler sosyal medyadaki paylaşımların üniversiteye kariyer geçişlerini bazen olumsuz bazen de olumlu olarak etkilediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin sosyal medya ile ilgili ifadelerinden bazıları ve bu ifadelerin analizleri aşağıda sunulmuştur.

4.5.4.1. Meslek Seçimine Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde sosyal medyanın meslek seçimine etki ettiği görülmüştür. Bu öğrencilerin çoğunlukla çok sık bir şekilde sosyal medyayı kullandıkları saptanmıştır. Bu noktada instagram, youtube vb. video paylaşımlarını mümkün kılan sosyal ağların daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Öğrenciler bu sosyal medya ağlarında paylaşılan videolardaki bazı meslek gruplarının çalışmalarını yakından takip ettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal medyadaki kişilerin mesleklerinin çalışma ortamı ve şekline ilişkin anlatımları lise son sınıf öğrencilerinin merak ve ilgilerini arttırmakta ve öğrencilerin o meslek grubuna yönelik ilgi duymalarını sağlamaktadır. Öğrenciler bazen de kendi ilgi duyduğu meslekle ilgili çalışma videolarını izleyerek kendi seçtiği mesleğe ilişkin bilgi ve becerilerini arttırmaya çalışmaktadır. Öğrencilerin vermiş oldukları bu cevaplar sosyal medyadaki paylaşımların mesleğe yönelik geçişlerde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin meslek seçimine etkisine ilişkin örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Aslında ben gördüğüm videolardan da bilgisayar mühendisliği araştırdım da bunun üzerine onu da izledim. Onun zorluğunu vs. nasıl olduğunu yani nasıl işlediğini öğrenmek için izlediğim videolardan.” (K14)

“Bunun kötü yanı da var başkalarının influncerlık diye bir mesleğin çıktığını görüp daha böyle kötü etkiler. Onlar hiçbir şey yapmıyor ama ben bu kadar çalışıyorum. Niye bu kadar çalışayım. Ya da üniversiteye gideyim ki. Bu şekilde de etkileyebilir. Bu şekilde de etkileyebiliyor ama en büyük bence bu.” (K9)

“Şöyle sosyal medyada çok vakit geçiriyorum. Sürekli böyle üniversitelileri takip ettiğim için o bende çok zevk yarattı. Onların yaşadığı hayatı onların ortamları falan gördükçe doktor olmak, doktorlarla ilgili yaptıkları konuşmalar falan çok etkiledi beni. Ne kadar zorlukları varsa da zevkli yanlarını da gösterdiler. O yüzden öyle.” (K15)

“Sosyal medya ve mecralardan uzak kalınmasını tercih ediyorum. Aynısını yapıyor muyum diye sorarsanız yapamıyorum. Ama beni olumsuz etkileyen şeylerden biri de bu. Her insanın duygu ve düşüncelerini sormalarını ve önemsemelerine gerek yok.” (K16)

“Aynı şekilde sosyal medyanın da üniversiteye geçiş sürecini etkilediğini düşünüyorum. Çünkü artık sosyal medya hayatımızın her yerinde var ve bir sürü içerik üreticisi insanlar var. Onların yaptıkları mesleğin ya da mesleklerin kazandıkları paranın bizi etkilediğini düşünüyorum.” (K20)

4.5.4.2. Yurtdışına Özendirme: Lise son sınıf öğrencileri sosyal medyada Türkiye’deki ekonomik ve sosyal hayatla ilgili olumsuz paylaşımlardan da etkilenebilmektedir. Bu durum ile ilgili öğrenci düşüncelerini herhangi bir soru sorulmadan ortaya çıktığı görülmüştür. Öğrencilerin sosyal medyadaki videolarda yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkenin ekonomik geliri ile Türkiye’deki ekonomik geliri karşılaştırdığını belirtmişlerdir. Bu karşılaştırma sonucunda Türkiye’nin ekonomik gelir açısından çok geride olduğu mesajı verilerek öğrencilerin Türkiye’de kalmaktansa yurtdışına çıkmaları gerektiği algısı oluşturulmaktadır. Bu durum lise son sınıf öğrencilerinin Türkiye’de üniversite okumaktansa yurtdışında çalışmanın daha avantajlı olduğu düşüncesine kapılmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu paylaşımlarda yurtdışında yaşayan kişilerin Türkiye’de yaşayanlardan daha mutlu olduğu imajı da öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişlerini olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerin yurtdışına özendirmeye ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Mesela yurtdışına hackleme yapan. Türkiye’de okuyacağınıza bir an önce Türkiye’den kaçın Amerika’ya gelin, Avrupa’ya gidin. Buralarda yeni bir hayat kurun diyen insanlar var ve bu insanların da çoğu aslında sahip olmadıkları şeyleri kendimde gördüğüm için araştırdığım için yurtdışından video çekiyor ama aslında sahip olmadıkları şeyleri varmış gibi gösteriyor. Amacı insanların ilgisini çekip takipçi kazanabilmek.” (K2)

“Bu yönden öğrencilerin gündemi medyayı takip etmesi onların üniversiteye geçiş sürecinde bence çok büyük etken çünkü yurt dışında okumak isteyen ülkesini terki diyar etmek isteyen çok fazla insan var” (K6)

“Onların duygu düzeylerini öğrenemeyiz ama oradan buradan. Şu anda internet dediğimiz bir şey var. Çok geniş kapsamlı tüm dünyaya erişebiliyoruz. Oradan gördüğüm şeylere dayanarak diğer ülkelerdeki insanlar daha mutlu. Aslında verilere göre de daha mutlu.” (K14)

4.5.4.3. İşsizlik: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteden sonra okudukları bölümlerin iş bulma durumunun da tercihte önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Lise son sınıf öğrencileri sosyal medyada üniversite okuyan kişilerin işsiz kaldıklarına yönelik haber ve videolar gördüklerini belirtmişlerdir. Bu haber ve videolar öğrencilerin üniversiteye gitmektense herhangi bir işte çalışmaya yönlendirmektedir. Lise son sınıf öğrencileri kritik bir seçim eşiğinde oldukları için sosyal medyada yapay zekanın etkisiyle çok fazla bu videoların karşısına çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu durum öğrencilerin üniversiteye geçiş yapmaktansa özel sektörde çalışmaya yönelmesine yol açmaktadır. Oluşturulan bu olumsuz algılar öğrencilerin geleceğe yönelik umutsuzluk yaşamalarına da yol açmaktadır. Öğrencilerin işsizliğe ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Şöyle ben üniversite okuduğum zaman mezun olunca işsiz kalıcam. Bir işim olmayacak düşüncesi insanın kafasına otomatik olarak zamanla yerleşmeye başlıyor. Çünkü sürekli bununla karşılaşıyorsun sürekli tekrarlandığı zaman yalan da olsa artık algı oluşmuş oluyor ve sen öyle düşünmesen bile çevrendeki insanlar öyle düşünüyor. Sana onu entegre ettirmeye çalışıyorlar. Sen de faydalaniyorsun.” (K2)

“Bu öğrencileri çok olumsuz etkiliyor yani olumluların baskılanıp olumsuzların nirvanaya çıkarılması bence” (K6)

“Haber izlediğimiz zaman genelde kötü haberleri duyuyoruz duyuyoruz kötü oluyor. Ayrıca işte haberlerde geçen üniversite okuyan da işsiz kalıyor muhabbeti aynı şekilde sosyal medyada da geçiyor.” (K16)

4.5.4.4. İstek Uyandırma: Lise son sınıf öğrencileri sosyal medya paylaşımlarının üniversiteye yönelik olumlu algılar oluşturduğuna dair video ve paylaşımların da olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal medyada üniversite öğrencilerinin yaşamlarına yönelik video ve filmlerin ilgi uyandırdığı görülmüştür. Bunun yanı sıra sosyal medyada ders çalışmaya yönelik videoların öğrencilerin ders çalışmaya yönelmesine yol açmaktadır. Kişilerin üniversiteye geçiş için ders çalışma videoları atması lise son sınıf öğrencilerinin istek düzeylerini arttırmaktadır.

Bu sayede öğrenciler üniversiteyi kazanabilmek için daha fazla ders çalışmaya yönelmektedir. Öğrencilerin istek uyandırmaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Okula başladığımdan beri üniversite yani dizilerde de görebiliyordum üniversiteye giden çocukları bu çocukluğumda bir yer etti zaten. Üniversiteye gitmek istiyordum” (K3)

“Sosyal medya da olabilir. Sonuçta orada da çok fazla çalışan var. Onları gördükçe cidden çok fazla kişi var kafası oluşuyor ve direk telefonu bırakıp çalışmaya gideyim” (K4)

“Ben de bunlara baka baka tabi merak saldım daha sonra şeyi yapmak için de üniversite okumak gerekiyor o yüzden olumlu yönde etkilediğini söyleyebilirim” (K7)

“Yani medya etkileyebilecek en büyük etmendir. Çünkü bir sayfa kitap okumuyorken Instagram’da 10 saat geçirdiğimizde 50 farklı şeyi görürüz. Orada günde karşımıza üç beş kere üniversite hakkında böyle motivasyon konuşmaları falan görsek etkisi olumlu olur. Bu kadar insan okul okul gezip üniversite ile ilgili seminer vermeleri gereksiz yani. Onun yerine sosyal medyada gerekli platformlarda kendi reklamlarını yapabilseler hem kendileri için hem öğrencileri için vermek istediği mesajı daha hızlı iletir yani.” (K10)

“Ben YouTube üzerinden konu anlatım izliyorum. Sonra testler çözüyorum. Bir de o konu hakkında tekrarlar yapıyorum sürekli unutmamak için. İyi yönde etkiliyor yeterli oluyor.” (K13)

“Şöyle sosyal medyanın ne kadar olumlu üniversiteyle ilgili üniversite sınavı ile ilgili ne kadar olumlu şeyler varsa olumsuz şeylerde var.” (K15)

4.5.5. Model Alma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri model almadır. Öğrenciler çevresinde bulunan kişiler (kardeş, arkadaş vs.) veya hayatında başarılı olmuş kişileri kendilerine model alarak üniversiteye geçiş yapmak isteyebilmektedir. Öğrencilerin model aldıkları kişilerin üniversite mezunu olmalarından dolayı kariyerlerinde iyi bir noktaya gelmiş olması onların da üniversiteyi kariyerlerinden ilerlemek için istemelerine yol açtığı söylenebilir. Öğrencilerin çoğunlukla yakınlarında olan statü sahibi kişileri model aldıkları görülmüştür. Onların başarıları çevresinde söylenip takdir edilince öğrencilerde bu takdir edilme duygusu ile onlar gibi üniversite okuyup başarılı olmak istemektedirler. Öğrenciler ayrıca üniversiteyi kazanmış olan kişilerin ders çalışma yöntemlerinin de önemli olduğunu çünkü onlara üniversiteyi kazandıran durumun ders çalışma yöntemlerinin olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı ders çalışma yöntemlerini

de örnek alabilmektedir. Öğrencilerin model almaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Beni bilim insanları çok etkiliyor. Onlar bana çok örnek oluyorlar. Hani onların yerinde olmak istediğimi fark ediyorum.” (K1)

“Şimdi şöyle benim çok fazla takip etmesem de hayatlarına bakıp örnek aldığım insanlar var. Yani işte Trendyol kurucusu olsun başka bir yerin kurucusu olsun.” (K9)

“Oradaki etkisi pek iyi değil. Abim mesela beden eğitimi bölümü okuyor. Ama mezun olunca beden eğitimi öğretmenliği yapmayacak. Kendisi bizim sürekli uğraştığımız tekstille uğraşacak. Ya da şu an böyle hafta da 3 olması lazım 3 gün gidiyor üniversiteye o da günde 3-4 saat yine kalan zamanlarda yine işteyiz. Yani sadece hayata karşı bakış açımı değiştirmek için bulunduğu bir ortam üniversite.” (K10)

“Açarım çözüm videolu dersler videoyu durdururum baktım çözemiyorum işte o kişi nasıl çözüyor nasıl düşünüyor o manada diyorum ki şu soruda şöyle düşünmen lazım bir sonrakinde şöyle düşünmen lazım.” (K12)

“Patronumla konuşurken o şey söyledi. Kendisine kültür ve turizm bakanlığı teklif edilmiş ama üniversite mezunu olmadığı için yapamadığını yine SETUR’un genel müdürlüğü teklif edilmiş üniversite mezunu olmadığı için gidememiş. Öyle ikna etti beni. Ya üniversite benim için aslında riskli bir olay. Sınava hazırlık durumu var, kazanıp kazanmama durumu var. Kazandıktan sonra iş bulup bulmama durumu var. Benim çalıştığım iş zaten güzeldi. Orada devam edersem daha güzel konumlara da gelecektim. Sonra mecbur kaldım. Patronum bir şekilde ikna etti.” (K21)

4.5.6. Öğretmen Yaklaşımları: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri öğretmen yaklaşımlarıdır. Öğretmen yaklaşımlarının öğrencilerin üniversiteye geçişte özellikle başarı ve hazırlanma sürecinde kritik bir etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin genel anlamda öğretmenlerin davranışlarını çok dikkate aldığı saptanmıştır. Bu alt kategori *öğretmen desteği, ders başarısı, tutumlar ve rehberlik/yol gösterme* olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır. Öğrencilerin öğretmenlerin özellikle son sınıfta kendileriyle arkadaş gibi olduklarından dolayı öğretmenlerine daha çok saygı gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum onların okula olan bağlılığını ve başarılarını olumlu etkilemektedir. Öğrencilerin öğretmen yaklaşımlarına ilişkin kullandıkları ifadeler ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

4.5.6.1. Öğretmen Desteği: Yapılan görüşmelerde lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen öğretmen yaklaşımlarından ilki öğretmen desteğidir. Öğretmenlerin öğrencilerine üniversite sınavına hazırlık sürecinde maddi ve manevi destek oldukları görülmüştür. Öğrencilerin öğretmenlerinin lise son sınıfta kendileriyle arkadaş ilişkisi içinde olduklarını bundan dolayı öğretmenlerini kendilerine yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum lise son sınıf öğrencilerinin yaşamış oldukları problemlerde öğretmenlerinden daha rahat bir şekilde destek almalarını ve üniversiteye geçişte olumlu algılar oluşturmalarını sağlamıştır. Öğretmenlerin bu yaklaşımları öğrencilerin kendilerine yönelik saygılarının artmasına ve üniversiteye sınavına hazırlık sürecinde psikolojik olarak daha iyi olmalarını sağlamaktadır. Öğrencilerin öğretmen desteğine ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Sadece sınav eksenli ama tabi beraber vakit geçirdiğimizde sınıf hocamız diyelim onunla bir samimiyetimizde oluşuyor. Espriler yapıyoruz. Dersteyken arada bir ders kaynatma şeklinde samimiyetimizde oluyor.” (K2)

“Soracağım soruyu daha iyi kavrarım. Konuyu daha iyi anlarım. Konuyu daha iyi anlarsam da sınav sonucunda daha iyi yaparım diye düşünüyorum” (K7)

“Kesinlikle bana nedense moral oluyor bunlar küçük bir şey bile mesela bana herhangi bir hocam bir aferin dese bile o gün mutluluktan uçuyorum” (K8)

“Bazı hocalarım bana şunu yap bunu yap önerilerde bulunuyor. Bana bu konuda önerilerde bulunmasa ben kendimi geliştirmeyeceğim.” (K12)

“Olumlu etkisi var çünkü öğretmenlerim gerçekten bana destek oluyorlar. Şöyle açıklayabilirim moralim ne zaman düşse bunu fark ediyorlar. Ben bile fark etmiyorken mesela senin moralin neden düşük diye konuşuyorlar.” (K17)

“Öğretmenlerim her öğrenciye olduğu gibi bana da destek sağlıyor. Anlamadığımız konularda yardımcı oluyorlar. Soru çözümü gibi konularda çok yardımcı oluyorlar. Onun harici üniversite ortamını onlar gördüğü için onlardan bilgi alıyoruz. Bilgi alışverişi yaptığımız sürece de bana olumlu etkileri oluyor.” (K18)

4.5.6.2. Tutumlar: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen öğretmen etkilerinden bir diğeri de olumlu ve olumsuz tutumlardır. Öğrenciler öğretmenlerin ders konusunda bazen kendilerine olumsuz davranabildiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada öğrencilerin lise son sınıfta olmasından ötürü biraz daha esnek olunması gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü normal derslerde sınav ile ilgili olmayan çalışmaların kendilerinin zamanını boşa harcadığını düşünmektedirler. Yine öğretmenlerle olan kişisel ilişkilerde öğretmen tutumlarının olumsuz olması onların motivasyonlarını düşürebilmektedir. Bu durum

üniversiteye kariyer geçişi isteklerini de olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Öğrencilerin öğretmen tutumlarına ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Daha olumsuz olsalardı hani. Öğretmenlerin olumsuz tutumları öğrencileri daha çok aşağılamaya yönelik oluyor. Bunlar öğrencilerin özgüvenlerinin düşmesine neden oluyor. Hani bir şey yapmaya çalışsa bile bir ders çalışmaya çalışsa bile hani hocam bana bugün böyle dedi ben zaten yapamayacağım neden uğraşayım ki gibi düşünecek. İnsanın o yüzden moralini düşürecek. Heveslerini düşürecek.” (K1)

“Öğretmen derse girince derse girip anlatıyor yani. Öğretmenin tutumu şey olursa insanın içinde heves olmaz açıkçası. Heves olmadıkça da etkiler. Bir öğretmenin derse girip ders anlatmasından oturuş tarzına ders anlatma şekline kadar her şeyi öğrenciyi etkiler.” (K5)

“Lisedeki hocaların bize yaptığı dayatmalardan biraz kurtuluyorsunuz. Performans ödevleri şunu beğenmedim bunu beğenmedim gibi şeyler olmuyor.” (K12)

“Mesela bazı öğretmenler oluyor görüyoruz öğrencilerine şey diyorlar senden bir şey olmaz. Eğer bana o tarzda bir söylemde bulunsaydılar ben olumsuz etkilenebilirdim. Öğretmenlerim bile bana inanmıyorken ben nasıl yapacağım tarzı bir düşünce oluşturabilirdi bende.” (K17)

Olumsuz tutumların yanı sıra olumlu tutumların da öğrenciler üzerinde etkisinin olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin olumlu tutumlarının öğrencilerinin kendilerine olan güvenini olumlu etkilemektedir. Bir sorun yaşadıklarında öğretmenlerle konuşup çözebilmek onların sınava daha fazla odaklanmasına etki ettiği görülmüştür. Öğrenciler bu sayede okul ortamından ayrılmadan verimli çalışma sergileyebilmektedir. Öğrencilerin bu faktöre ilişkin ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Bana çok yardımcı oluyorlar müdür yardımcılarında tutun hatta rehber öğretmenlere kadar bize çok yardımcı oluyorlar. Bu süreci onlar sayesinde kolaylaştırıyoruz” (K6)

“Ama liseye geldiğimde ilk senemde burayı da öyle sandım ve çok önyargılı yaklaştım herkese. Ama tanıdıkça ve içlerine girdikçe gidip rahat rahat konuşabiliyorum. Bir sorunum olduğunda herhangi bir hocayı da çevirsem gidip söylesem onların bana yardım edeceğini bildiğim için çok rahatım.” (K15)

“Onlarla güzel bir ilişkim var. Onlara kendimi iyi açabildiğimi kendimi güzel gösterebildiğimi düşünüyorum. Onların da beni iyi anladığını düşünüyorum aynı şekilde” (K20)

4.5.6.3. Rehberlik/Yol Gösterme: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumunu etkileyen öğretmen yaklaşımlarından sonuncusu rehberlik yani yol göstermedir. Öğretmenlerin bu noktadaki yaklaşımları bazen ders çalışma bazen de üniversite hedefine yönelik motivasyon konuşmalarıdır. Öğrenciler özellikle lise son sınıfa kadar bir ders çalışma alışkanlığı oluşturmamışsa bir desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Öğretmenler ders çalışma yöntemleri hakkında yol gösterdikleri takdirde daha erken bir düzen oluşturabilmektedir. Öğrenciler öğretmenlerin yaş olarak kendilerinden büyük olduğu ve kendilerinin geçeceği süreçten daha önce geçtikleri için tecrübeli olduklarını düşünmektedirler. Bu yüzden öğretmenlerin karşılaşılabilecek zorluklara yönelik yapılması gerekenler konusunda öneriler verdikleri zaman doğru yolu daha çabuk bulabileceklerini belirtmektedirler. Bundan dolayı öğretmen ilişkilerinin ve onlarla konuşmanın öğrencileri olumlu anlamda kariyer geçişlerini etkilediği söylenebilir. Öğrencilerin öğretmenlerin rehberlik/yol göstermeye ilişkin yaşamda farklılık oluşturmaya ilişkin ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Öğretmenler yıllardır bu işin içindeler ve yakından görüyorlar. Onların tecrübeler aslında öğrenmek. Mesela hocam ben bu şekilde çalışıyorum. O şekilde çalışma bu yanlış farklı bir şekilde çalışmalısın dediğin zaman onlar çok önemli bence çünkü yıllar boyunca tecrübelenmişler görmüşler. Belki de benim yaptığının aynısını yapan yüzlerce öğrenciyle karşılaşmışlar. Neyin iyi neyin doğru olduğunu bilen ve bize yol gösteren önemli kişiler.” (K2)

“Öğretmenlerle sürekli ders çalış ve şey yaparak yani onlarda bilinçlendiriyor. Üniversiteye gitmezseniz şöyle olur. Hayatınız zor geçer. Üniversiteye giderseniz hayatınız şey olur. Üniversiteye gidince şeylerden bahsediyorlar. Oranın güzelliklerinden falan. Onlar da şey yapıyor yani iyi yönden etkiliyor.” (K5)

“Öğretmenlerle de konuşuyoruz onların yönlendirmesi teşvik etmesi çok güzel bizim için öğretmen çok önemli Açıkçası ben o konuda Kendimi Şanslı Hissediyorum” (K8)

“Sınıf hocamız toplu bir halde konuştuğu zaman üniversite hayatını anlatıp duruyor. Çok başarılı olduğunu olmasanız o ortamı tatmamız gerektiğini söylüyorlar. O ortama girdiğinizde bir şeyleri başardığınızı biliyorsunuz. Onu duymak bile bizi mutlu ediyor.” (K15)

4.5.7. Arkadaşlık İlişkileri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri arkadaşlık ilişkileridir. Arkadaşlık ilişkilerinin öğrencilerin üniversiteye geçişte özellikle başarı ve hazırlanma sürecinde kritik bir etkisi olduğu görülmüştür. Öğrencilerin genel anlamda arkadaşlık ilişkilerini önemseydiği görülmüştür. Bu yüzden sınava hazırlık sürecinde arkadaş ortamının kendilerinin başarılarını etkilediğini belirtmişlerdir. Bu alt kategori *arkadaş desteği, duygusal etki, sosyalleşme, motivasyon, ders çalışmaya etkileri ve kıyaslama* olmak üzere altı alt kategoriye ayrılmıştır.

4.5.7.1. Arkadaş Desteği: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen arkadaşlık ilişkilerinden ilki arkadaş desteğidir. Lise son sınıf öğrencileri bulundukları yaş itibarıyla arkadaş ilişkilerinin önemli olduğu bir dönemde olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunlukla zamanlarını yakın arkadaşlarıyla geçirdikleri görülmüştür. Lise son sınıf öğrencileri ile yapılan bu görüşmelerde arkadaşların üniversiteye kariyer geçişinde önemli bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu öğrenciler üniversiteye kariyer geçişi sırasında yaşadıkları maddi sorunlarda arkadaşlarından destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bu desteğin kendilerinin üniversiteye geçiş sınavına rahat hazırlanmalarını olumlu etkilediği görülmüştür. Yine arkadaş çevresi maddi anlamda desteğin yanı sıra belirlenen hedefler çerçevesinde birbirlerini manevi anlamda motive ettikleri ve bunların da kendilerini olumlu etkilediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin arkadaş desteğine ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Çünkü ne kadar fazla arkadaşlarınla yan yanaysan berabersen o kadar fazla paylaştığın şey oluyor. Daha fazla birbirinize bağlanıyorsunuz.” (K2)

“Daha çok program yapacağın yapamadığın sorular soracağım bir arkadaşım yok.” (K4)

“Arkadaşlarım da yine aynı şekilde dediğim gibi benim çevremde bana zara verecek insanlara yer olmadığı için birbirimizi destekleyebileceğimiz güzel ve barışçıl bir arkadaş ortamım var” (K6)

“Şu kitabı bu kitabı almasalar ne olur bir fikrim yok ama çevremden destek alırım diye düşünüyorum.” (K9)

“Kötü hissettiğim zamanlarda yanımda oldukları için büyük etkileri var.” (K16)

“Genelde yaşlılarımla arkadaşım onlar da üniversiteye hazırlanıyor. Birlikte oturup çalıştığımız vakitlerde oluyor. Oturup eğlendiğimiz vakitlerde oluyor. Çalıştığımızda birbirimizi motive ediyoruz. Bak bugün bu soruyu çözdüm yarın sende bu soruyu çözersin. Yapamadığımız şeylerde birbirimize soruyoruz, yardımcı

oluyoruz. Bu konuda birbirimize olumlu etkilerimiz oluyor. Olumlu etkileri olduğu için de ben mutluyum şahsen.” (K18)

4.5.7.2. Duygusal Etki: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri arkadaşların kişiler üzerindeki duygusal etkisidir. Öğrenciler lise son sınıfta bulundukları psikolojik durumdan dolayı arkadaşlarının söylemlerinden duygusal olarak etkilenebilmektedir. Bu durum öğrencilerin maruz kaldıkları sınav baskısından kaynaklandığı saptanmıştır. Bu durumlarda öğrenciler kişisel olarak takıntılı olabilecek düşüncelere yönelebilmektedir. Bu durum onların sınava hazırlanmasını da olumsuz etkileyebilmektedir. Lisedeki arkadaş çevresinden ayrılacak olmanın da kendilerini duygusal olarak olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir. Öğrenciler genel anlamda duygusal bağ kurdukları ortamlarda arkadaşlarından ders çalışma konusunda daha rahat davrandıkları ve psikolojik olarak kendilerini daha rahat hissettikleri görülmüştür. Bu durumdan dolayı arkadaşlarıyla duygusal bağ kurmuş olan kişilerin sınava daha rahat hazırlandığı söylenebilir. Öğrencilerin duygusal etkiye ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“İnsanı moral olarak çok etkiliyorlar. Çünkü arkadaşın sana ufak bir şey söylese senin moralin düşecek. O günün çok kötü geçecek. Bir gün için değil diyelim ki senin çevrende hani sizin çevrenizde hani daha çok böyle insanlar var sizin her gününüzü kötü etkileyecekler. Hani böyle insanların sizin çevrenizde bulunması sizi kötü etkileyebiliyor.” (K1)

“Ben çevremdeki insanlardan bahsettiğim çok fazla etkileniyorum bu bazen iyi bazen kötü bir özellik mesela benim hayatımdaki insanın en ufak hareketi bile benim o hareketi çok fazla sorgulamama neden oluyor acaba neden benden kaynaklı bir şey mi benden kaynaklı bir şey mi farkında mıydı bunu bilerek mi yaptı yoksa ben mi abartıyorum bu süreç beni yoruyor şu anda yoruyor açıkçası kendimde sevmediğim bir özellik ama aksi olmaktansa yine böyle olmayı tercih ediyorum” (K6)

“Lise son sınıfta öncelikle benim için üzücü. Hepimiz arkadaş edindik hepimiz ayrılacağız.” (K18)

4.5.7.3. Motivasyon: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri motivasyondur. Öğrencilerin bulundukları arkadaş ortamının motivasyonlarını olumlu veya olumsuz etkileyebildiği görülmüştür. Bu durum onların özellikle ders çalışmasını etkilediği saptanmıştır. Öğrenciler özellikle okul ortamındaki arkadaşların kendilerini etkilediğini belirtmişlerdir. Çünkü zamanlarının çoğunu okulda geçirmektedirler. Okuldaki arkadaşların kendilerinin başarabileceğine yönelik söylemlerinin kendilerini motive

ettiğini ve daha fazla ders çalışmaya yönlendirdiğini saptanmıştır. Yine arkadaş çevresinde bu durumun kendisinden düşük başarıya sahip kişilerce motivasyonlarını düşürecek söylemlerin ise kendilerini olumsuz etkilediğini görülmüştür. Bundan dolayı arkadaş ortamına dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğrencilerin motivasyona ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Şöyle yanınızdaki insan sizi sürekli düşürmeye çalışan bir insansa siz bu insanla sürekli aynı ortamda bulunmaya devam ediyorsanız. Ve Önemli bir süreçteyiz hani moralimizin yüksek tutulması gerekiyor. Sizin çevrenizde böyle bir insan var siz sürekli olarak sizi aşağıya çeken kendisi aşağıdaysa sizi de yanınıza çekecektir.”
(K1)

“Bu adam böyle yapıyor fullüyor. Ben bir çalışayım yanımda yapan adam var. Ben neden yapamayım derdim. Bir gaz verirdi.” (K2)

“Biri konuşmaya başlayınca onu gaza getirip daha çok çalışmasını söylüyorlar. Yani herkesin bir hayali hedefi olduğu için birbirimizi etkiliyoruz yani ister istemez.” (K5)

“Onun için çalışan insanlar olduğu için onları gördüğümde birkaç sene sonra kampüste otururuz daha bir motive edici olabiliyor.” (K9)

“Herkes helal olsun sana senden bekliyorduk zaten sen yaparsın tarzında gelecek. İyisin hoşsun öyle sohbetler geçecek. İnsanlar arasında ailem akrabalar arkadaşlarım.” (K11)

4.5.7.4. Ders Çalışmaya Etkileri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde arkadaşların ders çalışmaya etkilerinin olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin bu etkileri bazen olumlu bazen de olumsuz olabilmektedir. Bazı durumlarda ise bu etkilerin farkında olan öğrencilerin daha bilinçli hareket ettiği görülmüştür. Lise son sınıf öğrencilerinin bazılarında ilk sene kazanamayacağına yönelik bir algı var olduğu saptanmıştır. Bu algıya sahip olan öğrencilerin diğer arkadaşlarıyla bir sonraki sene yapılacak sınava hazırlanılmasına yönelik bazı konuşmalar yapmaktadır. Bu durumdan bazı öğrenciler etkilendiğinden ders çalışmayı bırakabilmektedir. Yine ders çalışmayan bir ortamda bulunulması kişiyi de ders çalışmamaya yöneltmektedir. Öğrenciler bu dönemde başka arkadaşlar sosyalleşmelerine ara vermek zorunda kalmaktadırlar. Ancak bazı arkadaşların ders çalışma zamanlarında gelip kendilerini dışarı çıkarttığını ve ders çalışmalarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin ders çalışmaya ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadelerden bazıları aşağıda sunulmuştur;

“Onun dışında bazen arkadaş ortamı olabilir. Mesela çalışacağım bugün diyorsun. O gün mesela arkadaşlarla çok konuşasın geliyor. Ya da onların o şekilde o gün bitiyor.” (K4)

“Şu an büyük ihtimalle şöyle anlatayım. Evet yine hayallerim var ama o hayallerimin peşinde koşacak gücü göremiyorum kendimde. Şöyle o güçte birçok arkadaşım var şu anda girmeyeceğiz falan diyorlar. Mezuna kalacağız diyorlar. Büyük ihtimalle o etkiledi beni ve kendimi derse odaklayamıyorum” (K15)

“Çevremdeki arkadaşlarımla bir tık daha az çalışması beni kötü etkiliyor. Yani bende onlarla o şekilde başlıyorum bu sefer ya çalışmıyoruz zaten havasına kapılıp” (K16)

“Yani ben dışarıdan etkilenen bir insanım. Eğer kimse ders çalışmıyor olsaydı bir süre ilk geldiğimde oraya alışmadan ders çalışırdım. Ama alıştıktan sonra ben bıraktırdım dersi. Belki oradaki yanlış görüş açığa da geçebilirdim.” (K21)

Arkadaş ortamının ders çalışmaya olumsuz etkilerinin yanı sıra bazı arkadaş ortamlarının ise olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Özellikle okul ortamında arkadaş çevresinin ders çalışması kendilerini de bu anlamda motive etmektedir. Bu yüzden okuldaki özellikle sınıf ortamının öğrencilere göre düzenlenmesi gerekmektedir. Öğrencilere göre ders çalışmayan kişilerin ders çalışanları engellememeleri için öğrenciler gruplara ayrılmalıdır. Yine öğrenciler kendilerinden daha başarılı kişilerle beraber olduklarında onlardan destek alabilmektedir. Bu durum eksikliklerini daha erken kapatıp ders çalışmalarını olumlu etkilemektedir.

“Okul içindeki arkadaşlık da hani ders ortamının daha iyi geçmesini sağlıyorlar. Derste insanın hani farklı cevaplar görmesi farklı düşünceler görmesi etkiliyor insanı.” (K1)

“Çünkü bakıyorum etrafımda herkes bir şeyler başarıyor. Benim de başarmam gerekiyor. Okul çıkışı gidiyorlar ders çalışıyorlar beni de çağırdılar o da beni olumlu etkilerdi.” (K12)

“Arkadaşlarımla olan ilişkim onlarda şu anda çalışıyorlar. Bende çalışıyorum. Çevremdeki insanlar ne yapıyorsa aslında sende bir yandan onu yapmak istiyorsun. Çevremdeki arkadaşlarım da çalışıyor sınav için. Ben de onlar gibi çalışma istiyorum. Çalışıyorum da. Birbirimizi aslında bir anlamda ileriye itirmek istiyoruz. Böyle arkadaşlar edinmek de aslında önemli.” (K14)

Öğrencilerin ders çalışma durumlarında olumlu ve olumsuz etkilerin farkında olmalarının da ders çalışmayı etkilediği saptanmıştır. Bu noktada farkındalığı yüksek olan

öğrenciler çevrelerindeki arkadaşların kendilerini olumsuz etkilediklerini anladıkları anda o çevreyi değiştireceklerini belirtmişlerdir. Çevresinin kendileri üzerinde olumsuz veya olumlu etkileri analiz edilmediği takdirde kendileri için uygun kararlar verilemediğini ve sınava yönelik ders çalışmadıklarının farkında oldukları görülmüştür. Böyle düşünen öğrencilerin geleceğe yönelik hedefleri olduğu ve bu hedefe daha fazla odaklandıkları için karşılırlarına çıkan bu tarz kişileri bırakma eğiliminde oldukları saptanmıştır. Bu faktöre ilişkin kullanılan ifadelerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Ben çevremdeki insanlardan bahsettiğim çok fazla etkileniyorum bu bazen iyi bazen kötü bir özellik mesela benim hayatımdaki insanın en ufak hareketi bile benim o hareketi çok fazla sorgulamama neden oluyor acaba neden benden kaynaklı bir şey mi benden kaynaklı bir şey mi farkında mıydı bunu bilerek mi yaptı yoksa ben mi abartıyorum bu süreç beni yoruyor şu anda yoruyor açıkçası kendimde sevmediğim bir özellik ama aksi olmaktansa yine böyle olmayı tercih ederdim.” (K6)

“Mesela ben onlardasın olumsuz geri dönüşler alsaydım ya da onların yardımını hissetmeseydim onların sorumsuz davrandığının bilincinde olsaydım beni etkilememsi için elimden geleni yapardım çünkü onlar benim hayatımın bu döneminde bırakacağım insanlar öyle kişiler olsaydı ben onları hayatımın bu döneminde 12.sınıfta bıraktırdım bir daha da anmazdım belki adlarını bile kendimi bunula avuturdum” (K6)

“Onlarda şu anda çoğu aslında çalışmıyor. Çalışanlarda benim yakın arkadaşlarım. Çalışmayanlara baktığım zamanda fazla bir şey hissetmiyorum. Çünkü biliyorum ileride ne olacağını az çok. Çalışanlarda yakın arkadaşlarım olduğu için onlarla birlikte çalışınca daha da fazla ateşleniyorsun daha da fazla ileriye dönük bakıyorsun olaylara. O yüzden şu anda öyle düşünüyorum.” (K14)

4.5.7.5. Kıyaslama: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen arkadaş ilişkilerinden bir diğeri de arkadaşlarla kıyaslanmadır. Bu kıyaslanmanın bazen kişinin kendisi tarafından bazen de çevre tarafından yapıldığı görülmüştür. Öğrenci ebeveynlerinin çocuklarını başka arkadaşlarıyla kıyaslamasının öğrencilerin motivasyonlarını düşürdüğü saptanmıştır. Yine bu kıyaslanmanın üniversite okuyan bireylerin iş bulamaması üzerine yapıldığında da öğrencilerin üniversiteye gitme düşüncelerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Başkaları tarafından çevreyle kıyaslanmanın yanı sıra kişilerin kendilerinin de başarılı olan kişilerle kendilerini kıyasladıkları ve bu durumun kendilerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Çevresel ve kişisel kıyaslanmanın kişinin motivasyonlarını düşürdüğü için ders

çalışmalarının da olumsuz etkilendiği saptanmıştır. Öğrencilerin kıyaslamaya ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Moral olarak kötü etkiliyor. Çünkü ben çok yükselemedim. Arkadaşım benden daha çok yükselmiş ben neyi yanlış yapıyorum. İnsanın kafasında böyle bir düşünce oluyor. Eve gittiğimde de çalışmaya çalışıyorum. Ama insanın kafasında bu düşünce oluyor. İnsanın çalışmasını etkiliyor bu defada. Bu anlamda kötü etkiliyor.” (K1)

“Ben girmeyenle kendimi kıyaslarım kazanamayanla. Derim ki bu çabalamış kazanamamış şu anki hali bu. O şekilde kıyaslayıp doğrusunu buluruz eminim.” (K10)

“Ailemde diyor bu şunu kazanmış bu şunu kazanmış sen de yapmalısın deyip olumsuz etkiliyorlar.” (K12)

“Çünkü şu an bile üniversite okuyup ne yapacaksın. Aynı işi yapacaksın diyorlar. Üniversiteyi okuyup A101 de kasiyer olarak çalışanları görüyoruz diyorlar.” (K15)

4.5.8. Ebeveyn Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri ebeveyn etkisidir. Ebeveyn etkisinin öğrencilerin üniversiteye geçişte özellikle maddi ve manevi anlamda etkilediğinden kritik bir etkisi olduğu görülmüştür. Öğrencilerin genel anlamda ebeveynlerin yaklaşımlarını dikkate aldıklarında dolayı onlarla olan ilişkileri kendilerinin üniversiteye geçişlerini etkileyebilmektedir. Bu alt kategori *beklentiler, aile desteği (sosyal destek ve ekonomik destek), ilişkiler, meslek seçimine etkisi ve aile baskısı* olmak üzere beş alt kategoriye ayrılmıştır.

4.5.8.1. Beklentiler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden biri ebeveynlerin beklentileridir. Öğrencilerin bu noktada ailelerinin kendileri için her türlü fedakarlıkları yaptıkları ve onlara karşı kendilerini borçlu hissettikleri için onların beklentilerini dikkate aldıkları görülmüştür. Yine geçmiş başarılarından dolayı ailelerin çocuklarından aynı başarıyı sürdürme beklentisi içerisinde bulundukları saptanmıştır. Bu beklentiler bazen kişileri motive etmekte ancak çoğu zaman kaygılanmasına ve motivasyonlarının düşmesine yol açabilmektedir. Yine meslek seçimi konusunda ailelerle çatışma yaşanabilmekte ve ailelerin kendilerinden farklı mesleği yapma beklentilerinin de kendilerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Öğrencilerin beklentilere ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bir sonraki denemeye gireceğim zaman ailemin benden beklentisi çok yüksek olduğu için acaba düşük yapar mıyım endişesi oluyor bu anlamda kötü etkiliyor” (K1)

“Ben sporcuyum ama olmak istediğim meslekten ziyade onların beklentilerini de karşılamak zorundaymışım” (K11)

“Modum düştüğü zaman ders çalışmak istemediğim zaman onları düşünüp hani tekrar kalkıp ders çalışabiliyorum. Çünkü insanların bir beklentisi var.” (K19)

“Ailemin yani ilkokuldan beri derslerim nispeten iyi olduğu için bir beklenti oluştu.” (K21)

4.5.8.2. Aile Desteği: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden diğeri aile desteğidir. Bu destek sosyal ve ekonomik olarak ikiye ayrılmıştır. Öğrencilerin psikolojik ve sosyal olarak motive olmalarında ebeveyn desteğinin önemli olduğu yapılan görüşmelerde saptanmıştır. Yine sınava hazırlık sürecinde ve sonrasında ailenin ekonomik durumu ve desteğinin de yine öğrencilerin üniversite sınavında başarılı olmaya yönelik inançlarını etkilediği görülmüştür. Aile desteğine ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

4.5.8.2.1. Ekonomik Destek: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerde üniversiteye kariyer geçişlerinde aile desteklerinden ilki ekonomik destektir. Yapılan görüşmelerde üniversiteye kariyer geçişi konusunda öğrencilerin ekonomik desteğin önemli olduğundan bahsetmişlerdir. Özellikle kaynak kitapların temini konusunda maddi desteğin başarılı olma konusunda önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler ebeveynlerinin maddi desteğini hissettiklerinde kendilerini psikolojik olarak rahatlamış hissetmektedirler. Bu durum üniversiteye kariyer geçişi konusunda ebeveynlerin ekonomik desteğinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrencilerin ekonomik desteğe ilişkin örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Ailem benim yolunda en büyük destekçim” (K6)

“Sonuç olarak her türlü maddi desteği şu anlık yapıyorlar onda problem yok” (K7)

“Para yönünden destekleri oluyor. Maddi manevi her şeyde yardımcı oluyorlar. Arkamda duruyorlar mutsuz olduğumda.” (K13)

“Şu dönemde mesela destek oluyorlar. Sadece ufak bir kaynak edinme konusunda çalışıyoruz. O da ufak hani malum biliyorsunuz kaynaklar biliyorsunuz. Onun dışında beni destekliyorlar. Evde çalışma ortamımı sağlıyorlar. O da olmadı kütüphaneye gitmeme izin veriyorlar. Her türlü çalışmamı sağlayabiliyorlar. O yüzden iyi olduğunu düşünüyorum.” (K17)

“Nasıl ifade etsem hobilerime vakit ayırabiliyorum. Bu açıdan da bana para sağlayabiliyorlar.” (K20)

4.5.8.2.2. Sosyal Destek: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerde üniversiteye kariyer geçişlerinde aile desteklerinden diğeri sosyal destektir. Lise son sınıf öğrencileri aile

fertlerinin bu süreçte kendilerine desteğinin üniversiteye geçişte kritik olduğunu göstermektedir. Bu noktada aile desteği duygusal ve psikolojik rahatlama sağlamaktadır. Bu durum bir geçiş aşamasında olan lise son sınıf öğrencilerinin motivasyonlarının arttırdığı görülmüştür. Öğrencilerin sosyal desteğe ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Ailevi durumlar fayda verebilir yani. Annem özellikle benim önemli bir destekçim. Onun etkisi olduğunu söyleyebilirim.” (K1)

“Onlar beni her konuda destekliyorlar maddi konularda çok olmasa da manevi olarak çok destekliyorlar.” (K8)

“Hani ilk çocuğum ve aynı zamanda kız çocuğu olduğum için şey istemiyorlar. Başkasının emri altına girmemi istemiyorlar. Kendi ayaklarım üzerinde durmamı istiyorlar o yüzden küçüklükten beri uğraşıyorlar yani.” (K9)

“O yüzden birazcık bu duygusal açıdan destekleri böyle. Yani o şekilde söylemeleri daha gaza getiriyor diyelim.” (K16)

“Onlar bana her zaman güveniyorlar. En başından beri destekliyorlar. Hani kazanamam dahi arkamda duracaklardır” (K19)

“O da ailemi bilgilendirerek hem maddi hem manevi destek oluyorlar bana.” (K20)

4.5.8.3. İlişkiler: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen diğer bir faktör aile ile olan ilişkilidir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde bu dönemde aile içi ilişkilerin bir karmaşa içerisinde olduğu görülmüştür. Ders çalışmaya yoğunlaşıldığından dolayı aile içi ilişkilerin azaldığı belirtildi. Ancak ailelerin yaklaşımı güvene dayalı olduğunda ve bu konuda ebeveyn yaklaşımlarının öğrenciyi anlamaya yönelik olduğunda öğrencinin kendine olan güveninin arttığı saptanmıştır. Öğrencilerin ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kendilerini olumsuz etkileyebileceği çünkü bu süreçte ebeveynlerin desteklerinin çocuğun motivasyonunu arttırmaya yönelik olması gerektiği düşünülmektedir. Aksi takdirde bu geçiş süreci öğrenciler açısından aile içi bir krize dönüşebileceği değerlendirilmektedir. Öğrencilerin aile ile olan ilişkilere ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“Normal herkeste olan anne-baba ilişkisi yani. Ama bu yıl biraz daha zayıfladı gibi. Çünkü zaman ayırman gerekiyor. Onlara da biraz ayırmadığım için belki. Bir şekilde insan yoruluyor tabi. Bu yani biraz daha geçen senelere göre daha az vakit geçiriyoruz.” (K4)

“Öğrencin hayatı ile ilgili, biraz ailesi ile ilişkisinde çünkü ailesi ile problem yaşayan bir öğrenci genel sosyal çevresinde çoğu insanda düzgün olamaz. İlişkileri

düzgün olmaz. Bu durumda psikolojikmen aslında sıkıntı yaratabilir üniversiteye geçişte daha sıkıntılı biri olabilir.” (K7)

“Biraz aksadı bağım koptu. Arkadaş ortamı dediğim, biraz dışardaki hayata yöneldim. Spor derken ailemi aksattım ailemle olan sohbetim biraz azaldı bu da biraz daha baskı gittikçe artarak beni de rahatsız etti onları da rahatsız etti.” (K11)

“Bir yandan bana güven duyduklarını biliyorum ve bu kendime güvenimi arttırıyor.” (K20)

4.5.8.4. Meslek Seçimine Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde ebeveynlerin meslek seçimine de etki ettiği görülmüştür. Bazı ebeveynler herhangi bir öneri de bulunmadan doğrudan öğrencilerin kararına saygı duymaktadır. Öğrenciler ebeveynlerinin meslek tercihi konusunda bir fikir söylediklerini belirttiler. Ancak bu fikirlerini özellikle tercih edecekleri konusunda herhangi bir baskıya uğramadıklarını da belirttiler. Öğrencilerde bundan dolayı sınava hazırlık sürecinde üzerlerinde herhangi bir baskı hissetmemektedir. Ancak bazı öğrencilerin ise meslek tercihi konusunda çatışma yaşadığı ve bazı velilerin meslek seçimlerine karışmak istediği görülmüştür. Bu durumun öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz etkilediği saptanmıştır. Öğrencilerin bundan dolayı özgüvenleri yükselmektedir. Kendi kararlarının alınacak olmasının kişilerde özgüvenin artmasını sağladığı söylenebilir. Öğrencilerin ebeveynlerinin meslek seçimine etkisine ilişkin yaşadıklarını anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur;

“O yönde mesela elektronik mühendisliği düşündüler. Nasıl olur diye bana da danıştılar. Bende kendim o yöne yatkın olduğum için onu seçtim. Ama mesela farklı bir onların hayat düşüncesine uymayan bir iş olsa mesela ne diyebilirim herhangi bir meslek. İsim vermeyeyim de o şekilde olsa belki beni farklı yönde geliştirdi. Onu olmak istesem de olamazdım. Farklı bir şeyler seçerdim. Her türlü etkiliyor.” (K2)

“Babam çok fazla yorum yapmıyor. Sen doğru olanı bilecek yaştasın diyor. Kendi kararını kendin verebilirsin diyor.” (K10)

“Ailem ben hangi bölümü istersem isteyeyim onu okumamı istiyorlar ama içinden geçenin TIP olduğunu biliyorum. Bende TIP okumak istemiyorum. Çalışmayı düşünmüyorum ama istediğim bölümü okumak istediğimi söylediğimde de ufak bir şey olacağını düşünüyorum açıkçası.” (K17)

“Önceden daha da zordu bu. Çünkü benim farklı ideolojilerim vardı babamın farklı. Ben kendi istediklerimi yapmak istiyordum o ise kendi bildiklerini

söylüyordu. Kendi bildiği yolda ilerlememi istiyordu. Ben ise kendi istediklerimi yapmak istiyordum. Bundan dolayı sürekli çatışıyorduk.” (K18)

4.5.8.5. Aile Baskısı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde aile baskısının da etkili olduğu saptanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde özellikle sınıfta ailelerin kendileri üzerine baskılarının arttığı görülmüştür. Bu baskı daha çok ders çalışmaya yönelik olduğu ve ders çalışmaya yönelik motivasyonu az olan öğrenci ailelerinde olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin bu konuda baskı kurması öğrencilerde stres ve kaygıyı daha da arttırmaktadır. Öğrenciler bu stres ve kaygı yüzünden derslerine odaklanamadıklarını ve başarılarının daha da düştüğünü belirttiler. Zaten bir çalışma alışkanlığı olan öğrencilerde ise herhangi bir baskının olmadığı çünkü ebeveynlerin bir sistem oturtmuş çocuklarının sistemlerinin bozulmaması için sadece destek sunmaya çalışmaktadırlar. Öğrencilerin bir kısmı ise ders çalışmaları için ailelerinin biraz baskı kurmalarının kendilerini olumlu etkilediğini çünkü bazen yeterli içsel motivasyon bulamadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin aile baskısına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Bu durum gerektiği kadar baskı olduğu zaman etkiler. Şimdi diyelim ki sen 100 kişi var 90. Sın. Bu sonuçlar neden bu kadar kötü dedikleri zaman haklılar seni biraz baskılamaları lazım. Biraz çalışmıyorsan oğlum otur çalış demeleri lazım ama tabi çok fazla baskı olduğu zamanda olumsuz etkileri olur.” (K2)

“Bazen mesela telefonla uğraşıyorken babam görüyor beni baya sinirleniyor. Ben sana neler söyledim diyor. Mezuna kalmayacaksın diyor. Çalış bu senin son şansın ve ilk şansın diyor. Annemde aynı şekilde ama bence sen kazanacaksın diyor.” (K3)

“Aile baskısı tabi ki çok etkiliyor. Ben ders çalışmak istesem bile ailem üzerime gelince ben ders çalışmak istemiyorum. Bir öğrenci bir insan rahat bırakılmalı bir insan zaten bir şey yapmak istiyorsa yapar. Yapmak istemiyorsa zorlayamazsınız.” (K11)

“Bu sene biraz daha şey oldu ailemin baskısıyla filan. Şu an baskı kurmuyorlar ama ben onu sorumluluğu hissediyorum” (K13)

4.5.9. Kardeş Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri kardeşlerin etkisidir. Bu kardeş etkisinin çoğunlukla destek noktasında olduğu görülmüştür. Yine bu öğrencilerin kendilerinden büyük kardeşlerinin mesleklerinin de üniversiteye kariyer geçişlerini etkilemektedir. Kardeş etkisinin *kardeş meslekleri* ve *kardeş desteği* olarak iki ayrı kategorisinin olduğu saptanmıştır.

4.5.9.1. Kardeş Mesleği: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen durumlardan biri de kardeş mesleğidir. Öğrencilerin kendilerinden büyük abi veya

ablalarının mesleklerinin kendilerinin seçimleri üzerinde etkili olduğunu belirttiler. Özellikle üniversite sonra kendi işinde çalışan kardeşlerin başarısının öğrencilerin üniversiteye yönelik olumlu algılar oluşturmalarını sağlamıştır. Bu algılar kişinin motivasyonunu arttırmakta ve derslere odaklanmasını sağlamaktadır. Kardeşlerin de kendi mesleklerine ilişkin olumlu anlatımları öğrencilerin bu mesleklere yönelik eğilim göstermelerine yol açmaktadır. Öğrencilerin kardeş mesleklerine ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Sosyal medya ve abimden. Ben abimde okuyor subaylık okulunu. Ben ondan şey yapıyorum. Ona özeniyorum açıkçası.” (K5)

“Abim hâkim olunca insanında hukuk okuma isteği geliyor çünkü bir yandan ders çalışan biri var hakim olan biri var sizde eğer hukuk okursanız önünüz açık yani.” (K11)

“Bazen mesela telefonla uğraşıyorken babam görüyor beni baya sinirleniyor. Ben sana neler söyledim diyor. Mezuna kalmayacaksın diyor. Çalış bu senin son şansın ve ilk şansın diyor. Annemde aynı şekilde ama bence sen kazanacaksın diyor.” (K21)

4.5.9.2. Kardeş Desteği: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen kardeş etkisi faktörlerinden diğeri kardeş desteğidir. Yapılan görüşmelerde iki öğrenci hariç diğer tüm katılımcıların kardeşlerinin olduğu görülmüştür. Daha önce üniversiteye gitmiş veya üniversiteye hazırlanan bir kardeşin olmasının kişi üzerinde üniversiteye kariyer geçişi konusunda olumlu etkiliye sahip olduğu anlaşılmıştır. Kardeşlerin üniversiteye yönelik teşvik edici konuşmalarının kişilerin motivasyonunu arttırdığı ve kişilerin daha fazla rahatlamasını sağladığı görülmüştür. Yine kardeşlerin üniversiteye geçişte bir rehber görevi görmesi ve kişilerin fikirlerine saygı göstermesi de kişilerin özgüvenini arttırdığı söylenebilir. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde kardeş desteğinin kritik bir durum olduğu ifade edilebilir. Lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkileyen kardeş desteğiyle ilgili görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Biz arka arkaya kardeşler olduğumuz için insanın hep evde bir arkadaşı oluyor. Kendini bu şekilde hiç yalnız hissetmiyor. Bir sorunun olduğunda çok kolay bir şekilde paylaşılabileceğin yaşıttın insanlar var. Veya aklına derste bir şeyler takıldı. Hemen gidip sorabileceğin bir hocan var. Bence insanı iyi etkiliyor o yüzden özellikle üniversiteye çalışma konusunda” (K1)

“Abim de yani üniversiteye gitme fikrimi destekliyor.” (K10)

“Kardeşim destekliyor beni. Ancak o da benim çalışmamı yakından gördüğü için o da etkilenebiliyor. Yani kendisi örnek alıyor bana bakarak. Desteğinden dolayı

mutluyum çünkü arkamda birileri desteklediği sürece bir motive kaynağı oluyor.

Eğer üniversite kazanırsam onların sayesinde olacağını düşünüyorum.” (K18)

“Açıkçası o da sürekli destekçi olduğu için hani sen yaparsın ben sana güveniyorum ya da bak ben seni böyle yerlerde hayal ediyorum dediği için açıkçası olumlu yönde etkiliyor. Olumsuz bir yönü olmadı hiç.” (K19)

“Abim biraz daha fazla ilgileniyor benimle. Bir karar alacaksam anne babamdan çok abim daha etkili oluyor. Biraz sert bir kişiliği var. Artık yaş farkı çok olmasından mı kaynaklı belki de. Yani maddi olarak genelde o destekliyor beni. Ablamla da biraz daha konulu bir ilişkimiz var. Daha samimi o da ne yaparsam yapayım arkamda duran birisi. Ablam ev hanımı. Bekar.” (K21)

4.5.10. Akraba Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden diğeri akrabaların etkisidir. Bu etki akrabaların desteği, akrabaların olumsuz yaklaşımları ve üniversiteli akrabaların varlığıdır. Öğrencilerin çoğunlukla akrabalarının çevrelerinde olmadığı uzaktan görüştükleri görülmüştür. Ancak buna rağmen aile içi konuşmalarda kendileri ile ilgili değerlendirmelerin yapılmasının kendilerini etkilediği saptanmıştır.

4.5.10.1. Akraba Desteği: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerini etkileyen faktörlerden bir diğeri akraba desteğidir. Bu bağlantılar kariyer geçişlerindeki seçimlere motive olma açısından önem arz etmektedir. Genel olarak veri toplanan grubun İstanbul’da olması nedeniyle akrabalarıyla yakın olmadıklarından dolayı ilişkilerinde zayıflık olduğunu belirtmişlerdir. Ancak akraba desteğinin farklı şehirlerde de olsa kariyer geçişi üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirten katılımcılar olmuştur. Bu etkinin ise özellikle kişilerin motivasyonuna olumlu katkı sağladığı saptanmıştır. Öğrencilerin akraba desteğine ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“İyi yönde etkiliyor. Onlarda biraz destekçiler. O yüzden iyi etkiliyor.” (K16)

“Olumlu etkiliyor. Destek oluyor diyebilirim. Kazanabilirsin, yapabilirsin sen diyorlar.” (K17)

“Benim akrabalarımın dediği gibi bir kısmı hani beklentileri çok yüksek olduğu için açıkçası hani onları da böyle mahcup etmemek için yapmalıymışım gibi geliyor.” (K19)

“Ama onlar açısından savunmak istediğim şeyi savunmaktan çekinmediğim için bazen çatışmalara girebiliyoruz. Görüşlerimizde farklılıklar olabiliyor. Ama bu aramızdaki sevgi ve saygıyı bozmuyor. Onlar da benim iyi bir yere geleceğimi ve üniversiteyi kazanacağımı biliyorlar.” (K20)

4.5.10.2. Üniversiteli Akrabaların Varlığı: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden sonuncusu üniversiteli akrabaların varlığıdır. Öğrencilerin özellikle kuzenleriyle kıyaslandıkları ve kendilerini onlardan daha başarılı olmak için motive ettikleri görülmüştür. Bu noktada akrabalarından daha iyi bir bölümü kazanabileceklerine yönelik özgüvenlerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Yine aile içinde üniversiteli akrabaların olması kişilerin üniversiteye yönelik olumlu algılar geliştirmelerini sağlamaktadır. Üniversiteye giden akrabalarla beraber üniversiteye yönelik hayaller kurmanın da yine Öğrencilerin üniversiteye geçişi olumlu etkilediği görülmüştür. Öğrencilerin üniversiteli akrabaların varlığına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Benim kuzenlerim de çok şey yaptı yani. Onlar üniversiteye gidiyorlar. Onlar da gitmeme şey yaptılar. Onların söylediği şeyler bana heves etti aslında. Gitmek istedim yani onların gittiğini görünce yani.” (K3)

“Benim de kuzenim var benden bir yerde küçük şöyle Hayal ediyoruz ben gideyim Bir sene sonra sen yanıma gel tarzı bu konuşma beni çok teşvik ediyor” (K8)

“Aile içi kuzenlerden etkilendiğimi söyleyebilirim. Üniversiteye gitme hevesim onlar anlattıkça konuşuldukça aile ortamında sende ister istemez hayal ediyorsun orada.” (K17)

“İki kuzenim geçen sene kazandılar. Yine ortalama üniversiteyi kazanabileceği bir üniversitede bir bölüme gittiler. Hani benim şu anda olduğum seviyenin altında olduğu için beni motive etmiyor ya da kötü etkilemiyor açıkçası. Hani annem şu şu bölümü sen kazanamayacaksın demedi. Babam da demediği için pek etkisi olmuyor. Çünkü onların kazandığı bölümü ben çalışmadan rahatlıkla kazanacağımı biliyorlar.” (K21),

5. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde bulgulara ilişkin sonuç, tartışma ve öneriler kısmı sunulmuştur. Araştırma bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlar, araştırmanın alt amaçları çerçevesinde araştırmacı tarafından belirlenen kategorilerle ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

1.1. Sonuç

Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde sistem, kişisel faktör, hazırlık, yaşam ve çevresel etki temaları bulunmuştur. Bu temaların toplamda 20 kategorisi ve bu kategorilerin de 69 alt kategorisinin olduğu saptanmıştır. Bu temalar, temaların altındaki kategoriler ve alt kategoriler lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkilediği söylenebilir. Elde edilen bulgular doğrultusunda üniversiteye geçişin lise son sınıf öğrencileri için kritik bir geçiş olarak değerlendirildiği söylenebilir. Ayrıca lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçişe hazırlık sürecinde yaşamlarında ders çalışmaya yönelik yoğun bir süreç deneyimledikleri görülmüştür. Son olarak öğrencilerin arkadaş, aile, akraba ve okul gibi çevresel durumlardan etkilenebildiği saptanmıştır. Elde edilen bu bulgular üniversite kariyer geçiş sürecinde lise son sınıf öğrencilerinin çok farklı faktörlerden olumlu veya olumsuz etkilendikleri söylenebilir.

5.2. Tartışma ve öneriler

Bu bölümde araştırma sonucunda ortaya çıkan kategorilere ilişkin tartışmalara ve önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Tartışma: Bu bölümde araştırma sonucunda ortaya çıkan kategorilere ilişkin tartışmalara ve yorumlara yer verilmiştir.

5.2.1.1. Sistem: Sistemin genel olarak öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişinde ders çalışma motivasyonlarına etki ettiği saptanmıştır. Öğrencileri sınav sistemi olumsuz etkilemektedir. Bu sınav sisteminin yanı sıra ekonomik olarak ülkenin içinde bulunduğu durum da geleceğe yönelik hayal kurmalarını engellemektedir. Bu durum öğrencilerin üniversiteye gitmeye yönelik düşüncelerinde karmaşa yaşamasına neden olmaktadır. Bu kategorilere ilişkin bulguların tartışma ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.1.1. Eğitim Sistemi: Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin yaklaşımların üniversiteye kariyer geçişini etkilediği saptanmıştır. Öğrencilerin değerlendirmelerinin eğitim sistemindeki problemlere yönelik olduğu görülmüştür. Bu eğitim sistemine ilişkin problemler kişisel farkındalıkların önüne geçmekte ve bu da kişilerin kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır. Yine öğrenciler Türkiye’deki “adam kayırma”yı da eğitim sistemindeki problemler

arasında değerlendirmektedir. Üniversiteyi kazansalar dahi ilerlemeleri için muhakkak referans bulmaları gerektiğini düşünmektedirler. Ancak yine de üniversiteye gitme isteklerinin olduğu ve bunun temelinde de üst düzey nitelikli eğitim alma isteğinin bulunduğu görülmüştür. Eğitim sistemindeki tartışmalar genel olarak köklü birtakım problemlerden kaynaklanmaktadır. Bu noktada lise öğrencileri 40 yılın üzerinde bir zamandır üniversiteye geçişte sınavlara girmektedirler. Türkiye’de kademeler arası geçişin tarihi ve bugünkü durum incelendiğinde ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş yukarıda belirtildiği gibi zaman zaman bir ya da birden çok sınavla, zaman zaman ise sınavlar dizisiyle olmuştur. Sınavlarla yapılan bu geçiş; eğitimin alt basamaklarından üst basamaklarına ilerlerken seçerek ve eleyerek eğitimdeki eşitsizlikler dikkate alınmadan yapılmaktadır (Atılğan, 2018). seçme ve yerleştirme sistemine dayalı bu süreç içinde yapılan sınavların lise son sınıf öğrencileri üzerindeki etkilerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde pek çok lise öğrencisinin öğrenim gördüğü lise türü ve okul seçiminden memnun olmama, kariyer kararlarını kendilerini yeterince tanımadan gerçekleştirmiş olma, düşük kariyer uyumluluğu ve kariyer kararsızlığı gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Bacanlı, 2012; Bacanlı, Eşici ve Özünlü, 2013; Bacanlı ve Öztemel, 2017; Karacan-Ozdemir, 2019; Salman, 2018; Şekerli, 2016; Temeloğlu, 2019; Yıldız-Akyol ve Bacanlı, 2019). Lise son sınıf öğrencileri yaşamlarında farklılık oluşturma isteklerini gerçekleştirmek için üniversiteye geçiş yapmak istemektedirler. Onlar bu isteklerini gerçekleştirmek isterken birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Bunlardan biri diğer öğrenciler gibi YKS’de başarılı olmaktır. Ancak aynı sınava giren öğrenciler eşit koşullarda hazırlanamamaktadır. Bu durum öğrencilerin geleceğini belirleyecek olan sınava yönelik olumsuz algılar oluşturulmasına yol açmaktadır. Çünkü öğrenciler çok fazla kişiyle yarıştıklarından dolayı sıkıntı yaşamakta ve yıldan yıla değişen sınav zorlukları baskı yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanılan bu baskı eğitim sisteminin de tartışmaya açılmasına neden olduğundan dolayı lise son sınıf öğrencileri bunu bir problem olarak değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra üniversiteye gitmenin tek başına yeterli olmadığını uygun referanslar bulmaları gerektiğini de düşünmektedirler. Bu durumlardan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin eğitimi sistemini bir problem olarak gördükleri söylenebilir.

5.2.1.1.2. Ekonomi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen sistem kategorisinin alt kategorilerinden bir diğeri ekonomidir. Öğrencilerin ekonomi ile ilgili değerlendirmelerinin Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik sorunlara bağlandığı görülmüştür. Genel olarak iş bulma durumu, eğitimi finanse edebilme ve para kazanma konuları öğrencilerin üniversiteye gitme düşüncelerini etkilemektedir.

Tercih edilecek bölümlerin üniversite mezuniyeti sonrası işe yerleşme durumları öğrenciler tarafından dikkate alınmakta ve buna uygun olarak seçim yapılmaktadır. Bazı öğrenciler ise üniversite giderlerini aileleri karşılayacağından ailelerini ekonomik anlamda zorlamamak için bulundukları şehirlerde okumak istemektedirler. Üniversite eğitim sürecinde maddi yetersizlikler yüzünden üniversiteyi kazansa dahi gidemeyebileceğini düşünen öğrenciler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencilerden bazıları ise üniversiteye ekonomik refaha erişmek için gitmek istemektedir.

Üniversite yaşamının yanı sıra lise son sınıfta sınava hazırlık süreci de ekonomik bir yük oluşturmaktadır. Öğrenciler üniversite sınavına hazırlık sürecinde çok soru çözmeleri için hazırlık kitaplarının, özel ders almanın ve kursa gitmenin başarılı olmaları için kritik olduğunu değerlendirmektedirler. Ailelerinin ekonomik durumu düşük olan öğrenciler bu durumun dezavantajlı olduğunu düşünmektedirler. Bu durum onların sınavda başarılı olamayacaklarına yönelik olumsuz düşünceler taşımalarına neden olmaktadır. Nitekim Alyaprak'ın (2006), yaptığı çalışmada ekonomik durumu kötü olan ailelerin çocuklarının ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocuklarına göre daha fazla sınav kaygısı yaşadıkları saptanmıştır. Bu durum ekonomik geliri yüksek olan ailelerin çocuklarının sınava hazırlığa yönelik imkânları daha fazla olduğundan dolayı kaygılarının az olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum araştırma bulgularıyla dolaylı olarak örtüşmektedir. Alisinanoğlu ve Ulutaş'a (2000) göre, bireylerin ekonomik ve sosyal durumları, ihtiyaçlar hiyerarşisinde önemli bir yer tutar. Örneğin, bireyin ekonomik gelirinin düşük olması, ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına, hayattan zevk almamasına neden olmaktadır. Bu durum ekonominin, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerinden, kendilerini geliştirebilecek etkinliklere katılabilmeye kadar pek çok hedefi gerçekleştirememelerine yol açmaktadır. Bu nedenle ekonomik durumun lise son sınıf öğrencilerinin geçişlerinde önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Hazırlık aşamasında gerekli materyal ve eğitim almanın yanı sıra, öğrencilerin üniversitedeki eğitim sürecinde de ülkedeki ekonomik sorunlardan dolayı barınma ve kırtasiye gibi ihtiyaçlarını karşılayamama gibi korkular yaşadığı görülmüştür. Nitekim Gazi üniversitesi öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin ekonomik olarak en çok sosyal ve kültürel etkinliklere katılma ve kırtasiye ihtiyaçlarının karşılanmasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Erdoğan, Şanlı ve Şimşek Bekir, 2005). Yine Özkan ve Yılmaz'ın (2010) üniversite öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin ekonomik nedenlere bağlı olarak ev kirası/yurt ücretinin ödenmesinde sorunlar yaşadıkları saptanmıştır. Tuzgöl-Dost'un (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ekonomik geliri yüksek olan öğrencilerin yaşam doyumlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Yine Chow (2005) üniversite

öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ekonomik gelirin yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde etkilediği bulunmuştur. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırmanın sonuçlarını dolaylı olarak desteklemektedir. Öğrenciler, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durumun kendilerinin üniversiteye geçiş yapsa dahi kendisini etkileyeceğini düşünmektedirler. Bu ekonomik durum onların üniversite tercih sürecinde ekonomiyi göz önüne almalarına neden olmaktadır. Çünkü üniversite yaşamının kendisine ve ailesine ekonomik yük getireceği için mutlu olamayacağını ve sürekli bu durumu düşüneceklerinden üniversite yaşamının kendileri için doyum sağlamayacağını düşünmektedirler. Bu çalışmadaki öğrencilerin çoğunluğunu orta ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, yani ekonomik anlamda bu sorunu yaşayabilecek kişiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda üniversite hazırlık ve üniversitedeki eğitim sürecinde ekonomik giderlerin çok fazla olmasından dolayı üniversite eğitim sürecinde ekonomik sorunlar yaşanılabilen lise öğrencileri tarafından düşünülmektedir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde mevcut ekonomik sistemdeki işsizlik probleminin de etkisinin olduğu saptanmıştır. Bu durum özellikle toplumda “üniversite mezunu işsiz” diye ifade edilen kavramla ilişkilidir. Türkiye’de gençler ve eğitilmiş işgücü içerisinde işsizliğin yaygın olması, bu kaygı ve umutsuzluğun daha da artmasına neden olmakta, işsizlik hata, beceriksizlik ya da utanç kaynağı olan bir kusur gibi değerlendirilmektedir. Dursun ve Aytaç’ın (2009) üniversite son sınıf öğrencilerinin katılımıyla yaptığı çalışmada da, mezun olduktan sonra iş bulma konusunda ümidi olmayan öğrencilerin sürekli ve durumluk kaygı ile umutsuzluk düzeyleri, iş bulma konusunda ümidi olanlara göre oldukça yüksek bulunmuştur. Genç işsizliğin ülkemizde bir sorun olması, eğitim gören gençler arasında daha eğitimlerini tamamlamadan bir kaygıya yol açmaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri arasında, mezun olduklarında iş bulamayacakları endişesi, kaygı düzeylerinin artmasına yol açmaktadır. Veri toplanan grubun alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyden bireyler olduğu düşünüldüğünde düşük gelir ve sınırlı çevre gibi özelliklerinden dolayı kişilerin ve ülkenin ekonomik ve sosyal durumunun öğrencilerin üniversiteye hazırlık, üniversite/şehir ve bölüm tercihlerini etkileyen çok önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

5.2.1.1.3. Sınav Sistemi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen sistemsel faktörlerden sonuncusu sınav sistemidir. Öğrenciler geçmiş döneme ilişkin çıkmış soruların değerlendirmelerini yapmaktadırlar. Bu değerlendirmeler neticesinde sınav sorularının yıldan yıla zorluk derecesinin farklı olduğu sonucuna varmışlardır. Bu noktada geçmiş soruları çözüp analizlerini iyi yapan öğrencilerin ise daha rahat olduğu anlaşılmıştır. Yine lise son sınıftaki öğrencilerin yaşamlarının merkezine daha fazla sınavı koydukları görülmüştür. Bundan dolayı öğrenciler sosyal ve aile hayatlarından da soyutlanmaktadır. Bu

durum öğrencilerde lise son sınıf olmayla beraber düzenli ders çalışma alışkanlığını da oluşturmaktadır. Lise son sınıf öğrencilerinin gireceği YKS her öğretim yılı sonunda bir sonraki öğretim yılında yükseköğretim programlarına alınacak öğrencilerin seçimi ve tercihlerine göre yerleştirilebilmeleri amacıyla Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan merkezi sınavdır. Sıralama ve seçmeyi hedefleyen bu sistem öğrencilerin geleceklerine yönelik çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Bu durum ister istemez öğrencilerin genellikle istemedikleri okullarda okumak zorunda kalmalarına, sevmedikleri bir meslek sahibi olarak hayata atılmalarına yol açabilmektedir. Lise yılları sonunda genç, ya mezun olup iş yaşamına atılacak ya da bir üst öğrenime yönelip belli bir meslek için eğitimini sürdürecektir. Her iki durumda da, gencin yaşamının geri kalanını tümüyle etkileyecek bir karar söz konusudur (Yeşilyaprak, Güngöre ve Kurç, 2000). Öğrenciler neredeyse tüm lise hayatlarını bu sınavda başarılı olmak ve hedefledikleri yüksek öğretim kurumunun kapısından girebilmek için çalışarak geçirmektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde sınav sistemine yönelik araştırmaların daha çok sınav sistemi ile anksiyete (İnkaya, 2019); sınav kaygısı (Bilgiç ve Şener, 2022; Yücel, Şen ve Şen, 2019); sınav stresi (Işık ve Acar, 2022) ve başarı durumları (Çaredar, 2020) arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalardan oluştuğu görülmüştür. Bu sınav sistemi ile ilgili çalışmalar daha genel olarak sınavın kişiler üzerindeki psikolojik etkileri üzerinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmada öğrencilerin çoğunlukla sınavlarda sorulan soruların zorluk derecesinin yıldan yıla değişmesine yönelik kaygı yaşadıkları saptanmıştır. Öğrenciler gelecek yaşamlarını şekillendirmek için bu sınavdan başarılı olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu noktada sadece ders çalışma yeterli değil aynı zamanda sınav sistemine yönelik analiz de önemlidir. Bundan dolayı geçmiş yıllarda çıkmış sorulara benzer sorular çıkma ihtimali olduğundan bu noktaya da yoğunlaşarak kendilerince strateji geliştirmektedirler. YKS’de çıkacak soruların konu dağılımı önceden belirlenmiştir. Ancak sınavda çıkacak sorular sınav komisyonları tarafından belirlenen soru havuzlarından alınmaktadır. Bu soru havuzlarından alınan sorulardaki zorluk derecesi ölçme ve değerlendirme sistemine göre ayırt edici sorular da seçilerek yapılmaktadır. Lise son sınıf öğrencileri ise bu ayırt edici soruların farklı konulardan gelmesinden dolayı sınav sistemini bir sorun olarak gördüğü söylenebilir.

5.2.1.2. Kişisel Faktörler: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan ikinci tema kişisel faktörlerdir. Öğrencilerin yapılan görüşmede sık kullandıkları ve önemli gördükleri ifadeler *kişilik özellikleri, duygular ve gelişim* olarak adlandırılmıştır. Bu kategorilere ilişkin bulgular, tartışma ve sonuç aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.2.1. Kişilik Özellikleri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen temalardan olan kişisel faktörlerden ilki kişilik özellikleridir. Kişilerin bazen faydalı olma isteği, saygınlık kazanma, başarılı olma, model olma ve milli değerleri önemseydiği için üniversiteye gitmeyi istediği görülürken bazen de sorumluluk hissi, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda üniversite gitmeyi istediği saptanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde bütünsel olarak değerlendirilmiş ve bu durumlara ilişkin faktörler kişilik özelliklerini içerdiği için kişilik özellikleri üst kategori olarak belirlenmiştir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan kişilik özelliklerinden biri faydalılıktır. Faydalılık, öğrencilerin yaşadıkları toplum için bir şeyler yapma isteğinden kaynaklanmaktadır. Öğrenciler üniversite okuyup kendilerini geliştirerek topluma faydalı olma isteği taşımaktadır. Bu faydalı olma isteğinin bazen dini değerlerden bazen de milli değerlerden kaynaklandığı görülmüştür. Öğrencilerin genel amacının ise ülkelere katkı sağlayacak kişiler olmak için üniversiteye gitmek olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Sezer'in (2013) üniversiteli öğrencileriyle niyetlenme girişimlerine ilişkin yapılan çalışmada belirlenen niyetlenme girişimlerine ilişkin ifadeden biri de topluma faydalı olma isteği olduğu saptanmıştır. Yine Tepe Küçükoğlu, Beynazoğlu ve Berber (2020) meslek yüksekokullarında bulunan öğrencilerle yaptıkları nitel bir çalışmada girişimcilik yönelimleri araştırılmıştır. Bu çalışmada da bulunan kategorilerden biri yakınlar ve topluma faydalı değildir. Yine Akın ve Akyıldız'ın (2018) lise öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörleri ve meslek tercihlerini araştırdıkları çalışmalarında insanlara faydalı olmanın da önemli bir faktör olduğu saptanmıştır. Alper ve Özdemir'in (2004) tıp fakültesini tercih eden üniversite öğrencilerinin bu bölümü tercih etmelerinde insanlara faydalı olmanın da etkili olduğu saptanmıştır. Lise öğrencileriyle yapılan bu görüşmelerde elde edilen bu bulgunun genel olarak araştırma sonuçlarıyla örtüştüğü söylenebilir. Öğrencilerin üniversiteye geçiş yapmak için birçok amacı bulunmaktadır. Bu durum onların sınava yönelik motivasyonlarını arttırmaktadır. Bu noktada lise son sınıf öğrencilerinin toplumun bir parçası olarak kendini yararlı hissetmek istedikleri bir dönemde yer aldıkları söylenebilir. Öğrenciler topluma faydalı oldukları zaman toplumsal kimliklerinin de oluştuğunu düşünecekleri için topluma faydalı olma istekleri taşıdıkları söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan kişilik özelliklerinden bir diğeri de bağımsızlıktır. Lise son sınıf öğrencilerinin bağımsız olabilmek için ailelerinden farklı bir şehre gitmek istemektedirler. Öğrenciler ailelerinin yanında kaldıkları takdirde kendilerini daha kötü hissedeceklerini ve hareketlerinde kısıtlama yaşayacaklarını düşünmektedirler. Bu noktada öğrenciler kendi kararlarını vermek için

ailelerini dahi karşılarına alabilmektedir. Yine öğrenciler kendi araştırmaları ve gözlemleri neticesinde kararlar vermek istemekte ve bu durumun kendileri için daha iyi olacağını değerlendirmektedirler. Üniversiteye kendi ayakları üzerinde durma imkânı tanıdığı için gitmek istemektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Şahin ve Yıldız'ın (2006) lise öğrencilerinin ait oldukları aile ve sosyal çevrenin bulunduğu şehirde üniversite okumak yerine başka bir şehirde okumayı tercih etmek istedikleri saptanmıştır. Yine Örüçü, Kılıç ve Yılmaz'ın (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada bağımsız olma ve takdir edilme düşüncesinin gelecekte girişimci bir birey olmaları için önemli olduğunu saptamışlardır. Acar, Akar ve Baykara Acar'ın (2016) sosyal hizmetler bölümü öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada öğrencilerin kendi amaçlarını seçme ve bağımsız olma konusunda önlerini açmak için üniversite eğitimine devam ettikleri görülmüştür. Bu araştırmaların bulguları araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Kumral ve Şahin'in (2016) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada öğrencilerin Farabi Değişim programına başvurma nedenlerinden ilkinin aile özlemini giderme olduğu saptanmıştır. Öğrenciler farklı bir üniversite ortamı ile karşılaşılıyor olsalar da şehir, çevre ve kültür anlamında daha önce yaşadıkları şehirlere gitmek istemektedirler. Bu çalışmada elde edilen bulguların ise araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklemediği söylenebilir. Özgür ve özerk birey olarak kimlik kazanmanın ve bir yaşam pratiği üretmenin temel referansının üniversite olduğu söylenebilir. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversite öğrencilerini ve üniversite ortamını bu bağlamda düşünmeleri bunun bir göstergesidir. Üniversiteyi başka şehirde okuma isteği de öğrencilerin üniversiteyi sadece bir eğitim kurumu olarak görmediklerini göstermektedir. Lise son sınıf öğrencileri için aileden ayrılmak, kendi evinin olması ve kendi bağımsız yaşam tarzının oluşturulması çoğunlukla üniversiteye gitmekle mümkün olmaktadır. Bu yüzden öğrencilerin üniversiteyi ailelerinden uzakta başka şehirlerde okuma isteklerinin olduğu söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri sorumluluktur. Öğrenciler lise mezuniyeti ile birlikte daha fazla sorumluluk hissedeceklerini düşünmektedirler. Bireylerin bu sorumluluk duygusunu kazanmasında ise üniversiteye hazırlık ve üniversite hayatı sürecinde kişinin karşılaştığı veya karşılaşacağı zorluklar etki etmektedir. Ayrıca öğrenciler çevrelerindeki insanların kendisi için çaba gösterdiğini gördüğünden kendini onlara karşı sorumlu hissedebilmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Naktiyok ve Ersarı'nın (2017) yaptığı çalışmada bireysel sorumluluğun kariyer gelişimini pozitif anlamda yordadığı saptanmıştır. İçerli ve Uğuz-Arsu'nun (2019) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada ise kariyer değerleri ve sorumluluk arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özler, Mercan ve

Yeni'nin (2016) Y kuşağı üzerinde yapmış oldukları çalışmada kariyer uyum yetenekleri ile sorumluluk arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Kalafat'ın (2014) kariyer geleceği algısını etkileyen kişisel faktörlerin belirlenmesine yönelik model çalışmasında da kariyer geleceği ile sorumluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Sartık'ın (2020) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu başka bir çalışmada ise sorumluluğun kariyer uyumunu etkilediği saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu sonuçlar genel olarak kişinin üniversite yaşamına geçmeden önce veya geçtikten sonraki durumunda sorumluluğun kritik rolü olduğunu gösterdiğinden araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Lise son sınıf öğrencilerinin yetişkin olma yolunda yeni sorumluluklar almak istemektedirler. Bu sorumlulukları aileleriyle beraber yaşarken yapamayacaklarını düşünmektedirler. Üniversite yaşamıyla birlikte akademik, mesleki ve kişisel sorumluluklarını alacakları için ailelerinden ayrılarak kendi başlarına karar vereceklerdir. Öğrenciler bu noktada kendi kararlarını alarak ispatlamak için üniversiteye gitmek istedikleri söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de saygınlık kazanmaktır. Öğrenciler bu durumu değerlendirirken üniversite mezuniyetinin toplum için önemli bir durum olduğunu ve üniversite mezuniyetiyle toplumda saygınlık kazanacaklıklarını düşünmektedirler. Üniversite mezuniyetinin kazandırdığı saygınlık ile bir işe yerleşildiğinde özgüvenin daha yüksek olacağını ve çalıştıkları kurumlarda kendilerine olan bakışın daha farklı olacağını değerlendirmektedirler. Ayrıca kazandıkları saygınlığın kendileri için bir statü olduğunu ve bu sayede çalıştıkları kurumlarda ezilmeyeceklerini düşünmektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Korkmaz ve Bağçeci'nin (2013) lise öğrencilerinin üniversite kavramına ilişkin metaforik algıları incelendikleri çalışmalarında lise öğrencilerinin ürettikleri metaforlardan biri de toplumda saygı kazanmadır. Yine McWhirter, Ramos ve Medina (2013) Latin lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada bu öğrencilerin mesleki sonuç beklentisi olarak toplumda saygınlık kazanmak için de üniversiteye gitmek istedikleri görülmüştür. Yine Terenzini ve diğerlerinin (1994) lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları odak grup çalışmasında lise öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde kontrol sahibi olmak, kendisiyle ve yaptıklarıyla gurur duymak, kendine saygı duymak ve başkaları tarafından saygı görmek, kendine değer vermek ve başkaları tarafından değer görmek isteklerinin olduğu saptanmıştır. Sarıkaya ve Khorshid (2009) yapmış oldukları başka bir çalışmalarında üniversite öğrencilerinin meslek seçimlerinde toplumsal saygınlık kazanmanın da etkili olduğu saptanmıştır. Yine başka bir araştırmada hemşirelik bölümünü seçen öğrencilerin, mesleklerini toplumsal saygınlık olarak dürüstlük ve sorumluluk getiren konumda olmasından dolayı seçtikleri saptanmıştır (Altun, 2000). Alanyazında yer alan

bu çalışmalardan elde edilen bulgular araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Lise son sınıf öğrencileri çok yoğun bir ders dönemi geçirmektedirler. Bu çalışmalarının karşılığını üniversiteye geçiş yaparak almak istemektedirler. Ancak üniversite mezuniyeti de tek başına yeterli olmadığından toplumda kabul edilebilir bir karşılık bulmak istemektedirler. Bu sayede kendilerinin saygınlıklarının artacağını düşünmektedirler. Saygınlıklarının artması içinde toplumda üniversite mezunu olma prestijini kullanmak istemektedirler. Bundan dolayı üniversiteyi saygı görmek için okumak istedikleri söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi sürecine etki eden faktörlerden bir diğeri model olmadır. Öğrenciler üniversiteyi kazanıp başarılı olduklarında çevrelerindeki insanlara model olacaklarını düşünmektedir. Bu noktada örnek biri olarak gösterilmek ve model olmak için üniversiteyi kazanmak istemektedirler. Yine üniversiteye hazırlık sürecinde göstermiş oldukları performansın da başkalarının örnek alınabileceğini ve onların da ders çalışmalarını sağlayabileceğini düşünmektedirler. Alanyazında model olma ile ilgili çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla öğrencilerin model alması üzerine çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu konudaki sınırlı çalışmalardan Duman'ın (2018) meslek lisesi muhasebe bölümü öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada önceleri serbest muhasebeci mali müşavirlik unvanında erkeklerin sayısı fazla iken tüm meslek gruplarında olduğu gibi muhasebecilik mesleğinde de kadınların sayısının artmasında kadınların model olma isteğinin önemli bir etkisinin olabileceği sonucuna varılmıştır. Yine Schunk ve Zimmerman (2007) tarafından yapılan çalışmada yetişkin ve akranların çocukların yaşantılarında model olmak istediklerinin bulunması araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklemektedir. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş yapıp başarılı olmak istemektedir. Bu şekilde kendilerini çevrelerindeki insanlara ispatlamış olacaklarını düşünmektedir. Öğrenciler toplum içinde başkalarıyla kıyaslandıklarından dolayı kıyaslanma durumunda kendilerinin model olarak gösterilmelerini istemektedirler. Bunun da üniversiteye geçiş yapıp kendilerini rahatlatmış hissettiklerinde olabileceğini düşünmektedirler. Aynı zamanda başka kişilerin de kendilerini örnek alarak başarılı olabileceklerini kanıtlamak istemektedirler. Bu durum öğrencilerin toplumda değer görerek başarılı olduklarını başkalarının gözünde ispatlamak istemelerine yol açmaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan durumlardan bir diğeri kişilik özelliği başarıdır. Öğrenciler üniversiteyi kazandıklarında başarmış olacaklarına inanmaktadırlar. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde üniversiteyi kazanma başarısı gösterilmesi için öncelikle istek duyulması gerekmektedir. Bu isteğin öğrencilerde bir hareket oluşturduğu ve derslere daha çok yoğunlaşıldığı görülmektedir. Öğrenciler çaba gösterdiklerinde bir mücadele içine girmekte ve bu durum onların rehavete kapılmalarını engellemektedir.

Öğrencilerin başarı inancının özellikle girilen deneme sınavlarındaki düşük netlerden de etkilendiği görülmektedir. Bu düşük netler motivasyon düşüklüğüne neden olduğu için kendilerini toparlamaları zorlaşmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Açık ve diğerlerinin (2002) tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada tıp fakültesini seçmelerinde en önemli faktör olarak birinci sırada kendi istekleri, ikinci sırada da aileleri olduğu görülmüştür. Budakoğlu diğerlerinin (2002) Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi hakkındaki görüşlerine yönelik yaptıkları çalışmada öğrenciler, hekimlik mesleğini seçmede en önemli neden olarak mesleğin manevi kazancını ve etkili faktör olarak da kendi isteklerini dile getirmişlerdir. Yine Köksal ve diğerlerinin (1999) Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrasına ilişkin tutumlarına yönelik araştırmasında da öğrencilerin hekimlik mesleğini seçmelerinde birincil faktörün kendi istekleri ikincil faktörün de ailelerinin istekleri olduğu görülmüştür. Genç, Kaya ve Genç'in (2007) tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada üniversiteye kendi istekleri doğrultusunda geldikleri görülmüştür. Çünkü Tıp fakültesini kazanan öğrenciler bu bölümü istedikleri için çaba göstermişlerdir. Bu çabalarının karşılığında sınavda başarılı olmuş ve üniversite eğitimi görmeye başlamışlardır. Son olarak Ulama, Batman ve Ulama'nın (2015) turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin kendi istekleriyle bu bölümü tercih ettikleri ve üniversiteye hazırlık sürecinde bu amaçla çaba gösterdiklerini saptamışlardır. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklemektedir. Bu araştırmanın verileri dezavantajlı olan bölgelerdeki okullardan toplanmıştır. Bu grupta yer alan öğrencilerin çevrelerinde üniversite kazanmak bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bulunan bölgede ekonomik durumlardan dolayı üniversite sınavına yoğunlaşamamakta ve liseden sonra özel şirketlerde iş aranmaktadır. Bölgede üniversite kazanma oranının düşük olması nedeniyle kazanan kişiler başarılı olarak görülmektedir. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteyi bir başarı aracı olarak gördüğü söylenebilir. Lise son sınıf öğrencilerinin kişisel araştırmalar ve çevresel söylemler ışığında üniversitede eğitim almaya yönelik bir amaçları da vardır. Üniversite eğitiminin kendileri için önemli olduğunu düşünen öğrenciler bu konuda istek duymalarında amaçlarına ulaşma düşüncesinin kritik bir rol oynadığı söylenebilir. Bu istek duyma öğrencilerin çaba göstermeleri ve amaçlarına ulaşmalarında yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin bu noktada üniversite eğitimi alarak başarılı olmaları için bunu yapabileceğine yönelik inancının tam olması gerekmektedir. Bu başarılı olma duygusu onların kendilerine yönelik özgüvenlerini arttırmaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de hedeftir. Bu öğrencilerin üniversiteye gitmeyi kendilerine hedef olarak koyup bu noktaya odaklanmaktadırlar. Üniversite hayallerinin erken yaşta başladığı görülmüştür. Bu noktada üniversiteye giderek hedeflerini gerçekleştiren kişileri görmek onların kendilerinin de hedeflerini gerçekleştirebileceğine yönelik olumlu algılarının oluşmasını sağlamaktadır. Yine öğrenciler gitmek istedikleri bölümde kendilerini geliştirmek istemektedir. Bu kendini geliştirme isteği onların daha fazla hedeflerine odaklanmasını da sağlamaktadır. Hedeflerini koyan kişiler kendinden emin adımlarla ilerlemektedir. Bu durum onların üniversiteye geçiş sınavına daha fazla motive olmasını sağlamaktadır. Bu hedefler doğrultusunda hareket etmek onların kişisel fedakârlık yapıp sosyal hayattan uzaklaşmalarına da neden olmaktadır. Öğrencilerin hedef belirlemesi de tek başına yeterli olmayabilmektedir. Bu hedeflere odaklanmak kritik bir rol oynamaktadır. Bu durum onların azim göstermesine ve disiplinli çalışmasına bağlı olduğu görülmüştür. Hedefe odaklanan bireyler düzenli ve planlı ders çalışabilmekte ve hedeflerine ulaşmakta başarılı olma ihtimalleri de artmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Korkmaz ve Bağçeci'nin (2013) lise öğrencilerinin 'üniversite' kavramına ilişkin metaforik algılarının incelendiği çalışmalarında bu öğrencilerin üniversiteyi hayallerinin gerçekleştiği yer olarak gördükleri saptanmıştır. Yine Yavuz, Gülmez ve Özkaral'ın (2016) fen lisesi öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada hedefe odaklanmanın motivasyonu olumlu olarak etkilediği saptanmıştır. Mavisu (2010) kariyer planlama aşamalarından birisi olan hedef belirleme ile kariyer başarısı arasındaki muhtemel ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucunda hedef belirlemenin ve kariyer planlamanın nesnel kariyer başarısını olumlu ancak düşük düzeyde, öznel kariyer başarısını ise yüksek düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca kariyer hedeflerini içsel faktörlerin etkisi ile belirleyen çalışanların, içsel faktör ile belirlenmeyen çalışanlara göre memnuniyet düzeyleri daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Hedef belirleme hem bir motivasyon stratejisi hem de istenmeyen bir davranışın değiştirip istenen davranışın sürdürülmesi stratejisi olarak önemlidir. Hedef belirleme aynı zamanda var olan sorunu düzeltmek ve yeniden yönlendirmek çerçevesinde bir müdahale stratejisi olarak da kullanılır (Ohuruogu, Jonathan ve Ikechukwu, 2016). Belirlenen hedeflere odaklanma düzeyi başarıyı doğrudan etkilemektedir. Bireylerin hedeflerine odaklanması demek çalışma isteklerinin çok olması demektir. Bu da öğrencide başarıyla beraber özgüveni arttırmakta ve kaygılardan uzak bir birey olmasını sağlamaktadır (Beledioğlu, 2009). Öğrencinin akademik olarak belirlediği hedeflere ulaşması ve başarılı olabilmesi için güdülenme seviyesinin yüksek olması yeterli değildir. Aynı zamanda ebeveynler, öğretmenler ve idareciler gibi akademik

sürecinde yer alan insanların da üstlendikleri rol önemlidir (Morgan ve Cieminski, 2020; Şahin ve Çakar, 2011). Tüm bu faktörler kişilerin hayallerini gerçekleştirmek için hedeflerine odaklanmalarına ve kazanacağına dair inançlarına da etki ettiği söylenebilir. Lise son sınıf öğrencileri de üniversiteye gitmeyi kendilerine hedef olarak koymaktadırlar. Ancak tek başına hedef koymanın yeterli olmadığını düşünen öğrenciler, bu hedefe odaklanarak bu yönde çalışmalar yapmaları gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü öğrenciler, hedef belirleyen kişilerin içsel inançlarını yüksek tutmasından dolayı hedefe odaklanmalarını arttırabileceklerini düşünmektedirler. Bundan dolayı hedeflerine odaklanan öğrenciler ise bu alanda daha çok çalışarak gelecekte gerçekleştirmek istedikleri kariyer hedeflerine ulaşma inançlarını da arttırmaktadır. Bu durum hedefe odaklanmaları açısından kritik bir faktör olduğu söylenebilir.

Lise son sınıfta olan öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen faktörlerden bir diğeri farkındalıktır. Öğrencilerin bu dönemde sınav tarihine yaklaştıklarından ve liseden mezun olacaklarından dolayı farkındalıklarının arttığı görülmüştür. Öğrenciler üniversite yaşamıyla beraber bu farkındalığın daha da artacağını düşündükleri için üniversiteye gitmek istemektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Turan'ın (2013) ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada üstbilişsel farkındalık ile kariyer ve yetenek gelişimi özyeterlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yine Bağçeci, Döş ve Sarıca (2011) yaptıkları çalışma ile ilköğretim öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı ilişki olduğunu saptamışlardır. Üstbilişsel farkındalık kısaca bireyin neyi bilip bilmediğinin farkında olması, kendi zihinsel süreçlerini kontrol etmesi, öğrenme sorumluluğunu alması, kendi öğrenme stratejilerinin farkında olması, kendi öğrenmesini değerlendirmesi, planlaması, izlemesi ve bilgisini yönetme stratejilerini kullanmasını içermektedir. Çalışmanın sonucunda ortaya çıkan farkındalık kategorisinin üstbilişsel farkındalığı da içerdiği söylenebilir. Çünkü öğrenciler öğrenme stratejilerini son sınıfta fark edip buna yönelik ders çalışmaktadırlar. Bundan dolayı araştırma bulgularının dolaylı olarak desteklendiği söylenebilir. Yine Güngör, Soyer, Kurtipek ve Soyer'in (2022) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada kariyer stresi ile bilinçli farkındalık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kariyer stresi taşıyan öğrenciler hedeflerine odaklanmakta zorluk yaşayabilmektedir. Bundan dolayı bulundukları durumlara yönelik farkındalık düzeyleri düşebilmektedir. Bu durum araştırma bulgularıyla dolaylı olarak örtüşmektedir. Lise son sınıf öğrencileri lise yıllarının başlarında çevrelerinde YKS'ye yönelik çalışan kişiler olmadığından dolayı kendileri de sınava yönelik çalışmamaktadır. Bundan dolayı farkındalıklarının da düşük olduğu söylenebilir. Çünkü henüz üniversiteye odaklanılmadığı için o noktada bir çalışma yapılmamaktadır. Lise son sınıfa gelen öğrenciler üniversiteye geçiş

sınavına yaklaştıkları için ders çalışmaya daha fazla önem vermektedirler. Bu durum arkadaş ortamında ders çalışmaya yönelik bir eğilim oluşturduğundan öğrencileri ders çalışmaya motive etmektedir. Bu durum lise öğrencileri arasında liseden sonraki yaşamın şekillendirilmesi ve hedeflere ulaşılması için kişilerin ders çalışmaya yönelik harekete geçmesini sağlamaktadır. Öğrenciler bu sayede eksikliklerini görmekte ve buna yönelik farklı stratejiler uygulamaya başlamaktadırlar. Öğrencilerin kendilerine yönelik eksikliklerini görmesi farkındalıklarını arttırmakta ve kişinin daha bilinçli hareket etmesini sağlamaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden bir diğeri de yetenektir. Yetenek, kişilerin kendilerine ilişkin algılarından oluşmaktadır. Öğrencilerin üniversiteyi yetenekli oldukları alanda kendilerini geliştirmek için tercih ettikleri görülmüştür. Öğrenciler yeteneklerinin farkında olduklarında yaşamlarını ona göre inşa edebilmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Akbalık'ın (1991) araştırmasında, öğrencilerin gelişim dönemlerinin gerektirdiği görevlerden meslek seçiminde ilgi ve yetenekleri göz önüne aldıkları saptanmıştır. Yine Kıyak'ın (2006) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada erkek ve kızlar yeteneklerine göre de tercih yaptıkları bulunmuştur. Aynı şekilde Aytekin'in (2005) meslek seçimini etkileyen faktörleri belirlemek için yaptığı çalışmada yeteneğin de meslek seçiminde kritik bir faktör olduğu bulunmuştur. Kleiman ve diğerlerinin (2004) fonksiyonel olmayan düşünceler ve kariyer karar verme güçlüğüne yönelik yapmış oldukları çalışmada yeteneğin kariyer seçiminde önemli bir faktör olduğu bulunmuştur. Rojewsk ve Hill'in (1998) ergenler üzerinde yapmış oldukları çalışmada ergenlerin kariyer karar vermelerinde ve meslek seçmelerinde yetenek faktörünün de etkili olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu bulgulara araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Lise son sınıf öğrencileri kendileri için kritik bir geçiş aşamasında olduklarını bilmektedirler. Bundan dolayı ders çalışma yoğunluklarını arttırmakta ve kendilerine hedef koymaktadırlar. Bu hedefleri koyarken mutlu ve başarılı olacakları bir alan seçmek istemektedirler. Bu durumun da ancak ilerleyebileceği bir alanda olabileceğini düşünmektedirler. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin kendilerini geliştirmek ve başarıya ulaşabilmek için yeteneklerini de dikkate aldığı söylenebilir. Bu durum lise son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerinde geleceğe yönelik planlamalarında kişilik özelliklerini de dikkate aldıklarını göstermektedir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de ilgidir. Öğrenciler özellikle lise yıllarında görmüş oldukları sadece teoriye yönelik eğitimlerin kendileri için yeterli olmadığını düşünmekte ve ilgi duyulan alanda uygulamaya dayalı eğitimlerle uzmanlaşmak istemektedirler. Lise yıllarında ilgi duydukları mesleklerle yönelik herhangi bir eğitim almadıklarını belirten lise son sınıf öğrencileri istedikleri meslekleri

yapmaları için üniversitede eğitim almaları gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilerin ilgi duydukları alanda başarılı iş insanlarının hayatlarını takip ederek de kendilerine bir yol çizmeye çalıştıkları görülmüştür. İlgi duydukları meslekleri yapmak isteseler de bu mesleklere yönelik yatkınlıkları da üniversiteye geçişte etkili olmaktadır. Öğrenciler bu yatkınlıklarını lise yıllarında çok genel eğitimler gördüğünden dolayı fark edemediklerini bunu daha çok üniversiteye gittiklerinde fark edeceklerini belirtmektedirler. Özellikle uygulamalı eğitimlerle gerçekten istedikleri alana yatkın olup olmadıklarını anlayacaklarını belirtmişlerdir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde kariyer geçişlerini ilginin etkilediğine yönelik doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak kariyer ilgisi ve mesleki ilgi ile ilgili çalışmalara rastlanmıştır. Kariyer tercihi yaparken bireyin değer yargıları, ilgi ve inançları ve kişisel özelliklerinin de etkili olduğu alanyazında yer almaktadır (Genç, Kaya ve Genç, 2007). Bunun yanı sıra alanyazında mesleki ilgiyi etkileyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu noktada mesleki ilgi ile kültürel etkenlerin (Ott-Holland ve diğerleri, 2013); okul, aile ve iş gibi çevresel etkilerin (Low ve Rounds, 2007) birbirini etkilediği görülmüştür. Mesleki ilgiler, bazen diğer ilgileri de olumlu şekilde etkileyebilmektedir (Perera ve McIlveen, 2018). Genel olarak kariyere yönelik ilgilerin birçok faktörle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu noktada kişilerin üniversiteye geçiş sürecinde göz önünde bulundurdıkları faktörlerden birinin de ilgi olduğu söylenebilir. İlgi genel olarak bireylerin eğilimleri şeklinde ifade edilebilir. Bu eğilimlerin gerçekleştirilmesi sonrasında bireylerin yaşamları da etkilenebilmektedir. Diğer bir ifade ile ilgi, bireylerin yaşantılarını ve çevreleriyle olan etkileşimlerini etkileyen bir kavramdır (Ion, Nye ve Iliescu, 2019; Yaman, Gerçek ve Soran, 2008). Super'a (1957) göre mesleki olarak seçim yapma ve bir mesleğe girme çabasındaki bireyler ilgileriyle aynı doğrultuda eğitim programlarına girmeye çalışırlar. Eğer bireylerin girdikleri eğitim programı ile ilgileri uyuyorsa programı tamamlamaya, uyumuyorsa programı bırakmaya eğilimlidirler. Aynı şekilde bireyler ilgileri ile uyumayan mesleklere girerlerse meslek değiştirme eğilimi gösterirler. Türkiye'de üniversite eğitimi büyük ölçüde meslek seçimi olarak algılanır. Dolayısıyla öğrenciler bölüm seçerken gelecekteki mesleklerini de belirlemiş olduklarından üniversiteye geçişte de ilgilerini dikkate almaktadırlar. Ayrıca veri toplanan gruptaki öğrencilerin çevrelerinde ekonomik sebeplerden dolayı mesleklerini yapmayan kişilerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Öğrenciler, sadece para kazanmak için yapılan işlerin mutluluk getirmediğini gördüklerinden dolayı seçim yaparken ilgilerinin de önemli olduğunu düşünmektedirler.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen kişilik özelliklerinin den bir diğeri takıntılı düşüncedir. Öğrencilerin gelecekle ilgili hayaller kurduklarında olumsuz düşünceler üzerine çok fazla yoğunlaştıkları ve bu durumun onların genel anlamda olumsuz

etkilenmelerine yol açtığı saptanmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Yücel'in (2019) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada olumsuz otomatik düşüncelerin kariyer karar verme güçlüklerini anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır. Boynueğri'nin (2017) üniversite öğrencileri ile kariyer değerleri ve otomatik düşünceler arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. El-Hassan ve Ghalayini (2019) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada işlevsel olmayan düşünceler ile kariyer kararı verme öz yeterlik ve kariyer araştırması arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bullock-Yowell, Andrews ve Buzzetta (2011) üniversiteli öğrencilerin kariyer karar verme öz yeterlikleri ile işlevsel olmayan düşünceleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin bulunmuştur. Bullock-Yowell ve diğerlerinin (2011) üniversiteli öğrencilerin kariyer kararsızlıkları ile işlevsel olmayan düşünceleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Otomatik düşüncelerin ve işlevsel olmayan düşüncelerin öğrencilerin kariyer karar vermelerini güçleştirmektedir. Birbiri ile etkileşim halinde olan duygu, düşünce, davranış, çevresel değişim ve bedensel tepkilerden oluşan otomatik düşünce (Greenberger ve Padesky, 2015), kişinin aklına kendiliğinden ve aniden gelen düşünceler olup (Budak, 2005) bireydeki kaygı ve depresyon gibi olumsuz duyguları harekete geçirerek onların davranışlarını etkilemektedir (Beck, 2016). Lise son sınıfta olan öğrenciler birçok farklı durumla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum bazen fiziksel veya duygusal gelişimle ilgili olduğu gibi bazen da yaşanan ortamdaki durumlara göre gelişmektedir. Lise son sınıf öğrencileri bu yoğun ders çalışma sürecinde bireysel olarak iç dünyalarında birçok düşünceyi taşıyabilmektedir. Bu taşıdıkları düşünceler onların sınava odaklanmasını olumsuz etkileyebilmektedir. Bundan dolayı bu takıntılı düşüncelerin üniversiteye gitmek isteyen öğrenciler üzerinde etki ettiği söylenebilir.

5.2.1.2.2. Gelişim: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen kişisel faktörlerden biri de gelişimdir. Öğrenciler üniversite yaşamını kişisel, mesleki, akademik ve gelişimsel olarak gelişebilecekleri bir alan olarak gördüklerinden dolayı geçiş yapmak istemektedirler. Bu durum onların bir birey olarak kendi kararlarını almalarına imkân tanıyan üniversite ortamında ancak kendilerini geliştirebileceklerine olan inancından kaynaklanmaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden biri kişisel gelişimdir. Üniversiteyi sadece eğitim anlamında değil daha rahat farklı aktiviteler yaparak kişisel gelişimlerini sağlamak için istemektedirler. Bu kişisel gelişimi kendilerinin sürekli bir şeyler öğrenme isteklerini olumlu etkileyeceğini düşünmektedirler. Üniversiteyi buna imkân tanınmasından dolayı tercih etmektedirler. Alanyazında yer alan

alışmalar incelendiğinde Uğulu'nun (2013) üniversiteye girmek için hazırlanan ve bu hedef doğrultusunda Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ile Lisans Yerleştirme Sınavlarına (LYS) giren ortaöğretim öğrencilerinin, yerleşmek istedikleri yükseköğretim programlarını hangi kriterleri dikkate alarak belirlemeyi amaçladığı çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin üniversite ve bölüm tercihinde göz önünde bulundukları faktörlerden birinin de kendini geliştirme olduğu saptanmıştır. Uğulu ve Aydın'ın (2007) lise son sınıf ve mezun durumdaki öğrencilerin üniversite eğitime hazır bulunuşluk düzeylerini tespit etmek istedikleri çalışmalarında öğrencilerin üniversite ve bölüm tercihinde göz önünde bulundukları faktörlerden birinin de kendini geliştirme olduğu saptanmıştır. Külekçi ve Özgan'ın (2015) üniversite öğrencilerinin sosyal sorumluluk projelerinde görev alma nedenleri ve sonuçları üzerinde yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin bu projelerde görev alma nedenlerinden birinin de kendini geliştirme olduğu saptanmıştır. Bu bulgunun lise son sınıf öğrencilerinin üniversitede arkadaş ortamıyla birlikte daha rahat hareket edeceğine kendini geliştirebileceğine yönelik algısı ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Aynı şekilde Ünal (2009) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin sosyal sorumluluk projelerine katılımlarının kendilerine olumlu anlamda katkı sağladığı, kendilerini geliştirme, sosyal uyum, duygusal anlamda tatmin ve bireylerin kendilerini iyi hissetmeleri konusunda katkı sağladığı tespit edilmiştir. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Lise son sınıf öğrencileri öğrenciler 12 yıllık kesintisiz örgün eğitimleri boyunca aileleriyle beraber oldukları için bireysel kararlar alamamaktadırlar. Bu durum öğrencilerin sosyalleşme ve eğlence konularında kişisel deneyimler yaşamalarını engelleyebilmektedir. Zorluklarla çok karşılaşmadıklarından dolayı kişisel anlamda gelişimlerini tam olarak sağlayamamaktadırlar. Bundan dolayı üniversiteye geçiş yapıp kendi ayakları üzerinde durmaya başlayarak kişisel gelişimlerini sağlamak istedikleri söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden biri de akademik gelişimdir. Öğrenciler üniversitede istedikleri bölümde bilimsel çalışmalar içinde aktif bir şekilde bulunarak akademik açıdan gelişmek istemektedirler. Bu akademik gelişimin üniversitede akademik anlamda ilerlemiş akademisyenlerden destek alarak yapabileceklerini düşünmektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Heckhausen, Chang, Greenberger ve Chen (2013) yapmış oldukları çalışmada akademik hedef koymanın kişileri eğitsel kazanım, öznel refah ve yaşam boyu başarılı bir öğrenci olma yolunda etkilediği saptanmıştır. Yine Heckhausen, Wrosch ve Schulz (2010) yaptıkları başka bir çalışmada uygun hedeflerle –belirli gelişimsel ve akademik koşullar altında ulaşılabilen ve orta düzeyde zorlukta- meşgul olan öğrencilerin üniversiteye kayıt, akademik başarı gibi olumlu

sonuçlara sahip olduğu saptanmıştır. Bu bulgu akademik başarı elde etmek için akademik hedeflerin önemli olduğunu göstermektedir. Yine Yurt'un (2022) lise öğrencilerinin akademik motivasyonlarını etkileyen faktörleri incelediği çalışmada akademik motivasyona sahip olan öğrencilerin kendilerini akademik anlamda geliştirme eğiliminde olduğu saptanmıştır. Bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Liseden üniversiteye geçiş sırasında, akademik hedef bağlılığı özellikle önemli olabilir. Çünkü üniversite birinci sınıf öğrencileri yeni bir fiziksel ve akademik ortamda aynı anda ve özerk bir şekilde gezinmek ve nispeten uzun vadeli hedeflere doğru çalışırken çok sayıda zorlu öğrenme görevini tamamlamak zorunda kalmaktadır. Hull-Blanks ve diğerleri (2005) kariyer hedefi türü ve elde tutmayla ilgili faktörler arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, tanımlanmış kariyer hedefleri olmayan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin tanımlanmış bir kariyer hedefi olanlara göre daha az harekete geçtikleri görülmüştür. Akademik gelişim için kişinin kendini bu anlamda motive etmesi ve böyle bir hedef koyması önemlidir. Nitekim alanyazındaki çalışmalar kariyer hedefi olarak akademiye belirleyen kişilerin bu anlamda çalışma sergilediklerini göstermektedir. Veri toplanan grup olan lise son sınıf öğrencileri sürekli sınav odaklı dersler görmektedir. Görülen bu dersler öğrencinin belli bir zaman sonra rutin hayatı olmaktadır. Bu anlamda ise akademik gelişimlerini ilerletememektedir. Bunun farkında olan öğrenciler bu sınav sürecini bir an önce bitirip üniversiteye gitmek istiyor olabilirler. Bu sayede üniversitedeki akademisyenlerden eğitim alarak akademik gelişimlerini sağlamak istemektedirler.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden bir diğeri de mesleki gelişimdir. Öğrenciler istedikleri mesleklerle ilgili üniversitede kendilerini geliştirmek istemektedirler. İstedikleri bu mesleklerle ilgili gelişimlerini üniversite olmadan gerçekleştiremeyeceklerini düşünmektedirler. Mesleki gelişim bir süreçtir. Bu süreç çocuklukta bir meslek fikrinin oluşmaya başlamasından itibaren, yetişkinlikte bir meslek sahibi oluncaya kadar geçen gelişim dönemlerini kapsar (Özgan, 2006). Mesleki gelişim süreci sadece seçim sürecini içeren bir sistem değildir. Aynı zamanda meslek seçimine ilişkin gerekli becerilerin ve eğitimin elde edilmesi, iş arama, işe girme ve uyum süreçlerini içeren ayrıntılı bir sistemdir (Ültanır, 2018). Bireyin mesleki gelişim göreviyle başa çıkma derecesi aynı zamanda onun mesleki olgunluğunun da bir göstergesidir. Birey olgunlaştıkça meslek seçimiyle ilgili davranışları da gelişir (Gülbahçe, 2009). Bu noktada Duru'nun (2022) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada kariyer olgunluğu ile kariyer karar verme güçlüğü arasında negatif yönlü, kariyer karar verme öz yeterliği arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Yine Harman'ın (2017) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada mesleki olgunluk ile

kariyer karar verme güçlüğü arasında negatif yönde güçlü bir ilişki olduğu, mesleki olgunluk ile kariyer karar verme güçlüğü'nün hazırlık eksikliği alt boyutu arasında negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu, bilgi eksikliği ve tutarsız bilgi alt boyutları arasında negatif yönde güçlü bir ilişki olduğu bulgusu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Anderson (1997) tarafından yapılan ve farklı okullarda öğrenim gören öğrencilerin mesleki olgunlukları ile özsaygıları arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmada, mesleki gelişim tutum değişkeninin mesleki karar verme ve özsaygının en önemli göstergesi olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Mesleki gelişim, bireyin genel gelişiminin bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu süreçte, her şeyden önce, bireyin kişilik özellikleri ve benlik kavramı çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçte kişilik özelliklerinin yanı sıra, bireyin geçirdiği yaşantılar, bulunduğu çevrenin özellik ve olanakları, çevreyle etkileşimi gibi faktörler çok önemli görülmektedir (Bozgeyikli, Doğan ve Işıklar, 2010). Lise son sınıf öğrencileri kendi kişilik özelliklerine, sosyo-ekonomik imkânlarına uygun alan/meslek seçebilmeleri için kendilerinden beklenen mesleki gelişim görevlerini üstlenmeleri yani mesleki olgunluk düzeyine ulaşmaları gerekmektedir. Lise son sınıfa gelen öğrencilerin bu beklentiye yoğun bir şekilde hissettiklerinden dolayı üniversiteye mesleki gelişimlerini gerçekleştirmek için gitmek istedikleri söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen gelişimsel faktörlerden sonuncusu ise gelişimsel geçiştir. Öğrenciler üniversite hayatının kendilerini gelişimsel olarak geliştirdiğini ve artık lise hayatı gibi olmayacağını düşünmektedirler. Gerçekleşen bu olgunluk kişilerin olaylara ve durumlara farklı açılardan bakmalarını sağlayacaktır. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye kariyer geçişi yaptıklarında aynı zamanda gelişimsel olarak da bir geçiş yaşamaktadırlar. Erikson tam olarak isim vermese de bazı bireylerin ergenlik ve yetişkinlik arasında bir dönem geçirebileceklerine, yetişkin sorumluluklarının ertelendiğine ve ergenlikte başlayan rol arayışının daha da yoğunlaşarak sürdüğüne dikkati çekmiştir. Bu döneme beliren yetişkinlik ismi verilmektedir. Beliren yetişkinlik döneminde bireyler, aşk, dünya görüşü ve iş alanında denemeler yaparak kimliklerini keşfetmektedirler (Arnett, 2000). Kariyer gelişimi açısından bakıldığında, beliren yetişkinlik döneminde yer alan bireyler, seçtikleri mesleğin eğitimini alarak iş yaşamına hazırlanmaktadırlar (Super, 1990). Ergenlikten beliren yetişkinliğe geçiş Super'in kariyer gelişim modeline göre keşfetme aşamasındadır. Bu aşamada bireyin geçmek istediği iş ile ilgili tecrübe kazanmak için girişimde bulunması ve ilgi ve beceri gelişimi için geçici kararlar verilerek iş girişiminde bulunulması bu dönemde gerçekleşir. (Eryılmaz ve Mutlu, 2017; Kazuyuki ve Kuo-Lin, 2006; Sharf, 2017; Super, 1980; Zorver ve Owen, 2014). Lise son sınıf

öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini aynı zamanda bir gelişim aşamasının tamamlanması olarak tanımlamasında psikolojik ve fizyolojik gelişimin etkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü öğrenciler bilişsel, duygusal ve gelişimsel olarak bir değişim içerisinde olduklarının farkındadırlar. Bu değişimin kendilerinin gelişimlerinde bir geçiş olduğunu düşündüklerinden bu gelişimsel geçişte üniversitenin de kritik bir faktör olduğunu düşünmektedirler. Bu gelişimsel geçişlerin sağlanması için üniversiteye gitmek istemektedirler.

5.2.1.2.3. Duygu: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen kişisel faktörler temasının üçüncü alt kategorisi duygudur. Öğrencilerin özgüven, yılmazlık, mutluluk, hırs, korku ve kaygı gibi duygusal özellikleri ile ilgili alt kategoriler yapılan görüşmelerin analizlerinde ortaya çıkmıştır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de özgüvendir. Öğrenciler başarılı olmaları için özgüvenlerinin yüksek olması gerektiğini düşünmektedirler. Bazı öğrenciler ise özgüveni üniversiteye geçiş yaptıktan sonra kazanacaklarını düşünmektedirler. Üniversiteyi kazandıkları takdirde rahatlayacaklarını ve özgüvenlerinin yerine geleceğini ifade etmektedirler. Yine öğrencilerin özgüvenleri çevrelerindeki kişilerin söylemlerinden de etkilenebilmektedir. Bu noktada çevrede bulunan aile, akraba, komşu, arkadaş, öğretmen vs. tüm bu kişilerin öğrenciler hakkındaki düşüncelerinin öğrencilerin özgüvenlerini yükseltip düşürebildiklerini göstermektedir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde kariyer geçişi ile özgüven ilişkisini inceleyen doğrudan hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır. Marcionetti ve Rossier (2021) ergenler üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada kariyer uyum yeteneği ile özgüven arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Noyan Yalman ve Özkaynar'ın (2018) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada mesleki başarı ile özgüven arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine Sudarnato (2023) öğretmenlere yönelik yapmış olduğu çalışmada kariyer bağlılığı ile özgüven arasında ilişki bulunması araştırma bulgularını dolaylı olarak desteklemektedir. Özgüveni yüksek olan bireylerin farklılıklara daha fazla açık olup kendinden emin adımlarla ilerlediği söylenebilir. Liseden üniversiteye geçiş sürecinde olan öğrenciler birçok duygu durumu beraber yaşamaktadırlar. Bu süreçte kişisel ve çevresel etkenlerin kendilerinin özgüvenini etkileyebilmektedir. Özgüvenli olan lise son sınıf öğrencileri geçiş sürecindeki sınava daha bilinçli bir şekilde hazırlanacağından ötürü başarılı olma ihtimali de artmaktadır. Nitekim öğrenci görüşmelerinde de özgüvenli olan öğrencilerin başarılı olma inançlarının da yüksek olduğunun görülmesi bu durumu desteklemektedir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerini etkileyen alt kategorilerden bir diğeri yılmazlıktır. Öğrenciler sınava hazırlık sürecinde karşılaşacağı her türlü zorluğa rağmen

pes etmeyerek mücadele etmeye devam etmektedirler. Üniversiteye kariyer geçişi yapmak isteyen bireyler deneme sınavlarıyla eksikliklerini görmeye çalışmaktadır. Bu eksikliklerini adım adım kapatarak başarılı olacaklarına inanmaktadırlar. Bu noktada denemelerde düşük puan alsalar dahi pes etmemekte, hedeflerine ulaşmak için ders çalışmaya devam etmektedirler. Yine eğer ilk sene kazanamamaları dahi eksikliklerine odaklanacaklarını ve bu eksiklikleri tamamlamak için daha fazla çalışacaklarını belirtmişlerdir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Demir Polat'ın (2018) öğretmenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada yılmazlık ile mesleki tükenmişlik arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alınayık ve diğerlerinin (2021) ise küresel pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk düzeylerinin kariyer gelecek algılarını nasıl etkiledikleri çalışmalarında yılmazlığın kariyer-gelecek algılarını hem doğrudan hem de dolaylı olarak (umutsuzluk yoluyla) olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Özkan'ın (2020) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada yılmazlık ve kariyer stresi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine Tahtalı-Sukün'ün (2022) öğretmenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada yılmazlık arttıkça eğitim-öğretime ilişkin kariyer engellerinin azaldığı görülmüştür. Alanyazında yer alan bu çalışmalar araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Ancak Ilgaz'ın (2011) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada kariyer seçimi ile yılmazlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması ise araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye kariyer geçişinde YKS'ye gireceklerdir. Bu sınavın öğrencilerin 12 yıllık eğitim hayatlarında gördükleri konuların tamamını kapsadığından dolayı eksikliklerini iyi analiz etmesi gerekmektedir. Bunun içinde ilk sene kazanamayıp eksik olduğu noktaları görmesi başarılı olması için önemli olabilmektedir. Öğrencilerin ilk sene kazanamamaları dahi pes etmeyip yeniden sınava hazırlanması onun zorluklar karşısında yılmadığının da göstergesidir. Bu noktada yılmazlık becerisine sahip olan öğrencilerin kariyer geleceklerini şekillendirmek ve amaçlarına ulaşmak için kendilerine ikinci bir şans vermektedir. Bu durum üniversiteye gitmek için yılmazlığın önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen alt kategorilerden bir diğeri mutluluktur. Öğrenciler üniversiteye geçiş yaptıkları ve emeklerinin karşılığını aldıklarında mutlu olacaklarını ifade etmektedirler. Bu noktada daha önce üniversite kazanmış kişilerin mutluluklarının kendilerini etkilediği ve onların örnek alındığı görülmüştür. Başkalarının üniversiteyi kazanarak emeklerinin karşılığını aldıklarını düşünmektedirler. Bu durum onların mutlu olduğunu ve kendilerinin de emeklerinin karşılığını alıp üniversiteye geçiş yaptıklarında mutlu olacaklarını düşünmelerine yol açmaktadır. Alanyazında yer çalışmalar

incelendiğinde Atlı ve Gür'ün (2019) lise öğrencilerinin meslek tercihleri ve bu tercihlere etki eden faktörleri üzerine yapmış oldukları çalışmada meslek tercihinin etkileyen faktörlerden birinin de mutluluk olduğunun belirlenmesi araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Denizli ve Dündar'ın (2020) beyaz yakalı işçiler üzerinde yapmış olduğu çalışmada kariyer tatminin mutluluğu anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Türkmen'in (2021) öğretmenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada mutluluğun kariyer uyumunu anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır. Proyer, Annen, Eggiman, Schneider ve Ruch (2012) subaylar üzerinde yapmış oldukları çalışmada kariyer başarısı ve mutluluk arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özen'in (2022) sağlık çalışanları üzerinde yapmış olduğu çalışmada bilişsel esnekliğin kariyer uyum yeteneği üzerindeki etkisinde mutluluğun moderatör etkisinin olduğu saptanmıştır. Yine aynı çalışmada mutluluk ve kariyer uyum yetenekleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Lise son sınıf öğrencileri çevrelerinde üniversiteye giden birini gördüklerinde onların heyecanlarını paylaşmaktadır. Üniversite öğrencilerinin amaçlarına ulaştıklarını gördüklerinde o mutluluğu yaşamak istemektedirler. Bu çabanın karşılığı olarak kariyerlerinde iyi bir geçiş yapmak istemektedirler. Bu noktada bu durum aslında lise son sınıf öğrencilerinin son sınıfta bir duygusal baskı altında kaldıklarını göstermektedir. Bu duygusal baskı altında öğrenciler çıkış noktası olarak mutlu olmayı görmektedir. Bu mutluluğu ise üniversiteyi kazanan kişilerin yaşadığını çevrelerinde gördüklerinden aynı mutluluğu yaşamak için üniversiteye gitmek istemektedirler.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen duygulardan bir diğeri de hırstır. Öğrencilerin hırslanma kavramını kazanma isteği amacıyla kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler bu noktada hırslandıkları için sıkı ders çalışmakta ve kendilerine olan güvenleri artmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Seçer'in (2013) ve Bulgur'un (2021) üniversiteli öğrenciler üzerinde yapmış oldukları farklı çalışmalarda kariyer planlama alt boyutlarından olan hırslı olma ile kişisel başarı boyutları kendini değerlendirme, fırsatları tanıma ve hedef belirleme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine Hirschi ve diğerlerinin (2018) yapmış oldukları çalışmada hırslı kariyer başarısını arttırdığı saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu araştırma bulguları sonuçları destekler niteliktedir. Judge ve diğerlerinin (1995) yaptığı başka bir çalışmada ise aşırı hırslanmanın kariyer başarısını olumsuz etkileyebileceği saptanmıştır. Hırslı ders çalışmayı arttırabildiği ancak aşırı hırslanmanın stres ve kaygıya yol açabildiğinden dolayı kariyer başarısı etkileyebilmektedir. Bu bulgu ise araştırma sonuçlarını desteklememektedir. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş sürecinde girecekleri sınavda başarılı olmaları için ders çalışmaları gerekmektedir. Ancak bu öğrenciler birçok zorlukla karşılaşabilmektedir. Bu sorunlarla baş

edebilmeleri için ise mücadele etmeleri gerekmektedir. Bu mücadeleleri için hırslanmaları gerekebilmektedir. Bu hırslanma onların derslerine daha fazla odaklanmalarını ve başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır. Bundan dolayı öğrenciler için hırslanmanın önemli olduğu söylenebilir.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de korkudur. Kariyer geçişine ilişkin korkuların ise daha çok geleceğe yönelik belirsizlikten kaynaklı olduğu söylenebilir. Lise son sınıf öğrencilerin üniversiteye geçişte kendilerini nasıl bir gelecek beklediğini bilmemektedirler. Bu durum üniversiteye kariyer geçişinde korku yaşamalarına yol açmaktadır. Yine öğrencilerin sınava yönelik çalıştıkları için bazen iyi bir eğitim alamama korkusu yaşayabilmektedir. Öğrenciler bu noktada özellikle ailelerinin kendilerinden beklenti içinde olduklarından dolayı bu güveni boşa çıkaracaklarından korkmaktadır. Çünkü bunu gelecek kaygısı olarak ele almışlardır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde korku ve kariyer geçişi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra korku ve kariyer kavramı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ise kariyer kararı verme öz yeterliği ve bağlılık korkusu (Wolfe ve Betz, 2011), Covid-19 korkusu ve kariyer kaygısı (Mahmud, Talukder ve Rahman, 2020), kariyer kararsızlığı ve bağlılık korkusu (Betz ve Serling, 1993) ve kariyer belirginliği ile başarı korkusu (Illfelder, 1980) arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların olduğu görülmüştür. Geçiş kavramı, bireyin yaşamının tamamında beklenen değişimleri tanımlamayı amaçladığından kişilerin kariyer gelişim süreçlerinde yaşamış oldukları durumlar da geçiş olarak değerlendirilebilir (Mirzanlı, 2016). Geçiş, bireyin çevresindeki dönüşümleri fark etmesi ve buradan hareketle kişisel davranış ve ilişkilerinin değişmesidir. Geçişle beraber kişinin yaşamında yaşanan değişimler kişilerde korku oluşturabilmektedir. Lise son sınıf öğrencileri de liseden sonra üniversiteye geçişte bir değişim içerisine gireceklerdir. Öğrencilerin yaşayacakları bu geçiş durumu onlar için bir belirsizlik taşımaktadır. Çünkü kendilerini yaşayacakları bu değişimde neyin beklediğini bilmemektedirler. Bu bilinmezliğin kendilerinin beklediklerinden farklı olabileceği düşüncesine de sahip olabilmektedir. Bu durum öğrencilerin bu geçişe yönelik korku yaşamlarına neden olmaktadır.

Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de kaygıdır. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş sürecinde sınava hazırlanma sürecinden geçmektedir. Bu çalışmalarının karşılığını alamama korkusu kaygıya yol açmaktadır. Lise yıllarının başlarında ders çalışmayıp son sınıfta üniversite sınavı için ders çalışmaya başlayan öğrenciler özellikle ders konularını yetiştirmek ve bu derslerden başarılı olmak açısından kaygı yaşamaktadır. Bu noktada öğrenciler üniversiteyi kazansalar dahi

üniversite yaşamında nasıl bir yaşam süreceklərini öngörememektedirler. Özellikle ders çalışmaya yönelik geçmişte iyi bir hazırlık yapmadıklarından dolayı iyi bir geleceğe sahip olamama kaygısı yaşamaktadırlar. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan kariyer geçişi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genel olarak Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında gençlerin kariyer gelişim sürecinde yaşadıkları kaygıların genellikle sınav kaygısı, gelecek kaygısı, işsizlik kaygısı ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Alkan, 2014; Ayyıldız, 2015; Özdemir-Yaylacı, 2007; Karakaş, 2013; Kaya ve Varol, 2004; Şanlı Kula ve Saraç, 2016; Yazar Aslan, 2015). Bunun yanı sıra Hawkins, Bradley ve White (1977) lise öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada kaygı ile kariyer kararı vermenin ilişkili olduğu saptanmıştır. Yine Nalbantoğlu-Yılmaz ve Çetin-Gündüz’ün (2018) lise öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada kariyer kaygısının öğrencilerin geleceğe yönelik kariyer kararlarında etkisi olduğu bulunmuştur. Alanyazında yer alan araştırma bulguları sonuçları destekler niteliktedir. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye kariyer geçişleri sırasında kritik bir süreçtedirler. Bu kritik süreçte, daha önce çalışma alışkanlığı olan kişiler bilinçli bir şekilde çalıştıklarından kendilerini daha iyi tanımaktadırlar. Çünkü neyi başaracaklarını ve kaç puan alacaklarını öngörebilmektedirler. Ancak lise son sınıfta ders çalışılmaya başlandığında konuları yetiştirmek ve yeterli çalışma konusunda belirsizlik yaşadıklarından dolayı kaygı oluşabilmektedir. Oluşan bu durum onların sınavlarda başarısız olmasına yol açabildiğinden geleceğe yönelik kaygıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

5.2.1.3. Hazırlık: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan üçüncü tema hazırlıktır. Bu tema öğrencilerin üniversiteye geçiş sınavına hazırlık sürecinin kariyer geçişiyle ilişkisine yöneliktir. Öğrencilerin görüşmeler boyunca sık kullandıkları ve önemli gördükleri hazırlık temasıyla ilgili ifadeler stres, ders çalışma ve rekabet olarak isimlendirilmiştir. Bu kategorilere ilişkin sonuçlar ve tartışma aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.3.1. Stres: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişlerinde etkili olan hazırlık temasının alt kategorilerinden biri strestir. Öğrencilerin üniversiteye geçiş sınavı olan üniversite sınavına yönelik stres yaşadıkları görülmüştür. Öğrencilerin daha önceki yıllarda bir çalışma alışkanlıkları yoksa konuları yetiştirmekte ve anlamakta sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunları çözmek için çok çalışmaktadırlar. Yine öğrenciler bu noktada yıllara göre sınav zorluk derecelerini karşılaştırmakta ve kendilerinin zor bir sınavla karşılaşacağını düşündüklerinden stres yaşayabilmektedirler. Ayrıca görüşme yapılan öğrenciler lise son sınıfta olduklarından dolayı bir geçiş döneminde olduklarının farkındadırlar. Bu durum alışılmış bir düzenin bırakılacak olmasından dolayı stres oluşturabilmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan kariyer geçişi ile stres ilişkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya

rastlanmamıştır. Kariyer ve stresin birlikte yer aldığı çalışmaların alanyazında kariyer stresi olarak kullanıldığı görülmüştür. Yılmaz'ın (2019) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada üniversite öğrencilerinin kariyer geleceklerine yönelik stres yaşadıkları saptanmıştır. Aynı araştırmada üniversite öğrencilerinin bu streslerinin atanma durumundan kaynaklı olduğu görülmüştür. Bu sonuç lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteyi kazanıp kazanamama durumuna ilişkin yaşamış oldukları sınav stresi ile paralel olduğu söylenebilir. Yine Çöp'ün (2020) üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada kariyer kararlılığının kariyer stresini etkilediği bulunmuştur. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteyi kazanmaya yönelik vermiş olduğu kararlılık onların daha fazla ders çalışmasına ve streslerinin de o kadar artmasına yol açmaktadır. Bu durum araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Yine Bozyiğit ve Gökbaraz'ın (2020) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada kariyer stresinin kaynakları araştırılmıştır ve sınıf düzeyi arttıkça kariyer stresinin arttığı saptanmıştır. Bu sonuçlar öğrencilerin görüşmelerde ifade ettikleri lise son sınıfta olma durumunun yarattığı stresi destekler niteliktedir. Lise son sınıf öğrencileri gelecekte yapacakları meslekler için üniversite okumaları gerektiğini bildiklerinden ötürü bu durumu ciddiye almaktadırlar. Bundan dolayı üniversite sınavına yakın lise son sınıfta ders çalışmaya daha fazla yoğunluk vermektedirler. Yapılan görüşmelerde öğrenciler özellikle lise son sınıfta farkındalıklarının arttığından dolayı daha fazla ders çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu yoğun ders çalışma süreci konulara ilişkin kalıcı öğrenme sağlamadığından streslerinin de arttırabilmektedir. Bu durum ise lise son sınıfta sınavda başarılı olup olamayacaklarına yönelik stres yaşamalarına neden olmaktadır.

5.2.1.3.2. Ders Çalışma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen hazırlık temasının alt kategorilerinden bir diğeri ders çalışmadır. Çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin ders çalışmaya ilişkin çalışma ortamlarından etkilendikleri görülmüştür. Bu durum bazen bireyin kendisinden kaynaklanırken bazen de okul ortamından kaynaklanmaktadır. Okul ortamındaki rahatsız edici ve gürültülü davranışların kendilerinin ders çalışmasını olumsuz etkilemektedir. Özellikle lise son sınıf öğrencileri için okulların daha farklı önlemler almaları gerektiği düşünülmektedir. Yine öğrenciler içsel motivasyonları düşük olduğundan dolayı da ders çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Bu motivasyon ve takıntılı düşünce kaynaklı bireysel faktörler öğrencilerin özellikle duygu durumları üzerinde olumsuz etkisi olduğu için öğrenciler ders çalışmaya yönelik harekete geçememektedirler. Bunun yanı sıra öğrencilerin özellikle belirledikleri hedefleri gerçekleştirme açısından içsel motivasyonları yüksek olduğunda daha fazla ders çalışmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin çevrelerinde bulunan insanların başarılı kişileri örnek göstermesi kendilerinin ders çalışmalarını sağlamaktadır.

Öğrenciler verimli ders çalışma ile aslında kendi eksikliklerini görmektedirler. Bu sayede eksik oldukları derslere odaklanarak ders çalışmayı daha verimli bir hale getirmektedirler. Bu verimli ders çalışmanın yanı sıra öğrencilerin büyük çoğunluğunun programlı çalışmayı da önemseydiği görülmüştür. Öğrenciler ders çalışma programlarında erken saatte uyandıklarında daha verimli bir gün geçirdiklerini belirtmişlerdir. Programlı ders çalışma belli bir zaman sonra kişinin yaşamının bir parçası olmakta ve yaşamını düzene koymaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelediğinde Yıldırım, Hacıhasanoğlu, Karakurt ve Türkleş'in (2011) lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada ders çalışma düzeninin problem çözme becerilerini etkilediği saptanmıştır. Bu bulgu araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Yine Bay, Tuğluk ve Gençdoğan'ın (2005) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmalarında son sınıfa gelen üniversite öğrencilerinin birinci sınıftaki öğrencilerden motivasyonlarının, zaman yönetimi becerilerinin, sınavlara hazırlanma becerilerinin ve ders çalışma becerilerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, son sınıfa gelindiğinde ders çalışmaya daha fazla yoğunlaşıldığını gösterdiğinden araştırma bulgularını dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Son olarak Yörük'ün (2007) üniversiteli öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada verimli ders çalışma ile akademik başarı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Başkan'ın (2016) lise mezunlarının üniversite kazanma başarıları üzerine yapmış olduğu çalışmada üniversiteyi kazanma başarılarının ders çalışma süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu bulgular araştırma sonuçlarıyla örtüşmediği söylenebilir. Alanyazında yer alan çalışmalara genel olarak bakıldığında ders çalışmanın öğrenci başarısını olumlu etkilediği söylenebilir. Eğer öğrenci öğrenme stiline uygun bir ders çalışma ortamı oluşturup verimli ders çalışma alışkanlığı edinirse o zaman istediği akademik başarıyı yakalayabilir (Öztürk, 2019). Ders çalışma alışkanlığı edinen öğrenciler zamanla kendilerini de motive edebilmeyi öğrendikleri için yaşamlarının her alanındaki zorluklarla da baş edebilecek beceriye sahip olurlar (Slavin, 2017). Bu becerilere sahip olunması için bazen dışsal motivasyon kaynaklarına ihtiyaç duyabilmektedirler. Dış motivasyon kaynakları öğrenciyi takdir etmek ders çalışmaya teşvik etmek için verilen dışsal ödüllerdir (Espinoza ve Jesus, 2017). Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye gidebilmeleri için ders çalışmaları gerekmektedir. Öğrencilerin ders çalışmasını birçok faktör etkileyebilmektedir. Bu faktörler bazen bireysel bazen de çevresel olmaktadır. Lise son sınıf öğrencileri faktörlerin farkında olduklarından ve ders çalışmanın sadece yeterli olmadığının farkındadırlar. Çünkü son sınıfta sınav sürecine odaklandıkları için eksikliklerinin neler olduğunu görmektedirler. Bu eksikliklerin verimli ve programlı ders çalışarak yapılması gerektiğini bilmektedir. Üniversiteye gitmek isteyen lise son

sınıf öğrencilerinin bu noktada motivasyonlarını yüksek tutmak için ders çalışmaları gerektiğinden dolayı ders çalışmanın bu sınavı kazanmada önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

5.2.1.3.3. *Rekabet:* Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen hazırlık temasının alt kategorilerinden sonuncusu rekabettir. Başka arkadaşlarının başarılı olması onların bir yarış duygusu içinde daha iyi olmak için çalışmalarını sağlamaktadır. Bu durum kendileri için eğlenceli bir hal aldığında daha fazla motive olmaktadırlar. Öğrenciler çevrelerinde kendileriyle aynı seviyede başarılı olan kişiler olmadığında ise kendi başarılarını denemeler üzerinden değerlendirmektedirler. Bu sayede kendi deneme puanlarıyla yarışarak bir önceki başarı düzeyini arttırmaya çalışmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Özbaş (2016) ortaöğretim öğrencilerinin son sınıfta, bilişsel akademik rekabete dayalı öğrenci merkezli bireysel öğretimin önemseddiği saptanmıştır. Yine Birel'in (2012) lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre rekabetçi tutumları, psikolojik belirtileri ve problem çözme beceri düzeylerinin incelendiği çalışmada, öğrencilerin rekabetçi tutumları ile problem çözme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yenidünya'nın (2005) lise öğrencilerindeki rekabetçi tutum ile benlik saygısı, akademik başarı arasındaki ilişkinin incelediği çalışmasında, öğrencilerin rekabetçiliği ile akademik başarı ve benlik saygısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazında yer alan bu sonuçlar araştırma bulgularını desteklemektedir. Bunun yanı sıra Biçen Kartal'ın (2018) ortaokul öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada öğrencilerin rekabetçi tutumları ile akademik başarıları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Lise yıllarında öğrenciler üniversitede iyi bir programı kazanabilmek için çok çalışmak ve başka kişilerle rekabet ederek yüksek bir akademik başarıyı yakalamak istemektedirler (Yıldırım ve Ergene, 2003). Lise son sınıf bu noktada üniversite sınavına yoğun hazırlanan bir dönem olduğu için bu rekabet anlayışı öğrenciler arasında çok fazla yaşanabilmektedir. Çünkü sürekli olarak deneme sınavlarına girip puanların karşılaştırıldığı arkadaş ortamında bulunmaktadır. Ayrıca üniversiteye gitmek isteyen kişilerden oluşan bu son sınıf öğrencileri yoğun bir şekilde deneme sınavlarında başarı sıralamasına maruz kaldıklarından dolayı rekabet anlayışı oluşmaktadır. Oluşturulan rekabet ortamında öğrenciler daha iyi bir okula yerleşebilmek için daha fazla çaba sarf etmek ve ders çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Bunun yanı sıra oluşturulan rekabet ortamlarının doğal bir sonucu olarak öğrencilerde ek öğrenme desteği ihtiyacı duyulmaktadır. Bu öğrenme ihtiyacı lise son sınıfa geldiğinde öğrencilerde sınava yaklaşıldığı için daha fazla hissedildiği söylenebilir.

5.2.1.4. Yaşam: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan dördüncü tema yaşamdır. Bu kategorilere ilişkin bulgular ve tartışma aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.4.1. Geçiş: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş sürecinde yaşamlarına ilişkin bazı geçiş durumlarının olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin bu geçiş durumlarının farkında olduğu ve bilinçli bir şekilde bu geçişleri gerçekleştirmek istedikleri görülmüştür. Öğrencilerin burada kendilerini üniversiteye kariyer geçişi yapamayacakları durumda alternatif çalışma hayatlarını tercih edebildikleri görülmüştür. Öğrenciler üniversiteye geçişi istedikleri mesleğe geçiş yapmak için bir yol olarak değerlendirmektedirler. Bu noktada öğrenciler yapmak istedikleri mesleklerde uzmanlaşmaları için üniversite eğitimini zorunlu olarak görmektedirler. Yine öğrenciler lise yıllarının bitmesiyle yetişkinliğe bir adım daha yaklaştıklarını düşünmektedirler. Bu yetişkinliği ise hem ekonomik hem de sosyal olarak bağımsızlığa bağlamaktadırlar. Öğrenciler lise yıllarında kişisel olarak haklarının olmadığını üniversiteye geçiş süreciyle yetişkinliğe de geçildiğini düşünmektedir. Bu durum öğrencilerin üniversite hayatını yeni bir yaşam olarak değerlendirmesine yol açmaktadır. Bu yeni bir hayata başlama isteği üniversite yaşamının sosyalleşmeyi arttırması ve yeni insanlarla tanışması açısından kendileri için heyecanlı olmaktadır. Alanyazında lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genel olarak 21. yüzyılda yaşanan değişim ve dönüşümler bireyleri farklı geçişler yapmaya zorlayabilmektedir. Bu geçişler bazen kişisel bazen de toplumsal olabilmektedir. Bu kariyer geçişleri bireyi ve toplumu olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilmekte ve bu durumlarla baş etmesi için kişisel ve toplumsal dinamiklerin beraber değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Kariyer geçiş sürecinde olan lise son sınıf öğrencileri, geçiş yaptıkları durumun getirmiş olduğu yeni rollerle ilgili eksik bilgileri, genel olarak beklentilerle tamamlama yoluna gitmektedirler. Geçiş sürecinde bu durumların yaşanması normal olarak değerlendirilebilir. Çünkü kariyer geçişleri kişilere özgü olduğundan yaşanan deneyimler de farklılık gösterebilmektedir. Louis'e (1980a) göre yaşanan bu farklılıklar, kişinin yaşamış olduğu geçiş türüne ve geçiş yapan kişinin geçmiş yaşam öyküsüne bağlı olarak da farklılık gösterir. Geçiş yapan bireylerin yaşanan farklılıklarla baş etmesi, kişiler için zor olabilmektedir. Çünkü bireyler geçiş yaptıklarında beklentileri ve deneyimleri arasında tutarsızlık oluşabilmektedir. Bu noktada bireyin geçiş durumlarında oluşan farklarla mücadele etmesinde durumu anlamlandırma önemlidir. Anlamlandırma, bu noktada bireyin yaşamış olduğu kariyer geçişlerinde bu geçişin getirmiş olduğu olumsuz durumlarla baş etme yöntemidir. Kişiler bu anlamlandırma sürecinde geçmiş deneyimlerini kullanarak yeni deneyimleri anlamaya çalışırlar. Bu anlamlandırma

yoluyla bireyler bu geçişin getirmiş olduğu yeni rol ve ortamdaki deneyimleri yorumlamak için bilişsel haritalarını kullanırlar. Bu haritalar lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde geçiş yaptığı duruma ilişkin algılarını belirlemektedir.

5.2.1.4.2. Lise Yaşamı: Çalışmanın sonucunda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarını etkileyen faktörlerden biri de lise yaşamı olduğu anlaşılmıştır. Öğrenciler lise yaşamlarının çok karmaşa ve sorunun olduğu bir dönem olarak tanımlamakta olup üniversiteye geçişle daha da rahat bir ortama gireceklerini düşünmektedirler. Öğrencilerin lise son sınıfa kadar sınava yönelik ciddi bir çalışma sergilemediği çünkü farkındalıklarının düşük olduğu görülmüştür. Bu durumu kendilerinin lise son sınıfa kadar rahat içinde olmalarına bağlamışlardır. Öğrencilerin özellikle son sınıfta üniversiteye geçiş sınavına yoğunlaştıklarından dolayı sosyalleşmesinin de azaldığı anlaşılmıştır. Lise son sınıfta derslere daha fazla odaklanan öğrenciler arkadaş çevrelerinden soyutlanmak zorunda kalmaktadırlar. Yine özel okulların ders sisteminin devlet okullarına göre daha rahat olmasından dolayı puanlarının daha yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı özel okullardan mezun olan kişilerin üniversiteye geçiş sınavında haksız bir şekilde kendilerinin önüne geçtiğini düşünmektedirler. Son olarak öğrenciler okuldaki sınıf ortamlarının seviye sınıf olarak düzenlendiğini bundan dolayı iyi öğrencilerin olmadığı sınıfta olmanın kendileri için olumsuz etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde lise öğrencilerinin üniversite ve meslek seçimine etki eden faktörlere yönelik çalışmaların olduğu görülmüştür (Atlı ve Gür, 2019; Karahan, 2019). Lise öğrencilerinin bulundukları lise yaşamına ilişkin değerlendirmelere yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Lise son sınıf öğrencileri dört yıl boyunca örgün eğitim görmektedirler. Bu dönem aynı zamanda ergenlik dönemi olduğundan dolayı son sınıf öğrencileri birçok duygusal sorun yaşayabilmektedir. Bu sorunlar onların bulundukları ortamın fiziksel ve psikolojik etkilerinin de kendileri üzerindeki etkilerini dikkate almalarına neden olmaktadır. Bu dönemdeki öğrencilere bazen okul ortamındaki arkadaşlıklar, bazen ders sistemindeki farklılıklar ve bazen gelecekte ne yapacağına yönelik belirsizlikler de etki edebilmektedir. Bu etki öğrencilerin lise son sınıfta iken sınava ne kadar odaklanacağını etkilemektedir. Bu olumsuz etkilerin farkında olan öğrencilerin bu durumla baş etmek için kendi güç kaynaklarını kullanarak bu dışsal etkenleri azaltmak istemektedirler. Bu durum lise yaşamının son sınıf öğrencileri üzerindeki etkileri açısından önemli olduğunu göstermektedir.

5.2.1.4.3. Üniversite Yaşamı: Çalışmanın sonucunda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen yaşam alt temasının kategorilerinden sonuncusunun üniversite yaşamı olduğu anlaşılmıştır. Lise son sınıf öğrencileri için üniversite yaşamının

kendileri için ilk defa deneyimlenecek olması heyecan vermektedir. Üniversite yaşamının lise yaşamından farklı olarak unutulmaz anıların biriktirileceği bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Öğrencilerin lise yıllarında çok kısıtlı bir ortama sahip oldukları ve kendilerini özgür hissedemedikleri görülmüştür. Üniversitedeki arkadaş ortamının kendilerinin sosyalleşmesi için önemli olduğunu düşünmektedirler. Lise yıllarında öğrenciler daha çok ailelerinin yanında yaşadıklarından dolayı özgür olamamaktadırlar. Bundan dolayı eğlencelerine yeterince vakit ayıramamaktadırlar. Üniversite yaşamının öğrencilere bireysel hareket etme alanı tanıdığından öğrenciler üniversitede daha rahat olacaklarını düşünmektedirler. Bu rahatlığın yine özellikle özgür bir alan oluşturma açısından çekici olduğundan dolayı lise öğrencilerinin üniversiteye geçiş yapmak istedikleri görülmüştür. Bu öğrenciler çevrelerinde veya ailelerinde üniversiteyi kazanan birini gördüklerinde onlara özenmektedirler. Bunda üniversite öğrencilerinin toplum içindeki davranışlarının üniversiteli olmayan bireylere göre daha iyi olmasından dolayı olduğu görülmüştür. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Dinç-Altun ve Uzuner'in (2017) güzel sanatlar lisesinde eğitim gören öğrencilerin üniversite kavramına yönelik metaforik algılarını inceledikleri çalışmada çıkan kategorilerden birinin de 'özgürlüğün merkezi olarak üniversite' olduğu saptanmıştır. Bu kategoride öğrencilerin üniversiteyi rahatlık veren, özgürlük sağlayan ve eğlenceli bir yer olarak gördüğü saptanmıştır. Aynı şekilde Korkmaz ve Bağçeci'nin (2013) yaptıkları çalışmada da lise öğrencilerinin hayallerini gerçekleştirmek amacıyla üniversite kavramına özgürlük rolünü yükledikleri sonucuna varmışlardır. Yine alanyazında üniversite öğrencilerinin metaforik algısına yönelik yapılan çalışmalarda da ortaya çıkan kategorilerden birinin de özgürlük olduğu saptanmıştır (Oyman ve Şentürk, 2015; Uğurlu, 2018). Yine Demirtaş ve Çoban'ın (2014) çalışmasında üniversiteye ilişkin metaforlar bilgi deposu, koruyucu-güven verici yer, değişme-gelişme yeri, sosyal-eğlenceli yer, yaşam alanı, özgürlüklerin sağlandığı yer, üretim merkezi, benzerlik-farklılıkların bulunduğu yer ve mutluluk veren yer olarak üniversite biçiminde gruplandırılmıştır. Alanyazında yer alan bu çalışmalar araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye gitmek istemelerinde üniversite öğrencilerinin yaşamlarının özgür, rahat ve heyecan verici olarak görmelerinin etkisi olmaktadır. Yani araştırmadan elde edilen bulgulara göre üniversite lise son sınıf öğrencileri için stresten kaçış olduğu için eğlenceli bir yer olarak değerlendirildiği söylenebilir. Öğrenciler üniversitenin okul iklimini önemsemektedirler. Üniversite ortamında kişisel kararların alınması noktasında öğrencilerin aktif katılım sağlıyor olması lise son sınıf öğrencileri için ilgi çekici bulunmaktadır. Lise son sınıf öğrencileri bu ortamda daha az stres

yaşayacağını düşünmektedir. Üniversiteyi onları geleceğe hazırlayan zevkli ve eğlenceli bir yer olarak gördüklerinden dolayı üniversiteye gitmek istemektedirler.

5.2.1.5. Çevresel Etki: Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan beşinci ve son tema çevresel etkidir. Bu kategorilere ilişkin bulguların tartışma ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.5.1. Kanıtlama: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel etkilerden ilki kendini kanıtlamadır. Bu durumda aslında öğrencilerin çevrelerinde bulunan kişilerin eğitime verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. Lise son sınıf öğrencileri de üniversite okuyarak kendini eğitilmiş bir birey olmak ve kendilerini çevrelerindeki insanlara kanıtlamak istemektedirler. Ayrıca üniversite eğitimini tamamlayarak kendi başına bir şeyler yapabildiğini çevresine ispatlama isteği içindedirler. Bu kanıtlama aslında çevresi tarafından değer görme ve çevrelerinin odak noktasının kendisine doğrultulması isteğinden geldiği söylenebilir. Alanyazında doğrudan veya dolaylı olarak bu sonuçla aynı doğrultuda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kariyer seçimi yapılırken kişiler, kendine belli bir çalışma, belli bir yaşam biçimini seçmiş olur. Seçtiği bu yolda da başarısıyla kendini kanıtlamaya çalışır (Yanıkkerem, Altınparmak ve Karadeniz, 2004). Birel'e (2012) göre ise gençler topluma aitlik duygusu, kendilerini bireysel olarak kanıtlama, bir meslek sahibi olma ve zorlu sınavlarda başarılı olma gibi sorunlar yaşamaktadır. Bu noktada lise son sınıf öğrencileri yaşamlarının bu kritik evresinde kendi akranlarıyla ortak bir sınava gireceklerdir. Bu sınav onların diğer akranlarıyla kıyaslanmasına yol açmaktadır. Bu karşılaştırmada öğrenciler zayıf görünmemek için kendilerini çevrelerine kanıtlama isteği duyabilmektedir. Bu durum onların üniversiteye geçiş sınavını bir kanıtlama aracı olarak görmesine yol açmaktadır.

5.2.1.5.2. Beklenmedik Olaylar: Çalışmanın sonucunda lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel etkilerden bir diğeri de beklenmedik olaylar olduğu anlaşılmıştır. Bu olaylar eğitim sürecinin aksamasına neden olan pandemi ve beklenmedik kayıplar olabilmektedir. Öğrenciler uzaktan eğitim sürecine geçildiğinde derslere odaklanamamış ve bu durum bazı konularda eksiklik yaşamalarına neden olmuştur. Bundan dolayı lise son sınıfta ders çalışmaya daha fazla yoğunlaştıklarını ancak eksiklikleri tamamlamak için yeterli zamanlarının kalmadığını düşünmektedirler. Alanyazında yer çalışmalar incelendiğinde Bay, Karataş ve Üstün'ün (2021) üniversite öğrencileri ile ilgili yapmış oldukları çalışmada pandemi süreciyle birlikte uzaktan eğitim sürecinin ders çalışmayı olumsuz etkilediği saptanmıştır. Yine Arık, Karakaya, Çimen ve Yılmaz'ın (2021) pandemi sürecinin ortaöğretim öğrencinin ders çalışmalarına olumsuz etkilerinin olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra

Kalkan ve Sağlam'ın (2022) lise son sınıf öğrencilerinin salgın döneminde sınava yönelik ders çalışma alışkanlıklarını inceledikleri çalışmalarında salgın sonrasında salgın öncesine göre daha fazla ders çalışıldığı saptanmıştır. Yine Meriç ve Karakuzu'nun (2021) ortaokul öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada pandemi sürecinde öğrencilerin ders çalışmaya daha fazla zaman ayırabildikleri saptanmıştır. Son olarak Yanık ve Yeşilçınar'ın (2021) üniversite öğrencilerinin pandemi sürecindeki sosyal izolasyonun etkilerine yönelik çalışmalarında öğrencilerin bazılarının ders çalışmak için bol bol zamanlarının olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu bulgular araştırma sonuçlarını örtüşmemektedir. Lise son sınıfa gelen öğrencilerin lise yaşamının büyük çoğunluğunu pandemiden dolayı uzaktan eğitim süreciyle geçirmişlerdir. Bu süreçte hem ders materyali teminindeki yetersizlik hem de sürecin beraberinde getirdiği psikososyal ve ekonomik etkiler öğrencilerin derslere ve sınavlara odaklanmasını olumsuz etkilemiştir. Bu durum lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye gitmelerinde yaşanabilecek beklenmedik bireysel ve toplumsal olayların etkisinin olduğunu göstermektedir.

5.2.1.5.3. Nitelikli Kişilerle Olma: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen çevresel faktörlerden diğeri nitelikli kişilerle olmadır. Bu kişileri kaliteli veya nitelikli olarak tanımlayan öğrenciler üniversite ortamında bu kişilerle karşılaşacaklarını ve bunların kendilerini geliştirmek için önemli olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin kendilerini geliştirebilmeleri için lise ortamındaki arkadaşlıkların yeterli olmadığını düşünmektedir. Kendilerini geliştirebilmeleri için nitelikli kişilerle birlikte olmak zorunda olduklarını ve bu nitelikli kişilerin de üniversite ortamında olduğunu düşündüklerinden dolayı üniversiteye gitmek istemektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde bu durumla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Lise son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmeler genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin üniversite ortamında edinecekleri arkadaşlıkların kendilerini etkileyeceği düşünülmektedir. Öğrenciler lise ortamındaki arkadaşlıkların kendilerini bu anlamda yeterli bir şekilde geliştiremediğini belirtmişlerdir. Çünkü lisedeki öğrencilerin kişisel olarak kendini geliştiremediklerinden dolayı örnek alınacak kişiler olmadığını düşünmektedirler. Ancak üniversitedeki arkadaşlıkların bu anlamda kendini geliştiren bireylerden oluşturacağını düşündükleri için üniversite eğitimi almak istemektedirler. Ayrıca üniversite ortamındaki arkadaşların bilim ve bilimsel çalışmalarla ilgilendikleri için toplumda nitelikli kişiler olarak bilinmektedir. Bu toplumsal değerlendirmenin etkisinde kalan lise son sınıf öğrencileri üniversite ortamındaki kişilerin bulunduğu arkadaş ortamına dahil olmak için üniversiteye gitmek istedikleri söylenebilir.

5.2.1.5.4. Sosyal Medya: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri sosyal medyadır. Sosyal medyanın farklı gruplar oluşturmaya imkân sağlaması lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye hazırlık sürecinde bu alanı sık kullanmasına yol açmaktadır. Öğrenciler sosyal medya ağlarında paylaşılan videolardaki bazı meslek gruplarının çalışmalarını yakından takip etmektedirler. Sosyal medyadaki kişilerin mesleklerinin çalışma ortamı ve şekline ilişkin anlatımları lise son sınıf öğrencilerinin merak ve ilgilerini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medya paylaşımlarında yurtdışında yaşayan kişilerin Türkiye’de yaşayanlardan daha mutlu olduğu imajı öğrencilerin üniversiteye kariyer geçişlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca lise son sınıf öğrencilerinin sosyal medyada üniversite okuyan kişilerin işsiz kaldıklarına yönelik haber ve videolar görmektedirler. Bu haber ve videolar öğrencilerin üniversiteye gitmektense çalışmaya yönlendirmektedir. Kişilerin üniversiteye geçiş için ders çalışma videoları atması lise son sınıf öğrencilerinin istek düzeylerini arttırmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde sosyal medyanın etkilerine yönelik birçok çalışma olduğu görülmüştür. Ancak kariyer geçişlerine yönelik etkisine dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Karakaya, Sata, Corbaci ve Cetin (2018) tarafından yapılan çalışmada, sosyal medya tutumları olumlu olan lise öğrencilerinin yüksek statülü mesleklere olan ilgilerinin arttığı bulunmuştur. Alanyazında sosyal medyanın meslekler hakkında bilgiye hızlı şekilde ulaşabilme (Çelik, 2019), sosyal araştırmalar yapabilme (Eren, 2014; Kulaksız, 2019) ve üniversite programları, mesleklerdeki iş ve çalışma imkânları hakkında bilgi edinme (Sezer, 2019) gibi olumlu sonuçlarını bulgulayan çalışmalar internet ve sosyal medya ortamlarının bireylerin meslek seçimi kararını etkileyebildiğini göstermektedir. Medya yayınlarında cinsiyete dayalı mesleği özendiren televizyon şovları, filmler, reklamlar (Aktaş, 2018), çarpık görüntüler ve önyargılar bireylerin gerçek dünyayı algılamalarını olumsuz etkilemesine (Tanrıverdi-Yılmaz, 2018), ‘-meli, -malı’ düşünce tarzının oluşmasına ve bu nedenle meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar geliştirmelerine neden olabilmektedir (Yılmaz, 2019). Bunun yanı sıra sosyal medyanın aşırı kullanımı mesleki performansın düşmesine (Gündoğmuş, Kul ve Çoban, 2020; Macit, Macit ve Güngör, 2018), psikolojik ve sosyal sorunlara (Balkaya-Çetin, 2014; Gürcan ve Hamarta, 2013; Kaşıkçı, 2019) neden olabilmektedir. Tanhan ve Yılmaz’ın (2017) lise son sınıf öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada ise sosyal medyanın meslek seçiminde önemli bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu durum üniversiteye geçiş yapacak olan lise son sınıf öğrencilerinin sosyal medyada paylaşılan içeriklerin etkisinde kaldıklarını göstermektedir. Bu içerikler öğrencilerin üniversiteye yönelik bazen olumlu bazen olumsuz algılar oluşturmalarına

neden olmaktadır. Bundan dolayı sosyal medya paylaşımlarının lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerinde önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

5.2.1.5.5. *Model Alma*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri model almadır. Öğrenciler çevresinde bulunan kişileri (kardeş, arkadaş vs.) veya hayatında başarılı olmuş kişileri kendilerine model alarak üniversiteye geçiş yapmak istemektedirler. Öğrencilerin model alma konusunda çoğunlukla yakınlarında olan statü sahibi kişileri önemsedikleri görülmüştür. Öğrenciler ayrıca üniversiteyi kazanmış olan kişilerin ders çalışma yöntemlerinin de önemli olduğunu çünkü onlara üniversiteyi kazandıran durumun ders çalışma yöntemi olduğunu düşünmektedirler. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde lise öğrencilerinin model almalarına yönelik çalışmaların çoğunlukla onların sosyal davranışları üzerindeki etkilerine yönelik olduğu görülmüştür (Evans, 2014; Kaya ve Algur, 2022; Somers, Owens ve Piliawsky, 2009; Türk ve Atlı, 2022). Karaboğa'nın (2019) lise öğrencilerinin rol model tercihlerine yönelik yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin birinci tercihleri incelendiğinde en çok medya ünlülerini, sonra tarihi karakterleri, aile bireylerini, profesyonel meslek gruplarındaki kişileri, edebi karakter ve yazarları, bilim insanlarını, öğretmenleri, dini figürleri, politikacıları, arkadaş çevresini, tercih ettikleri görülmüştür. Aynı araştırmada öğrencilerin fikir ve düşüncelerine önem verme, bilimsel entelektüel kültürünü arttırdığına inanma ve davranışları noktasında rol model aldıkları durumlardan bazıları olduğu saptanmıştır. Bu sonuç lise öğrencilerin rol modellerine önemli ölçüde aile, okul, arkadaş çevresi kadar medya da kaynaklık ettiğini gösterdiğinden araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bir kişinin davranışları, mesleki başarısı, toplum tarafından çok tanınan biri olması, takdir görmesi ya da özel yaşamındaki başarıları diğer insanlar tarafından rol modeli olarak alınabilmektedir. Bunun yanı sıra kişinin dikkat çekici özelliklere sahip olması, yaş, cinsiyet, saygınlık, statü ve güç, model alınmasında belirleyici olabilmektedir. Öcal, Polat ve Arı'ya (2011) göre ise, rol modeller, gözlem, öykünme yoluyla benzerlik gösteren, bireyi geliştirmek için motive eden ve onların tutumlarını, davranışlarını, amaçları ya da onların statülerini ilgi çekici gelmektedir. Lise son sınıf öğrencileri kendilerini geliştirmek için daha önce üniversite kazanan kişileri örnek alabilirler. Bu üniversite öğrencileri daha önce hazırlık sürecinde nasıl çalışılması gerektiğini tecrübe etmişlerdir. Bu tecrübeler lise son sınıf öğrencileri için hata yapılmaması ve doğru adımlar atılması için kritik bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteyi kazanan kişileri örnek almak istediği söylenebilir. Bunun yanı sıra lise son sınıf öğrencileri çevrelerinde başarılı olan kişilerin popülaritesinin yüksek olduğunu gördüklerinde onlar gibi popüler olmak istemektedirler. Bu popüler olan kişilerin akademik geçmişi öğrenciler için ilgi çekici

olabilmektedir. Lise son sınıf öğrencileri de bu popülerliği sağlamak için üniversiteye geçiş yapmak istediği söylenebilir.

5.2.1.5.6. Öğretmen Yaklaşımları: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri öğretmen yaklaşımlarıdır. Öğretmen yaklaşımlarının öğrencilerin üniversiteye geçişte özellikle başarılı olma ve hazırlanma sürecinde kritik bir etkisi olduğu görülmüştür. Öğrenciler öğretmenlerinin lise son sınıfta kendilerine arkadaş gibi davrandıklarından dolayı öğretmenlerini kendilerine yakın hissetmektedirler. Bu durum lise son sınıf öğrencilerinin yaşamış oldukları problemlerde öğretmenlerinden daha rahat bir şekilde destek almalarını ve üniversiteye geçişte olumlu algılar oluşturmalarını sağlamaktadır. Bir sorun yaşadıklarında öğretmenlerle konuşup çözebilmek onların sınava daha fazla odaklanmasına etki etmektedir. Yine öğretmenlerle olan kişisel ilişkilerde öğretmen tutumlarının olumsuz olması onların motivasyonlarını düşürebilmektedir. Bu durum üniversiteye kariyer geçiş isteklerini de olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra öğrenciler öğretmenlerin yaş olarak kendilerinden büyük olduğu ve kendilerinin geçeceği süreçten daha önce geçtikleri için tecrübeli olduklarını düşünmektedirler. Bu yüzden öğretmenler, karşılaşılabilecek zorluklara yönelik yapılması gerekenler konusunda öneriler verdikleri zaman doğru yolu daha çabuk bulabileceklerini belirtmişlerdir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Bradley, Pauley ve Pauley (2006) ve Decker, Dona ve Christenson (2007) yapmış oldukları farklı çalışmalarda öğretmen-öğrenci ilişkisinin niteliğinin akademik başarının yanında öğrenci davranışlarını da etkilediği saptanmıştır. Öğretmen ve öğrenci arasındaki kişisel ilişki, öğrencinin derse ilgisi üzerinde, dolayısıyla akademik başarısında anahtar rol oynamaktadır. Ayrıca, öğretmen-öğrenci ilişkileri arttıkça, öğrencilerin okuldaki sosyal ve katılımcı davranışlarının da geliştiğini saptamışlardır. Baker, Grant ve Morlock (2008) tarafından yapılan araştırmada da sıcak, dürüst ve çatışmacı olmayan öğretmen-öğrenci ilişkisinin öğrencilerin okula uyum sağlamalarına ve olumlu okul etkinliklerine katılmalarına katkı sağladığı saptanmıştır. Yine Birsch ve Ladd (1997), öğretmenleri ile olumlu ilişkiler içerisinde olan öğrencilerin okula ve sınıf disiplinine, öğretmenleri ile ilişkilerinde sorun yaşayan öğrencilerden daha iyi uyum sağladıklarını göstermektedir. Baker (2006) yaptığı başka bir çalışmada da öğretmenlerinden destek gördüğünü düşünen öğrencilerin okullarını daha çok sevdikleri, öğretmenlerinden yeterince destek görmediğini düşünen öğrencilerin ise okula gitmek istemedikleri saptanmıştır. Lee (2007) öğretmen ve öğrenci arasındaki güvene dayalı ilişkinin öğrencinin okul düzenine uyumu, akademik başarısı, öğrenme motivasyonu ve akademik performansı üzerinde belirleyici etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Yine eğitim programlarında başarı, doğru ve eksiksiz

uygulamalar için öğretmenlerle daha iyi iletişim kurabilme ve okulda sunulan eğitimin nitelikli olduğuna dair kuvvetli bir inanç etkili bulunmuştur (Lapan, Gysbers ve Petroski, 2001). Yukarıda yer alan çalışmaların bulgularının araştırma sonuçlarını desteklediği söylenebilir. Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş sürecinde akademik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu akademik desteği sunacak öğretmenlerin sadece ders anlatması öğrencilerinin başarılı olması için yeterli olmayabilmektedir. Bundan dolayı öğrencilerle kişisel ilişki kurulduğunda öğrenciler öğretmenlerini kendilerine yakın gördüklerinden dolayı dersler kendileri için daha eğlenceli geçebilmektedir. Bu durum onların üniversite sınavına akademik ve psikolojik olarak daha rahat hazırlanmasını sağladığından üniversite sınavında başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencileri için öğretmen desteğinin üniversiteye gitme noktasında önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

5.2.1.5.7. Arkadaş İlişkileri: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri arkadaşlık ilişkileridir. Arkadaşlık ilişkilerinin öğrencilerin üniversiteye geçişte özellikle başarı ve hazırlanma sürecinde kritik bir etkisinin olduğu görülmüştür. Öğrenciler genel anlamda duygusal bağ kurdukları ortamlarda arkadaşlarından ders çalışma konusunda daha rahat davrandıkları ve psikolojik olarak kendilerini daha rahat hissettikleri görülmüştür. Okuldaki arkadaşların kendilerinin başarabileceğine yönelik söylemleri kişileri motive etmekte ve daha fazla ders çalışmaya yönlendirmektedir. Öğrenciler kendilerinden daha başarılı kişilerle beraber olduklarında onlardan destek alabilmektedir. Arkadaş çevresinin kendileri üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri analiz edilmediği takdirde kendileri için uygun kararlar verilemediğini ve sınava yönelik ders çalışmadıklarının farkında oldukları görülmüştür. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Yaşar'ın (2019) ortaokul öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada arkadaşlık ilişkilerinin okul motivasyonunu anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır. Ojanen, Stratman, Card ve Little (2013) ergenler üzerinde yapmış oldukları çalışmada içsel motivasyonu, benlikte algılanan yetenek ve çabanın yanı sıra olumlu uyum ile ilişkiliyken, dışsal motivasyon, arkadaşlık görevlerinde başkalarına güvenme ve zayıf uyum ile ilişkilendirilmiştir. Yine Altinkurt (2008) yaptığı çalışmada öğrencilerin çevresinde yer alan çeşitli arkadaş gruplarının öğrenci davranışları üzerinde etkili olduğunu saptamıştır. Ayrıca aynı çalışmada arkadaş gruplarının okul başarısı üzerinde de etkisinin olduğu görülmüştür. Gizir ve Aydın (2009) akademik başarıları yüksek yoksul çocukların akademik yılmazlığını etkileyen koruyucu faktörleri araştırmışlardır. Dışsal faktörler olarak ailenin yüksek beklentileri, olumlu okul ve arkadaşlık ilişkilerinin öğrencilerin akademik yılmazlığına etki ettiği saptanmıştır. Yine Karadağ'ın (2007) yaptığı çalışmada akademik yönden başarılı olan

öğrencilerin başarısız olanlara göre arkadaşlarından daha olumlu destek aldıklarını, arkadaşları tarafından sevildiğini, arkadaşları herhangi bir konuda karar alırken kendisinin düşüncelerini sorduğunu göstermiştir. Ayrıca arkadaşlarını kendine yakın hissettiklerini, birlikte zaman geçirmekten hoşlandığını, yakın arkadaşlarının olduğunu, sorunları olduğunda arkadaşlarının yardımcı olduğunu, arkadaşları tarafından dışlanmadığını daha fazla ifade ettikleri, akademik çalışmalarında yardım almaktan çok, yardım etmeyi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan bu çalışmalar araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Lise son sınıf öğrencileri sınava hazırlık dönemi içerisinde olduklarından okul, kurs vb. herhangi bir yerde ders almaya çalışmaktadırlar. Bu ders gördükleri alanlarda arkadaşlık ilişkileri de kurmaktadır. Öğrencilerin kurdukları bu arkadaşlık ilişkileri kendilerinin sınava odaklanmasına yönelik motivasyonlarını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum onların duygudurumları üzerinde de etkili olmaktadır. Öğrencilerin kendilerini bu noktada soyutlamakta zorluk yaşadıklarından dolayı arkadaşlık ortamı üniversite sınavını kazanma noktasında kritik bir etkiye sahiptir. Bunun yanı sıra lise son sınıf öğrencilerinin başarı durumlarını, grup dinamiğinin etkisi ile bir grup içerisine girebilmek ya da grup içerisinde kalabilmek için değiştirebilmektedir. Yani, başarısız olan öğrencilerle arkadaşlık kuran öğrencilerin, ders başarılarının düştüğü; başarılı olan öğrencilerle arkadaşlık kuran öğrencilerin ise, ders başarılarını arttığı söylenebilir. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçişteki başarılı olmalarında arkadaş faktörünün etkili olduğu söylenebilir.

5.2.1.5.8. Ebeveyn Etkisi: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri ebeveyn etkisidir. Öğrencilerin ebeveynleri kendileri için her türlü fedakarlıkları yapmakta ve onlara karşı kendilerini borçlu hissettikleri için onların beklentilerini dikkate almaktadır. Meslek seçimi konusunda ailelerle çatışma yaşanabilmekte ve ailelerin kendilerinden farklı mesleği yapma beklentilerinin de kendilerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ebeveynlerin maddi-manevi desteklerinin öğrencilerin üniversite sınavına hazırlık sürecinde ve sonrasında öğrenciler üzerinde etkilerinin olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Genç'in (2016) üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrenciler üzerinde çevrenin ve ailenin etkisinin ve beklentilerinin oldukça fazla etkili olduğu görülmüştür. Öğrenciler bu beklentiler karşısında daha çok kaygılanmaktadır. Ailenin ilgisinin çocukların başarısında önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Öğrenciler; ailenin emeğini boşa çıkartmama, beklentilere karşı sosyal çevre baskısı altında olma, ailelerin yüksek beklentileri, sınavda zaman sorunu, sınava yeterince hazırlanamama gibi sebeplerle sınav kaygılarının arttığını ve bu durumun başarı düzeylerini olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Kıyak'ın (2006) yaptığı çalışmada, genel lise

öğrencilerinin meslek seçimi yaparken; ailenin isteklerini de dikkate aldığı saptanmıştır. Özyürek ve Atıcı (2002), üniversite için bölüm seçimi yapan öğrencilerde okul psikolojik danışmanı, aile, arkadaşlar, öğretmenler ve basında çıkan haberlerin etkili olduğunu saptamışlardır. Raufelder ve diğerleri (2015) tarafından 1088 öğrencinin katılımı ile Almanya’da gerçekleştirilen araştırma sonucunda olumsuz sınav kaygısı ile anne babadan algılanan baskı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Shin, Lee, Kim ve Lee (2012) tarafından Kore’de 447 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda, öğrencilerin anne babalarından algıladıkları ilgili tutum düzeyi ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dowda, Dishman, Pfeiffer ve Pate (2007) ergenlik dönemindeki öğrencilerin fiziksel faaliyetlerindeki değişim ile ailelerinden algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada yaşla birlikte fiziksel faaliyetlerdeki değişimin aileden algılanan destek, algılanan davranış kontrolü ve yetkinlik düzeyi ile ilişkili olduğu, aile üyelerinden algılanan destek azaldıkça fiziksel aktiviteler ve ona bağlı olarak algılanan davranış kontrolü ve yetkinlik düzeyinin de düştüğü bulunmuştur. Milevsky, Schlechter ve Netter (2006) 9. ve 11. sınıflardaki 272 ergenle, anneye ve babaya özgü aile tutumlarının öz-saygı, depresyon ve hayattan tatmin olma ile ilişkisini inceleyen bir araştırmada izin verici anneye kıyasla açıklayıcı-otoriter anne tutumu altında yetişen ergenlerde öz-saygı ve hayattan tatmin olma durumu daha yüksek seviyelerde çıkmıştır. Babaya özgü tutumların ise çocuğun psikolojik gelişiminde etkisi olmakla birlikte bunun anneye özgü tutumlar kadar belirgin olmadığı saptanmıştır. Alanyazında yer alan bu çalışmalar araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra Dündar’ın (2018) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada sınav kaygısı ile anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Sınıf düzeyleri arasındaki geçişlerin sınıf geçmelerin, okullar arası geçişlerin ve mesleğe girişin okul başarısına göre yapılması hem öğrencileri hem de ebeveynleri çocuklarının okul başarısını yükseltmeye zorlamaktadır (Vural, 2004). Bu durumdan dolayı lise son sınıf öğrenci ebeveynlerinin bilinçsiz davranış ve beklentileri, çocukların sınava ve ders çalışmaya olan ilgisini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum aile içi ilişkilerin üniversite sınavına göre düzenlenmesine yol açtığından lise son sınıf öğrencileri stres yaşamakta ve sorumluluk baskısı altında kalmaktadır. Bazı aileler kendi beklenti ve isteklerini ifade ederken ve çocuklarına destek olmaya çalışırken farkında olmadan onların kaygılarını artırabilmektedirler. Bundan dolayı üniversiteye gitmeyi planlayan ve ona yönelik sınava hazırlanan son sınıf öğrencileri için ebeveyn etkisinin kritik bir faktör olduğu söylenebilir.

5.2.1.5.9. *Kardeş Etkisi*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri kardeş etkisidir. Yapılan görüşmelerde iki öğrenci hariç diğer tüm öğrencilerin kardeşlerinin olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kendilerinden büyük abi veya ablalarının yaptığı mesleklerinin kendilerinin seçimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Özellikle üniversite sonrası kendi işinde çalışan kardeşlerin başarısının öğrencilerin üniversiteye yönelik olumlu algılar oluşturmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda kardeşlerin üniversiteye yönelik teşvik edici konuşmalarının kişilerin motivasyonunu arttırdığı ve kişilerin daha fazla rahatlamasını sağladığı görülmüştür. Yine kardeşlerin üniversiteye geçişte bir rehber görevi görmesi ve kişilerin fikirlerine saygı göstermesi de kişilerin özgüvenini arttırdığı söylenebilir. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Ali, McWhirter ve Chronister (2005) ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada kardeş ve akran desteğinin mesleki öz yeterlik inancını anlamlı bir şekilde yordadığının saptanması araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Ancak Karahan'ın (2019) lise öğrencilerinin meslek tercihlerine yönelik yaptığı çalışmada kardeş mesleklerinin meslek tercihinin etkilemediğinin saptanması araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Lise son sınıf öğrencileri sınava hazırlık sürecinde çevresel birçok durumdan etkilenebilmektedir. Kardeş faktörü de bu noktada kritik bir öneme sahiptir. Öğrenciler kardeşleriyle ev ortamında sürekli beraber olduklarından dolayı onlarla ister istemez etkileşim kurmaktadır. Bu etkileşimde ailenin önemli bir ferdi olan kardeşlerin rehberliğinin öğrenciler için kritik bir önem taşımasına yol açmaktadır. Çünkü öğrenciler abi ve ablalarının desteğiyle psikolojik olarak kendilerini iyi hissedebilmektedir. Onların yol göstericiliğinde mesleklerle ilgili daha fazla bilgi alabilmektedir. Bu durum öğrencilerin üniversiteye hazırlık sürecinde kendilerini aile ortamında güvende hissetmelerine ve tercihlerini daha sağlıklı yapmalarını sağlamaktadır. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencileri için üniversiteye geçiş sürecinde kardeş etkisinin önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

5.2.1.5.10. *Akrabaların Etkisi*: Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörlerden sonuncusu akrabaların etkisidir. Veri toplanan grubun İstanbul'da olması nedeniyle akrabalarıyla yakın olmadıkları ve bundan dolayı ilişkilerinde zayıflık olduğu görülmüştür. Ancak akraba desteğinin farklı şehirlerde de olsa üniversiteye gitme üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirten katılımcılar olmuştur. Bu etkinin ise özellikle kişilerin motivasyonu üzerinde olduğu saptanmıştır. Aile içinde üniversiteli akrabaların olması kişilerin üniversiteye yönelik olumlu algılar geliştirmelerini sağlamaktadır. Üniversiteye giden akrabalarla beraber üniversiteye yönelik hayaller kurmanın da yine öğrencilerin üniversiteye geçişi olumlu etkilediği görülmüştür. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde kariyer geçişinde akraba etkisini inceleyen doğrudan ya da dolaylı herhangi bir çalışmaya

rastlanmamıştır. Lise son sınıf öğrencilerinin akrabalarının sosyal destek kaynağı olduğu söylenebilir. Aile içinde gerçekleşen görüşmeler sınava hazırlanan öğrencileri olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle akrabaların birbiriyle kıyaslanmaları öğrencilerin kendilerini yetersiz hissetmesine ve sınav başarısının düşmesine neden olduğu söylenebilir. Yine öğrenciler akrabalarının mesleklerini gördükleri ve meslekle ilgili sorular sorup cevap alabildikleri için o mesleğe olan ilgileri de artmaktadır. Bu durum akrabaların meslek grubunun lise son sınıf öğrencileri için ilgi çekici duruma getirmektedir. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencileri için üniversiteye gitme sürecinde akrabaların etkisinin olduğu söylenebilir.

5.2.2. Öneriler: Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara uygun olarak araştırmacılara ve okul psikolojik danışmanlarına bazı önerilerde bulunulabilir.

5.2.2.1. Araştırmacılara Öneriler:

- Bu çalışma Arnavutköy ilçesinde bulunan resmi liselerde eğitim gören öğrencilerle sınırlıdır. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş durumlarına yönelik özel okullar da dahil edilip çalışmada maksimum çeşitlilik artırılabilir.
- Araştırmacı tarafından bu çalışmada belirlenen hazırlık, yaşam, kişisel faktör, sistem ve çevresel etki alt boyutlarının ayrı ayrı daha kapsamlı incelemesi yapılabilir. Daha sonra bu alt temalara uygun olarak hazırlanacak eğitim programları deneysel çalışmalarla uygulanıp etkililiği test edilebilir.
- Araştırmacılar boylamsal desenler kullanarak lise son sınıf öğrencilerinin kariyer geçişlerinin inceleyen araştırmalar yapabilirler. Böylece bu kariyer geçişlerinde ortaya çıkabilecek döngüsel ilişkinin, zaman içerisindeki geçirilen değişimlerin ve niteliksel faktörlerin derinlemesine anlaşılması sağlanabilir.
- Araştırmanın amaçları doğrultusunda saptanan tema ve kategoriler mikro düzeyde incelenmiş olup çoğunlukla psikolojik ögeler saptanmıştır. Yine bu çalışma yasaların, yönetmeliklerin, kalkınma planlarının üniversiteye kariyer geçişleri üzerindeki etkilerinin olabileceğini göstermiştir. Bu nedenle makro düzeyde incelenecek şekilde bu doğrultuda çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde çevresel faktörlerin (aile, arkadaş, akraba vs.) etkili olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılacak yeni çalışmalarda öğrencilerin kariyer geçişine etki edebilecek bu kişilerde dahil edilerek karşılaştırmalı analiz yapılabilir. Bu sayede üniversiteye geçiş yapacak öğrencilere yönelik çevresindeki kişilerin yaklaşımları hakkında daha detaylı bilgiler elde edilebilir.

5.2.2.2. Okul Psikolojik Danışmanlarına Öneriler:

- Öğretmenlerin desteğinin öğrenciler için kritik bir faktör olduğu bulunmuştur. Okul

psikolojik danışmanları tarafından öğretmenlere yönelik eğitim seminerleriyle öğretmenlerin sınava hazırlanan öğrencilere yönelik yapmaları gerekenler hakkında bilgilendirmeler yapılabilir.

- b. Bu çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişinde ebeveyn ve kardeşlerin önemli etkilerinin olduğu saptanmıştır. Okul psikolojik danışmanları öğrencilere yönelik çalışmalarda sadece ebeveynlere yönelik değil kardeşlerinde dahil edildiği ortak çalışmalar gerçekleştirilebilir veya öğrencilere yönelik ev ödevleri verilerek kardeşleriyle gerçekleştirmeleri sağlanabilir.
- c. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamına ilişkin edindiği bilgi, deneyim ve yaşantılar ilgilerini arttırmaktadır. Okul psikolojik danışmanları tarafından okula yeni mezun olmuş ve üniversiteye yerleşmiş öğrenciler davet edilebilir. Üniversiteye ilişkin deneyimlerin paylaşılmasıyla sınava hazırlanan öğrencilere destek sunulabilir.
- d. Çalışmada öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışlarına yönelik farkındalıklarının üniversiteye kariyer geçişinde önemli bir faktör olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda lise son sınıfa gelmeden öğrencilere farkındalık temelli psiko-eğitim programları uygulanarak lise son sınıfta yaşanabilecek olumsuz durumlara yönelik bir hazırlık yapılabilir.
- e. Öğrencilerin üniversiteye hazırlık sürecinde ekonomik olarak sorunlar yaşamasının kariyer geçişini olumsuz etkileyebildiği görülmüştür. Okul psikolojik danışmanları okul idareleriyle iş birliği içinde öğrencilerin ekonomik destek alabileceği sosyal yardım kuruluşları ile iletişime geçebilirler. Öğrenci ve ailelere bu konuda gerekli bilgilendirmeler yapılarak öğrencilerin yaşayabileceği kaynak kitap temini ve kişisel ihtiyaçlar gibi giderlerinde destek almaları sağlanabilir.
- f. Öğrencilerin beklenmedik olaylardan (kayıp, yas, pandemi, deprem vs.) etkilenebildiği görülmüştür. Okul psikolojik danışmanları öğrencilere yönelik psikolojik dayanıklılık psiko-eğitim programları uygulayabilir. Bu sayede sınava hazırlık sürecinde beklenmedik durumlara hazırlıklı olmaları sağlanarak ders çalışmalarının olumsuz etkilenmesinin önüne geçilebilir.
- g. Lise son sınıf öğrencileri için üniversite ortamının ve yaşamının önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Bu kapsamda okul psikolojik danışmanları ile üniversitelerin kariyer merkezleri arasında iş birlikleri gerçekleştirilebilir. Bu iş birliği çerçevesinde okul psikolojik danışmanlarının kariyer merkezlerinde çalışan uzmanlar aracılığıyla öğrencilerin kendilerine uygun bölümleri tanımaları sağlanabilir.

Kaynakça

- Abbott, A., & Collins, D. (2004). Eliminating the dichotomy between theory and practice in talent identification and development: Considering the role of psychology. *Journal of Sports Sciences*, 22(5), 395-408. <https://doi.org/10.1080/02640410410001675324>
- Açık, Y., Oğuzöncül, F., Polat, A., Güngör, Y. ve Güngör, L. (2002). Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası hakkındaki düşünceleri. *Toplum ve Hekim*, 17(3), 195-201.
https://www.belgelik.dr.tr/ToplumHekim/kayit_goster.php?Id=1666’ den alınmıştır.
- Akbalık, G. (1991). *Ortaokul III. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akın, N.G. ve Akyıldız, M. (2018). Fen lisesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin bulanık TOPSIS yöntemi ile analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 77-97. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/457640>’ den alınmıştır.
- Akkoç, F.F. (2009). *Lise öğrencilerinin kariyer düşüncelerini etkileyen faktörlerin incelenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Aktaş, A. (2018). *Lise öğrencilerinin kariyer hedeflerinde aile etkisi ve akılcı olmayan inançların rolü* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Alfermann, D., & Stambulova, N. (2007). Career transitions and career termination. In R. Eklund & G. Tenenbaum (Eds.). *Handbook of Sport Psychology* (pp. 712-736). Wiley Publishing.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler: Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen faktörler. *Milli Eğitim Dergisi*, 145, 15-19.
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/145/alisinanoglu.htm’den alınmıştır.
- Ali, S. R., McWhirter, E. H., & Chronister, K. M. (2005). Self-efficacy and vocational outcome expectations for adolescents of lower socioeconomic status: A pilot study. *Journal of Career Assessment*, 13(1), 40-58. <https://doi.org/10.1177/1069072704270273>
- Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 61-74. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/200291>’ den alınmıştır.

- Altinkurt, Y. (2008). Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 129-142.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55447>' den alınmıştır.
- Altun, İ. (2000, Kasım). *Kocaeli Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin kişisel değerleri ve meslek seçimlerine etki eden faktörler*. I. Uluslararası & VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı, Antalya.
- Alyaprak, İ. (2006). *Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerde sınav kaygısını etkileyen faktörlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Alıaçık, E., Of, M., Balkaş, J., Tülemmez, S., Mirzayev, M. ve Alfara, H. (2021). Pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluklarının kariyer geleceği algısı üzerindeki etkisi. *Business and Management Studies an International Journal*, 9(1), 248-266.
<https://www.bmij.org/index.php/1/article/download/1757/1523/8510>' den alınmıştır.
- Amundson, N.E. (1995). An interactive model of career decision making. *Journal of Employment Counseling*, 32(1), 11-21. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1920.1995.tb00420.x>
- Anderson, M. L., Goodman, J., & Schlossberg, N. K. (2012). *Counseling adults in transition: Linking Schlossberg's theory with practice in a diverse world* (4th ed.). Springer Publishing Company.
- Arnold, J. (1998). *Work psychology: Understanding human behaviour in the workplace*. Financial Times Professional Limited.
- Arslan, M. (2004). Eğitim sistemimizin kapanmayan yarası-yükseköğretime geçiş. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 37-51. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219282>' den alınmıştır.
- Arthur, M.B. (1994). The boundaryless career: A new perspective for organizational inquiry. *Journal of Organizational Behavior*, 15, 295-306.
<https://doi.org/10.1002/job.4030150402>
- Arthur, M.B. (2014). The boundaryless career at 20: Where do we stand, and where can we go?. *Career Development International*, 19, 627-640. <https://doi.org/10.1108/CDI-05-2014-0068>
- Arthur, M.B., & Rousseau, D.M. (1996). Introduction: The boundaryless career as a new employment principle. In M.B. Arthur & D.M. Rousseau (Eds.). *The boundaryless career: A new employment principle for a new organizational era* (pp. 3-20). Oxford University Press.

- Arthur, M.B., Hall, D.T., & Lawrence, B.S. (1989). Generating new directions in career theory: The case for a transdisciplinary approach. In M. B. Arthur, D. T. Hall, & B. S. Lawrence (Eds.). *Handbook of career theory* (pp. 7–25). Cambridge University Press.
- Arık, S., Karakaya, F., Çimen, O. ve Yılmaz, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim hakkında ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 631-659.
<https://doi.org/10.17152/gefad.926838>
- Arnett, J.J. (2000) Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469– 480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Ashby, J.S., & Schoon, I. (2010). Career success: The role of teenage career aspirations, ambition value and gender in predicting adult social status and earnings. *Journal of Vocational Behavior*, 77, 350-360. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.06.006>
- Ashmos, D. P., & Duchon, D. (2000). Spirituality at work: A conceptualization and measure. *Journal of Management Inquiry*, 9(2), 134-145.
<https://doi.org/10.1177/105649260092008>
- Atılğan, H. (2018). Türkiye’de kademeler arası geçiş: Dünyü-bugünü ve bir model önerisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-18. <https://doi.org/10.12984/egeefd.363268>
- Atlı, A. ve Gür, S.H. (2019). Lise öğrencilerinin meslek tercihleri ve bu tercihlerine etki eden faktörler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1), 32-53.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/750893>’ den alınmıştır.
- August, R.A. (2011). Women’s later life career development: Looking through the lens of the kaleidoscope career model. *Journal of Career Development*, 38(3), 208-236.
<https://doi.org/10.1177/0894845310362221>
- Aytekin, A. (2005). *Meslek seçimini etkileyen sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler (Isparta örneği) etiketler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ayyıldız, Y. (2015). Meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine göre işsizlik kaygılarının incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(20), 175-187. <https://doi.org/10.16992/ASOS.927>
- Bacanlı, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200085>’ den alınmıştır.

- Bacanlı, F., Eşici, H. ve Özünlü, M. B. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(40), 198-211. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200301>’ den alınmıştır.
- Bacanlı, F. ve Öztemel, K. (2017, Nisan). *Kariyer karar verme güçlükleri ölçeğinin genç yetişkin örnekleminde faktör yapısının ve güvenirliğinin incelenmesi*. 26. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Antalya, Türkiye.
- Bağçeci, B., Döş, B. ve Sarıca, R. (2011). İlköğretim öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyleri ile akademik başarısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 551-566. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183043>’ den alınmıştır.
- Baker, J.A. (2006). Contributions of teacher-child relationships to positive school adjustment during elementary school. *Journal of School Psychology*, 44, 211- 229. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.02.002>
- Baker, J.A., Grant, S., & Morlock, L. (2008). The teacher-student relationship as a developmental context for children with internalizing or externalizing behavior problems. *School Psychology Quarterly*, 23(1), 3–15. <https://doi.org/10.1037/1045-3830.23.1.3>
- Balkaya-Çetin, A. (2014). *Ergenlerin internet ve problemli internet kullanım davranışlarının bazı psiko-sosyal özellikler açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Balta-Aydın, E. (2007). *Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyer planlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçluk uygulamaları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Baltes, P.B., Reese, H.W., & Lipsitt, L.P. (1980). Life-span developmental psychology. *Annual Reviews Psychology*, 31, 65-110. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.31.020180.000433>
- Baruch, Y. (2004). Transforming careers: From linear to multidirectional career paths. *Career Development International*, 9(1), 58-73. <https://doi.org/10.1108/13620430410518147>
- Barrett, F. (2004). Coaching for resiliency. *Organization Development Journal*, 22(1), 93- 96. <https://www.scribd.com/document/282723048/Coaching-for-Resilience-Article>’ den alınmıştır.
- Barley, S.R. (2012). Careers, identities, and institutions: The legacy of the Chicago School of Sociology. In M. B. Arthur, D. T. Hall, & B. S. Lawrence (Eds.). *Handbook of career theory* (pp. 41–65). Cambridge University Press.

- Baruch, Y. (2006). Career development in organizations and beyond: Balancing traditional and contemporary viewpoints. *Human Resource Management Review*, 16(2), 125-138. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2006.03.002>
- Başaran, İ.E. (2005). *Eğitim psikolojisi: Gelişim, öğrenme ve ortam*. Nobel Akademi Yayıncılık.
- Başkan, A.H. (2016). *Öğrenim alanlarına göre lise mezunlarının üniversite kazanma başarıları ile rekreasyon aktivitelerine katılım arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bauer, C.T. (2017). *Mature age professionals: Transitions into a new career* [Doctoral dissertation]. Griffith University, Australia
- Bay, B., Karataş, F. ve Üstün, B. (2021). Yabancı dil sınıfı hazırlık öğrencileri perspektifinden pandemi sürecinde uzaktan eğitim: Fenomenolojik bir çalışma. *Diyalog Dergisi*, 9(1), 184-203. <https://doi.org/10.37583/diyalog.958496>
- Bay, E., Tuğluk, M.N. ve Gençdoğan, B. (20005). Üniversite öğrencilerinin ders çalışma becerilerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 94-105. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/69872>’ den alınmıştır.
- Beck, J.S. (2016). *Bilişsel davranışçı terapi, temelleri ve ötesi* (Çev. M. Şahin). Nobel Akademi Yayınları.
- Beledioğlu, S. (2009). *Sınav Cesareti*. Ayrıntı Basımevi.
- Behrens, M., & Evans, K. (2002). Taking control of their lives? A comparison of experiences of unemployed young adults (18-25) in England and the new Germany. *Comparative Education*, 38(1), 17-37. <https://doi.org/10.1080/0305060120103838>
- Berber, K. (2022). *Üniversite sonrası kariyer geçiş sürecinde çeyrek yaşam krizi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Betz, N.E., & Serling, D.A. (1993). Construct validity of fear of commitment as an indicator of career indecisiveness. *Journal of Career Assessment*, 1(1), 21-34. <https://doi.org/10.1177/106907279300100104>
- Biçen Kartal, B.Ş. (2018). *Ortaokul öğrencilerinde akademik başarının rekabetçi tutum ve problem çözme becerileri açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Bilgiç, B.B. ve Şener, Ö. (2022). YKS öğrencilerinin Covid-19 korkusu, sınav kaygısı ve başa çıkma tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 145-168. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2436169>’ den alınmıştır.

- Bird, A. (1994). Careers as repositories of knowledge: A new perspective on boundaryless careers. *Journal of Organizational Behavior*, 15(4), 325-344. <https://doi.org/10.1002/job.4030150404>
- Birel, S. (2012). *Lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre rekabetçi tutum, psikolojik belirtiler ve problem çözme beceri düzeyleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. On dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Birch, S.H., & Ladd, G.W. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment, *Journal of School Psychology*, 35(1), 61-79. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(96\)00029-5](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(96)00029-5)
- Borgen, W.A., Butterfield, L.D., & Amundson, N.E. (2010). The experience of change and its impact on workers who self-identify as doing well with change that affects their work. *Journal of Employment Counseling*, 47(1), 2-11. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1920.2010.tb00085.x>
- Bozgeyikli, H., Doğan, H. ve Işıklar, A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 133-149. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219524>
- Bozionelos, N., Lin, C., & Le, K.Y. (2019). Enhancing the sustainability of employees' careers through training: The roles of career actors' openness and of supervisor support. *Journal of Vocational Behavior*, 117, 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103333>
- Bozyiğit, E. ve Gökbaraz, N. (2019, Nisan). *Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinde kariyer stresinin belirleyicileri*. II. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresinde sunulmuş bildiri, Bodrum, Türkiye.
- Braches, B. (2014). *Gender in career transitions from corporate management to entrepreneurship*. [Doctoral dissertation]. Durham University, United Kingdom.
- Bradley, D.F., Pauley, J.A., & Pauley, J.F. (2006). *Effective classroom management*. Rowman ve Littlefield.
- Brand, B., & Valent, A. (2013). *Improving college and career readiness for students with disabilities*. College and Career Readiness and Success Center, American Institute for Research. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED555694.pdf> den alınmıştır.
- Breaux, A.H. (2004). *The impact of cooperative education participation on career indecision, career decision-making self-efficacy and career decision-making style among college students* [Doctoral dissertatin]. Temple University, USA.

- Bridges, W. (2016). *Managing transitions: Making the most of change (4th Edition)*. AddisonWesley.
- Bridges, W. (1998). *Creating you & co.: Learn to think like the Ceo of your own career*. Da Capo Lifelong Books.
- Bridges, W. (2019). *Transitions: Making sense of life's changes*. (40th ed.). Hachette Book Group.
- Briscoe, J.P., & Hall, D.T. (2006). The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 4-18.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.002>
- Brown, B.A. (1985). Factors influencing the process of withdrawal by female adolescents from the role of competitive age group swimmer. *Sociology of Sport Journal*, 2(2), 111-129.
<https://doi.org/10.1123/ssj.2.2.111>
- Brown, R.S., & Conley, D.T. (2007). Comparing state high school assessments to standards for success in entry-level university courses. *Educational Assessment*, 12(2), 137-160.
<https://doi.org/10.1080/10627190701232811>
- Bryant, A., & Charmaz, K. (2007). Grounded theory in historical perspective: An epistemological account. In A. Bryant, & K. Charmaz (Eds.), *The Sae handbook of grounded theory* (pp. 31-57). Sage.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Budakoğlu, İ., Özkan, S., Maral, I., Bumin, M.A. ve Aygün, R. (2002). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimine ilişkin görüşleri. *Toplum ve Hekim*, 17(3), 189-194. https://www.belgelik.dr.tr/ToplumHekim/kayit_goster.php?Id=1665’ den alınmıştır.
- Bulgur, N.E. (2021). *Kariyer planlama ile kişisel başarı algısı arasındaki ilişki ve demografik faktörlerin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bullock-Yowell, E., Andrews, L., & Buzzetta, M.E. (2011). Explaining career decision-making self-efficacy: Personality, cognitions, and cultural mistrust. *The Career Development Quarterly*, 59(5), 400-411. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2011.tb00967.x>
- Bullock-Yowell, E., Peterson, G.W., Reardon, R.C., Leierer, S.J., & Reed, C.A. (2011). Relationships among career and life stress, negative career thoughts, and career decision state: A cognitive information processing perspective. *The Career Development Quarterly*, 59(4), 302-314. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2011.tb00071.x>

- Bussmann, G., & Alfermann, D. (1994). Drop-out and the female athlete: A study with trackand-field athletes. In D. Hackfort (Ed.), *Psycho-social issues and interventions in elite sport* (pp. 89-128). Lang.
- Cabrera, E.F. (2007). Opting out and opting in: understanding the complexities of women's career transitions. *Career Development International*, 12(3), 218-237.
<https://doi.org/10.1108/13620430710745872>
- Cairncross, G., & Buultjens, J. (2007). Generation y and innovator employers in the australian tourism and hospitality industry: Problem? What problem. *Centre for Enterprise Development and Research Occasional Paper*, 9(1), 2-24.
<https://www.researchgate.net/publication/46270443>' den alınmıştır.
- Carless, S.A., & Arnup, J.L. (2011). A longitudinal study of the determinants and outcomes of career change. *Journal of Vocational Behavior*, 78(1), 80-91.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.09.002>
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory (2th edition)*. Sage Publishing.
- Charmaz, K. (2003). Grounded theory: Objectivist and consructivist methods. In N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (pp. 249-291). Sage Publishing.
- Chen, Q., Wang, J.A., Ou, R., Sun, J., & Chang, L.C. (2019). Disruptive technologies and career transition strategies of middle-skilled workers. *Career Development International*, 24(5), 475-490. <https://doi.org/10.1108/CDI-06-2018-0172>
- Cheng, S.T., & Chan, A.C.M. (2004). The multidimensional scale of perceived social support: Dimensionality and age and gender differences in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 37, 1359–1369. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.01.006>
- Cho, G.P. (2008). A study of development and validation of the job-seeking anxiety test for university students. *Korean Journal of Educational Research*, 46, 53–75.
<https://www.semanticscholar.org/paper/A-Study-of-Development-and-Validation-of-the-Test-Gyu-Pan/cf95ed532246401a863e8295d41827a20cdc99ae>' den alınmıştır.
- Chow, H.P.H. (2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie city: A multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70, 139-150.
<https://doi.org/10.1007/s11205-004-7526-0>
- Chudzikowski, K. (2012). Career transitions and career success in the “new” career era. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2), 298–306. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2011.10.005>
- Chudzikowski, K., Gustafsson, S., & Tams, S. (2020). Constructing alignment for sustainable careers: Insights from the career narratives of management consultants. *Journal of Vocational Behavior*, (117), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.05.009>

- Clawson, J.G., Kotter, J.P., Faux, V.A., & McArthur, C. (1991). *Self-assessment and career development* (3rd Edition). Pearson College Div.
- Crites, J.O. (1969). *Vocational psychology*. Mc Graw Hill.
- Connoly, C.J. (2011). *Transition expertise: Cognitive factors and developmental processes that contribute to repeated successful career transitions amongst elite athletes, musicians and business people* [Doctoral dissertation]. School of Social Sciences Brunel University, London.
- Creswell, J.W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Pearson.
- Creswell, J.W. (2013). *Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed., M. Bütün ve S.B. Demir). Siyasal Basım.
- Creswell, J.W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (Çev. Ed., H. Ekşi). Edam Yayıncılık.
- Creswell, J.W., & Miller, D.L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124-131. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Çakır, M.A. (2004). Mesleki karar envanterinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509190>
- Çalışkan, İ.H. (2022). *Üniversite öğrencilerinin kariyer geçişlerini etkileyen faktörler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Çaredar, N. (2020). *Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin Yükseköğretim Kurumları Sınavı, özel yetenek sınavı puanları ile bazı uygulamalı derslerine ait başarı durumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, T. (2019). Teknoloji ve medya okuryazarı vatandaş yetiştirme sürecinde gizli sosyal medya algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *International Journal of Scholars in Education*, 2(1), 40-57. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/751187>’ den alınmıştır.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2018). *Nitel desenler: Gömülü teori* (2. Baskı). Edam Yayıncılık.
- Çolakoğlu, S.N. (2011). The impact of career boundarylessness on subjective career success: The role of career competencies, career autonomy, and career insecurity. *Journal of Vocational Behavior*, 79(1), 47–59. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.09.011>
- Çöp, S. (2020). Kariyer stresinin kariyer kararlılığı üzerindeki etkisinde sosyal ağ desteğinin aracılık rolü: Gastronomi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Sosyal, Beşeri ve İdari*

- Bilimler Dergisi*, 3(10), 835-856.
<https://sobibder.org/index.php/sobibder/article/view/125>’ den alınmıştır.
- Decker, D.M., Dona, D.P., & Christenson, S.L. (2007). Behaviorally at-risk African American students: The importance of student-teacher relationships for student outcomes. *Journal of School Psychology*, 45, 83-109. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.09.004>
- Demir Polat, D. (2018). *Öğretmenlerin yılmazlık düzeyleri ile iş doyumu, mesleki tükenmişlik, örgütsel bağlılık düzeyleri ve örgüt iklimi algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Denizli, A.A. ve DüNDAR, G.İ. (17-20 Ekim 2019). *Kaleydeskop kariyer: Güncel kariyer yaklaşımlarında yeni bir model*. IV. International Entrepreneurship, Employment and Career Congress sunuldu, Muğla.
- DeFillippi, R.J., & Arthur, M.B. (1996). Boundaryless contexts and careers: A competency-based perspective. In M.B. Arthur & D.M. Rousseau (Eds.), *The boundaryless career* (pp. 116-131). Oxford University Press.
- De Vos, A., Akkermans, J., & Van der Heijden, B. (2019). From occupational choice to career crafting. In H. Gunz, M. Lazarova, & W. Mayrhofer (Eds.), *The Routledge companion to career studies* (pp. 128-142). Routledge.
- De Vos, A., Van der Heijden, B.I.J.M., & Akkermans, J. (2018). Sustainable careers: Towards a conceptual model. *Journal of Vocational Behavior*, 117, 1-13.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.06.011>
- Dinç-Altun, Z. ve Uzuner, F.G. (2017). Güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin üniversite kavramına yönelik metaforik algıları. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 8(16), 60-83.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/392409>’ den alınmıştır.
- Direnzo, M. S., & Greenhaus, J.H. (2011). Job search and voluntary turnover in a boundaryless world: A control theory perspective. *Academy of Management Review*, 36(3), 567–589.
<https://doi.org/10.5465/AMR.2011.61031812>
- Dlouhy, K., & Biemann, T. (2018). Path dependence in occupational careers: Understanding occupational mobility development throughout individuals’ careers. *Journal of Vocational Behavior*, 104, 86-97. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.10.009>
- Dowda, M., Dishman, R.K., Pfeiffer, K.A., & Pate, R.R. (2007). Family support for physical activity in girls from 8th to 12th grade in south Carolina. *Preventive Medicine*, 44(2), 153–159. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2006.10.001>

- Drier, H.N. (2000). Special issue introduction: Career and life planning key feature within comprehensive guidance programs. *Journal of Career Development*, 27(2), 73-80. <https://doi.org/10.1023/A:1007823931893>
- Duman, B. (2018). Meslek lisesi muhasebe bölümü öğrencilerinin muhasebe meslek algısı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 7(2), 133-141. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbd/issue/40281/441659>' den alınmıştır.
- Dursun, S. ve Aytaç, S. (2009). Üniversite öğrencileri arasında işsizlik kaygısı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 71-84. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>' den alınmıştır.
- Duru, H. (2022). Analysis of relationships between high school students' career maturity, career decision-making self-efficacy, and career decision-making difficulties. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 9(1), 63-78. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1332191.pdf>' den alınmıştır.
- Dündar, B.B. (2018). *Lise öğrencilerinde sınav kaygısı, aile tutumu ve gelecek beklentisinin okul tükenmişliği ile ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- El-Hassan, K., & Ghalayini, N. (2019). Parental attachment bonds, dysfunctional career thoughts and career exploration as predictors of career decision-making self-efficacy of Grade 11 students. *British Journal of Guidance & Counseling*, 48(5), 597-610. <https://doi.org/10.1080/03069885.2019.1645296>
- Erdoğan, S., Şanlı, H.S. ve Şimşek Bekir, H. (2005). Gazi üniversitesi, eğitim fakültesi öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 479-496. <https://www.academia.edu/6023051>' den alınmıştır.
- Eren, Ş. (2014). Sosyal medya kullanım amaçları ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı kişisel değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 230-243. <http://efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/57-published.pdf>' den alınmıştır.
- Erdoğan-Zorver, C. (2011). *Kariyer uyumu iyimserliği ölçeğinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erikson, E.H. (1993). *Childhood and society* (2th ed.). Norton.
- Erlandson, D.A., Harris, E.L., Skipper, B.L., & Allen, S.T. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. Sage Publishing.

- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2017). Yaşam boyu gelişim yaklaşımı perspektifinden kariyer gelişimi ve ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 227-249.
<https://doi.org/10.18863/pgy.281802>
- Espinoza, D., & Jesus, Z. (2017). *I'm here for a reason: Motivational factors of first-generation latino males to attend college* [Doctoral Thesis]. The University of Tennessee, Knoxville-USA.
- Eurostat Veri Tabanı (2018). *Employment and unemployment (LFS)*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>' den alınmıştır.
- Evans, M.O. (2014). An estimate of race and gender role-model effects in teaching high school. *The Journal of Economic Education*, 23(3), 209-227.
<https://doi.org/10.1080/00220485.1992.10844754>
- Evans, N.J., Forney, D.S., Guido, F.M., Patton, L.D., & Renn, K.A. (2010). *Student development in college: Theory, research, and practice*. Jossey-Bass.
- Feldman, D.C., & Weitz, B.A. (1988). Career plateaus reconsidered. *Journal of Management*, 14(1), 69-80. <https://doi.org/10.1177/014920638801400107>
- Feldman, D.C., & Ng, T.W. (2007). Careers: Mobility, embeddedness, and success. *Journal of Management*, 33, 350-377. <https://doi.org/10.1177/0149206307300815>
- Feldman, D.C., & Turnley, W.H. (2004). Contingent employment in academic careers: Relative deprivation among adjunct faculty. *Journal of Vocational Behavior*, 64(2), 284-307.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2002.11.003>.
- Fernandez, A., Fouquereau, E., & Heppner, M.J. (2008). The career transition inventory: A psychometric evaluation of a French version (CTI-F). *Journal of Career Assessment*, 16(3), 384-398. <https://doi.org/10.1177/1069072708317384>
- Fisher, T.A., & Griggs, M.B. (1995). Factors that influence the career development of african-american and latino youth. *The Journal of Vocational Education Research*, 20(2), 57-74. <https://www.voced.edu.au/content/ngv%3A7920>' den alınmıştır.
- Flint, N. (27 November- 01 December, 2005). *Methodological conundrums: Confessions of a latent grounded theorist*. Australian association for Research in Education National Conference, Parramatta, Australia.
- Foley, S., Kidder, D.L., & Powell, G.N. (2002). The perceived glass ceiling and justice perceptions. *Journal of Management*, 28(4), 471-496.
<https://doi.org/10.1177/014920630202800401>
- Folkman, S., & Lazarus, R.S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(3), 466-475.

- <https://dradamvolungis.files.wordpress.com/2012/01/s7-folkman-lazarus-1988-coping-as-a-mediator-of-emotion.pdf>’ den alınmıştır.
- Forrier, A., Sels, L., & Stynen, D. (2009). Career mobility at the intersection between agent and structure: A conceptual model. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82(4), 739–759. <https://doi.org/10.1348/096317909X470933>.
- Fouad, N.A. (2007). Work and vocational psychology: Theory, research, and applications. *Annual Review of Psychology*, 58(1), 543–564. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085713>
- Fouad, N.A., & Kozlowski, M.B. (2019). Turning around to look ahead: Views of vocational psychology in 2001 and 2019. *Journal of Career Assessment*, 27(3), 375–390. <https://doi.org/10.1177/1069072719841602>.
- Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S.H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 43(4), 510-526. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.43.4.510>
- Genç, Y. (2016, Ağustos). *Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin sınav kaygılarını etkileyen faktörler*. ICPESS (Uluslararası Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Bilimler Kongresi), Sakarya.
- Genç, G., Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49–63. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92343>
- Gizir, C.A., & Aydın, G. (2009). Protective factors contributing to the academic resilience of students living in poverty in Turkey. *Professional School Counseling*, 13(1), 38-49. <https://www.jstor.org/stable/42732918>
- Glaser, B. (1992). *Basics of grounded theory analysis*. Sociology Press.
- Glaser, B.G., & Holton, J. (2004). Remodeling grounded theory. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 5(2), 1-22. <https://doi.org/10.17169/fqs-5.2.607>
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1999). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine Transaction A Division Of Transaction Publishers.
- Goodman, J., Schlossberg, N.K., & Anderson, M.A. (2006). *Counseling adults in transition: Linking practice with theory* (3.Ed.). Springer Publications.
- Goulding, C. (2002). *Grounded theory a practical guide for management, business and market researchers*. SAGE Publications

- Gökce, Z. (2016). *Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlükleri ve ego kimlik statülerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Göktürk, S. (2019). *Profesyonel yaşamın orta dönemindeki kadınların kariyer geçişleri: Nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Greenberger, D. ve Padesky, C.A. (2015). *Evinizdeki terapist* (D. Dağyaran, Çev.). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Greenhaus, J.H., & Kossek, E.E. (2014). The contemporary career: A work–home perspective. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1(1), 361–388. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091324>
- Grzeda, M. (1999). Career development and emerging managerial career patterns. *Journal of Career Development*, 25, 233–247. <https://doi.org/10.1023/A:1022908427009>
- Gunz, H.P., Evans, M., & Jalland, M. (2000). Career boundaries in a “boundaryless” world. In M. Peiperl, M. Arthur, R. Goffee, & T. Morris (Eds.), *Career frontiers: New conceptions of working lives* (pp. 24–53). Oxford University Press.
- Gunz, H.P., Peiperl, M., & Tzabbar, D. (2007). Boundaries in the study of career. In H.P. Gunz, & M.A. Peiperl (Eds.), *Handbook of career studies* (pp. 471–494). Sage.
- Gülbahçe, A. (2009). Farklı liselerde öğrenim gören öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 131-144. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/67705>
- Gündoğmuş, İ., Kul, A.T., & Çoban, D.A. (2020). Investigation of the relationship between social network usage and sleep quality among university students. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 21(2), 141-148. <https://doi.org/10.5455/apd.55929>
- Güngör, N.B., Soyer, A., Kurtipek, S. ve Soyer, F. (2022). Kariyer stresinin yordanmasında bilinçli farkındalığın rolü. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(3), 306-314. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2768676>’ den alınmıştır.
- Gürcan, N. ve Hamarta, E. (2013). Problemli internet kullanımı ve uyum, (Ed. Kalkan M. ve Kaygusuz C.). *İnternet bağımlılığı sorunlar ve çözümler*. Anı Yayıncılık.
- Haase, C.M., Heckhausen, J., & Köller, O. (2008). Goal engagement during the school-work transition: Beneficial for all, particularly for girls. *Journal of Research on Adolescence*, 18(4), 671-698. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2008.00576.x>
- Hall, D. T. (1996). Protean careers of the 21st century. *The Academy of Management Executive*, 10(4), 8–16. <https://www.jstor.org/stable/4165349>’ den alınmıştır.
- Hall, D. T. (2002). *Careers in and out of organizations*. Sage Publishing.

- Hall, D.T., & Philip, H.M. (1995). The new career contract: Developing the whole person at midlife and beyond. *Journal of Vocational Behavior*, 47(3), 269-289.
<https://doi.org/10.1006/jvbe.1995.0004>
- Hall, D.T., & Foster, L.W. (1977). A psychological success cycle and goal setting: Goals, performance, and attitudes. *Academy of Management Journal*, 20(2), 282-290.
<https://doi.org/10.2307/255401>
- Hall, D.T., & Chandler, D.E. (2005). Psychological success: When the career is a callingy. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 155-176. <https://doi.org/10.1002/job.301>
- Hall, D.T., & Hall, F.S. (1976). The relationship between goals, performance, success, self-image, and involvement under different organization climates. *Journal of Vocational Behavior*, 9, 267-278. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(76\)90055-5](https://doi.org/10.1016/0001-8791(76)90055-5)
- Hall, D.T., & Mirvis, P.H. (1995). The new career contact: Developing the whole person at midlife and beyond. *Journal of Vocational Behavior*, 47(3), 269-289.
<https://doi.org/10.1006/jvbe.1995.0004>
- Hamilton, S.F., & Hamilton, M.A. (1994). Schools and workplaces: Partners in the transition. *Theory Into Practice*, 33(4), 242-248. <https://doi.org/10.1080/00405849409543646>
- Hamilton, S.F., & Hurrelmann, K. (1994). The school-to-career transition in Germany and the United States. *Teachers' College Record*, 96(2), 329-344.
<https://doi.org/10.1177/016146819409600211>
- Harris, M.W., Myhill, M.E., & Walker, J.H. (2012). A promising career? The thriving transition cycle. *International Journal of Sports Science*, 2(3), 16-23.
<https://doi.org/10.5923/j.sports.20120203.01>
- Harren, V.A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14, 119-133. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(79\)90065-4](https://doi.org/10.1016/0001-8791(79)90065-4)
- Hawkins, J.G., Bradley, R.W., & White, G.W. (1977). Anxiety and the process of deciding about a major and a vocation. *Journal of Counseling Psychology*, 24, 398-403.
<https://doi.org/10.1037/0022-0167.24.5.398>
- Heckhausen, J., Wrosch, C. & Schulz, R. (2010). A motivational theory of life-span development. *Psychological Review*, 117(1), 32-60. <https://doi.org/10.1037/a0017668>
- Heckhausen, J., Chang, E.S., Greenberger, E., & Chen, C. (2013). Striving for Educational and career goals during the transition after high school: What is beneficial?. *Journal of Youth and Adolescence* 42(9), 1385-1398. <https://doi.org/10.007/s10964-012-9812-5>

- Heppner, M.J. (1998). The career transition inventory: Measuring internal resources in adulthood. *Journal of Career Assessment*, 6(2), 135-145.
<https://doi.org/10.1177/106907279800600202>
- Heppner, P.P., Cook, S.W., Strozier, A.L., & Heppner, M.J. (1991). An investigation of coping styles and gender differences with farmers in career transition. *Journal of Counseling Psychology*, 38(2), 167-174. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.38.2.167>
- Heppner, M.J., Fuller, B.E., & Multon, K.D. (1998). Adults in involuntary career transition: An analysis of the relationship between the psychological and career domains. *Journal of Career Assessment*, 6(3), 329–346. <https://doi.org/10.1177/106907279800600304>
- Heppner, M.J., Multon, K.D., & Johnston, J.A. (1994). Assessing psychological resources during career change: Development of the career transitions inventory. *Journal of Vocational Behavior*, 44(1), 55-74. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1994.1004>
- Herr, E.L., Cramer, S.H., & Niles, S.G. (2004). *Career guidance and counseling through the Life-span* (6th ed.). Pearson Education.
- Herr, E.L. (1999). Theoretical perspectives on the school-to-work transition: Reactions and recommendations. *The Career Development Quarterly*, 47(4), 359-364. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1999.tb00745.x>
- Heslin, P., Keating, L.A., & Ashford, S.J. (2019). How being in learning mode may enable a sustainable career across the lifespan. *Journal of Vocational Behavior*, 117, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103324>.
- Heslin, P.A., Bell, M.P., & Fletcher, P.O. (2012). The devil without and within: A conceptual model of social cognitive processes whereby discrimination leads stigmatized minorities to become discouraged workers. *Journal of Organizational Behavior*, 33(6), 840-862. <https://doi.org/10.1002/ij.1795>
- Hess, N., Jepsen, D.M., & Dries, N. (2012). Career and employer change in the age of the ‘boundaryless’ career. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2), 280-288. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2011.10.009>
- Hill, J.C., Stokes, L.E., & Higgins, K.K. (2022). Career transitions caused by chronic illness: A career construction perspective. *Rehabilitation Research, Policy, and Education*, 36(4), 292-306. <https://doi.org/10.1891/RE-21-20>
- Hirschi, A. (2010). Positive adolescent career development: The role of intrinsic and extrinsic work values. *The Career Development Quarterly*, 58(3), 276-287. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2010.tb00193.x>

- Hirschi, A., Nagy, N., Baumeler, F., Johnston, C.S., & Spurk, D. (2018). Assessing key predictors of career success: Development and validation of the career resources questionnaire. *Journal Of Career Assessment*, 26(2), 338-358.
<https://doi.org/10.1177/1069072717695584>
- Higgins, M.C. (2001). Changing careers: The effects of social context. *Journal of Organizational Behavior*, 22, 595–618. <https://doi.org/10.1002/job.104>
- Hill, L.A. (2003). *Becoming a manager: How new managers master the challenges of leadership*. Harvard Business School Press.
- Hockey, J., & James, A. (2003). *Social identities across the life course*. Palgrave Macmillan.
- Hopson, B. (1981). Transition: Understanding and managing personal change. In D. Griffiths (Ed.), *Psychology and Medicine* (pp. 36-39). Psychology for Professional Groups.
- Hopson, B., & Adams, J. (1976). Towards an understanding of transition: Defining some boundaries of transition dynamics. In J. Adams, J. Hayes, & B. Hopson (Eds.), *Transition: Understanding and managing personal change* (pp. 3-25). Allanheld.
- Hoskins, M. (1995). *Constructivist approaches for career counselors* (Report No. EDO-CG95-62). Office of Educational Research and Improvement.
- Hull-Blanks, E., Kurpius, S.E.R., Befort, C., Sollenberger, S., Nicpon, M.F., & Huser, L. (2005). Career goals and retentionrelated factors among college freshmen. *Journal of Career Development* 32(1), 16–30. <https://doi.org/10.1177/0894845305277037>
- Hughes, E.C. (2015). *Men and their work*. Classics of the Social Sciences.
- Ibarra, H. (1999). Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly*, 44(4), 764-791.
<https://doi.org/10.2307/2667055>
- Ibarra, H. (2004). *Working identity: Unconventional strategies for reinventing your career*. Harvard Business School Press.
- Illfelder, J.K. (1980). Fear of success, sex role attitudes, and career salience and anxiety levels of college women. *Journal of Vocaitonal Behavior*, 16(1), 7-17.
[https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90033-0](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90033-0)
- Ilgaz, B. (2011). *Üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yılmazlık, umutsuzluk durumları ve sektörel tutumlarının kariyer seçimlerine etkileri: Akdeniz üniversitesi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Konya.
- Inkson, K. (2006). Protean and boundaryless careers as metaphors. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 48-63. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.004>.

- Ion, A., Nye, C.D., & Iliescu, D. (2019). Age and gender differences in the variability of vocational interests. *Journal of Career Assessment*, 27(1), 97-113.
<https://doi.org/10.1177/1069072717748646>
- Işık, E. ve Acar, S. (2022). LGS ve YKS sınav döneminde olan öğrencilerde Covid-19 pandemisinin ve kısıtlamalarının sınav stresine etkisi. *Turkish Studies -Educational Sciences*, 17(4), 699-717. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.62655>
- İçerli, L. ve Uğuz-Arsu, Ş. (2019). Beş faktör kişilik özelliklerinin kariyer değerleri üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *İktisadi, İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 21-45. <https://doi.org/10.25204/iktisad.429513>
- İnkaya, M. (2019). *Sınav sistemi değişikliklerinin öğrencilerin anksiyete düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Judge, T.A., Cable, D.M., Boudreau, J.W., & Bretz, R.D. (1995). An empirical investigation of the predictors of executive career success. *Personnel Psychology*, 48(3), 485-519
<https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1995.tb01767.x>
- Kalafat, T. (2014). *Kariyer geleceği algısını etkileyen kişisel faktörlerin belirlenmesine yönelik bir model çalışması* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kalkan, A. ve Sağlam, M. (2022). Lise son sınıf öğrencilerinin salgın döneminde sınava yönelik ders çalışma alışkanlıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(19), 272-287.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2278597>’ den alınmıştır.
- Kalleberg, A.L., Reskin, B.F., & Hudson, K. (2000). Bad jobs in America: Standard and nonstandard employment relations and job quality in the United States. *American Sociological Review*, 65(2), 256- 278. <https://doi.org/10.2307/2657440>
- Karaboğa, M.T. (2019). Lise öğrencilerinin rol model tercihlerine ilişkin bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 363-391.
<https://doi.org/10.17860/mersinefd.537859>
- Karacan-Ozdemir, N. (2019). Associations between career adaptability and career decisionmaking difficulties among Turkish high school students. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19(3), 475-495. <https://doi.org/10.1007/s10775-019-09389-0>.
- Karacan-Özdemir, N. (2020). Kariyer aşamaları. D.M. Siyez ve T.M. Çaykuş (Editörler), *Yaşam boyu kariyer gelişimi* içinde (ss. 95-128). Pegem Akademi.

- Karadağ, İ. (2007). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının sosyal destek kaynakları açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karahan, S. (2019). *Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki tercihlerini etkileyen faktörler (Kocaeli ili örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karakaş, A.C. (2013). Paylaşma tutumlarının sınav kaygısı-gelecek kaygısı ile ilişkisi (Sakarya İli Örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 135-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92699>’ den alınmıştır.
- Karakaya, I., Sata, M., Corbaci, E.C., & Cetin, B. (2018). An investigation of the factors that affect high school students’ attitudes towards social media by CHAID analysis. *Eurasian Journal of Educational Research*, 18(76), 21-40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/625989>’ den alınmıştır.
- Karakütük, K. (2016). *Eğitim planlaması* (2.Baskı). Elhan Kitap.
- Karancı, G. (2003). *Genç işsizliğini önlemede mesleğe yöneltme sürecinin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaşıkcı, B.N. (2019). *Ergenlerde sosyal medya kullanımı ile dissosiyasyon ve duygu ifadesi arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, Z. ve Algur, H. (2022). İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinin rol model tercihlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(43), 199-241. <https://doi.org/10.34234/ded.1100726>
- Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin durumluk sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri [Samsun Örneği]. *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 31-63. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188564>’ den alınmıştır.
- Kazuyuki, M., & Kuo-Lin, W. (2006). Illusion of career development theories for the departure of developing a demonstrative career development theory. *The Economic Journal of Takasaki City University of Economics*, 49(2), 17-30. http://www1.tcue.ac.jp/home1/k-gakkai/ronsyuu/ronsyuukeisai/49_2/mogioh.pdf’ den alınmıştır.
- Kelly, K.R., & Lee, W.C. (2002). Mapping the domain of career decision problems. *Journal of Vocational Behavior*, 61, 302-326. <https://doi.org/10.1006/jvbe.2001.1858>

- Kepir Savoly, D.D. (2017). *Okuldan işe geçiş becerileri geliştirme programının kariyer uyumu ve kariyer iyimserliğine etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kıyak, S. (2006). *Genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı kriterler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kitapçı, H. ve Sezen, B. (2002). Çalışanların tatminini belirleyici unsurlar üzerine bir araştırma: kariyer süreci örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 219-230. <https://www.academia.edu/1417393>’ den alınmıştır.
- Kleiman, T., Gati, I., Peterson, G.W., Sampson, J.P., Reardon, R.C., & Lenz, J.G. (2004). Dysfunctional thinking and difficulties in career decision making. *Journal of Career Assessment*, 12, 312-331. <https://doi.org/10.1177/1069072704266673>
- Koen, J., Klehe, U., & Van-Vianen, A.E. (2012). Training career adaptability to facilitate a successful school-to-work transition. *Journal of Vocational Behavior*, 81(3), 395–408. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.10.003>.
- Koivisto, P., Vuori, J., & Nykyri, E. (2007). Effects of the school-to-work group method among young people. *Journal of Vocational Behavior*, 70(2), 277-296. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2006.12.001>
- Korkmaz, F. ve Bağçeci, B. (2013). Lise öğrencilerinin ‘üniversite’ kavramına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 187-204. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43565>’ den alınmıştır.
- Kornblum, A., Unger, D., & Grote, G. (2018). When do employees cross boundaries? Individual and contextual determinants of career mobility. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 27(5), 657–668. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2018.1488686>
- Köksal, S., Vehid, S., Tunçkale, A., Çerçel, A., Erginöz, E., Kaymaz, A., Sipahioğlu, F. ve Özbal, A.N. (1999). Cerrahpaşa tıp fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrasına ilişkin tutumları. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 30(4), 251-258. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/6038>’ den alınmıştır.
- Kösen, F. (2021). *Sportif kariyer sonlandırmada elit sporcuların kariyer geçişleri, normal yaşama uyum sorunları ve çözüm önerileri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Iğdır Üniversitesi, Iğdır.
- Kramer, M.W. (1994). Uncertainty reduction during job transitions: An exploratory study of the communication experiences of newcomers and transferees. *Management*

- Communication Quarterly*, 7(4), 384-412.
<https://doi.org/10.1177/0893318994007004002>
- Kramer, M.W. (2010). *Organizational socialization: Joining and leaving organizations*. Polity Press
- Kramer, M.W., & Noland, T.L. (1999). Communication during job promotions: A case of ongoing assimilation. *Journal of Applied Communication Research*, 27(4), 335- 355.
<https://doi.org/10.1080/00909889909365544>
- Kulaksız, A. (2019). *Sosyal medya kullanımına ilişkin davranışların teknoloji kabul modeli bağlamında incelenmesi: Ortaöğretim öğrencileri üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kumral, O. ve Şahin, A. (2016). Amaçları ve işlerliği ile Yükseköğretimde Farabi değişim programı: Öğretmen adaylarının gözünden bir inceleme. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(1), 41-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1711604>’ den alınmıştır.
- Kuzey, J., & Lavalley, D. (2004). An investigation of potential users of career transition services in the United Kingdom. *Psychology of Sport and Exercise*, 5(1), 77-84.
[https://doi.org/10.1016/S1469-0292\(02\)00051-1](https://doi.org/10.1016/S1469-0292(02)00051-1)
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı: Kuramlar ve uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Külekçi, E. ve Özgan, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin algılarına göre sosyal sorumluluk alanında görev alma nedenleri ve sonuçları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3(2), 1-15. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711517>’ den alınmıştır.
- Lapan, R. T., Gysbers, N.C. & Petroski, G.F. (2001). Helping seventh graders be safe and successful: A statewide study of the impact of comprehensive guidance and counseling programs. *Journal of Counseling and Development*, 79(3), 320-330.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.1556-6676.2001.tb01977.x/full>’ den alınmıştır.
- Lavalle, D. (2005). The effect of a life development intervention on sports career transition adjustment. *Professional practice*, 19, 193-202. <https://doi.org/10.1123/tsp.19.2.193>
- Lawrence, B.S., Hall, D.T., & Arthur, M.B. (2015). Sustainable careers then and now. In A. De Vos, & B.I.J.M. Van der Heijden (Eds.). *Handbook of research on sustainable careers* (pp. 432–449). Edward Elgar.

- Lawson, M.A., & Lawson, H.A. (2013). New conceptual frameworks for student engagement research, policy, and practice. *Review of Educational Research*, 83(3), 432–479. <https://doi.org/10.3102/0034654313480891>
- Lee, S. J. (2007). The relations between the student-teacher trust relationship and school success in the Korean middle schools. *Educational Studies*, 33(2), 209- 216. <https://doi.org/10.1080/03055690601068477>
- Leibowitz, Z.B., Schlossberg, N.K., & Shore, J.E. (1991). Stopping the revolving door. *Training & Development*, 45(2), 43-50. <https://link.gale.com/apps/doc/A10374921/AONE?u=anon~ca4b8b11&sid=googleScholar&xid=e9138e0f>
- Lent, R.W., Brown, S.D., & Hackket, G. (2002). Social cognitive career theory. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development* (pp. 255-311). Jossey-Bass.
- Lent, R.W., Hackett, G., & Brown, S.D. (1999). A social cognitive view of school-to-work transition. *The Career Development Quarterly*, 47(4), 297-311. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1999.tb00739.x>
- Levinson, D.J., Darrow, C.N., Klein, E.B., Levinson, M.G., & McKee, B. (1997). *The seasons of a man's life*. Ballantine.
- Lewin, K. (1936). The psychology of success and failure. *Occupations; The Vocational Guidance Journal*, 14(9), 926–930. <https://doi.org/10.1002/j.2164-5892.1936.tb00275.x>
- Levinson, D.J. (1986). A conception of adult development. *American Psychological Association*, 41(1), 3-13. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.41.1.3>
- Lips-Wiersma, M. (2001). The influence of spiritual “meaning-making” on career behavior. *Journal of Management Development*, 21(7), 497-520. <https://doi.org/10.1108/02621710210434638>
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage Publishing.
- Lin, S.T., Sun, J.H., & Chen, C.J. (2020). Re-enter the job market: job satisfaction and career transition competency among middle-aged and older adults. *Educational Gerontology*, 46(12), 774-784. <https://doi.org/10.1080/03601277.2020.1824696>
- Louis, M.R. (1980a). Career transitions: Varieties and commonalities. *Academy of Management Review*, 5(3), 329-340. <https://doi.org/10.2307/257108>
- Louis, M.R. (1980b). Managing career transition: A missing link in career development. *Organizational Dynamics*, 10(4), 68-77. [https://doi.org/10.1016/0090-2616\(82\)90030-4](https://doi.org/10.1016/0090-2616(82)90030-4)

- Lord, R.G., & Maher, K.J. (1990). Alternative information processing models and their implications for theory, research, and practice. *Academy of Management Review*, 15(1), 9–28. <https://doi.org/10.2307/258103>
- Low, K.S.D., & Rounds, J. (2007). Interest change and continuity from early adolescence to middle adulthood. *International Journal of Educational and Vocational Guidance*, 7, 23–36. <https://doi.org/10.1007/s10775-006-9110-4>
- Lowenthal, M.F., & Chiriboga, D. (1975). *Four stages of life: A comparative study of men and women facing transitions*. Jossey-Bass.
- MacDonald, M. (2001). Finding a critical perspective in grounded theory. In R.S. Schreiber and P.N. Stern (Eds.), *Using grounded theory in nursing* (pp. 113-159). Springer Publishing Company.
- Macit, H., Macit, G. ve Güngör, O. (2018). A research on social media addiction and dopamine driven feedback. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 882-897. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.435845>
- Mavisu, H. (2010). *Bireysel kariyer planlamanın aşamalarından biri olarak hedef belirleme ve kariyer başarısı ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Mahmud, S., Talukder, M.U., & Rahman, M. (2020). Does ‘Fear of COVID-19’ trigger future career anxiety? An empirical investigation considering depression from COVID-19 as a mediator. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(1), 35–45. <https://doi.org/10.1177/0020764020935488>
- Mainiero, L.A., & Sullivan, S.E. (2005). Kaleidoscope careers: An alternate explanation for the ‘Opt-out’ Revolution. *Academy of Management Executive*, 19(1), 106-123. <https://doi.org/10.5465/AME.2005.15841962>
- Mainiero, L.A. & Sullivan, S.E. (2006). *The opt-out revolt: Why people are leaving companies to create kaleidoscope careers*. Davies-Black Publishing
- Mallon, M., & Cohen, L. (2001). Time for a change? Women's accounts of the move from organizational careers to self-employment. *British Journal of Management*, 12(3), 217–230. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00195>
- Marcionetti, J., & Rossier, J. (2021). A longitudinal study of relations among adolescents' self-esteem, general self-efficacy, career adaptability, and life satisfaction. *Journal of Career Development*, 48(4), 475-490. <https://doi.org/10.1177/0894845319861691>

- Maree, J.G. (2009). Career counselling in the 21st century: South African institutions of higher education at the crossroads. *South African Journal of Higher Education*, 23(3), 436-458. <https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/EJC37545>’ den alınmıştır.
- Marmaros, D., & Sacerdote, B. (2002). Peer and social networks in job search. *European Economic Review*, 46, 870–879. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(01\)00221-5](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(01)00221-5)
- McAdams, D.P. (2009). *The person: An introduction to the science of personality psychology* (5th Edt.). Wiley Publishing.
- McAuliffe, G.J. (1993), Constructive development and career transition: Implications for counseling. *Journal of Counseling & Development*, 72(1), 23-28. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1993.tb02271.x>
- McCallin, M.A. (2003). Designing a grounded theory study: Some practicalities. *Nursing in Clinical Care*, 8(5), 203-207. <https://doi.org/10.1046/j.1362-1017.2003.00033.x>
- McCann, T. & Clark, E. (2003). Grounded theory in nursing research: Part 3 – Application. *Nurse researcher*, 11(2), 29-39. <https://doi.org/10.7748/nr2004.01.1.2.29.c5920>
- McCracken, G. (1988). *The long interview*. Sage Publications.
- McWhirter, E.H., Ramos, K., & Medina, C. (2013). Y ahora qué? Anticipated immigration status barriers and Latina/o high school students’ future expectations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19(3), 288–297. <https://doi.org/10.1037/a0031814>
- Meriç, S. ve Karakuzu, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin pandemi dönemine yönelik zihin haritalarının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 84-101. <https://doi.org/10.47503/jirss.986955>
- Merriam, S.B. (2005). How adult life transitions foster learning and development. *New Directions for Adult & Continuing Education*, 108(1), 3–13. <https://doi.org/10.1002/ace.193>.
- Meydan, B. (2020). Ergenlik döneminde kariyer gelişimi. D.M. Siyez ve T.M. Çaykuş (Editörler), *Yaşam boyu kariyer gelişimi* içinde (ss. 169-194). Pegem Akademi.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publishing.
- Milevsky, A., Schlechter, M., & Netter, S. (2006). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: Associations with self-esteem, depression and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 16(1) 39–47. [10.1007/s10826-006-9066-5](https://doi.org/10.1007/s10826-006-9066-5)
- Miller, R.H. (2008). Evaluation of programs seeking to assist adult learners in home, school, and career transitions. *Prevention in Human Services*, 1(2), 105-120. https://doi.org/10.1300/J293v01n01_07

- Miller, V.D., Jablin, F.M., Casey, M.K., Lamphear-Van Horn, M., & Ethington, C. (1996). The maternity leave as a role negotiation process. *Journal of Managerial Issues*, 8(3), 286-309. <https://www.jstor.org/stable/40604108>' den alınmıştır.
- Miller-Tiedeman, A.L., & Tiedeman, D.V. (1990). Career decision making: An individualistic perspective. In D. Brown, L. Brooks, & Associates (Eds.), *Carrer choice and development: Applying contemporary theories to practice* (pp. 308-337). JosseyBass.
- Milli Eğtiim Bakanlığı (2016). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>' den alındı.
- Milli Eğtiim Bakanlığı (2017). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>' den alındı.
- Milli Eğtiim Bakanlığı (2018). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>' den alındı.
- Milli Eğtiim Bakanlığı (2019). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>' den alındı.
- Milli Eğtiim Bakanlığı (2020). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>' den alındı.
- Mirzanlı, D. (2016). *Kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda gönüllü çalışmanın kariyer geçişine etkileri: Avrupa gönüllü hizmeti örneği* [Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Morgan, T.L., & Cieminski, A.B. (2020). Exploring the mechanisms that influence adolescent academic motivation. *Educational Studies*, 1(5), 770-774
10.1080/03055698.2020.1729102
- Morningstar, M., Lombardi, A., Fowler, C.H., & Test, D.W. (2017). A college and career readiness framework for secondary students with disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 40(2), 79–91.
<https://doi.org/10.1177/2165143415589926>
- Naktiyok, A. ve Ersarı, G. (2017). Çırağın bireysel sorumluluğu ile kariyer gelişimi arasındaki ilişkide ustanın desteğinin aracılık etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 1-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/393167>' den alınmıştır.
- Nalbantoglu-Yılmaz, F. ve Cetın-Gunduz, H. (2018). Career indecision and career anxiety in high school students: An Investigation through structural equation modelling. *Eurasian Journal of Educational Research* 78(2018), 23-42.

- <http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/3092/0302704001543506476.pdf?sequence=1&isAllowed=y>’ den alınmıştır.
- Neugarten, B.L. (1979). Time, age, and the life cycle. *American Journal of Psychiatry*, 136(7), 887-894. <https://doi.org/10.1176/ajp.136.7.887>
- Ng, T.W.H., Sorensen, K.L., Eby, L.T., & Feldman, D.C. (2007). Determinants of job mobility: A theoretical integration and extension. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 80(3), 363–386. <https://doi.org/10.1348/096317906X130582>.
- Nicholson, N. (1984). A theory of work role transitions. *Administrative Science Quarterly*, 29(2), 172-191. <https://doi.org/10.2307/2393172>
- Nicholson, N. (2002). The transition cycle: A conceptual framework for the analysis of change and human resource management. In J. Ferris and K.M. Rowland (Eds.), *Research in Personnel and Human Resources Management* (c. 5.). JAI Press.
- Nicholson, N., & West, M. (1988). *Managerial job change: Men and women in transition*. Cambridge University Press.
- Nicholson, N., & de Waal-Andrews, W. (2005). Playing to win: Biological imperatives, self-regulation and tradeoffs in the game of career success. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 137–154. <https://doi.org/10.1002/ij.295>
- Niles, S.G., & Harris-Bowlsbey, J. (2021). *21. Yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri*. (4. Basımdan çeviri) (Çev. Ed. F. Korkut-Owen). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Niles, S.G., Herr, E.L., & Hartung, P.J. (2002). Adult career development in contemporary society. In S.G. Niles (Ed.), *Adult career development: Concepts, issues and practices* (pp. 3–20). National Career Development Association.
- Noyan Yalman, İ. ve Özkaynar, K. (2018). Öğrencilerin özgüven seviyeleri ile mesleki başarı düzeyleri arasındaki ilişki: Cumhuriyet Üniversitesi meslek yüksekokullarında uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 223-233. <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/481465>’ den alınmıştır.
- Nurmi, J.E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11(1), 239-250. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(91\)90002-6](https://doi.org/10.1016/0273-2297(91)90002-6)
- Ohuruogu, B., Jonathan, U.I., & Ikechukwu, U.J. (2016). Psychological preparation for peak performance in sports. *Journal Of Education And Practice*, 7(12), 47-50. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1099480.pdf>’ den alınmıştır.
- Ojanen, T., Stratman, A., Card, N.A., & Little, T. (2013). Motivation and perceived control in early adolescent friendships: relations with self-, friend-, and peer-reported adjustment.

- Journal of Early Adolescence*, 33(4), 552-577.
<https://doi.org/10.1177/0272431612450947>
- Osipow, S.H. (1999). Assessing career indecision. *Journal of Vocational behavior*, 55(1), 147-154. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1999.1704>
- Ott-Holland, C.J., Huang, J.L., Ryan, A.M., Elizondo, F., & Wadlington, P.L. (2013). Culture and vocational interests: The moderating role of collectivism and gender egalitarianism. *Journal of Counseling Psychology*, 60, 569–581. <https://doi.org/10.1037/a0033587>
- Oyman, N. ve Şentürk, İ. (2015). Öğretmen adayları ve öğretim üyelerinin “Üniversite” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(3), 367- 394. <https://doi.org/10.14527/kuey.2015.014>
- Owen, F. (2015). Okul psikolojik danışmanları için bir araç: Kariyer yelkenlisi modeli. *Yaşadıkça Eğitim*, 29(1), 33-48.
<http://journals.iku.edu.tr/yed/index.php/yed/article/view/37/21>’ den alınmıştır.
- Öcal, A., Polat, R. ve Arı, G. (2011). Sosyal bilgiler ve T.C. Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi ders kitaplarındaki karakterlere ilişkin öğrenci görüşleri. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 2(1), 82-88.
<http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423906128.pdf>’ den alınmıştır.
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2022). *YKS sınavı istatistikleri*.
<https://www.osym.gov.tr/TR,22695/yksye-ilk-kez-3-milyonun-uzerinde-basvuru-geldi-25032022.html>
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2021). *YKS sınavı istatistikleri*.
<https://www.osym.gov.tr/TR,21181/yksye-25-milyonun-uzerinde-aday-basvurdu-11062021.html>
- Örücü, E., Kılıç, R. ve Yılmaz, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinde ailesel faktörlerin etkisi üzerine bir uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (12), 27-47. <http://acikerisim.comu.edu.tr/>’ den alınmıştır.
- Özbaş, M. (2016). Ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin okul memnuniyetine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (7), 1-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/562844>’ den alınmıştır.
- Özdemir-Kemahlı, H.P. (2019). *Yüksek nitelikli evlilikler yaratmak: Mutlu çiftlerin deneyimleri üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir Yaylacı, G. (2007). İlköğretim düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığı. *Biliş Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 119-140.

- https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makalegoruntule&id=AWf30wqAHDbCZb_mREUV’ den alınmıştır.
- Özen, Ş. (2022). *Sağlık çalışanlarında bilişsel esnekliğin kariyer uyum yeteneğine etkisinde mutluluğun düzenleyici etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Özgan, A. (2006). *Meslek lisesi öğrencilerinin mesleki karar verme olgunluğu ile bazı kişilik özelliklerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, A. (2020). *Üniversite öğrencilerinin yılmazlık ve genel öz yeterlilik düzeylerinin kariyer stresini yordayıcılığının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Özkan, S. ve Yılmaz, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları (Bandırma örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(13), 153-171. <https://www.researchgate.net/profile/Emel-Yilmaz-6/publication/>’ den alınmıştır.
- Özler, D.E., Mercan, N. ve Yeni, Z. (2016). Y kuşağının beş faktör kişilik özelliklerinin kariyer uyum yetenekleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 18(4), 145-162. <https://www.proquest.com/openview/a1f482789dcc8037e347d26f9c60a783/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2042730>’ den alınmıştır.
- Öztürk, D. (2019). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin öğrenme stilleri ile matematik dersi akademik başarıları ve ders çalışma alışkanlıkları arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Özyürek, R. (2016). *Kariyer psikolojik danışmanlığı kuramları: Çocuk ve ergenler için kariyer rehberliği uygulamaları* (2. Basım). Nobel Yayıncılık
- Özyürek, R. ve Atıcı, M. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 33-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200223>’ den alınmıştır.
- Pang, M., Chua, B.L., & Chu, C.W. (2008). Learning to stay ahead in an uncertain environment. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(7), 1383-1394. <https://doi.org/10.1080/09585190802110307>
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. M. Bütün ve S.B. Demir). Pegem Akademi.

- Patterson, N., & Mavin, S. (2009). Women entrepreneurs: Jumping the corporate ship and gaining new wings. *International Small Business Journal*, 27(2), 173-192.
<https://doi.org/10.1177/0266242608100489>
- Pearlin, L.I., & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19(1), 2–21. <https://doi.org/10.2307/2136319>
- Peavy, R.V. (1998). *Sociodynamic counseling: A constructivist perspective*. Trafford.
- Pendleton, K.J. (2007). *Using Schlossberg's transition theory to identify coping strategies of welfare recipients attending postsecondary institutions* [Doctoral dissertation]. The University of Louisville, USA.
- Perera, H.N., & McIlveen, P. (2018). Vocational interest profiles: Profile replicability and relations with the STEM major choice and the Big-Five. *Journal of Vocational Behavior*, 106, 84-100. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.11.012>
- Perosa, S.L., & Perosa, L.M. (1983). The midcareer crisis: A description of the psychological dynamics of transition and adaptation. *Vocational Guidance Quarterly*, 32(2), 69–79. <https://doi.org/10.1002/j.2164-585X.1983.tb01561.x>
- Perosa, S.L., & Perosa, L.M. (1987). Strategies for counseling midcareer changers: A conceptual framework. *Journal of Counseling & Development*, 65(10), 558-561. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1987.tb00709.x>
- Perren, S., Keller, R., Passardi, M., & Scholz, U. (2010). Original communication well-being curves across transitions the development of a retrospective measure. *Swiss Journal of Psychology*, 69(1), 15–29. <https://doi.org/10.1024/1421-0185/a000003>
- Pietarinen, J., Pyhälto, K., & Soini, T. (2010). A horizontal approach to school transitions: a lesson learned from Finnish 15-year-olds. *Cambridge Journal of Education*, 40(3), 229–245. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2010.506145>
- Price, J.L. (1977). *The study of turnover*. Iowa State University Press
- Proyer, R.T., Annen, H., Eggiman, N., Schnedeir, A., & Ruch, W. (2012). Assessing the “good life” in a military context: how does life and work-satisfaction relate to orientations to happiness and career-success among swiss professional officers?. *Social Indicators Research*, 106, 577-590. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9823-8>
- Pisarik, C.T., Rowell, P.C., & Thompson, L.K. (2017). A phenomenological study of career anxiety among college students. *National Career Development Association*, 65(4), 339-362. <https://doi.org/10.1002/cdq.12112>
- Raufelder, D., Hoferichter, F., Ringeisen, T., Regner, N., & Jacke, C. (2015). The perceived role of parental support and pressure in the interplay of test anxiety and school

- engagement among adolescents: Evidence for genderspecific relations. *Journal of Child and Family studies*, 24(12), 3742- 3756. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0182-y>
- Richards, E.W. (1984). Undergraduate preparation and early career outcomes: A study of recent college graduates. *Journal of Vocational Behavior*, 24(3), 279-304. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(84\)90013-7](https://doi.org/10.1016/0001-8791(84)90013-7)
- Robertson, H.C., & Eschenauer, R.K. (2020). Student veteran perceptions of college-to-career transisiton. *College Student Affairs Journal*, 38(1), 52-64. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1255495.pdf>’ den alınmıştır.
- Rojewsk, J., & Hill, R. (1998). Influence of gender and academic risk behavior on career decision making and occupational choicein early adolescence. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 3, 265– 288.https://doi.org/10.1207/s15327671espr0303_4
- Rogers, M.E., Creed, P.A., & Glendon, A. I. (2008). The role of personality in adolescent career planning and exploration: A social cognitive perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 73(1), 132-142. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.02.002>.
- Sabuncuoğlu, Z. (2013). *İnsan kaynakları yönetimi*. Beta Yayınevi.
- Saka, N., Gati, I., & Kelly, K. R. (2008). Emotional and personality-related aspects of career-decision-making difficulties. *Journal of Career Assessment*, 16(4), 403–424. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2007.08.003>
- Salman, N. (2018). *Kariyer karar verme güçlüklerinin kariyer engelleri, kariyer karar verme öz yetkinliği ve karar durumu ile ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sarason, S.B. (1977). *Work, aging, and social change: Professionals and the one life-one career imperative*. Free Press
- Sargent, A.G., & Schlossberg, N.K. (1988). Managing adults in transitions. *Training and Development Journal*, 42(12), 58-60
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/256278>’ den alınmıştır.
- Sartık, H. (2020). *Kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneğine etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Savickas, M.L. (1984). Career maturity: The construct and its measurement. *Vocational Guidance Quarterly*, 32(4), 222–231. <https://doi.org/10.1002/j.2164-585X.1984.tb01585.x>

- Savickas, M.L. (1997). Career adaptability: An integrative construct for life-span, life-space theory. *The Career Development Quarterly*, 45(3), 247–259.
<https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1997.tb00469.x>.
- Savickas, M.L. (2002). Career construction: A developmental theory of vocational behavior. In D. Brown and Associates, (Eds.), *Career choice and development*. (pp. 149-205). Jossey- Bass.
- Savickas, M.L. (2005). The theory and practice of career construction. In S.D. Brown & R.W. Lent (Eds). *Career development and counseling* (pp.42-70). Wiley & Sons.
- Savickas, M.L. (2011). New questions for vocational psychology: Premises, paradigms, and practices. *Journal of Career Assessment*, 19(3), 251–258.
<https://doi.org/10.1177/1069072710395532>.
- Savickas, M.L. (2012). Life design: A paradigm for career intervention in the 21st century. *Journal of Counseling & Development*, 90(1), 13-19. <https://doi.org/10.1111/j.1556-6676.2012.00002.x>
- Savickas, M. L., & Porfeli, E.J. (2012). Career adapt-abilities scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behavior*, 80(3), 661–673. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.011>
- Savickas, M.L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J.P., Duarte, M.E., Guichard, J., Soresi, S., Esbroeck, R.V., & van-Vianen, A.E.M. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 239-250.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.04.004>
- Sezer, C. (2013). Kariyer olarak girişimcilik ve girişimcilik niyetini etkileyen faktörlerin içerik analizi ile belirlenmesi. *Manas Journal of Social Studies*, 2(2), 49-60.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/576883>’ den alınmıştır.
- Sezer, M. (2019). *Lise 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunlukları ile internet kullanım amaçları, sosyal medya tutumları ve medya okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Schein, E.H. (1968). The individual, the organization, and the career: A conceptual scheme. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 7, 401-426.
- Schlossberg, N.K., Waters, E.B., & Goodman, J. (1995). *Counseling adults in transition* (2nd ed.). Springer
- Schein, E.H. (1978). *Career dynamics: Matching individual and organizational needs*. Addison-Wesley.
- Scholessberg, N.K. (1984). *Counseling adults in career transition*. Springer Publishing.

- Schlossberg, N.K. (1981). A model for analyzing human adaptation to transition. *The Counseling Psychologist*, 9(2), 2-18. <https://doi.org/10.1177/001100008100900202>
- Schlossberg, N.K., & Leibowitz, Z. (1980). Organizational support systems as buffers to job loss. *Journal of Vocational Behavior*, 17(2), 204-217. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90005-6](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90005-6)
- Schlossberg, N.K. (2011). Challenge of change: The transition model and its applications. *Journal of Employment Counseling*, 48, 159-163. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1920.2011.tb01102.x>
- Schunk, D.H., & Zimmerman, B.J. (2007). Influencing children's self-efficacy and self-regulation of reading and writing through modeling. *Reading & Writing Quarterly*, 23, 7-25. <https://doi.org/10.1080/10573560600837578>
- Sears, S. (1982). A definition of career guidance terms: A national vocational guidance association perspective. *Vocational Guidance Quarterly*, 31(2), 137-143. <https://doi.org/10.1002/j.2164-585X.1982.tb01305.x>
- Seçer, H. (2013). *Bireysel kariyer planlama ve kişisel başarı algısı arasındaki ilişki ve Pamukkale üniversitesinde bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Severy, L.E. (2008). Analysis of an online career narrative intervention: What is my story?. *The Career Development Quarterly*, 56(3), 268-273. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2008.tb00041.x>
- Seymen, O.A. (2004). Geleneksel kariyerden, sınırsız ve dinamik/değişken kariyere geçiş: nedenleri ve sonuçları üzerine yazınsal bir inceleme. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 79-114. <https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12462/5259/oya-seymen-aytemiz.pdf?sequence=1&isAllowed=y> den alınmıştır.
- Sharf, R.S. (2017). *Kariyer gelişim kuramlarının kariyer danışmasına uygulanması*. (Çev. Ed. F. Bacanlı ve K. Öztemel). Pegem Akademi.
- Shin, Y.J., & Lee, J.Y. (2019). Self-focused attention and career anxiety: The mediating role of career adaptability. *The Career Development Quarterly*, 67(2), 110-125. <https://doi.org/10.1002/cdq.12175>
- Shin, H., Lee, J., Kim, B., & Lee, S.M. (2012). Students' perceptions of parental bonding styles and their academic burnout. *Asia Pacific Education Review*, 13, 509-517. <https://doi.org/10.1007/s12564-012-9218-9>

- Sinclair, D.A. & Orlick, T. (1993). Positive transitions from high-performance sport. *The Sport Psychologist*, 7(2), 138-150. <https://doi.org/10.1123/tsp.7.2.138>
- Slavin, R.E. (2017). *Educational psychology*. (Çev. Yüksel, G.). Nobel Akademi.
- Somers, C.L., Owens, D., & Piliawsky, M. (2009). A study of high school dropout prevention and at-risk ninth graders' role models and motivations for school completion. *Education*, 130(2), 348-356
- Stambulova, N. (1994). Developmental sports career investigations in Russia: A postperestroika analysis. *The Sport Psychologist*, 8(3), 221-237. <https://doi.org/10.1123/tsp.8.3.221>
- Stambulova, N. (2003). Symptoms of a crisis-transition: A grounded theory study. In N. Hassmen (Ed.), *SIPF Yearbook 2003* (pp. 97-109). Örebro University Press.
- Stambulova, N. (4-9 September 2007). The transition from junior to senior sports: A summary of six Swedish studies. In Y. Theodorakis, M. Goudas, & A. Papaioannou (Eds.), *Book of abstracts. The 12th European Congress of Sport Psychology* (pp. 126-127). Fepsac publication
- Straub, C., Vinkenburg, C.J., & Van-Kleef, M. (2019). Career customization: Putting an organizational practice to facilitate sustainable careers to the test. *Journal of Vocational Behavior*, 117, 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103320>.
- Sudarnato, L.F.N. (2023). The effects of self-confidence, career commitment, and quality of work life on teachers' classroom management skills. *Journal of Classroom Interaction*, 57(1), 18-26. <https://www.proquest.com/openview/85a7e4e4ef2325174aba54e19f83d079/1?pq-origsite=gscholar&cbl=48326>' den alınmıştır.
- Sullivan, S.E., & Arthur, M.B. (2006). The evolution of the boundaryless career concept: Examining physical and psychological mobility. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 19-29. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.001>
- Sullivan, S.E., & El Aris, E. (2021). Making sense of different perspectives on career transitions: A review and agenda for future research. *Human Resource Management Review*, 31(1), 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2019.100727>
- Sullivan, S.E., & Mainiero, L.A. (2008). Using the kaleidoscope career model to understand the changing patterns of women's careers: designing HRD programs that attract and retain women. *Advances in Developing Human Resources*, 10, 32-49. <https://doi.org/10.1177/1523422307310110>

- Super, D.E. (1963). Toward making-self-concept theory operational. D.E. Super, R. Starishevski, N. Matlin, & J.P. Jordaan (eds.), in *Career Development: Self-Concept Theory*. College Entrance Examination Board.
- Super, D.E. (1975). Career education and career guidance for the life span and for life roles. *Journal of Career Education*, 2(2), 27-42.
<https://doi.org/10.1177/089484537500200204>
- Super, D.E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90056-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90056-1)
- Super, D. E., & Knasel, E. G. (1981). Career development in adulthood: Some theoretical problems and a possible solution. *British Journal of Guidance and Counselling*, 9, 194-201. <https://doi.org/10.1080/03069888108258214>
- Super, C.M., & Super, D.E. (2009). *Oppurtunities: The psvchology of careers*. McGraw Hill.
- Super, D.E., Savickas, M.L., & Super, C.M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (pp. 121–178). Jossey-Bass.
- Super, D.E., Starishevsky, R., Matlin, N., & Jordaan, J.P. (1963). *Career development: self – concept theory; essays in vocational development*. College Entrance Examination Board.
- Swanson, J.L., & Woitke, M.B. (1997). Theory into practice in career assestment for women: Assesstmen and interventions regarding perceived career barriers. *Journal of Career Assesstmen*, 5(4), 443-462. <https://doi.org/10.1177/106907279700500405>
- Strauss, A.L., & Corbin, J.M. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4nd ed.) Sage.
- Şahin, M. ve Yıldız, R. (2006). Liseli gençliğin üniversite algılaması ve gelecek tasarımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 1-19.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55354>’ den alınmıştır.
- Şanlı Kula, K. ve Saraç, T. (2016). Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 227-242.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183475>’ den alınmıştır.
- Şeker, G. (2022). Liseye geçişte kariyer planlaması: Umut ve aile desteğinin rolü. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 687-702.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2519480>’ den alınmıştır.

- Şekerli, B. (2016). *Ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin kariyer karar verme güçlükleri ile kariyer gelişimleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tahtalı-Sukün, N. (2022). *Kadın öğretmenlerin kariyer engelleri ile yılmazlık düzeyleri arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tan, C.L., & Kramer, M.W. (2012). Communication and voluntary downward career changes. *Journal of Applied Communication Research*, 40, 87-106.
<https://doi.org/10.1080/00909882.2011.634429>
- Tanhan, F. ve Yılmaz, Ü. (2017). Öğrencilerin kariyer seçimlerinde aile ve sosyal medyanın etkisinin incelenmesi (Bir odak grup çalışması). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 35-48.
<http://www.yyusbedergisi.com/dergi/ogrencilerin-kariyer-secimlerinde-aile-ve-sosyal-medyanin-etkisinin-incelenmesi-bir-odak-grup-calismasi20171025010854.pdf>’ den alınmıştır.
- Tanrıverdi-Yılmaz, B. (2018). *Türkiye’de sosyal medya okuryazarlığının gerekliliği üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tekin, H.H. ve Tekin, H. (2012). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4163>’ den alınmıştır.
- Temeloğlu, G. (2019). *Ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerinin kariyer engelleri, kariyer karar verme öz yetkinliği ve karar durumu ile ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tepe Küçükoğlu, M., Beynazoğlu, M.E. ve Berber, Ş. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin kariyer ve girişimcilik yönelimleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 27(1), 91-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/53220/591812>
- Terenzini, P.T., Rendon, L.I., Lee Upcraft, M, Millar, S.B., Allison, K.W., Gregg, P.L., & Jalomo, R. (1994). The transition to college: Diverse students, diverse stories. *Research in Higher Education*, 35(1), 57-73. <https://www.jstor.org/stable/40196060>’ den alınmıştır.
- Tolentino, L.R., Garcia, P.R.J.M., Lu, V.N., Restubog, S.L.D., Bordia, P., & Plewa, C. (2014). Career adaptation: The relation of adaptability to goal orientation, proactive personality, and career optimism. *Journal of Vocational Behavior*, 84(1), 39–48.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.11.004>.

- Tsai, C.T., Hsu, H., & Hsu, Y.C. (2017). Tourism and hospitality college students' career anxiety: Scale development and validation. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 29(4), 158-165. <https://doi.org/10.1080/10963758.2017.1382365>
- Tran, H., Baruch, Y., & Bui, H.T. (2019). On the way to self-employment: The dynamics of career mobility. *International Journal of Human Resource Management*, 32(14), 1–25. <https://doi.org/10.1080/09585192.2019.1640267>
- Turan, M.E. (2013). *Ergenlerde kariyer ve yetenek gelişimi özyeterliliğinin, üstbilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği ile ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Turan, R., Çilek, A., & Yavuz, İ. (16-18 Ocak 2014). *Türkiye'de yükseköğretime geçiş sisteminin ortaöğretim sistemi üzerindeki etkileri ve çözüm önerileri*. A. Akdoğanbulut İnsan, & A. Yavuz Akengin (Dü.), Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Eğitimde Kademeler Arası Geçiş ve Yeni Modeller Uluslararası Kongresi içinde (s. 907-929). Antalya: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Tuzgöl-Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 132-143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114706>’ den alınmıştır.
- Türetken, Z.E. (2022). *Profesyonel koçluğun kariyer geçiş deneyimi: Fenomenolojik bir analiz* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Türk Eğitim Derneği. (2005). *Türkiye'de üniversiteye giriş sistemi araştırması sonuç raporu*. Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Türk, N. ve Atlı, A. (2022). Popüler dizi-film karakterlerinin lise öğrencilerinin rol modeli alma davranışı üzerindeki etkisi: ‘Onun gibi olsam’. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(234), 1639-1660. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.802862>
- Türkmen, S. (2021). *Okul öncesi öğretmenlerinin kariyer uyumluluğu, mutluluk düzeyleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tynkkynen, L., Nurmi, J.E., & Salmelo-Aro, K. (2010). Career goal-related social ties during two educational transitions: Antecedents and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 76(3), 448-457. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.12.001>
- Uğulu, İ. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin üniversite eğitimine hazır olma durumlarının mesleki tercih ve bilgi birikimi açısından değerlendirilmesi: Yeniden değerlendirme ve karşılaştırma çalışması. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(3), 346-362. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/185391>’ den alınmıştır.

- Uğulu, İ. ve Aydın, H. (2007, Eylül). *Lise son sınıf ve mezun durumdaki öğrencilerin üniversite eğitimine hazır bulunuşluk düzeylerinin tespiti*. 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Uğurlu, Z. (2018). Öğretmen adaylarının üniversite kavramına ilişkin algılarının metafor analizi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 82-97.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/465804>' den alınmıştır.
- Ulaş-Kılıç, Ö. (2021). Kariyer geçişlerini kontrol edebilir miyiz? Kuramlar, uygulamalar ve ipuçlarına genel bir bakış. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4(2), 61-77.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1768318>' den alınmıştır.
- Ulaş-Kılıç, Ö. (2023). Career transition process: A study of the Turkey and the United States. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 82, 1-19.
<https://doi.org/10.1007/s10775-023-09589-9>
- Ulama, Ş., Batman, O. ve Ulama, H. (2015). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin kariyer algılamalarına yönelik bir araştırma: Sakarya üniversitesi örneği. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 339-366.
<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1449665343.pdf>'den alınmıştır.
- Ültanır, E. (2018). *Çocuklarda psikolojik danışma ve rehberlik*. Nobel Akademi Yayıncılık.
- Ünal, F. (2009, Haziran). *Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projelerinin topluma kattığı değer hakkındaki görüşleri*. 1. Ulusal İyilik Sempozyumu. Elazığ.
- Ünal, L.I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. EPAR Yayınları.
- Ünsal, P. (2014). *Kariyer gelişim kuramları ve kariyer danışmanlığı*. Nobel Yayıncılık.
- Van der Heijden, B.I.J.M., & De Vos, A. (2015). Sustainable careers: Introductory chapter. In B.I.J.M. Van der Heijden, & A. De Vos (Eds.). *Handbook of research on sustainable careers* (pp. 1–19). Edward Elgar Publishing.
- Van der Heijden, K. (2005). *Scenarios: The art of strategic conservation* (2th edition). Wiley Publications.
- Van der Heijden, B., Mahoney, C.B., & Xu, Y. (2019). Impact of job demands and resources on nurses' burnout and occupational turnover intention towards an agemoderated mediation model for the nursing profession. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(11), 1-22. <https://doi.org/10.3390/ijerph16112011>
- Van Manen, J., & Schein, M.E. (1979). Toward a theory of organizational socialization. In B.M. Staw ve L.L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior* (pp. 209-264). JAI Press.

- Van Rensburg, A.J. (2014). *Evaluating the career transition phenomenon*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Johannesburg, South Africa.
- Vignoli, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French adolescents: The specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 182-191. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.06.005>
- Vural, B. (2004). *Öğrencinin başarısı için aile-okul birlikteliği*. Hayat Yayıncılık.
- Wolfe, J.B., & Betz, N.E. (2011). The relationship of attachment variables to career decision-making self-efficacy and fear of commitment. *The Career Development Quarterly*, 52(4), 363-369. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2004.tb00952.x>
- World Economic Forum (2016). *The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the Forth Industrial Revolution*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf ' den alındı.
- Yaman, M., Gerçek, C. ve Soran, H. (2008). Biyoloji öğretmen adaylarının mesleki ilgilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 351-361. http://efdergi.hacettepe.edu.tr/shw_artcl-567.html ' den alınmıştır.
- Yanık, D. ve Yeşilçınar, İ. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan sosyal izolasyonun hemşirelik öğrencileri üzerindeki etkileri: Niteliksel araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(2), 103-112. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1313431> ' den alınmıştır.
- Yanıkkerem, E., Altınparmak, S. ve Karadeniz, G. (2004). Gençlerin meslek seçimini etkileyen faktörler ve benlik saygıları. *Nursing Forum Dergisi*. 7(2), 61- 62. <https://www.researchgate.net/publication/> ' den alınmıştır.
- Yaşar, D.E. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin okula bağlanma düzeyleri ile akran ilişkileri ve okul motivasyonu arasındaki ilişkiler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz, M., Gülmez, D. Ve Özkaral, T.C. (2016). Fen Lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ile ilgili deneyimlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1655-1672. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/316327> ' den alınmıştır.
- Yazar Aslan, B. (2015). Genç işsizliğe yönelik alan araştırması: Üniversite öğrencileri arasında kaygı ve umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(2), 71-86. <https://www.researchgate.net/publication/351275173> ' den alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11.Baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Yenidünya, A. (2005). *Lise öğrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Yeşilyaprak, B., Güngör, A. ve Kurç, G. (2000). *Eğitsel ve Mesleki Rehberlik*. Varan Matbaacılık.
- Yeşilyaprak, B. (2012). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında paradigma değişimi ve Türkiye açısından sorunlar: Geçmişten geleceğe yönelik bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 97-118.
- Yeşilyaprak, B. (2019). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığına giriş. B. Yeşilyaprak (Editör), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya* kitabı içinde (s. 2-40) (7. baskı). Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P. ve Türkleş, S. (2011). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri ve etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 905-921. <https://www.jhumansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/download/1134/690/4714>’ den alınmıştır.
- Yıldız Akyol, E., & Bacanlı, F. (2019). Building a solution-focused career counselling strategy for career indecision. *Australian Journal of Career Development*, 28(1) 73–79. <https://doi.org/10.1177/1038416218779623>
- Yıldırım, İ. ve Ergene, T. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (25), 224-234. http://efdergi.hacettepe.edu.tr/shw_artcl-906.html’ den alınmıştır.
- Yılmaz, A. (2019). Öğretmen adaylarının kariyer streslerinin karma araştırma yaklaşımı ile incelenmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 93-105. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/681774>’ den alınmıştır.
- Yılmaz, N. (2019). *Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarını açıklamada kariyer denetim odağı ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yörük, D. (2007). *Lise öğrencilerinin akademik başarıları, başarı korkuları ve verimli ders çalışma alışkanlıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yurt, E. (2022). Examining high school students’ academic amotivation. *International Journal of Current Educational Studies*, 1(1), 51-63. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED620733.pdf>’ den alınmıştır.

- Yücel, E.Ş. (2019). *Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerinin otomatik düşünceler ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Yücel, C., Şen, Ü.S. ve Şen, Y. (2019). Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü öğrencilerinin sınav kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 12(66), 773-782.
<https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/examining-the-exam-anxiety-levels-of-students-in-music-department-of-fine-arts-high-school-in-terms-of-various-variables.pdf>’ den alınmıştır.
- Zorver, C.E. ve Owen, F.K. (2014). Kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeği’nin geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 314-331.
<https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i2.2911>

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

Araştırma Sorusu:

Liseden üniversiteye kariyer geçişi yapacak olan ergenler bu sürece ilişkin kişisel düşüncelerini ve duygularını nasıl yapılandırmakta ve anlamlandırmaktadırlar?

Görüşülen Kişinin

Adı-Soyadı:

Yaş:

Cinsiyet: () Erkek () Kadın

Okul Türü: () Anadolu Lisesi () Meslek Lisesi () İmam Hatip Lisesi

Sosyo-Ekonomik Düzey: () Düşük () Orta () Yüksek

Akademik Başarı Düzeyi: () Düşük () Orta () Yüksek

Giriş

Merhaba, benim adım Osman SÖNER ve Arnavutköy Rehberlik Araştırma Merkezinde çalışıyorum. Aynı zamanda Uludağ Üniversitesinde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında doktora yapmaktayım. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçiş süreci üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle yaşamış olduğun bu geçiş süreci ile ilgili olarak konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapma durumlarına yönelik duygu, düşünce ve yaşantılarını ortaya çıkarmaktır. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların, bundan sonra yapılacak çalışmaların niteliğinin artırılmasına katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu nedenle sizinle, üniversiteye geçiş ile ilgili düşüncelerini, duygularını ve beklentilerini öğrenmek istiyorum.

- Bana görüşme sürecinde söylediklerinin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacı olarak benim dışımda herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle yansıtmayacağım.
- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da

sormak istediğin bir soru var mı? ○ Görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı? ○ Bu görüşmenin yaklaşık 25-30 dakika arası süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsen sorulara başlamak istiyorum?
1. Üniversiteye geçiş lise son sınıf öğrencileri için ne anlam ifade etmekte ve nasıl deneyimlenmektedir?
-Liseden mezun olmak senin için ne anlam ifade ediyor? - Size göre Lise son sınıfta olmak nasıl bir duygu? Olumlu ve olumsuz yönleriyle anlatır mısın?
Senin için üniversiteye gidebileceğine yönelik bir düşünce senin için ne anlama gelmektedir? -Üniversite mezunu olmak senin için ne anlam ifade ediyor? -Üniversite yaşamı senin için ne anlam ifade ediyor? -Üniversite eğitimi senin için ne anlam ifade ediyor?
Üniversiteye gitme fikri kafanda nasıl oluştu? Bu konuda kimden ya da hangi durumdan etkilendiğini söyleyebilir misin? (Model gözleme, başkalarının anlatımı, sosyal medya vs.)
Üniversiteyi kazanan birini gördüğünde aklından neler geçiyor?
Elinde üniversiteyi kazanma ihtimaline yönelik bir ölçek olsa sen 1'den 10'a kadar (1- Kesinlikle Kazanamayacağım 10- Kesinlikle kazanacağım) üniversiteye kariyer geçişi yapabileceğine yönelik kendine kaç puan verirdin? - Neden bu puanı verdin yani ben bu puandan ne anlamalıyım? - Bu puan (üç dört puan aşağısı söylenerek) bu değil? -Bu puan (daha üst bir puan söylenerek) olsaydı, neyin farklı olması gerekirdi? Lise birinci sınıftan itibaren üniversiteyi kazanma durumunuza aynı ölçekte kaç puan verirdin? Geçmiş başarılarını ve durumlarını değerlendirdiğinde bu puanın yükselmesine hangi durumlar fayda verir?
Üniversiteyi kazanma ihtimaline ilişkin neler düşünüyorsun? Üniversiteyi kazandığında hangi duyguları yaşayacaksın?
2. Üniversiteye geçiş sürecini kolaylaştıran kişisel ve çevresel koşullar nelerdir ve nasıl işlemektedir?

<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada ebeveynlerin rolleri nelerdir?</i>
Üniversiteyi kazanma ihtimali konusunda ailenin görüşü hakkında bilgi verebilir misin? Bu konu özelinde ailenle olan ilişkin hakkında bilgi verebilir misin?
Ailenle olan ilişkin üniversiteyi kazanma isteğin üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır?
Ailenin ekonomik durumu üniversiteye geçişini nasıl etkiliyor? - Aile ekonomik durumunuz daha kötü olsaydı ne olurdu? - Aile ekonomik durumunuz daha iyi olsaydı ne olurdu?
<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada kişisel özelliklerinin rolleri nelerdir?</i>
Üniversiteyi kazanmak senin için ne anlam ifade ediyor?
Üniversiteyi kazanmak için neler yaptın? Özel bir yöntemin var mı? Açıklar mısın?
Şimdi yaşamını gözden geçirmeni istiyorum. Üniversiteyi kazanamadın/ yapamayacağına yönelik olumsuz (olumlu) bir durumu düşün? - Neler oluyor? - Sen bu duruma nasıl tepki verdin? - Onunla baş etmek için neler yaptın?
<i>Üniversiteye geçişi yapmada sosyal çevrenin rolleri nelerdir?</i>
Kardeşlerinle olan ilişkiden bahseder misin? Kardeşlerinle olan ilişkin kariyerin seçimini nasıl etkiliyor? -Kardeşinin mesleğinin senin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi olmaktadır?
Arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin? Sahip olduğun arkadaşların, onlarla ilişkin, onların düşünceleri, özellikleri vs. tüm bunların üniversiteye gitmen üzerinde bir etkisi var mı, bir rolü var mı? Nasıl bir etkisi var?
<i>Üniversiteye kariyer geçişini okul nasıl etkilemektedir?</i>
Okul içerisinde öğretmen ve arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin?
Okulda olan (arkadaşlar, öğretmenler vs.) ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır? Okul ortamın daha kötü olsaydı ne olurdu? -Okul ortamın daha iyi olsaydı ne olurdu?

Öğretmenlerinle olan ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır?

- Öğretmenlerin tutumları daha olumsuz olsaydı ne olurdu?
- Öğretmenlerin tutumları daha olumlu olsaydı ne olurdu?

Ek 2: Uzman Görüş Formu

UZMAN GÖRÜŞ FORMU

Sayın öğretim üyesi,

Lise son sınıf öğrencileri üniversiteye geçiş sürecinde kariyer geçişi yaşamaktadırlar. Bu noktada alanyazında liseden üniversiteye kariyer geçişini açıklayan kuramsal çalışmalar bulunmamaktadır. Bundan dolayı lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişlerini etkileyen faktörleri gömülü teori ile belirlemenin amaçlandığı doktora tez çalışması Doç.Dr.Filiz GÜLTEKİN danışmanlığında Uzm. Psk. Dan. Osman SÖNER tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda şu ana kadar kariyer geçişi ile ilgili alanyazın taraması yapılmış ve kariyer geçişini etkileyebilecek olası faktörlere uygun olarak sorular belirlenmiştir. Bu sorular veri toplama sürecinde gömülü teorinin yaklaşımına uygun olarak sürekli güncellenecektir.

Araştırmanın bu aşamasında siz değerli öğretim üyelerinden uzman görüşü alınmasında fayda olacağı düşünülmüştür. Bu “uzman görüşü formu” ile geliştirilen görüşme formunu oluşturacak maddelerin belirlenmesi ve düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Her bir maddeyi göz önüne alarak,

- Görüşme sorusu olmasının uygunluğu,
- Kariyer geçişini etkileyebilecek durumların belirlenmesi için düzenlenmesi gerekiyorsa düzenlenme şekli,
- Görüşme soruları uygun değilse çıkarılıp çıkarılmama durumuna göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aşağıda bu esaslarla hazırlanmış bir örnek incelemenize sunulmuştur. Ayrıca görüşme soruları ile ilgili ilave görüşlerinizin çok değerli olduğunu ve bunları son sayfada belirtmenizden duyacağımız memnuniyeti ifade etmek isterim.

Yardım ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Uzm. Psk. Dan. Osman SÖNER - Doç. Dr.Filiz GÜLTEKİN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD

ÖRNEK:

		MADDE UYGUN	MADDE UYGUN ANCAK ŞU ŞEKİLDE DÜZENLENMELİ	UYGUN DEĞİL ÇIKARIL MALI
1	Lise son sınıfta olma durumunu biraz anlatabilir misin?	x		
2	Üniversiteyi kazanan birini gördüğünde aklında neler oluşur?			x
3	Üniversiteye gitme konusunda ailenle olan ilişkiden bahseder misin?	x	Üniversiteye geçiş noktasında ailenle olan durumundan bahsedebilir misin?	

	Görüşme Formunda Yer Alan Sorular	Soru Uygun	Soru Uygun Ancak Şu Şekilde Düzenlenmeli	Uygun Değil Çıkarılmalı
1	Üniversiteye geçiş lise son sınıf öğrencileri için ne anlam ifade etmekte ve nasıl deneyimlenmektedir?			
	-Lise mezunu olmak senin için ne anlam ifade ediyor? -Lise son sınıfta olma durumunu biraz anlatabilir misin?			
	Senin için üniversiteye gidecek olmak ne anlama gelmektedir? -Üniversite mezunu olmak senin için ne anlam ifade ediyor? -Üniversite yaşamı senin için ne anlam ifade ediyor? -Üniversite eğitimi senin için ne anlam ifade ediyor?			
	Üniversiteye gitme fikri kafanda nasıl oluştu, bu konuda kimden ya da neyden etkilendiğini söyleyebilirsin? (Model gözleme, başkalarının anlatımı, sosyal medya vs.)			
	Üniversiteyi kazanan birini gördüğünde aklından neler geçiyor? Kafanda ne gibi düşünceler oluşuyor?			
	Elinde üniversiteyi kazanacağına yönelik bir ölçek olsa sen 1'den 10'a kadar üniversiteye kariyer geçişi yapabileceğine yönelik kendine kaç puan verirdin? - Neden bu puanı verdin yani ben bu puandan ne anlamalıyım? - Bu puan (üç dört puan aşağısı söylenerek) bu değil?			

	-Bu puan (daha üst bir puan söylenerek) olsaydı, neyin farklı olması gerekirdi? Lise birinci sınıftan itibaren üniversiteyi kazanma durumunuza aynı ölçekte kaç derece verirdin? Geçmiş başarılarını ve durumlarını değerlendirdiğinde bu derecenin yükselmesine hangi durumlar fayda verir?			
	Üniversiteyi kazanma ihtimaline ilişkin neler düşünüyorsun? Üniversiteyi kazanma ihtimaline ilişkin duyguların neler?			
	2. Üniversiteye geçiş sürecini kolaylaştıran kişisel ve çevresel koşullar nelerdir ve nasıl işlemektedir?			
2. 1.	<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada ebeveynlerin rolleri nelerdir?</i>			
	Üniversiteyi kazanma konusunda ailenin görüşü ne, bu konu özelinde ilişkin nasıl?			
	Ailenle olan ilişkin üniversiteyi kazanma isteğin üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır?			
	Ailenin ekonomik durumu üniversiteye geçişini nasıl etkiliyor? - Aile ekonomik durumunuz daha kötü olsaydı ne olurdu? - Aile ekonomik durumunuz daha iyi olsaydı ne olurdu?			
2. 2.	<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada kişisel özelliklerinin rolleri nelerdir?</i>			
	Üniversiteyi kazanma durumunu nasıl değerlendiriyorsun?			
	Üniversiteye kazanmak için neler yaptın? Özel bir yöntemin var mı? Açıklar mısın?			
	İnsanın hayatı her zaman olumlu gitmeyebilir.			

	Şimdi yaşamını gözden geçirmeni istiyorum. Üniversiteyi kazanamadın/ yapamayacağına yönelik olumsuz (olumlu) bir durumu düşün? - Neler oluyor? - Sen bu duruma nasıl tepki verdin? - Onunla baş etmek için neler yaptın?			
2.	Üniversiteye geçişi yapmada sosyal çevrenin rolleri			
3.	nelerdir?			
	Kardeşlerinle olan ilişkiden bahseder misin? Kardeşlerinle ilgili bu süreç kariyerin seçimini nasıl etkiliyor? -Kardeşinin mesleğinin senin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi olmaktadır?			
	Arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin? Sahip olduğun arkadaşların, onlarla ilişkin, onların düşünceleri, özellikleri vs. tüm bunların üniversiteye gitmen üzerinde bir etkisi var mı, bir rolü var mı? Nasıl bir etkisi var?			
2.	Üniversiteye kariyer geçişini okul nasıl			
4.	etkilemektedir?			
	Okul içerisinde öğretmen ve arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin?			
	Okulda olan ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır? Okul ortamın daha kötü olsaydı ne olurdu? -Okul ortamın daha iyi olsaydı ne olurdu?			
	Öğretmenlerinle olan ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır? - Öğretmenlerin tutumları daha olumsuz olsaydı ne olurdu? - Öğretmenlerin tutumları daha olumlu olsaydı ne olurdu?			

Ek 3: Görüşme Formu (son hali)

Araştırma Sorusu:

Liseden üniversiteye kariyer geçişi yapacak olan ergenler bu sürece ilişkin kişisel düşüncelerini ve duygularını nasıl yapılandırmakta ve anlamlandırmaktadırlar?

Görüşülen Kişinin

Yaş:

Cinsiyet: () Erkek () Kadın

Okul Türü: () Anadolu Lisesi () Meslek Lisesi () İmam Hatip Lisesi

Sosyo-Ekonomik Düzey: () Düşük () Orta () Yüksek

Akademik Başarı Düzeyi: () Düşük () Orta () Yüksek

Giriş

Merhaba, benim adım Osman SÖNER ve Arnavutköy Rehberlik Araştırma Merkezinde çalışıyorum. Aynı zamanda Uludağ Üniversitesinde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında doktora yapmaktayım. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye geçiş süreci üzerine bir araştırma yapıyorum. Seninle de yaşamış olduğun bu geçiş süreci ile ilgili olarak konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye kariyer geçişi yapma durumlarına yönelik duygu, düşünce ve yaşantılarını ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle seninle, üniversiteye geçiş ile ilgili düşüncelerini, duygularını ve beklentilerini öğrenmek istiyorum.

- Bana görüşme sürecinde söylediklerinin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacı olarak benim dışımda herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçları yazılırken görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle yansıtılmayacak, gerekli durumlarda görüşülen kişilerin isimleri kodlanarak verilecektir.

- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğin bir düşünce ya da sormak istediğin bir soru var mı?
- Görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bunun senin için bir sakıncası var mı?
- Bu görüşmenin yaklaşık 25-30 dakika arası süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsen sorulara başlamak istiyorum?

1

Üniversiteye geçiş lise son sınıf öğrencileri için ne anlam ifade etmekte ve nasıl deneyimlenmektedir?

-Liseden mezun olmak senin için ne anlam ifade ediyor?
 - Sana göre Lise son sınıfta olmak nasıl bir duygu? Lise son sınıf öğrencisi olmanın olumlu ve olumsuz yönleri hakkında neler düşünüyorsun?

Senin için üniversiteye gidebileceğine yönelik bir düşünce ne anlama gelmektedir?

- Üniversite mezunu olmak senin için ne anlam ifade ediyor?
- Üniversite yaşamı senin için ne anlam ifade ediyor?
- Üniversite eğitimi senin için ne anlam ifade ediyor?

Üniversiteye gitme fikri kafanda nasıl oluştu?
 Bu konuda kimden ya da hangi durumdan etkilendiğini söyleyebilir misin?
 (Model gözleme, başkalarının anlatımı, sosyal medya vs.)

Üniversiteyi kazanan birini gördüğünde aklından neler geçiyor?
 Peki sana cazip gelen şey ne üniversiteye giden birini gördüğünde?

Elinde üniversiteyi kazanma ihtimaline yönelik bir ölçek olsa sen 1'den 10'a kadar (1- Kesinlikle Kazanamayacağım 10- Kesinlikle kazanacağım) üniversiteyi kazanma ihtimaline yönelik kendine kaç puan verirdin?
 - Neden bu puanı verdin yani ben bu puandan ne anlamalıyım?
 - Bu puan (üç dört puan aşağısı söylenerek) bu değil?
 -Bu puan (daha üst bir puan söylenerek) olması için neyin farklı olması gerekirdi?
 Lise birinci sınıftan itibaren üniversiteyi kazanma durumuna aynı ölçekte kaç puan verirdin?
 Geçmiş başarılarını ve durumlarını değerlendirdiğinde bu puanın yükselmesine hangi durumlar fayda verir?

2.	Üniversiteye geçiş sürecini kolaylaştıran kişisel ve çevresel koşullar nelerdir ve nasıl işlemektedir?
2.1.	<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada ebeveynlerin rolleri nelerdir?</i>
	Üniversiteyi kazanma ihtimali konusunda ailenin görüşü hakkında bilgi verebilir misin? Bu konu özelinde ailenle olan ilişkin hakkında bilgi verebilir misin?
	Ailenle olan ilişkin üniversiteyi kazanma isteğin üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır?
	Ailenin ekonomik durumu üniversiteye geçişini nasıl etkiliyor? - Aile ekonomik durumunuz daha kötü olsaydı ne olurdu? - Aile ekonomik durumunuz daha iyi olsaydı ne olurdu?
2.2.	<i>Üniversiteye kariyer geçişi yapmada kişisel özelliklerinin rolleri nelerdir?</i>
	Bana biraz kendinden bahsedebilir misin? Sen nasıl bir kişiliğe sahipsin?
	Üniversiteyi kazanmaya yönelik neler yaptın? Özel bir yöntemin var mı? Açıklar mısın?
	Kişilik özelliklerin ve üniversiteyi kazanmaya yönelik çalışma yöntemlerin arasındaki ilişkiden bahsedebilir misin? Bu ikisi arasındaki ilişki üniversiteye geçiş durumunu nasıl etkilemektedir?
	Şimdi yaşamını gözden geçirmeni istiyorum. Üniversiteyi kazanamayacağına yönelik olumsuz bir durumu düşün? - Neler oluyor hayatında? - Sen bu duruma nasıl tepki verirdin? - Onunla baş etmek için neler yapardın? Şimdi yaşamını gözden geçirmeni istiyorum. Üniversiteyi kazanacağına dair olumlu bir durumu düşün? - Neler oluyor? - Sen bu duruma nasıl tepki verirdin?
2.3.	<i>Üniversiteye geçiş yapmada sosyal çevrenin rolleri nelerdir?</i>
	Kardeşlerinle olan ilişkiden bahseder misin? Kardeşlerinle olan ilişkin kariyerin seçimini nasıl etkiliyor? -Kardeşinin mesleğinin senin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi olmaktadır?

	Arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin? Sahip olduğun arkadaşların, onlarla ilişkin, onların düşünceleri, özellikleri vs. tüm bunların üniversiteye gitmen üzerinde bir etkisi var mı, bir rolü var mı? Nasıl bir etkisi var?
2.4.	<i>Üniversiteye kariyer geçişini okul nasıl etkilemektedir?</i>
	Okul içerisinde öğretmen ve arkadaşlarıyla olan ilişkiden bahseder misin?
	Okulda olan (arkadaşlar, öğretmenler vs.) ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır? Okul ortamın (arkadaşlar) daha kötü olsaydı ne olurdu? Bu durum üniversiteye geçişini nasıl etkilemektedir? -Okul ortamın daha iyi olsaydı ne olurdu? Bu konudaki düşüncelerin neler?
	Öğretmenleriyle olan ilişkilerin üniversiteye geçiş yapman üzerinde nasıl bir etkisi bulunmaktadır? - Öğretmenlerin tutumları daha olumsuz olsaydı ne olurdu? Bu konuda neler düşünüyorsun? - Öğretmenlerin tutumları daha olumlu olsaydı ne olurdu? Bu konudaki düşüncelerin neler?
3.	Benim soracağım sorular bu kadar. Ben alanyazından hareketle bu soruları hazırladım. Ancak lise son sınıftaki öğrencilerin üniversiteye kariyer geçiş durumunu etkileyebilecek başka bir durum olduğunu düşünüyor musun? (sistemsel, çevresel vs.) Yani şöyle bir şeyde aslında etkiliyor bizim kariyer geçiş yapma durumumuzu. Dediğin noktalar var mı?

Ek 4: Etik Kurul İzin Belgesi

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
 (Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTISI

OTURUM TARİHİ
 29 NİSAN 2022

OTURUM SAYISI
 2022-04

KARAR NO 24: Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Osman SÖNER'in Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN'in danışmanlığında yürüteceği "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Osman SÖNER'in Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN'in danışmanlığında yürüteceği "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının izin formundaki ad-soyad bilgisinin, "Kişisel Verilerin Korunması Kanunu" kapsamında olması nedeniyle çalışmadan çıkarılması koşuluyla fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Feri~~dan~~ YILMAZ
 Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
 Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
 Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
 Üye

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
 Üye

Prof. Gülşay GÖĞÜŞ
 Üye

Prof. Dr. Alev SİNAR UĞURLU
 Üye

Ek 5: Tez Onay Belgesi**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU
TOPLANTISI**

FR 3.8.2_01

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU TOPLANTISI ARA KARARI**OTURUM TARİHİ**
29.03.2022**OTURUM SAYISI**
2022/13**KARAR NO: 01/d**

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığının 25.03.2022 tarih ve 5733 sayılı 811933001 numaralı Doktora öğrencisi Osman SÖNER'in tez konusu önerisi formu konulu yazısı ve ekleri görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Doç.Dr. Filiz GÜLTEKİN'in danışmanlığını yürüttüğü 811933001 numaralı Doktora öğrencisi Osman SÖNER'in "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gönüllü Teori Araştırması" isimli tez konusu önerisinin BUÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin 39/1 maddesi uyarınca uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Raporör:

Süleyman APAVDI
Enstitü Sekreteri V

Ek 6: İstanbul Valiliği İzin Yazısı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-59090411-20-50271696
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Osman SÖNER)

25/05/2022

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi.
b) Bursa Uludağ Üniversitesinin 16.05.2022 tarihli ve 58072 sayılı yazısı.
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 23.05.2022 tarihli tutanağı.

Araştırma Konusu : Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması
Araştırma Türü : Anket
Araştırma Yeri : İstanbul Arnavutköy İlçesi
Araştırma Yapılacak Kişiler : Lise Öğrencileri
Araştırmanın Süresi : 2021 - 2022 Eğitim ve Öğretim Yılı

Yukarıda bilgileri verilen araştırmanın; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa aykırı olarak kişisel veri istenmemesi, öğrenci velilerinden açık rıza onayı alınması, yüz yüze eğitime geçmiş olan kurumlarımızda, Covid-19 tedbirlerinin araştırmacı ve ilgili kurum idarelerince alınması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılması ve araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde, ilgi (a) genelge esasları dâhilinde uygulanması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
25/05/2022
Dr. Hasan Hüseyin CAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1- İlgi (b) Yazı ve Ekleri (3 Sayfa)
2- İlgi (c) Tutanak (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Binbirdirek Mah. İmran Öktem Cad. No: 1 Sultanahmet Fatih İstanbul
Telefon : 0212 384 36 30
E-posta : stratejigelistime34@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Bilgi İçin : Aydın BALTA
Unvanı : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi : <http://istanbul.meb.gov.tr/>

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrskayon.meb.gov.tr/adresinden> a3hh-4fdh-3436-a2c6-aa0f kodu ile teyit edilebilir.

Ek 7: Lisansüstü Tez Projesi Sözleşmesi

 BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi TEZ_PROJESİ_SÖZLEŞMESİ	
... / ... / 20.. Prof.Dr. Adem DOĞANGÜN Rektör Yardımcısı imza	... / ... / 20.. Doç.Dr. Filiz Gültekin Proje Yürütücüsü (Tez Danışmanı) imza

Proje Bilgileri			
Projenin Başlığı	Liseden Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması		
Proje Yürütücüsü	Doç.Dr. Filiz Gültekin		
Araştırmacı	Öğrenci Osman Söner		
Proje Türü	Tez Projesi, Doktora		
Proje ID	1147	Projenin Süresi (ay)	14
Projenin Bütçesi	77.204,300 ₺		
Toplam Kalem Sayısı	8		
Sözleşmeyi Teslim Alan BAP Birimi Personeli Tarafından Doldurulacak Alanlar			
BAP Personeli	EMİNE ASLAN		
Başlangıç Tarihi			

SÖZLEŞME METNİ

- Çalışmanın, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi Uygulama Yönergesi ve Uygulama Esasları Kılavuzu'na bağlı kalınarak BAP Komisyonunun kabul ettiği süre, amaç, kapsam, bütçe ve diğer şartlara uygun olarak yürütülmesi, geliştirilmesi ve sonuçlandırılmasından proje yürütücüsü ve tez öğrencisi sorumludur.
- BAP Birimi tarafından desteklenen projelerden elde edilen bilimsel çıktının tüm Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları (FSMH) Bursa Uludağ Üniversitesi'ne aittir. FSMH konularında, ilgili mevzuat hükümleri ile birlikte Üniversitenin Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Usul ve Esasları Yönergesinde belirtilen hükümler uygulanır.
- İnsanlar veya hayvanlar üzerinde gerçekleştirilecek çalışmalar için ilgili Etik Kurul onayının, yasal izin alınmasının gerektiği durumlarda, ilgili birim ya da kurumdan alınan yasal izin belgesinin alınmış olması zorunludur. Etik Kurul onayının ve/veya yasal izin belgesinin alınması proje yürütücüsünün ve araştırmacıların ortak sorumluluğundadır.
- Desteklenmesine karar verilen projenin, amaç, kapsam, süre, isim, program ve bütçesinde Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunun yazılı izni alınmadan hiçbir değişiklik yapılamaz.
- Proje yürütücüsü, sözleşme tarihinden itibaren altı aylık dönemlerde BAP Komisyonu'nun belirlediği formata uygun olarak Ara Rapor vermekle yükümlüdür. Yürütücü, BAP Komisyonu'nun talep etmesi durumunda proje çalışması ile ilgili diğer tüm bilgileri de BAP Birimi'ne sunmakla yükümlüdür.
- BAP Komisyonu gerekli gördüğü hallerde proje çalışmasını doğrudan yerinde inceleyebilir veya konunun uzmanlarına inceletebilir. Bu durumlarda proje yürütücüsü ve tez öğrencisi, çalışma ile ilgili her türlü teknik, idari ve mali bilgileri ve belgeleri incelemeye hazır bulundurmak ve incelemeyi kolaylaştıracak yardımları yapmakla yükümlüdür.
- Araştırmacılar, proje yürütülüyorken veya tamamlanmasından sonra veri ve kayıtları saklamakla yükümlü oldukları süre içerisinde olağanüstü durumlarda ve/veya BAP Komisyonunun talep etmesi durumunda, araştırma sürecinde/sonucunda elde edilen/geliştirilen tüm veri, bilgi, belge, yazılım, materyal, örnek, numune, sonuç vb. tüm unsurları Komisyona teslim etmek zorundadır.
- BAP Koordinasyon Birimi, tamamlanan projelere ait her türlü bilgiyi, sonuçları, verileri, raporları ve proje ekibine yönelik bilgileri BAP Komisyonunun belirleyeceği ilkelere uygun olarak, kısmen veya tümüyle, basılı olarak veya elektronik ortamda yayımlayabilir/yayımlatabilir ve diğer kurum ve kuruluşlarla paylaşabilir.
- Ara raporun veya sonuç raporunun sunulmaması veya reddedilmesi, projenin başurda öngörülen gelişmeyi göstermemesi, yapılan harcamaların projenin amaç ve içeriğine veya sözleşme şartlarına uygun olarak kullanılmaması, etik kuralların ihlal edildiğinin saptanması gibi durumlarda BAP Komisyonu projenin içeriğinde düzeltme yapılmasına, proje yürütücüsü/araştırmacılarında değişiklik yapılmasına veya projenin iptal edilmesine karar verebilir. Bu kapsamda uygulanacak yaptırımlar Bursa Uludağ Üniversitesi BAP Uygulama Yönergesi ve Uygulama Esasları Kılavuzu'nda belirtildiği şekilde uygulanır.
- Proje ekibi, çalışmanın yürütüldüğü yerde kazaları önleme ve sağlık şartları bakımından İş Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu ve ilgili diğer kanun, tüzük ve yönetmeliklere göre gerekli her türlü yasal gereksinim ve güvenlik tedbirlerinin sağlanmasından sorumludur.
- Projeler kapsamında herhangi bir harcama yapılabilmesi için proje yürütücülerinin öncelikle BAP Koordinasyon Biriminden harcama talebinde bulunmaları zorunludur. BAP Koordinasyon Birimi tarafından harcama süreçleri başlatılmamış/onaylanmamış harcamalar için herhangi bir ödeme yapılmaz.
- Projeler kapsamında BAP Komisyonu tarafından onaylanan bütçe içeriğine uygun olarak gerçekleştirilecek seyahatler için araştırmacıların mevzuata uygun olarak yetkili mercilerden gerekli izinleri/onayları almaları ve gerekli belgelerle birlikte BAP Koordinasyon Biriminden seyahate yönelik harcama talebinde bulunmaları zorunludur. Bu koşula ve Uygulama Esasları Kılavuzu'na uygun olarak gerçekleştirilmeyen seyahatler için ödeme yapılmaz.

13. Projeler kapsamında yapılacak harcamalar ve ödemeler yalnızca proje süresi içerisinde gerçekleştirilebilir. Süresi tamamlanan projeler için herhangi bir harcama veya ödeme yapılmaz.
14. Tez projeleri için verilen süreler, yetkili birimler tarafından tezler için verilen yasal ek süreleri kapsayacak şekilde uzatılabilir. Bununla birlikte süre uzatımı verilen tez projeleri için sağlanacak mali destekler, tez izleme komitesinin onayı ile en fazla 6 (altı) aya kadar devam ettirilir.
15. Proje yürütücüsü, kullanılan avans veya kredinin süresi içinde kapatılmasının takibinden sorumludur. Verilen avans veya kredinin usulüne uygun mahsubu yapılmadan yeniden avans veya kredi verilmez.
16. Sözleşmede belirtilen bitiş tarihini izleyen en geç 3 (üç) ay içerisinde sonuç raporu olarak, tezin jüri tarafından onaylanan pdf formatındaki bir nüshası ve tezin başarılı bulunarak tamamlandığına dair ilgili enstitü veya fakülteden alınmış bir belge sistem üzerinden elektronik ortamda BAP Birimine sunulur. Ancak, öngörülen proje bitiş tarihinden önce öğrencinin mezun olması durumunda, mezuniyet tarihinden itibaren en geç iki hafta (14 gün) içerisinde tezin ve tezin başarılı bulunduğuna dair belgenin BAP Birimine sunulması zorunludur. Ayrıca, tamamlanmış tezde ve varsa proje kapsamında üretilen tüm çıktılarda BAP Birimi desteğinin proje numarasını da içerecek şekilde belirtilmesi zorunludur.
17. Projenin tüm aşamalarında BAP Birimi'nden proje ekibine yapılacak bildirimler e-posta üzerinden gerçekleştirilecektir. Proje ekibi proje süreçleri yönetim sisteminde tanımlı e-posta adreslerine yapılacak bildirimleri ve sistemdeki uyarıları takip etmekle yükümlüdür.
18. Bu sözleşme ile ilgili diğer ihtiyaç duyulacak yazışma ve tebligat tez öğrencisinin başvuru aşamasında birime sunduğu özgeçmiş dosyasında belirtilen adrese yapılır. Proje sahibi, adresini değiştirdiği takdirde bunu en geç 10 gün içinde Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine bildirmekle yükümlüdür. Adres değişikliği bildirilmemiş ise eski adrese gönderilen yazı ve tebligat yeni adrese yapılmış sayılır.
19. Proje yürütücüsü, projeye ait tüm kayıt ve verileri 5 yıl süreyle saklamak zorundadır.
20. Sözleşmede belirtilmeyen hususlarla ilgili olarak, Bursa Uludağ Üniversitesi BAP Uygulama Yönergesi, Uygulama Esasları Kılavuzu ve ilgili Yönetmelik hükümleri ile genel mevzuat hükümleri uygulanır.
21. Bu sözleşme ile proje ekibi, tez konusunun ilgili enstitü/fakülte yönetim kurulu tarafından kabul edildiğini ve başvuru aşamasında bildirdikleri diğer bilgilerin doğru olduğunu beyan etmiştir.
22. Anlaşmazlık halinde yetkili merci Bursa Mahkeme ve İcra Daireleridir.

29.07.2022

Osman Söner

Araştırmacı (Tez Öğrencisi)

İmza

29.07.2022

Doç.Dr. Filiz Gültekin

Proje Yürütücüsü (Tez Danışmanı)

İmza

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı – Soyadı	Osman SÖNER		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama	Bitirme	Kurum Adı
Lise	2005	2009	İMKB Fatih Lisesi
Lisans	2011	2015	İnönü Üniversitesi
Yüksek Lisans	2017	2019	Ufuk Üniversitesi
Doktora	2019	2023	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama	Ayrılma	Çalışılan Kurum Adı
1.	2015	2017	Yunus Emre Ortaokulu
2.	2017	2018	4. Kolordu Komutanlığı
3	2018	2019	Sultanbeyli RAM
4	2019	2021	Arnavutköy RAM
5	2021	2022	Arnavutköy İlçe MEM
6	2022	2023	Arnavutköy BİLSEM
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Türkiye Yeşilay Derneği		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	1. Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Kariyer Gelişimlerinin Desteklenmesi – İstanbul Kalkınma Ajansı – <i>Proje Yürütücüsü</i> 2. Arnavutköy’den Pazarcık’a Bilimle 1’iz – TUBİTAK 4007 – <i>Proje Yürütücüsü</i> 3. Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Kariyer Geçiş Durumlarının Belirlenmesine Yönelik Gömülü Teori Araştırması – Uludağ Üniversitesi BAP- <i>Proje Araştırmacısı</i> 4. Bağımlılıkla Mücadelede Yetişkin Eğitimi – Yeşilay- <i>Eğitmen</i>		
Yayınlar:	1. Kartol, A., Söner, O., & Griffiths, M.D. (2023). The relationship between psychological distress, meaning in life and life satisfaction in the COVID-19 pandemic. <i>Anales De Psicologia/ Annals Of Psychology</i> , 39(2), 197-206.		

2. Kartol, A. & Söner, O. (2022). Adaptation of the Turkish version of the obsession with COVID-19 scale (TR-OCS): Its association with psychological distress and resilience. *Psicologia: Reflexao e Critica*, 35(1), 1-9.
3. Söner, O. ve Yılmaz, O. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 61-74.
4. Söner, O., & Yılmaz, O. (2021). Social media fear of dislike in adolescents: A scale development study. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 13(2), 533-554.
5. Söner, O., & Yılmaz, O. (2022). How do personality traits influence adolescents' career anxiety and self-efficacy in making career decisions?. *Journal of Teacher Education and Lifelong Learning*, 4(2), 110-123.
6. Söner, O. ve Eldeleklioğlu, J. (2022). Öğretmenlerde mental iyi oluşun yordayıcısı olarak ahlaki çözülme ve öz-yeterlilik. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 5(2), 1-28.
7. Söner, O. ve Kartol, A. (2023). Başkasının zararına sevinme (Schadenfreude) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(2), 353-375.
8. Söner, O. ve Kartol, A. (2022). Covid-19 salgınına yakalanmayan yetişkinlerin bilinçli farkındalık, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84), 1811-1825.
9. Duru, H., Söner, O. & Sinan, F. (2021). The predictors of career decision-making difficulties among high school students: Career decision self-efficacy and personal traits- Turkey Case. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 21(1), 33-42.
10. Söner, O. ve Gültekin, F. (2021). COVID-19 salgınında ergenlerin umut, psikolojik sağlamlık ve kişilik özellikleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 329-349.
11. Söner, O. (2020). 'Babam Cemil Meriç?' kitabının varoluşsal psikolojinin temel kavramları açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl*

	<i>Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i>, (49), 261-284. 12. Söner, O. (2021). Kariyer karar verme güçlüğünde cinsiyet farklılıkları: Bir meta analiz çalışması. <i>Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i>, (57), 401-424. 13. Atlı, A., Keldal, G. ve Söner, O. (2015). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. <i>Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i>, 12(29), 149-160. 14. Söner, O. ve Yılmaz, O. (2020). Ergenlerin sosyal medya beğenilmeme korkularının yordayıcısı olarak benlik saygısı ve benlik tasarımı. <i>Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi</i>, 4(7), 51-68. 15. Söner, O. ve Yılmaz, O. (2020). Özel eğitim sınıflarında görev yapan öğretmenlerin psikolojik iyi oluşları ve tükenmişlik düzeyleri. <i>Trakya Eğitim Dergisi</i>, 10(3), 668-682. 16. Kartol, A. ve Söner, O. (2022). Hope and mental well-being predictors of teacher candidates in the pandemic: Career adaptation and optimism and academic self. <i>Journal of Innovative Research in Teacher Education</i>, 3(3), 286-299. 17. Söner, O. ve Duru, H. (2021). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik dergisinde 1990-2019 yılları arasında yayınlanan makalelerin çeşitli faktörler açısından incelenmesi. <i>Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi</i>, 6(1), 119-151. 18. Duru, H., Sinan, F.N. ve Söner, O. (2020). Mesleki rehabilitasyon psikolojik danışmanlığı: bir derleme (rehabilitasyon psikolojik danışmanlığı). <i>Turkish Studies- Educational Sciences</i>, 15(6), 4169-4190.
Diğer:	1. Kartol, A. ve Söner, O. (8-11 Haziran, 2023). <i>Psikolojik sağlamlığın yordayıcılarının incelenmesi: Kesitsel bir çalışma</i>. X. International Eurasian Educational Research Congress (EJER). TED Üniversitesi, Ankara. 2. Söner, O. (2-4 Haziran, 2023). <i>Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin öz yeterlikleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi</i>. İYV Lisansüstü Öğrenci

	Sempozyumu. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul. 3. Söner, O. ve Pirim, M.T. (13-15 Haziran 2022). <i>Anne-Babaların olumlu ve olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisi, mental iyi oluş ve psikolojik esneklik arasındaki ilişkisinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi</i>. 23. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi “Sürdürülebilir Kalkınma için Psikolojik Danışma ve Rehberlik”. İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul. 4. Söner, O., Üner, M., Güler, B. ve Akal, A.D. (13-15 Haziran 2022). <i>Lise öğrencilerinin depresyon, anksiyete, stres, bağlanma stilleri ve internet bağımlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi</i>. 23. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi “Sürdürülebilir Kalkınma için Psikolojik Danışma ve Rehberlik”. İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul. 5. Söner, O. (12-13 Aralık 2019). <i>Ergenlerde dijital oyun bağımlılığının yordayıcısı olarak beş faktör kişilik özellikleri</i>. 6. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. 6. Söner, O. (3-5 Mayıs 2018). <i>Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki</i>. Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi. Ufuk Üniversitesi, Ankara. 7. Söner, O. (3-5 Mayıs 2018). <i>Üniversite öğrencilerinin facebook tutumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişki</i>. Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi. Ufuk Üniversitesi, Ankara. 8. Söner, O. (10/09/2020). <i>Ergenlerde kariyer karar verme güçlükleri ve kariyer kaygısının yordayıcısı olarak sıfatlara dayalı kişilik özellikleri</i>. VII. International Eurasian Educational Research Congress, Eskişehir. 9. Söner, O. (10-13 Eylül 2020). <i>Ergenlerin dijital oyun bağımlılığının yordayıcısı olarak mesleki kararsızlık</i>. VII. International Eurasian Educational Research Congress. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
Tarih İmza	22.06.2023
Adı-Soyadı	Osman SÖNER

